

REVISTA

FUNDAȚIILOR REGALE

ANUL X

I OCTOMVRIE 1943

Nr. 10

BASIL MUNTEANU	Un romantic rece: Adolphe	3
ION PILLAT	Versuri	15
VICTOR PAPILIAN	Ciudata întâmplare	19
MIHAI BENIUC	Destin	32
N. CREVEDIA	Cântec de izvor	34
OVIDIU PAPADIMA	Intre istorie și folclor	36
AUREL CHIRESCU	Din ciclul « Doine »	45
ION FRUNZETTI	Versuri	48
AL. RAICU	Bătrânețe	52
Ing. CRISTEA NICULESCU	Noțiuni și judecăți aritmetice	53
MĂGDA ISANOS	Versuri	61
IULIAN POPA	Versuri	64
NICOLAE LAZĂR	O viață simplă	66
MARCIAN LOTRU	Incursii	85
AL. ALEXIANU	Versuri	87
C. SÂNDULESCU	Despre esența și aspectele umanismului	93
AL. T. STAMATIAD	Versuri	108
D. CARACOSTEA	Clasicismul stilisticei populare	113

ACTE ȘI MĂRTURII DIN RĂZBOIUL NOSTRU

Col. AL. PETRESCU și Căp. AUREL MARIN	Sevastopol 1942	134
--	---------------------------	-----

COMENTARIILE CRITICE

VLADIMIR DOGARU	Gib I. Mihăescu (I)	143
OCTAV ȘULUȚIU	Pe margini de cărți	158
ION ȘIUGARIU	Viața poeziei	163

CRONICI

DISCUȚII ȘI MOMENTE DIN CULTURA LIMBII CEHE de *Tr. Ionescu-Nișcov*; EROISM ROMÂNESC de *Ecaterina Sândulescu*; MONTHERLANT IN ACTUALITATE de *Adrian Marino*

CRONICA BIBLIOGRAFICĂ

de George Baiculescu

NOTE

UMANISM ANTIC, de Gh. Bulgăr, Nicolae Predescu; LITERATURĂ, de Petru P. Ionescu, D. Al. Nanu; REVISTELE REGIUNILOR ȘI PROFESIUNILOR ROMÂNEȘTI, de Petru Comarnescu; COREGRAFIE, de Cristina Zapateu; TEATRU, de Ovidiu Papadima; FILOSOFIE GENERALĂ; TEOLOGIE, de Protos. Vasile Vasilache; ȘTIINȚĂ MILITARĂ, de Vintilă Teodorescu; ECONOMICE, de Costin I. Murgescu; MEDICINĂ, de Emil C. Crăciun, Dr. Sturdza, Dr. St. M. Milcu, Dr. I. Nemoianu

NUMĂRUL — 240 PAGINI — 95 LEI

REVISTA FUNDAȚIILOR REGALE

REVISTĂ LUNARĂ DE LITERATURĂ, ARTĂ
ȘI CULTURĂ GENERALĂ

DIN APRILIE 1941 CONDUSĂ DE
D. CARACOSTEA

Secretar de redacție: OVIDIU PAPADIMA

R E D A C Ț I A
A D M I N I S T R A Ț I A
F U N D A Ț I A R E G A L ă P E N T R U
L I T E R A T U R ă Ș I A R T ă
B U C U R E Ș T I I I I
59, B U L E V A R D U L L A S C A R C A T A R G I, 59
T E L E F O N 2-06.40

ABONAMENTUL ANUAL

PENTRU INSTITUȚII RURALE: LEI 2000

PENTRU INSTITUȚII URABNE: LEI 3000

ABONAMENTE DE SPRIJIN: LEI 5000

PENTRU PARTICULARI: LEI 1100

ABONAMENT REDUS (PENTRU ELEVII, STUDENȚII, PREGĂTIȚII
ȘI ÎNVĂȚĂTORII DELA ȚARĂ) LEI 800

CONT CEC POȘTAL Nr. 1210

ABONAMENTELE SE POT FACE ȘI ACHITA PRIN ORICE
OFICIU POȘTAL DIN ȚARĂ

MANUSCRISELE NEPUBLICATE NU SE ÎNAPOIAZĂ

EDITATĂ DE FUNDAȚIA REGALĂ
PENTRU LITERATURĂ ȘI ARTĂ

REVISTA
FUNDAȚIILOR REGALE

ANUL X, NR. 10, OCTOMVRIE 1943

FUNDAȚIA REGALĂ PENTRU LITERATURĂ ȘI ARTĂ
BUCUREȘTI 1943

UN ROMANTIC RECE: ADOLPHE¹⁾

Sentimentul iubirii este fără îndoială cel mai puțin analizabil dintre sentimente, mai ales atunci când degenerază sau se exaltă în pasiune. A distinge etapele, formele, metamorfozele celui mai complex dintre faptele sufletești; a-i demasca ambițiile secrete și a-i preciza incertitudinea și vagul; a-i delimita frontierele nesigure, mereu încălcate, care-l separă de simțuri, de voință, de inteligență, de interes uneori; a obliga, într'un cuvânt, un fenomen prin excelență fluid și vaporos, chiar atunci când atinge paroxisme violente sau se învecinează cu moartea, să se așeze liniștit sub lentila microscopului pentru a deveni observabil: iată o întreprindere paradoxală și, în principiu, imposibilă.

Totuși, din fericire sau din nefericire, o astfel de întreprindere nu stă dincolo de puterile omului. Din fericire sau din nefericire, sufletul e așa de complex, încât permite unor anumiți indivizi să realizeze în ei o duplicitate sau, pentru a întrebuișa un termen în aparență mai onorabil pentru natura omului, o dedublare, dato-

---

¹⁾ Studiul cel mai temeinic despre Constant, mărginit din nefericire la anii de formație și de tinerețe, este al profesorului Gustave Rudler: *La jeunesse de B. Constant* (1767 — 1794). Paris, 1909. — Se vor citi cu interes diferitele articole, aspre și uneori răzbunătoare, ale lui Sainte-Beuve, precum și cele, perfect echilibrate, ale lui Emile Faguet. — Vederi pătrunzătoare despre *Adolphe*, la Paul Bourget, *Essais de psychologie contemporaine*, I. — O analiză migăloasă, justă, dar pedestră, a romanului, în Joachim Merlant, *Le Roman personnel de Rousseau à Fromentin*. Paris, 1905. — Pentru « chei » și realitate trăită, să se vadă F. Baldensperger, *Dans l'intimité d'Ellénore*, « Revue de Littérature comparée », janv. mars 1926, p. 79—114.

rită căreia ei se pot privi trăind, simțind și iubind, fără ca această stare de veghe cerebrală să micșoreze intensitatea sau să deformeze desfășurarea sensibilității lor. Oamenii aceștia dotați cu facultatea dedublării sunt niște oameni neliniștiți și neliniștitori. Priviți din afară, ei par nesinceri. Iubirea lor prezintă ceva din mimica și din mimetismul actorului de profesiune. De ce să nu admitem însă sinceritatea actorului? Și de ce să nu admitem că actorul, care-și joacă propria lui viață și se privește jucând-o, poate fi un suflet dureros, tocmai prin neputința lui de a se identifica cu sine însuși, și instructiv, tocmai prin complexitatea lui indefinibilă?

Eu văd în Benjamin Constant una din aceste stranii simbioze dintre actor și spectator, dintre *sine* și *altul*, dintre inimă și creier. Prin ascendența, prin cariera, prin întregul său destin de om și de scriitor, Benjamin Constant se arată așa cum va fi *Adolphe*: incert, în stare de perpetuă legănare între termeni antinomici, nesatisfăcut și mereu depășit, fie de sine însuși, fie de evenimente. Acest coborât al unei familii franceze protestante, izgonite din Franța prea catolică prin revocarea Edictului dela Nantes, și instalate în Elveția; acest Elvețian prin adopțiune, redevenit Francez în plină Revoluție; acest European fără rădăcini în nici o țară, cu predilecții cosmopolite și concepții strict individualiste, nu putea fi omul unei singure atitudini, nici al unui conformism care să ofere un ciment solid unei personalități unitare. Pe Benjamin Constant îl cauți oriunde și nu-l găsești nicăieri întreg. Nu-l găsești nici în politică, nici în studiu, nici în artă, nici în salon. Pretutindeni, Benjamin apare fugitiv, deseori superior sie însuși, niciodată superior evenimentelor. E simpatic și antipatic, sincer și nesincer, cinstit și ipocrit, fără voință și totuși înverșunat în ambiție. Sub raportul etic, toate rezervele sunt permise. Revoluționar sub Revoluție, oportunist, apoi opozant sub Napoleon, raliat în extremis la Imperiu, parlamentar, gazetar și exponent al liberalismului sub Restaurație, Benjamin Constant e o figură aburoasă, de necuprins, una din acele personalități fără stabilitate, fără ancoră, fără relief, tocmai fiindcă au nevoie de stabilități succesive și schimbătoare, de mai multe ancore, întrebuințate după împrejurări, și tocmai fiindcă un singur relief nu le poate închide în linii rigide.

Așa încât, despre Benjamin Constant, orice se poate contesta și nega. Orice, afară de acuitatea observației și de inteligența care conduce această privire ascuțită. O inteligență agilă, de supremă luciditate, o inimă rece sau încălzită artificial, o voință șovăielnică, un caracter compozit și oarecum nevertebrat, iată, în puține linii, creatorul lui *Adolphe*.

Dar *Adolphe* însuși ce este? Un roman ca să zic așa neromanțat, redus la un minimum de situații și de o densitate extraordinară. Nimic mai sărac, în aparență, decât anecdota acestui roman fără evenimente. Două personaje, Adolphe și Ellénore, un tânăr de 22 de ani și o femeie de 32, care se iubesc, se torturează reciproc, încearcă zadarnic să renunțe unul la celălalt, izbutesc în fine să se despartă numai prin moartea femeii, care se identificase așa de complet cu iubirea ei, încât nu-i putea supraviețui. Această temă ar putea fi aceea a unei tragedii clasice în cinci acte, ceva analog cu *Bérénice* sau cu *Phèdre*. În mâinile nepoetice ale lui Benjamin Constant, a devenit un roman de analiză, fără nici o podoabă retorică, încărcat cu un pathos condensat și reținut, un fel de studiu psihologic, mai aproape de știință decât de artă, dar scris de un admirabil mânuitor al prozei.

Datele problemei sunt precizate cu o limpezime fantastică. El și ea. El, e un tânăr care de abia și-a terminat studiile, inteligent și spiritual, închis în sine, obișnuit la singurătate printr'o educație lipsită de duioșie. O maturitate precoce înlocuiește lipsa lui de experiență umană. Deocamdată, o singură ambiție: aceea de a-și afirma bărbăția prin cucerirea unei femei de societate, care să-i dea conștiința puterii sale de seducție. Acest tânăr neocupat e un seducător aspirant, unul din nenumărații descendenți ai lui Don Juan, dar un Don Juan în miniatură, fără grandoare, fără satanism, fără rezonanță metafizică, așa cum degenerase prin ascendenții săi apropiați din secolul al XVIII-lea, adică prin Lovelace din vestitul roman al lui Richardson, și prin Valmont, din nu mai puțin celebrul roman al lui Choderlos de Laclos, *Les Liaisons dangereuses*. La Benjamin Constant, tipul donjuanesc a pălit și mai tare. Adolphe nu e nici măcar pervers. El este prima victimă a cuceririi sale. Adolphe n'are nici măcar curajul cruzimii: el rămâne generos și nobil, incapabil să-și părăsească victima pentru a o salva. Un Don Juan totuși, fiindcă nu iubește, fiindcă

nu se poate dăruî, fiindcă urmărește cucerirea unui suflet și a unui trup cu o voință rece, nejustificată de impulsul nestăvilît al unei sincerități fierbinți.

Ellénore reprezintă un tip uman cu totul diferit. Mai întâi, o femeie cu experiență, amanta «legitimă» a unui Conte mai în vârstă, căruia îi dăruise doi copii, cu un trecut imprudent, îmbogățit de amintirea mai multor bărbați, dar perfect cumințită și perfect onorabilă în calitatea ei de soție nelegitimă și de mamă devotată. Frumoasă, cu inteligență medie, fără subtilități, probabil fermecătoare, în orice caz pasionată: «La bizarrerie de sa position suppléait en elle à la nouveauté des idées. On l'examinait avec intérêt et curiosité comme un bel orage». Pe deasupra, Benjamin Constant îi atribuie naționalitatea poloneză, fie pentru a-i păstra analogia cu propriile sale femei iubite, după cum vom vedea, fie pentru a-i atribui cu mai multă verosimilitate o putere pasională puțin comună în societatea franceză dela 1800.

Asediul femeiei dorite de către tânărul Don Juan se face după toate regulile artei donjuanești. Adolphe simulează pasiunea deslănțuită, îndârjită de rezistența Ellénorei. Declarații înflăcărâte, atitudini modeste, umilitate adorantă și respectoasă, întreg arsenalul bine cunoscut cuceritorilor de inimi. Către inima Ellénorei, drumul nu va fi nici prea lung, nici prea aspru. Adolphe îl urcă treaptă cu treaptă până la triumf.

Triumfătorul își savurează victoria, apoi, satisfăcut, dă semne de oboseală. De acum încolo, vreme de trei ani, adică până la moartea Ellénorei și până la sfârșitul romanului, Adolphe va fi urmărit de un singur gând, ca de o obsesie: să-și recapete libertatea fără a-și jicni iubita, fără a părea ingrat și necinstit. Don Juan inexpert, Adolphe caută piatra filosofală, adică soluția unei situații insolubile.

Situație insolubilă, fiindcă, după trei ani dureroși, Ellénore iubește încă pe Adolphe așa cum o femeie de 35 de ani iubește deseori pe un tânăr de 25, cu desnădejde, fără iluzii, dar și fără semnare. Instinctiv, pasionata întărește firul fragil care o leagă de Adolphe prin legături sufletești din ce în ce mai adânci, pe care sufletul generos al iubitului nu le-ar putea desnoda decât cu prețul unei cruzimi de care voința lui oscilantă nu e capabilă. Aceste legături noi, mereu reînnoite, sunt sacrificii. Pe măsură ce Adolphe

se îndepărtează, Ellénore și-l apropie printr'o nouă ofrandă, printr'un nou sacrificiu. Ii sacrifică mai întâi iubirea Contelui, prin părăsirea domiciliului quasi-conjugal. Adică, îi sacrifică onoarea ei de femeie care-și câștigase reabilitarea printr'o conduită fără pată de zece ani. Implicit, îi sacrifică bună starea pe care i-o asigurase Contele. Mai mult: îi sacrifică propriii săi copii. Soția, mama, onoarea, totul dispare în fața amantei. Ellénore știe să iubească. Rând pe rând, va rupe toate punțile care o mai leagă de restul lumii, de trecutul ei, de tot ceea ce nu este Adolphe. Supremul sacrificiu este refuzul pe care-l opune rugăminții bătrânului său tată de a trăi alături de dânsul, în Polonia. Bătrânul mōare nemângâiat. După ce încetase de a mai fi mamă, Ellénore nu mai este nici fiică. Sângele ei fierbinte nu mai aparține nimănui, nici sieși. Sângele ei fierbinte s'a dăruit întreg și pentru totdeauna lui Adolphe.

Iată însă că Adolphe nu primește, nu poate primi acest sacrificiu total. Nu-l primește, dar îl suportă. Il suportă din ce în ce mai greu, cu sentimentul că-și irosește viața. Din ce în ce mai înlănțuit în mrejele unei situații imposibile, Adolphe se sbate zadarnic. E slab și e generos. Suferința Ellénorei îl sdruncină și-l nefericește. În Polonia, unde s'a resemnat s'o urmeze, situația se complică încă. Ellénore și-a recâștigat averea și Adolphe, din protector, devine protejatul femeiei care-l iubește. Legătura lor devine merēu mai furtunoasă. Certuri, cuvinte aspre, imputări, urmate de împăcări trecătoare...

Până când, Adolphe, datorită presiunii tatălui său, hotărăște să rupă. Hotărēre zadarnică, de sigur, ca și celelalte. Dar Ellénore ia cunoștință de o scrisoare unde Adolphe își mărturisește gândul unul prieten indiscret. Va fi pur și simplu o lovitură de fulger. Ellénore va muri oarecum asasinată.

Așa e romanul lui Benjamin Constant. Atât și nimic mai mult. Dar interesul lui nu stă în acest material puțin, ci în rezonanța și în semnificația lui psihologică și umană.

S'a spus: Adolphe e un roman autobiografic, o confesiune abia deformată. Există, de sigur, în *Adolphe* elemente autobiografice. Nu le vom discuta, fiindcă, deși interesante pentru procesul de geneză al operei, ele nu adaogă mare lucru semnificației ei psihologice. În *Adolphe* recunoaștem pe Benjamin. Dar Ellénore? Să fie oare vorba de Madame Lindsay, numele de împrumut al unei

celebre curtezane irlandeze, bine cunoscută de emigranții francezi dela Londra și pe care Chateaubriand, în *Mémoires d'outre-tombe*, o numește «la dernière des Ninon?» Fernand Baldensperger a reconstituit biografia acestei aventuriere într'un studiu savant din 1926 și n'a ezitat s'o identifice cu Ellénore. A existat între Benjamin și Madame Lindsay o intrigă de iubire, este sigur. A fost însă o intrigă trecătoare, fără mari consecințe turburătoare, comparabile cu cele din roman. Totuși câteva din elementele caracteristice ale vieții Doamnei Lindsay s'au introdus în roman. Dar restul, adică tragedia aceea care epuizează două inimi? Aici intervine Madame de Staël, a cărei legătură cu Benjamin Constant nu se termină decât în 1811, după 17 ani de patimă, încărcăți cu evenimente melodramatice, cu rupturi și împăcări spectaculare, unanim cunoscute de contemporani. Așa încât Ellénore este probabil rezultatul unei contaminări de amintiri, adică reîntruparea într'o singură persoană a două femei; iar romanul, o transfigurare a unei porțiuni din viața autorului.

Contemporanii au identificat până și siluetele care intervin fugitiv în existența eroilor. Istoricul Sismondi, un bun prieten al lui Benjamin, descoperă în roman, nu numai pe Madame de Staël, dar și pe tatăl autorului, schițat în câteva linii sobre, profund adevărate. La începutul cărții, e vorba de una din «educațiile» lui Benjamin, înțeleaptă și resemnată, în care Sismondi recunoaște pe Madame de Charrière, romanciera bine cunoscută, de care Benjamin, în tinerețea lui, trăise foarte aproape, într'un fel de legătură echivocă, în parte intelectuală, în parte sentimentală, care nici până astăzi n'a fost complet definită. În fine, prietena cărcia Ellénore îi încredințează misiunea de-a iscodi pe Adolphe (Cap. VIII), n'ar fi alta decât încântătoarea Doamnă Récamier, idolul celor mai însemnate personalități literare și politice ale vremii (Scrisoare adresată Contesei d'Albany, 14 Octomvrie 1816).

Dar nu această porțiune de viață trăită interesează în primul rând, ci transfigurarea și înălțarea ei la o semnificație general omenească. «N'am scris din imaginație», mărturisește Benjamin în *Jurnalul* său, la data de 1807. E adevărat. Dar n'a scris din imaginație, nu numai fiindcă s'a inspirat din propria-i viață, ci fiindcă a tratat acest material dat, nu imaginativ, ci lucid și cere-

bral. Vreau să spun că *Adolphe* nu e un roman de imaginație, ci un roman de studiu. Ca atâția din înaintașii săi francezi pe terenul analizei psihologice, Benjamin Constant pătrunde odată mai mult în labirintul inimii, descuie porți ferecate, privește în întunec cu ochi pătrunzători și oarecum fosforescenți și, în complexul confuz al impulsurilor și demersurilor sufletești, taie drumuri clare, drepte, aproape geometrice.

Acest studiu al inimii se va desfășura în lumina cea mai favorabilă observației și cea mai caracteristică, așa cum pictorul sau fotograful așază modelul în atitudini optime, revelatoare. Asistăm la adevărate experiențe de laborator sau la disecțiuni anatomice. Nici *Adolphe*, nici *Ellénore* nu trăiesc propriu zis. Acidul tare al analizei îi ucide și îi transformă în piese bine pregătite pentru scalpel sau pentru microscop. Ii ucide de asemenea izolarea lor de orice ambianță fizică, umană, socială, precum și încarcerarea în spațiul fără aer al comunității lor sufletești. Mereu față 'n față, scrutându-se neîncetat până la ipnotizare, incapabili să se desprindă un moment de fatalitatea intimității ardente care le calcinează sufletele, lupta lor va fi mai aprigă, mai intensă, mai necruțătoare. Dela această luptă, nimic nu-i distrage. Nici o diversiune, nici un liman, nici un luminis, în care sufletul, reluând contact cu lumea, bucurându-se că trăiește, privind cu desinteres la lucruri fără finalitate imediată, să-și poată reface substanța și recăpăta elasticitatea. Făceam adineaori aluzie la analogii cu tragedia clasică. Ele apar cu evidență atunci când privim lucrurile structural. *Adolphe* și *Ellénore* ar putea să poarte nume greco-romane, ceea ce ar desăvârși emigrarea lor din lumea concretă a epocii și a istoriei în lumea ideală a esențelor. Ei s'ar putea numi, fie *Pyrrhus* și *Hermione*, fie *Titus* și *Bérénice*.

La *Racine* ca și la *Benjamin*, într'adevăr, aceeași precipitare a eroilor către destinul lor fatal, fără răgaz, fără nici unul din zigzagurile acelea episodice care întregesc personalitatea, o diversifică în concret, împrumutându-i semitonurile acelea înșelătoare de clar-obscur caracteristice vieții în act, dar estompându-i liniile dure și intense, caracteristice vieții incoruptibile a resorturilor eterne. Ca și eroii *racinieni*, *Adolphe* și *Ellénore* sunt așa de puțin « situați », încât respiră un aer care nu aparține nici unei atmosfere terestre. Ei ne apar despuiați de orice pitoresc, de orice parti-

cularitate, de orice culoare concretă. Romancierul îi sustrage oricărei alte preocupări susceptibile să-i îndepărteze de obsesiunea lor pasională, și deci să atenueze intensitatea tragediei. Faptul însuși că amândoi sunt bogați, ceea ce-i așază deasupra tumultului cotidian și-i elimină din lupta ucigătoare pentru viață, le cruță contactul vulgar cu interesele meschine, așa de « vitale » totuși într'un adevărat roman, și crează condiții ideale pentru desfășurări strict interioare.

Căci, pentru Benjamin Constant, lumea exterioară nu există decât ca pretext și nu intervine decât pentru a modifica datele și a permite progresul și concluzia experienței. Ce este altceva palidul amant marital al Ellénoarei, decât o abstracțiune fără valoare umană, dar necesară poziției sufletești a iubitei? Abstracte de asemenea sacrificiile pe care aceasta le consimte succesiv, sacrificii care n'au nici o semnificație dramatică, de vreme ce copiii și tatăl Ellénoarei ne sunt perfect indiferenți, fiindcă nu-i vedem; dar sacrificii care modifică raportul de forțe dintre antagoniști și determină noi salturi sufletești. În fine, deasupra dramei interioare, se agită din când în când spectrul social al « opiniei ». Dar și aici avem de aface, nu cu o realitate, ci cu o dimensiune abstractă, care măsoară rezistența iubirii la unul și la celălalt. Fără putere asupra Ellénoarei, pentru care nimic nu există dincolo de patima ei mistuitoare, opinia modelează și orientează sufletul tânărului. Un resort mai mult, fără consistență concretă, aceasta este opinia societății în *Adolphe*.

Așa încât, aidoma eroilor tragici, Adolphe și Ellénoare sunt suflet și numai suflet, dar suflet simplificat, redus la dominante mărite și observabile, condensat în concluzii și rezultate majore și clare. Nici o undă adâncă de subconștient nu sparge suprafața transparentă a sufletelor. Nici o turburare obscură nu umbrește funcțiunile luminoase ale sentimentului devenit el însuși un act cerebral. Totul se petrece limpede și evident. Ca și majoritatea scriitorilor francezi de tragedie și de roman, psihologia lui Constant e o psihologie fără subconștient, sau o psihologie care captează cu rigoare efluviiile cele mai fluide ale vieții obscure și le închide în conturul metalic al noțiunii clare.

De aici, un fel de desincarnare, ceva scheletic, fără niciuna din moliciunile caracteristice vieții și cărnii. De aici, severitatea

geometrică și aridă a liniei, absența totală de culoare vitală, tonurile acelea cenușii uniforme, care se potrivesc unui interior studios și rece, unde soarele lumii largi nu pătrunde, unde nu răzbat nici emanațiile calde și moi ale subconștientului. Romancierul lui *Adolphe* este același om care, cam la același moment, se străduia să filtreze trilogia stufoasă și haotică a lui *Wallenstein* de Schiller în alexandrinii celor cinci acte ale unei tragedii « à la française ».

De aceea, în această analiză austeră, rareori se infiltrează o rază de soare, o mireasmă a naturii. (Vezi de pildă, Cap. VII, rătăcirea lui Adolphe în câmpie, la căderea nopții: câteva note fugare de natură, care fac mai sensibil ritmul meditației). Nici o retorică, un minimum de lirism. Pateticul situației se condensează în noțiuni intelectuale, pierzându-și virtuțile lui zguduitoare. Absența totală a dialogului și monotonia narațiunii mărturisesc odată mai mult cât suntem de departe de frumoasele amăgiri ale romanului propriu zis.

Prin toate aceste renunțări la podoabe și la prestigii, Benjamin Constant realizează condițiile cele mai favorabile unor experiențe sufletești valabile, nu numai pentru cazul lui personal, nici pentru cazul cutărui sau cutărui muritor legat de epoca și de societatea lui, ci pentru toți oamenii laolaltă. *Adolphe* revelează secrete pe care le bănuiam, dar nu le puteam formula, fiindcă nu îndrăzneam să le sustragem complexului lor și să le izolăm. *Adolphe* ne spune de ce și cum iubesc oamenii; cum li se naște iubirea; cum sporește, se înfierbântă la paroxism, se degradează lent și moare; cum acțiunile și reacțiunile a două suflete se complică și se modifică reciproc; cum iubirea se hrănește din iluzii și se amăgește cu stratagme și paradoxe; cum suferă presiunea opiniei ambiante...

La fiecare pagină, ne întâmpină astfel adevăruri mari, desprinse din realitatea complexă a vieții, formulate lapidar și transparent. Iată, de pildă, pe Adolphe încercând să-și mascheze tristețea printr'o veselie factice, care să liniștească pe Ellénore. Încercare zadarnică? Nu! « Suntem niște creaturi așa de mobile, încât ajungem să trăim aidoma sentimentul pe care-l simulăm » (Cap. VI). Există, în viața sufletească, fenomene voluntare și calculate care îmbracă așa de perfect aparențele spontaneității, încât

aproape nu le mai recunoaștem originea! Benjamin revine deseori la constatarea acestui mimetism interior: «Aproape totdeauna, spre a trăi în pace cu noi înșine, ne travestim neputințele și slăbiciunile în calcule și sisteme: această travestire satisface acea porțiune din noi înșine care, pentru a spune astfel, este spectatoarea celeilalte » (Cap. II).

Un fenomen similar este cultivarea pasionată a iluziei, care ne înbie să atribuim celorlalți atitudini care ne plac și ne satisfac, deși nu sunt decât reflexul propriilor noastre stări sufletești: sufletul stăpânit de pasiune este naiv și credul prin excelență. Adolphe mărturisește Ellénorei că n'o mai iubește, apoi, din milă și din lașitate, își retrage cuvintele. Ellénore se lasă amăgită fără rezistență: «elle s'enivra de son amour qu'elle prenait pour le nôtre » (Cap. VI). Ellénore pentru a recâștiga pe Adolphe, imaginează să-l facă gelos, înconjurându-se de admiratori înfocați. Intr'adevăr, Adolphe, socotind că Ellénore a încetat să-l iubească, devine din ce în ce mai blând și mai prevenitor față de dânsa. N'a fost însă decât o neînțelegere, cu rezultat neprevăzut: «Elle prit ma douceur pour de la tendresse, mon espoir de la voir enfin heureuse sans moi, pour le désir de la rendre heureuse. Elle s'applaudit de son stratagème » (Cap. VIII). Vitalitatea pasiunii e așa de puternică, încât se proiectează în celălalt, se amăgește cu propriul ei reflex, se alimentează cu aparențe, cu neadevăruri, cu iluzii...

Un ultim exemplu de adâncă observație psihologică: Adolphe, pentru prima dată, dă expresie gândului că iubirea sa pentru Ellénore e moartă. (Depozitara acestui secret încă negrăit era prietena Ellénorei). Dintr'odată, gândul acesta capătă în ochii lui Adolphe o realitate și o putere pe care încă nu i le bănuise. Prin simpla lui formulare și prin înregistrarea lui de către altul, gândul se *obiectivase*, își cristalizase vagul în contururi de cuvinte, devenise un fapt: «C'est un grand pas, c'est un pas irréparable, lorsqu'on dévoile tout à coup aux yeux d'un tiers les replis cachés d'une relation intime; le jour qui pénètre dans ce sanctuaire constate et achève les destructions que la nuit enveloppait de ses ombres ». Tot astfel, trupul morților își păstrează uneori forma lui vie, până ce contactul cu aerul exterior îl descompune imediat (Cap. VIII). Admirabilă imagine (una din cele foarte puține pe

care le oferă *Adolphe*), care exprimă perfect un fenomen sufletesc subtil și greu de captat.

Adolphe, fundamental înrudit cu marile experiențe imaginate de Racine, de Marivaux, de atâți alții, se așază în perspectiva marelui tradiții franceze de reducere la esențial a eternei inimi umane. Dar în această formă clasică, Benjamin Constant a turnat o substanță nouă, de esență romantică. Se crează astfel, între starea de suflet și expresia ei, o disparitate brutală, în care eu văd nota cea mai caracteristică a acestei opere de tranziție.

Intr'adevăr, Benjamin Constant privește eternitatea umană prin prisma măritoare, dar nu alterantă, a eului personal. *Adolphe* e un produs de introspecție. Iar omul care-și scrutează sufletul este pur și simplu un erou romantic din generația Rousseau, Saint-Preux, Werther, René, Obermann. Un nesatisfăcut, singuratic, obosit, mușcător, disprețuitor, « frondeur », cu neprețuite și scânteietoare daruri de inteligență... Un individualist, desprins de orice dogmă, chiar morală: « Les sots font de leur morale une masse compacte et indivisible, pour qu'elle se mêle le moins possible avec leurs actions et les laisse libres dans tous les détails » (Cap. I). Un om chinuit de obsesii: obsesia morții, care-l urmărea din cea dintâi tinerețe, de pe vremea Doamnei de Charrière, pe care o văzuse murind (Cap. I), până în momentul romanului: « L'idée de la mort a toujours eu sur moi beaucoup d'empire. Dans mes affections les plus vives, elle a toujours suffi pour me calmer aussitôt » (Cap. VII); obsesia sincerității absolute, care-l îndrumază către confesiuni totale și-l face atent la ipocrizia omului și a societății; obsesia propriului său eu exigent, care se vrea realizat în acte și în fapte, dar pe care îl trădează o voință șubredă și șovăitoare; obsesia iubirii pe care sensibilitatea lui prea cerebrală o înregistra, fără s'o poată resimți cu spontaneitate odihnită... Toate aceste insuficiențe, contradicții, disparități și lente degradări, toate aceste simulări și iluzii, formează acea « misère du coeur humain » de care vorbește « editorul » fictiv la sfârșitul cărții, acea « mizerie » care nu este altceva decât expresia stării romantice denumite « mal du siècle ». Scris în 1807, publicat în 1816, *Adolphe* se înscrie astfel în larga evoluție a sufletelor care duce la Musset și dincolo de el.

Pentru cititorul de astăzi, crescut la școala subtilă și fantastic de bogată a lui Dostoievski, a lui Proust, a lui James Joyce, *Adolphe* pare simplist și naiv. E o greșală și o aparență. În realitate, Benjamin Constant a văzut tot așa de just și de adânc ca oricare din analiștii moderni ai sufletului. Dar a văzut, nu ca un poet încărcat de colori și de sugestii lirice și metafizice, nu ca un explorator al turburărilor obscure din oceanele subconștientului, ci ca un savant de laborator care prețuiește rezultatele pozitive, transparente, luminoase, mai mult decât căile întortocheate și problematice pe care de atâtea ori rătăcesc contemporanii noștri.

BASIL MUNTEANU

SINGUR

Limpede suflet, turbure sânge al meu,
Cum puteși oare trăi împreună?
Gemeni din naștere, dușmani mereu,
Cerul și lutul pieziș vi se-adună.

Cum puteși, vajnic pe moarte 'ncleștați,
Ține această strângere stranie?
Taci și te miră — poate sunt frați!
Infricoșată taină și danie.

Turbure sânge, unde mă duci?
Valuri de neguri, blestem, otravă.
Limpede suflet: cântec de cuci,
Râs de copil, lumină suavă!

Veșnică navă, vamă de-o zi,
La țărniște peste vreme cine v'așteaptă?
Sânge și suflet, cine-o primi
Strâmba osândă, cumpăna dreaptă?

NECUNOSCUTEI ¹⁾

I

Când alții te privesc sunt singur orb,
De tine stând aproape sunt departe,
Când slobod toți cu ochii lor te sorb,
De frumusețea ta n'am nici o parte.

Ți-e părul negru, roșu sau bălai?
Aprinsă ți-e privirea sau senină?
Ești albă ca zăpada? Brună, ai
Carnația rumenită de lumină?

Cum ești la trup, la cap, nimic nu știu,
Mi-o spune numai inima, nebuna.
Obrazul să-ți descopăr n'o să viuț
Și totuși îl presimt de totdeauna.

Necunoscută mie cum să-mi fii
Când glasul tău îmi cântă pe vecii.

---

¹⁾ Sonete în ritm shakespearean.

II

Ți-e numele străin ca bucuria
Ce 'n viață doar odată o găsești.
Ți-e numele senin ca poezia
Când, isvorind în suflet, biruești.

În zile neguroase să-mi revie
Fierbintează rază care o aștept?
Și 'n limpezi zări, uitând de nostalgie,
Pe visul meu stăpân să mă deștept?

Minunea Primăverii o recheamă
Cu viers de ape tânărul tău grai —
Și coaja mea de ghiață cu ce teamă,
Cu ce fior tânjesc ca să mi-o iai.

Când plin de apă vie 'mi dai urciorul,
Cum vrei omătul să nu-l spargă dorul!

III

Când zorii tăi se-aprind în dimineață,
Imbrac încet o noapte tot mai grea.
Și vâl de stele dacă tragi pe față,
Un soare sec și sterp e soarta mea.

La Antipod ne-a rânduit destinul:
De 'mbătrânesc, întinerești în schimb,
Plăcerea ți-e părtașă; mie, chinul;
Adormi zâmbind, când otrăvit mă plimb.

Ce-mi pasă! Către tine, ca Apollo
Pe Dafne fugărind-o pas cu pas,
M'asvârl, îmi scapi, te prind — când iată colo
In verde dafin veșnic mi-ai rămas.

Dar dacă pieri, iubire neatinsă,
La ce bun fruntea mea de lauri prinsă!

ION PILLAT

CIUDATA ÎNTÂMPLARE

Asta s'a petrecut în ziua de Sfântul Gheorghe, când pe înserate a venit la mine domnul Filaret Sdrob, editorul marei colecții « Romanul de buzunar », și mi-a spus:

— Dragă Mănicuță, am nevoie de un roman. Acțiunea trebuie să se petreacă într'un castel din Ardeal, și pe eroină va s'o cheme Biondella. . .

— Bine patroane, încuviințai eu, acțiunea se va petrece într'un castel din Ardeal și pe eroină o va chema Biondella. . .

— La urmă, Biondella va fi omorîță.

— Și asta se poate. . .

— Dar nu omorîță așa. . .

Aci, pielea lucie a capului începu să-i joace în sus și în jos, dinții fi apărură rânjind până în umerii obrazilor și omul se porni să-și sucească un pumn pe celălalt, căznit parc'ar fi sfredelit o placă de ebonit. Asta însemna să nu-i răsucesc gâtul Biondellei, procedeu răsuflat în tehnica romanelor din colecția noastră.

— Ci să o omori așa. . .

Iși îndulci glasul, privirea i se muie ca duda și, cu degetele mâinii drepte adunate pâlnie, începu să deseneze alene niște spirale moi, niște încondeieri din ce în ce mai învăluite, mai efemere, terminate printr'un gest superb de dirijor, care indică finalul unui adagio.

Înțelesei: trebuia s'o omor într'un chip elegant, nou, subtil. . .

— Bine patroane, n'o s'o omor așa. . .

Și repetai gestul sugrumării gâtului de gâscă.

— Ci așa. . .

Aci, gestul rafinat.

Fiindcă indicațiile literare ale editorului sunt pentru mine ordine. El pipăie gustul publicului ca orbul literele reliefate, citește în sufletul lui cu lupa de ceasornicar și adulmecă șoaptele dōrilor anonime, ca prepelicarul fluericea prepeliței.

Apoi terminându-și sugestiile literare, se apropie de nevastă-mea, care în tot timpul ăsta nu-și ridicase ochii de pe planșă (executa desenurile pentru ediția de lux a romanului meu: « Ciudata întâmplare »).

— Ce frumos lucrează doamna, se extazie domnul Filaret Sdrob.

Și apoi admirativ:

— E de înțeleș, domnule. . . cu așa ochi și cu așa mâni. . .

Dar chipul nevastei mele părea încrustat pe medalion. Nicio mișcare nu clinti severitatea definitivă a unui profil la datorie.

De domnul Filaret Sdrob, mărturisesc cinstit, nu mă tem, e omul cel mai urît de pe pământ. E înalt cu capul mare, chel ca piatra din râu, și cu țeasta capului împinsă streășină peste față. Nasul îi e scurt de pare retezat, cu nările în vânt, iar orbitele întunecate de parc'ar fi umplute cu călți. N'are mustăți, n'are barbă, și pielea întinsă pe oase e scofâlcită în obraji. Ce mai la deal la vale. . . într'un cuvânt: cap de mort. Și mâinile lungi, din care doar coasa fi lipsește și picioare și mai lungi, nu știu cum parcă slobozite din încheieturi. Am impresia că la fiecă pas tibiile joacă pe femure, bălângăind, pentru ca să se înzdrăvenească numai când piciorul e pus pe pământ.

* * *

Sunt foarte recunoscător Societății de psihologie experimentală, care, în obiectiva ei anchetă făcută asupra delicatului subiect al procesului de creație, nu m'a ocolit. Fiindcă o critică mai mult nepricepută decât pizmașă, mă consideră scriitor de categoria a doua. Scriitor de categoria a doua? Doamne! Doamne! Păi și eu aș putea scrie orișicând romane ca « Madame Bovary », « Ana Karenin » sau « Père Goriot ». Nimic mai simplu! Tehnica lor? E de o simplitate revoltătoare: foarfeca și colecția de ziare. E drept că cei mai scrupuloși autori din categoria asta folosesc trei feluri de ziare: unul de informație, celălalt de întâmplări din lumea largă și al treilea de călătorii. Aceste romane celebre, am curajul s'o spun, sunt confecționate din « cupuri » (termen tehnic).

O, la mine procedeul e cu totul altul! La mine e mai mult decât un proces de creație. Dar mai întâi o paranteză. . .

* * *

Pe nevastă-mea o țin foarte strâns. Nu că sunt gelos, Doamne ferește, dar potrivit înțelepciunii poporului, care astfel te povățuește: «Foița de țigară și virtutea femeii, să nu le scoți vreodată la lumina lumânării». Căci paza bună trece primejdia rea, și nu e vrednic de cinste, îmi ziceam eu, omul ce nu cunoaște legea muierii: cu dreapta să mângâie, dar să ții cu stânga frâul. De aceea eram sigur de credința Ricăi (Rica, dela Veturia, Veturica, Rica). Sunt un om chipeș și sănătos, dar nu asta îmi asigură liniștea somnului. Mă știu însă un om dibaci. Asta da. . .

Și totuși. . .

* * *

Prima datorie a unui romancier cinstit este să exprime faptele legate de inexorabila lege a fatalității, să dibuiască prin negura misterului ierarhia spațială și temporală a acelor coincidențe, concordanțe sau divergențe, care singură asigură exigența unui univers logic. De aceea în toate lucrările mele am căutat să depășesc această banală ordine rațională a atelierelor de croitorie literară, căutând să prind adevăratele relațiuni ale dinamismului cosmic, relațiuni ca de pildă dintre cosmosul integral, fără timp și fără spațiu, și firul de iarbă pământean atât de efemer în dimensiuni și durată.

Și pentru o cât mai sigură documentare a realităților de deasupra banalei cunoașteri prin intuiția simțurilor, m'am adresat spiritismului. Spiritismul continuă, potrivit unei trândave obișnuințe mentale, să fie disprețuit de savanții oficiali și să fie batjocorit sau temut de vulg. Dar un ins desprins de orice idee preconcepută și doritor să pătrundă taina forțelor oculte, îl folosește cu aceeași calmă obiectivitate cu care anatomul folosește scalpelul și astronomul luneta.

Dar vorba lungă oricât de meșteșugită, contrazice tehnica mea artistică, bazată exclusiv pe temeiul faptului ca simbol (și nu ca la confracții mei croitori, la care simbolul e temeiul faptului).

Fără să mă laud, sunt un excelent mediu. De obicei la ședință participă și patronul meu, domnul Filaret Sdrob, și vecina noa-

stră, Carolina Tanasache, dela atelierul de confecții, cu toții convinși spiritiști. Dar în seara acestei întâmplări, domnul Filaret Sdrob întârzia, iar doamna Tanasache era reținută în casă de o teribilă durere de măsele.

— Rica, să facem o ședință în doi. . .

— Să facem, Mănicuță!

Ședințele în doi sunt mai dificile, dar cu un mediu dotat cu excepționale puteri mediatice ca mine, experiențele reușesc.

Am stins lumina în birou (întuneric abscons și tăcere abstrusă, ar zice unii poeți). Ne-am instalat fiecare la locul nostru și cu respectul cuvenit ritualului, ne-am întins mâinile pe masă. (Orice s'ar zice, masa rămâne mijlocul tehnic peremptoriu). Pentru neinițiați trebuie să spun că există o scară de ascensiune spiritistă. Primul timp este al meditației, al doilea al orațiunii. În meditație trebuie să te concentrezi prin toate puterile spirituale asupra subiectului dorit; în orațiune trebuie să-l captezi, nu mă sfiesc să spun, să-l cucerești, prin toate darurile tale. Urmează apoi o dulce amorțire a întregii tale făpturi, clipa în care ai intrat în lumea spiritelor.

— Rico, scumpa mea, concentrează-te mai întâi asupra spiritului Popeei.

Împărăteasa Augusta Popea este spiritul meu familiar și eram surprins de întârzierea apariției lui.

Se făcuse adâncă tăcere în cameră. Eu cu imaginația mea îmi închipuiam pe frumoasa împărăteasă ca și cum s'ar fi prezentat în toată splendoarea ei, în fața tiranului Nero.

— Popea ești aici? Îndrăznii eu cu vocea șoptită.

Masa rămase nemișcată.

— Rico, iubito, concentrează-ți sufletul mai tare. . .

Văzusem doar împreună chipul împărătesei în muzeul din Capitol. Avea părul acoperit cu diademă, gâtul până'n decolteul pieptului gol și bustul drapat în mantie.

— Mărită împărăteasă Popea, ești aici?

Același răspuns negativ al mesei.

— Mănicuță, făcu Rica, Popea este obosită astăseară. Să chemăm alt spirit.

Dar atunci mâinile mele încercară un freamăt ușor până'n coate.

— Atenție, șoptii eu... gândește-te adânc și treci imediat la orație.

Nu mă înșelasem. Masa fremăta elastic ca și crupa unui cal când o atingi, apoi începu să oscileze încet și foarte dulce, cu mișcări ondulatorii lente de luntre în bătaia zefirului.

— Mărită împărăteasă...

Dar Rica îmi tăie vorba:

— Taci... Taci...

Acum masa se pornise ceva mai tare. Vântul își schimbase direcția, valurile se întăritaseră.

— Ține bine, Mănecuță, făcu speriată Rica.

Și într'adevăr, nu știu când se pornise uraganul. Acum nu mai eram stăpâni pe forțele pe care noi le deslănțuirăm. Vântul urla cu putere, ploaia plesnea într'una. Masa-luntre mă ridica până la perpendicularitate, ca apoi să mă sloboadă în abis. În depărtare se despicau munții și apoi se prăbușeau cu zgomot de tunet în mare. În față, numai vârtejuri de întunerec; iar deasupra zbor croncănit de cobe. Eu, mereu la cârmă, țineam masa-luntre cu putere înzecită să nu se răstoarne, mai bine zis să nu se dea la fund. Dar întunerecul devenea din ce în ce mai sombru, din ce în ce mai gros, parcă se lăsau mereu draperii de crep, una după alta. Și deodată mă înspăimântai. Pe cerul punctat numai de stele negre, se desprinse o arătare. O cobe imensă, suflet de vultur apocaliptic! Apoi cobeia își plecă aripele, prefăcându-se într'o fantomă de om! Dar ce fantomă, Doamne, Doamne! Mai urtă ca moartea!

Deși țineam strâns de cârmă, o puteam desluși. Furtuna parcă se mai potolise, iar fantoma se tot apropia de noi prin barajul de pânze. Trebuie să fi fost spiritul unui luptător african. Dar ce înfățișare? De speriat! Un schelet gol cu pieptul acoperit de două lespede de piatră și cu brațele și pulpele mișcate de un soi de tendoane, făcute, nu știu bine, din trupuri de șerpi sau din brațe de caracatiță. Scheletul capului nu era alb ca cel al morții, ci negru de cărbune, și numai dinții străluceau ca de sîdef, dinți lași și puternici, puși în ordine ca într'un mulaj la dentist.

Și atunci, ceva ne mai pomenit! Rica se desprinse ușor din luntre și se îndreptă către fantomă oscilându-și leneș trupul, cu mișcări voluptoase și provocatoare de baiaderă.

Eu eram la datorie. Trebuia să țin puternic cârma, altcum se năruia tot adevărul viziunii. O observam însă foarte bine. Ea continuă să râdă, își întinde brațele lasciv, își frânge trupul în unduiri șerpuitoare.

— Orațiunea, gândii eu, e timpul al doilea... Oferă. De frică a greșit, sărăcuța de ea, semnele adorării... .

Dar deodată o văzui în brațele fantomei, și jur că nu fantoma a fost de vină. Nu fantoma și-a întins brațele de cobe asupra-i, nu fantoma a folosit musculatura-i de lespede și șerpi, ci pur și simplu, femeia i-a sărit de gât. Cât a durat îmbrățișarea nu pot ști! În transele spiritiste timpul n'are măsură, clipa e egală cu eternitatea. Imi amintesc însă bine cum fantoma și-a aplecat gura pe gâtul ei ¹⁾.

O bătaie în ușă, și deodată lumină. Intrase domnul Filaret Sdrob. Se scuză de întârziere și propune să luăm ședința dela început.

Eu privii aiurit. Nevastă-mea Rica era cu mâinile pe masă ca cel mai cuminte copil (În clasele primare trebuia să primim pe domnul învățător cu mâinile pe pupitru).

Când să-și ia locul, domnul Sdrob se opri lângă Rica, și apoi către mine, râzând:

— Ștregarilor, ziceați că faceți spiritism. Dar ce-i asta?

Și îmi arată gâtul nevestei. Mă apropiai. Pe gâtul Ricăi erau urme de dinți. Două rânduri de urme adânci, ca gropițele din mulajul unui dentist. Să fi avut la îndemână dinții fantomei, pe fiecare îl așezam la locul lui în gropițele de pe gâtul femeii.

II

Pentru noul meu roman: « Moartea Biondellei », domnul Filaret Sdrob mi-a pus la dispoziție castelul său din județul Arad. El cunoaște principiile mele creatoare: Adevărurile transcendente trebuiesc situate într'un cadru de strictă realitate. Deci, vrei castel? Dă-mi castel! Și mi l-a dat! Fie vorba între noi, patronul l-a achiziționat din munca mea și a altor salahori ai condeifului, dar asta-i altă căciulă. El zice că-l va transforma în casă de odihnă pentru

---

¹⁾ Intâmplarea de mai sus a făcut obiectul romanului meu: *Seducerea Fantomei*.

scriitorii editurii lui și noi ne prefacem a-l crede. Dacă-i face plăcere. . .

La ziua fixată mi-am luat bagajele (geamantanul meu și cutia Ricăi), rechizitele pentru scris (trei topuri de hârtie, creioane, ascuțitoare și gumă arabică), pe nevasă-mea Rica, și cu acceleratul de 9,45 am plecat spre locul unde trebuia să omor pe frumoasa Biondella.

Prima impresie a fost încântătoare! Un castel de peste două sute de ani vechime, situat într'un parc cum numai la cinematograful mai poți vedea. Și părăsit. . . Tocmai potrivit intențiilor mele! Un singur paznic peste nouăzeci și două de încăperi! Nouăzeci și două de încăperi ale castelului. . . pe lângă asta pavilion de vânătoare, pergole, boschete și chioșcuri pentru kermeze. . . apoi sere diferite construite, sere pentru plante exotice, sere pentru plante rare, grajduri pentru cai de curse, grajduri pentru cai de tracțiune, grajduri pentru vite. . . Și toate goale! Nici oameni, nici animale!

— Aici trebuie să locuiască și o stafie, făcu Rica, ghemuindu-se fricoasă la pieptul meu.

— De ce? întreba eu cu o senzație de gol la lingurică.

— Orice castel își are fantoma lui. . . necum un castel părăsit. . .

Intrarăm înăuntru. Gol și iar gol. Ultimul locatar luase până și tapetele de mătase de pe pereți.

Aci sunt camerele pentru Măria-Sa. . . Sunt singurele mobilate.

Ne găseam într'o vastă încăpere, un adevărat salon, de aproximativ zece metri pe cinci. Dar impresia totală era din cele mai ciudate. Plafonul era boltit, cu bogate ornamente în stuc — un rotund mare în arabesc, înconjurând un placard greu de flori fantastice și trese încâlcite. În pereți, firide încovoiate separate prin coloane cantonate parțial în zid, și din care numai jumătate erau la vedere. Într'o parte salonul răspundea balconului; o ușă cu geamuri și patru ferestre mari permiteau accesul luminii și aerului răcoros al parcului. Dar această încăpere atât de pretențios construită pentru salon, acum servea la locuit. O mobilă modernă de mahon, cu măsuțe, tamburete și scaune joase, cu comode fotolii în piele și o sofa întinsă umplea numai colțul din stânga camerei. Restul părea gol. Pe pereți, tablouri în gustul secolului al optsprezecelea. Numai și numai serbări galante, kermeze, divertismente

pastorale și baluri la curte, copii după Watteau, Lancret, Boucher și Fragonard, dar mai ciudat. . . ciudat de tot, în colțul dinspre balcon, un clavecin.

Rica alergă bătând fericită din palme:

— Un clavecin. . . Un clavecin. . .

Și începu să preludeze.

— Clavirul ăsta n'a fost dus de vechiul proprietar.

Și arătând pe pereți:

— Iar tablourile au fost uitate în pavilionul de vânătoare.

Apoi învârti comutatorul.

— Castelul e luminat electric, tocmai din Arad.

Și plecându-se politicos:

— Mai dorește Măria-Sa ceva?

Imi amintii că nu-mi arătase toate camerele.

— Alături în dreapta este un birou, unde Măria-Sa poate să scrie.

Și se deschise ușa. Intr'adevăr un mic studio foarte intim, cu mobilă modernă de piele.

— Și în stânga, o capelă. . . Dacă Măria-Sa dorește să se roage. . .

Intrarăm și aici. Poate că pe vremuri o fi fost aci loc de rugăciune. Dar acum paraclisul era golit complet. Nici altar, nici strană. Doar o statuie, statuia Sfântului Gheorghe ucigând balaurul, se vedea fixată într'o firidă din fața ușii.

— Și capela dă în balcon. Puteți intra și pe acolo.

Și într'adevăr în peretele dinspre balcon se găsea o ușă și două ferestre. Cam indiscretă construcție pentru un ins ce se roagă sau chiar numai meditează.

— Aci o să lucrez eu, făcu sprintară Rica. . . E lumină multă și e intim. . .

Și poruncind paznicului:

— Să-mi aduci mâne o măsuță și un scaun.

Și entuziasmată:

— Admirabil loc. . . Când ești obosit doar deschizi ușa și ai toată splendoarea parcului în simțuri și în plămâni. Și dacă mi-e dor de o escapadă, fug pe fereastră în balcon și de aci scobor pe o scară de mătase. . .

N'aș putea spune că gluma ei în fața servitorului fu pe gustul meu. Dar tăcui.

Paznicul se închină umil.

— Când Măria-Sa dorește masa, să sune. . . Nevastă-mea e bucătăreasă.

Il concediai.

Rămas singur, privii în jurul meu. Și imediat începui să situez acțiunea viitorului roman, care trebuia să culmineze prin moartea Biondellei. Mă trântii pe sofa, îmi aprinsei țigara și începui să privesc în jur.

— Incăperea asta trebuie să fi fost cândva sală de muzică. . . Bolta, firidele, clavecinul. . .

În timpul ăsta Rica scotea rochiile din cuțar. Era cu neputință să-mi surprindă gândurile. Fapt important de notat.

* * *

Ajunsesem la miezul nopții și în afară de indicațiile domnului Filaret Sdrob, niciun gând nou. Dar asta nu mă speria, fiindcă luciditatea creatoare la mine nu se dovedește în veghe. În veghe nu fac decât să transcriu evenimentele la care *particip* (rog a se nota sublinierea) în acea minunată plimbare pe coridorul luminos dintre universul cosmic și proasta noastră lume. Și astă stare o găsesc în minunatele clipe dintre viață și vis. Nu devin atunci scamator și nici nu capăt darul telepatiei, nu văd comorile ascunse dincolo de grelele capace de fier, nu citesc cărțile de poker din mâinile adversarilor și nu cat cu jind la bancnotele tixite din portofoliul cutărui sau cutărui burtă verde. Dar atunci îmi însușesc alt dar. Chem pe toți eroii mei ca pe o scenă de teatru în juru-mi, și ei vin (explicația: simpatia mea personală, farmecul meu personal mai puternic decât magnetismul lui Mesmer și mai de folos decât cryptestesia lui Richet). Eu nu creez eroii mei, eu fi materializez. Și odată lângă mine, le spun:

— Și acum, fraților, dați-vă drumul. . . iar ei se pornesc, care cum le e firea, care cum le e destinul.

Mă desbrăcai la pijama, privii la nevastă-mea care dormea ca de obicei, cu surâsul ei angelic pe buze și pe ochi. Stânsei lumina și mă trântii lângă ea.

— Orișicum ciudat gând și ăsta, să-ți instalezi un dormitor într'o sală de muzică. . .

Intr'adevăr, în întunec numai clavecinul cu capacul lui ridicat se distingea din negură, ca o aripă de aeroplan răsturnat.

— Pe aici trebuie să fi fost mari petreceri, zisei eu.

Și era de înțeles. Castel vechi de două sute de ani! Fusesse în stăpânirea familiei unui prinț austriac, apoi în cea a unui conte maghiar. Ce petreceri or fi fost prin locurile astea! Prinții austriaci, erau renumiți prin fastuoasele și galantele reuniuni mondene. Nu numai pe vremea Mariei Tereza, dar chiar și pe vremea împăratului filosof Iosif al II-lea, petrecerile la castel se țineau lanț. . . Și cu drept cuvânt! Iată de pildă o vânătoare! S'au strâns oaspeți din toate colțurile monarhiei. Vânătorea e doar un prilej! Aranjamente politice, joc de cărți și pretexte de întâlniri dragăstoase! Iată domnii în haine de mătase strânse în talie, ornate cu reveruri de blană, purtând pantaloni scurți, ciorapi întinși pe pulpe și escarpini de lac, salutând elegant cu tricornul ca într'o figură de menuet. Iată ofițeri în dolman, dragoni cu coama la cască, și tot felul de nobili, unii în fracuri englezești, alții în redingote franceze; apoi doamne nobile, elegante sau cochete, fiecare costumată potrivit vârstei, rangului, firii sau intențiilor, toate strânse în corsete ca pâlniile, cu crinoline spumoase de satin sau de tafta, împodobite de dantele și funde, având coafuri meșteșugit lucrute, pline de pene, flori și panglici.

Deodată un strigăt:

— Impăratul. . . Impăratul. . .

Toată lumea fu pe peronul dela intrare. Doi călăreți își făcuseră apariția la capătul aleei celei mari. Era Iosif al II-lea, așa cum îl cunoșteam din istorie, venit călare doar în tovărășia unui adjutant, ca să se convingă singur despre eficacitatea reformelor. Toată lumea ovaționează pe împărat. Numai o tânără femeie se apropie de mine:

— Iubite, în sala de muzică înainte de concert. . . fți aduc un răvaș. . . ún minunat răvaș.

Mă întorc. Nu mi s'a adresat mie, ci unui frumos husar. Dar pe femeie o cunosc. E Biondella.

— Uite, maestrul Haydn urcă sus. . . să-și încerce clavecinul. . .

— Du-te de scrie răvașul. . . Dar să fie plin de iubire, fi șoptește husarul.

Acum drama se desenează în toată întinderea ei. Femeia este soția contelui Ornano, iar iubitul ei este prințul Ponikovsky.

Dar iată că bătrânul Haydn a intrat în sala de muzică. E bătrân, foarte bătrân, gârbov și abia merge. Nu-l pot desluși însă bine. Aș

vrea să-i văd fața, privirea, chipul, dar e greu. Umbra înserării s'a lăsat din parc prin ferestrele deschise, în salonul de muzică. Dar parcă s'ar așeza la clavecin. Da! Da! Nu-l văd, dar îl aud. . . Aud sunetele de clopoței ale instrumentului. Acum parc'ar cânta ceva cunoscut. . . Nu știu ce! După ritm ar fi un menuet. Deodată ușa se deschide. Se deschide fără sgomot, fantomatic. E o femeie. Nici pe ea n'o văd bine. Aceași umbră mă împiedecă să-i disting profilul. Inșă cu siguranță că-i Biondella. In curând va veni și amantul principe. Femeia se apropie cu pași mărunți și tiptili. Dar ce se întâmplă? Unde-i răvașul de dragoste? Unde-i amantul? Unde-i iubirea veșnică? Femeia a cuprins gâtul maestrului cu amândouă mâinile. Da! Da! Nu mă înșel! Muzica a încetat. Altceva se aude. Sărutări sgomotoase. Femeia sărută cu patimă de foc pe bătrânul Haydn. Acum și-a lăsat capul pe gâtul lui. Peruca muzicantului îi acoperă părul. Ciudat! Biondella n'are perucă. Are părul tăiat scurt « à la garçone ». Câte ciudățenii! Deodată luna și-a îndreptat asupra lor cornul de lumină. Și parcă tot el m'ar fi străpuns până'n inimă. Pe gâtul lui Haydn, stă aplecat capul neveste-mii. Sub lumina lunii îi văd profilul estompat în voluptate. Un fior de ghiață mă trezește. Caut locul de lângă mine. Gol! Imediat mă scol și alerg la comutator. Dracu să-l ia. Parcă îmi face în necaz. Trântesc un taburet, mă împiedec de un fotoliu, și în fine după o bâjbâială de cinci minute, îl găsesc. Fac lumina. Privesc criminal în juru-mi. Nevastă-mea doarme la locul ei pe sofa și același surâs angelic i se desprinde de pe ochi și de pe buze.

* * *

A doua zi m'am trezit mahmur. Nevastă-mea era la clavecin.

— Ce tot sdrăngăni acolo?

Ea îmi răspunse răstit:

— Ce știi tu. . . Țsta-i menuetul de Haydn.

Mai bosumflat mă sculai să lucrez. Când să-mi sărut nevasta (asta intră în ritualul zilnic), în părul ei un fir alb, lung și creț.

— Ce-i asta? mă repezii eu.

— Un fir de ață. . .

Și continua mai departe, să-i zică la clavecin. Dar eu jur pe lumina ochilor mei, că era un fir de păr dintr'o perucă. . . din peruca bătrânului Haydn.

* * *

Regulile deontologiei scriitoricești mă împiedecă dela orice indiscreție. Nu pot divulga subiectul unui roman, încă sub tipar. Pot însă afirma că romanul meu: « Moartea Biondellei » va face senzație. Dragostea bătrânului Haydn a fost punctul culminant al acțiunii, la care a participat Iosif al II-lea, curtea dela Viena, Biondella și prințul amant Ponikovsky. Mă apropiam de sfârșit. Scriam de zor la mine în birou, Rica desena în atelierul ei, care potrivit unui capriciu de femeie, fusese instalat în paraclis. Ajunsesem tocmai la final. Imi trebuia un final grandios! N'o cerea atât economia romanului, cât promisiunea solemnă dată domnului Filaret Sdrob. Dar ca un făcut, aci o scrântisem. Ideea grandioasă era lipsă la apel! Incepui să mă plimb prin salon, să privesc tablourile, să ciocănesc coloanele, să mă înghesui prin firide. Dar nimic, nimic, odată nimic. Atunci îmi veni în minte Rica, nevastă-mea. Femeia este a treia etapă din tehnica mea creatoare (după cosmosul integral și pitica noastră lume).

Imi trebuia să-i produc o emoție bruscă, o spaimă până'n măduva oaselor, un cutremur sentimental. Rica lucra alături, în paraclis. Ieșii în balcon și tiptil, tiptil mă apropiai de prima fereastră. Deodată inima îmi îngheță în piept. Doamne, ce blasfemie! Rica făcea bezele Sfântului Gheorghe. M'am frecat la ochi, mi-am tras cu pumnii în cap, credeam că o bruscă albeață mi-a împăienjenit ochii, sau că desmățul a cuprins creierii mei. Dar nu! Rica, acum cu gesturi întinse făcea o declarație, o veritabilă declarație de dragoste pantomimică. Și dintr'odată altă grozăvenie! Parcă Sfântul Gheorghe începu să se miște pe cal și a întors capul. . . Și abia întoarse sfântul capul, că Rica începu să facă bezele balaurului. Balaurul își îndoi gâtul, porni a face grații, iar ochii îi străluceau în cap ca pirită.

Atunci rupsei ușa și mă repezii înăuntru.

— Miserabilo. . . Blestemato!

În nebunia mea însă, mă lovii cu capul de zidul opus. Când mă întorsei, nevastă-mea îmi juca pe dinaintea ochilor degetele mâinii drepte:

— Dragă, ești cam tralala. . .

O priveam năuc. Rica la masa ei își vedea de lucru. Desena pe bătrânul Haydn la clavecin. . .

Concluzia memoriului. Nu verosimilul, ci adevărul adevărat e principiul creator al unui autentic artist. Acest adevăr trebuie coborât sistematic (aș zice deductiv) din lumea infinită a cosmosului, până la mizerabila lume din sufletul unei femei.

Pretext pentru o filosofie sceptică. E inutil să păzești o femeie. Pe mine Rica m'a înșelat. M'a înșelat întâi c'o stafie adusă de ea prin procedee malefice, c'o stafie mai urtă decât moartea, m'a înșelat cu un gând al meu (zic gând și nu idee, fiindcă-i de genul masculin) care atunci abia se întruchipa în bătrânul Haydn și Doamne. . . pune strajă gurii mele să nu mai spun ce-am văzut în paraclis.

Primul post scriptum. S'ar putea spune că sunt nebun! Dar supoziția asta cade dela sine. Un om care scrie atât de coerent, nu poate fi nici măcar bănuț! Mai de grabă poți să iei pe Sfântul Pavel de eretic, decât pe mine drept nebun.

Al doilea post scriptum. Pe Biondella am omorât-o! Am strâns-o de gât cu un fir de păr din peruca lui Haydn. Jur că mai de grabă aș fi sugrumat-o pe Rica! Dar așa fusese porunca domnului Filaret Sdrob și ce nu face omul pentru o bucățică de pâne. . .

VICTOR PAPILIAN

DESTIN

Ce vă tot învolburați răzmeriți,
Gânduri voi, în tigva mea bețivă?
Ori tu crezi că soarta nu ți-o meriți,
Inimă de-atâtea ori naivă?

Vezi și tu, nu-i tuturora dat
Să se 'mbuibe 'n aurul vieții —
Tata-i om sărac la noi în sat,
Mai sărac sunt eu ca toți poeții.

Dar de-aceea, strașnica mea liră,
Nu te teme, nu te pun în cui —
Cântul meu ca mana se răsfiră
Peste jalea grea a veacului.

Dacă astăzi Blaga sau Arghezi
Sunt mai mult decât Mihai Beniuc
S'or topi răcelile zăpezii
Când va fi de-aicea să mă duc.

Și va fi nu peste mult aceasta.
Pomul morții iată c'a înflorit,
Umbra lui mi-a 'ntunecat fereastra
Ce-am deschis-o cătră răsărit.

Văd mereu cum crucile de lemn
Ca trifoiul umplu zilnic huma —
Prietenii, prietenii! asta e un semn
C'a sosit și timpul meu de-acuma.

Muntele durerilor umane
Mi se 'nalță maiestos în față,
Sus pe culme Tu, Nazaretane,
Stai învingător, peste viață.

Știu că nu mi-i dat să fiu la fel.
Ca tâlharul am trecut prin lume,
Mulțumit voi fi să pier ca el
Stins în umbra unui mare nume.

— Să rostesc de-acum numele tău
In aceste crunte vremi buimace
Nu mă simt chemat și vrednic eu,
O, tu Timp aducător de pace!

Dar în zori când va cânta cocoșul
Și vor curge noi lumini pe frunți,
Stihul meu va fi păunul roșu
Beat de slavă dănțuind pe munți.

Vie apoi prăpădul peste mine!
Vălmășit în marea turburare
Doar atât mai am să strig la Tine:
Ai și pentru neamul meu iertare.

MIHAI BENIUC

CÂNTEC DE IZVOR

Cine-i rece, mic
și e curat
Și miroase-a pietre,
a văi și-a brad?
Și mi-e tot desculț
și sprinteor?
Izvorel — izvor.

Par'că e-o șuviță
de pe frunte —
De rușine 'n iarbă
se ascunde.
Coborînd din munte
— Băețel
Izvor suptirel.

Mă văd iarăși
limpedele prunc
Și cămașa, razna,
mi-o arunc,
Rămânând sub soare,
crud și gol —
Izvoraș domol.

Cine face
gălăgie dulce
Și nu are vreme
să se culce?

Neștiind de bine
nici de rău —
Tinere pârău.

Sălcii, păpuri, crini
și noaptea deasă
Gârla — o beteală
de mireasă.
Tot scâldând fecioare
până 'n brâu,
De-aș rămâne râu.

Cine-a fost ușor
și cristalin
Și e Volga, Dunăre
și Rhin?
De l-au petrecut
orașele?
Izvoarașule.

Și-apoi, gheață,
brațele își lasă
Și în Marea Tristă
se revarsă,
Ne-mai-amintindu-vă
de el? —
Izvor — izvorel.

N. CREVEDIA

ÎN TRE ISTORIE ȘI FOLCLOR

După ampla discuție la care a supus problema — în cadrul baladei poporane — d. prof. D. Caracostea în paginile acestei reviste, am vrea să însemnăm câteva gânduri adiacente, cu privire la raportul dintre istorie și tradițiile populare. S'ar zice mai bine, despre felul deosebit cum apare trecutul istoric în folclor, care cunoaște prea bine veșnicia și infinitul, dar pe care, tocmai de aceea, istoria și geografia îl preocupă foarte puțin.

E adevărat, înainte se credea astfel. Nu numai la noi, ci în toată Europa. Și nu de către niște oarecare, ci de către unii din cei mai străluciți bărbați de cultură ai timpului.

Iată bunăoară — ca să nu mergem prea adânc în cercetarea vechimii problemei noastre — cum gândea, în elanurile generației dela 1848, *Nicolae Bălcescu*, în paginile din *Cuvânt preliminaru despre izvoarele istoriei românești*: « Oamenii întâi cântă și pe urmă scriu. Cei dintâi istorici au fost poeții. *Poeziile populare sunt un mare izvor istoric*. Intr'însele aflăm nu numai fapte generale dar ele intră și în viața privată, ne zugrăvesc obiceiurile și ne arată ideile și simțimintele veacului. Invățații Grimm și Michelet s'au servit mult de acest izvor istoric, în scrierile lor asupra originii dreptului german și francez. Tradițiile sau poveștile populare sunt un izvor care slujește la această țintă ca și poeziile. Treaba agerei critice a istoricului este să deosebească dintr'aceste daturi, ca și din toate celelalte, adevărul de falsitate și să se poată folosi ».

Citatul acesta ne arată clar credința istoricului Bălcescu că folclorul este păstrător atât de credincios al trecutului încât poate servi ca izvor al științei istoriei. Și ne arată clar și de unde venea această credință: dela Wilhem Grimm, părintele romantic al ger-

manisticeii, și dela Michelet, istoricul cel mai tipic pentru romantismul francez.

Nu e o simplă întâmplare că trei romantici, unul dela noi și doi din cele mai mari națiuni de cultură ale continentului, se întâlnesc în aceeași părere. Romantismul, crezând în sufletul național ca într'o realitate copleșitoare, crezând în folclor ca în cea mai desăvârșită și pură oglindă a acestui suflet național, era foarte firesc ca să aștepte sclipind din el și trecutul național.

E adevărat, deseori li se întâmpla totuși ca să nu poată vedea prea clar toate acestea în materialul folcloric, atât de divers, atât de contradictoriu chiar, în amănuntele mulțimilor lui de variante, având uneori o logică atât de deosebită de cea a noastră. Dar își explicau lucrurile așa că, din cauza vechimii ei nespuse, această oglindă n'a rămas întreagă, ci s'a fărâmat în cioburi și s'a amestecat cu bucăți de sticlă ordinară. De aceea, ei credeau că nu e numai îngăduit dar chiar necesar ca, acolo unde tot ceea ce căutau ei nu apărea prea clar, să aleagă ceea ce era vechi și prin urmare autentic de ceea ce era adăogat mai târziu, și deci fals așa cum zice și Bălcescu în rândurile pe care le-am citat. Iar acolo unde nici această trecere printr'un anume ciur nu era suficientă, cercetătorul putea să pună dela el, bine înțeles numai atâta cât era de trebuință ca să se împlinescă cioburile între ele și să dea un chip mai lămurit al sufletului și trecutului poporului în folclor.

Și astfel, după cum romanticii Rinului căutau în sunetul cornului magic al cântecului popular vestigii din amintirea străvechiului trecut germanic, tot așa la noi au început încă de foarte timpuriu căutări îndârjite ale urmelor coloniștilor romani în folclorul nostru. Încă în 1842, într'un articol din *Foaia pentru minte, inimă și literatură*, Iordache Mălinescu demonstra că refrenul din colinde: « oi-ler-ui » acel Lerui-ler pe care l-am auzit atât de ades în încântările copilăriei noastre, nu ar fi altceva decât o rămășiță din numele împăratului Aurelian.

Tot așa și Vasile Alecsandri, în articole publicate în revistele din Principate, identifica în jocul călușarilor o înfățișare coregrafică a răpirii Sabinelor iar în balada *Herculean* — o modificare vădit cultă a atât de răspânditului cântec popular al lui *Iovan Jorgovan*, care cristalizează străvechiul motiv al căsătoriei fratelui cu sora sa, pe care a scăpat-o de un balaur — Alecsandri vedea

cu totul altceva: o alegorie despre descoperirea apelor minerale dela Mehadia, apoi date despre stăpânirea Romanilor în Dacia și despre cultul lui Hercule.

Alecsandri era atât de convins de perzistența aproape două mii de ani a acestor amintiri în folclor încât le caută până și pe Ceahlău. La baciul Udrea «dela stâna din Ceahlău», precizează Alecsandri. În treacăt fie zis, ciudată precizare, când Ceahlăul e plin de nenumărate stâne. Dar tot atât de ciudat e răspunsul acestui baci legendar, că anume tatăl său ar fi știut o mulțime de balade despre Traian și Aurelian dar că «le-a luat pe toate cu dânsul în mormânt».

Dragostea bătrânului pentru ele trebuie să fi avut o teribilă putere de absorbție, căci nicăieri aceste nenumărate balade despre Traian și Aurelian n'au mai apărut.

Ceva mai târziu, bănățeanul Athanasie Marienescu, cel dintâi care a dat o colecție de cântece bătrânești din Ardeal, are în ea — după cum au dovedit cercetările științifice ulterioare — bucăți anume modificate, în genul popular bine înțeles, ca să se reliefeze acele presupuse elemente istorice pe care le conțineau.

De sigur că pe materialul folcloric cules cu astfel de preocupări și mai ales cu acel curaj, cu acea convingere că fac bine așa, pe care le-au avut și Alecsandri și Athanasie Marienescu și atâția alții după ei — modificând pe alocuri textul popular cules, așa încât să corespundă mai bine propriilor lor vederi, nu se prea poate pune mult temei când e vorba de cercetarea mărturiilor trecutului în folclorul nostru. Și preocupările acestea n'au fost numai ale generației lui Alecsandri. Ele au fost urmate până de curând, Astfel, între 1908—1912, apar în două masive volume *Studiile în folclor* ale Elenei Niculiță Voronca, în care autoarea vedea pretutindeni numai urme ale mitologiei romane. Ca să ne dăm seama câtă convingere demnă de o cauză mai bună și câte extraordinare acrobații de logică fantezie se consumă în această carte, să cităm pentru exemplificare începutul unui capitol al ei despre *Venera și Marte împăratul Iuliaș*. El sună astfel: «Pentru a ne convinge cât de mare fu adorațiunea poporului pentru împărații cei din neamul Iuliilor, e destul să observăm că 2000 de ani sunt scurși, fără de a fi șters cu totul amintirea, care încă pe la începutul secolului trecut era vie. Astăzi, în împrejurările Cernăuțului, unii

din bătrâni își mai spun că « împăratul Iuliaș era mic de stat dar tare cuminte — el toate le-a iscodit ». Apoi în satul Carovia de lângă Cernăuți găsim colinda lui Iulian. E o colindă de felul celei a Sfântului Ion, cu cerbul; aicea, copilul plângând, mamă-sa afară de vasul botezului, îi dă:

Două mere roșioare
De pe mărul lui Adam
Din grădina lui Avram
Ne tragem viță și neam

Mărul era al Venerei al străbunei lui Iuliu. Colinda păgână, în loc de Adam și Avram, îl va fi citat pe Apolo, pe Marte sau Enea, sau pe un altul. Într'aceste câteva cuvinte despre viță, putem întrevedeza ambiția cea mare a familiei domnitoare întru căutarea lor de a-și trage neamul dela zei ».

E adevărat, aceste năstrușnice identificări, de felul celei a mărilor Venerei în pomul lui Adam au stârnit dela început și serioase reacții critice. După cum exagerările lui Athanasie Marienescu au găsit o critică necruțătoare în erudiția lui Bogdan Petriceicu Hașdeu, tot așa și cartea de studii a Elenei Niculiță Voronca a găsit opoziția Academiei Române care, prin raportorul ei, Andrei Bârsan, a judecat-o fără cruțare și a respins-o dela premiul academic — Heliade Rădulescu mi se pare — la care candidase.

Ca să ne dăm seama de câtă istorie intră în imaginea aceluia Iuliaș Impărat — să cercetăm însuși restul operei Elenei Voronca, și anume acea culegere în patru volume mari, impresionantă prin bogăția materialului adus: *Datinele și credințele Românilor*. În ea, la paginile 708—712, găsim credința pomenită despre Iuliaș Impărat — despre care se spune într'adevăr numai atât, că « era mic de stat dar care cuminte, el toate le-a iscodit ».

Alături de el e pomenit în același sat, în Mihalcea, și un fabulos Trincă-Vodă: « În Popicea, când un lucru e tare vechi, se spune că e de pe vremea lui Trincă-Vodă ».

Se va putea obiecta însă că aici avem într'adevăr numai elemente de poveste fiindcă nu-s legate nicăieri de realitate, nici de loc, nici de timp. Să încercăm să vedem atunci cum se leagă trecutul de un loc. Să nu cătăm mai departe decât la locurile de unde s'a făcut această culegere. E anume în ea destul de des vorba despre un deal cu ruine numit *Teșinul*. Despre el, culegătoarea

spune într'o notă: « Țeținul e un munte lângă Cernăuți, despre care dela cineva am auzit spunând, ca și despre dealul Horodiștea din Siret, că l-au făcut soldații cărând țărană cu chipiele ».

Deși se dă aici un nume precis de punct geografic și se povestește o faptă cu oarecare aparențe istorice, acea a soldaților, totuși oricine își poate da seama că aceasta nu s'a întâmplat niciodată și că e doar un moment de poveste.

Aceasta se însărcinează s'o arate chiar locuitorii dintr'un sat învecinat, Roșieni, care înlocuiesc istoria asta mai apropiată cu una pur și simplu pierdută în negurile Vechiului Testament. Roșienii cred că dealul e de când lumea, că pe vârful lui s'a oprit corabia lui Noe.

Dar pe acest deal se mai află și ruinele unei cetăți. De ele se leagă alte fapte și personaje, însă tot atât de fabuloase.

Ele sunt puse de către unii pe seama *Urieșilor* și a unui împărat al lor.

« De mult au fost urieși pe pământ, ei au făcut cetatea Țeținului, că oameni de-ai noștri unde sunt harnici să ridice așa bolovani până sus? În Țețin a fost un împărat: Țețin sau Țățână-Împărat, urieș — și dela dânsul se cheamă astfel muntele. El nu credea în Dumnezeu ș'avea ochi că dacă ridică genele și se uita la oastea dușmanului pe loc toți mureau ». ...†

Firește, că un personaj care avea atâta forță demonică încât să omoare oștiri întregi numai cu privirea, n'a putut exista de loc în istorie ci numai în poveste. S'a întâlnit prin urmare aici un loc cu un om. Un loc ciudat avea nevoie de o poveste și și-a găsit-o între acelea care erau mai la îndemână, și anume cele despre *urieși*, cărora imaginația populară le atribuie toate ruinele ciclopice nu numai de pe la noi dar pretutindeni, în atâtea legende etiologice.

Intr'altă tradiție, acest Țățână Impărat capătă o vechime și mai fabuloasă:

« Țețin împărat era bătrân tare, că-și ridică sprâncenele cu cârjele și tot trăia într'una; era lege rea, nu credea în Dumnezeu, de aceea Dumnezeu s'a mâniat și a dat potopul, de-a omorât pe uriași ».

Asta nu-l împiedecă însă, după aceleași credințe, să aibă ca fată o sfântă creștină: « Fata împăratului Țățână e sfânta Varvara... ».

Iată însă că, spre surprinderea noastră, în aceeași comună, în Roșa, găsim altă credință despre același munte: « In Tețin a fost împăratul Constantin. El și-a pecetluit toată averea în pivniță și a pus o piatră cu numele lui deasupra, care n'o poate lua nime, până nu va veni el singur ».

Și astfel, dacă dincolo invadau în aparenta amintire istorică elemente din basmul bătrânilor fără de moarte, care au pătruns până în *Strigoii* lui Eminescu, în imaginea magului care își ridică genele cu cârja, aici răzbește alt ciclu de legende, în legătură cu comorile.

Despre acest Constantin Impărat e iarăși ades vorba în folclorul Bucovinei.

Odată apare în legătură cu un nume extrem de familiar în același folclor și anume cu Ștefan — care de astă dată însă e numit Ștefan Impărat. Se zice anume că:

« Impăratul Constantin a fost împărat pe locurile acestea înainte de Ștefan Impărat. El ori de câte ori ținea bătaie, biruia pe dușman — și a mers cu bătălia până la furnici... ».

Iată cum se amestecă istoria fabuloasă a lui Constantin Impărat cu numele cunoscut al lui Ștefan și cu celebrul episod al luptei cu furnicile din *Alixândria*, istoria lui Alexandru Machedon. Însă e aici numai o înrudire la rădăcini cu materialul din *Alixândria*, căci episodul e cu totul altul:

« Impăratul furnicilor i-a spus: — Tu cu mine de geaba te pui, că eu te-oi birui. Dacă vrei, să cercăm așa: Fă tu un soldat de plumb și să-l suie un soldat de-al tău în copacul iasta; da' eu să fac o furnică de plumb, s'o suie o furnică de-a mea în copac. Au făcut așa, dar ostașul n'a putut sui în copac soldatul cel de plumb, numai furnica a suit... Dacă a văzut așa, împăratul Constantin, s'a lăsat ».

Altădată însă același Constantin Impărat e transpus în lumea altui ciclu de legende, de asemeni răspândit în toată Europa: acela al împăratului care doarme sub pământ, cu toată oastea și curtenii săi, până se va trezi odată definitiv. E faimoasa credință care a înflorit atât de frumos în epica medievală, în ciclul Regelui Arthur și al cavalerilor mesei rotunde — și care la noi răbufnește către istorie, nici n'ați crede unde și când: la Plevna din 1877!

Să cităm legenda :

« Odată era mare secetă și n'aveau soldații ce bea. Atuncea Constantin-Impărat începu a împușca la Dumnezeu de ciudă, să-i deie ploaie — ș'au început a curge rar câteva picături. Soldații au strâns într'un chipiu oleacă de apă, să aibă măcar împăratul ce bea, și i-au dat; el a întrebat: Da' voi ați băut? — Nu, n'am băut. — Dacă n'ați băut voi, nu beau nici eu... ș'a vărsat apa la pământ ș'a zis într'o ciudă: Mai bine s'ar deschide pământul ș'aș intra cu oastea mea cu totul, decât să necăjesc atâta! Pământul s'a deschis și el a intrat. Dar când va fi sfârșitul lumii, va ieși să poarte război.

El stă cu oastea în pământ, doarme, și numai odată pe an se deschide pământul și se trezește cu soldații. Atunci soldații îl întreabă: Ii vremea să ne sculăm? Ba încă nu, zice el... ș'apoi iar se culcă și dorm un an.

O fată a căzut acolo noaptea, cum mergea să caute niște cai, ș'a stat închisă un an, pân'ce aruncat-o pământul. Constantin Impărat stă cu piciorul în scară și sabia o ține sus. Amu sabia lui se vede. Iese afară, e ca de o palmă și tot crește; *asta e la Plevna*, dar împăratul rusesc face zid deasupra, să nu străbată; pân'amu făcea cel turcesc... ».

Precum se poate vedea din toate exemplele pe care le-am dat aici, există în folclor un *trecut*, însă un trecut cu totul altfel decât suntem noi obișnuiți să-l simțim și să-l înțelegem. Un trecut care a fost pur și simplu, indiferent când. Ai fi ispășit să-i zici *adevăratul trecut*, în opoziție totală cu prezentul, dacă n'ai constata cu surprinză că acest trecut care e total deosebit de prezentul nostru, profund opus lui, ca basmul realității, în folclorul nostru trăiește uneori atât de viu în orice clipă a prezentului. Constantin Impărat bunăoară doarme viu sub pământ, se trezește din când în când, iar sabia lui crește mereu, afară din pământ, *către noi*.

Am pricepe mai bine lucrurile dacă ne-am da seama că în folclor există *trecut* dar nu există *istorie*. Adică nu se păstrează în amintirea folclorică șiragul întâmplărilor lumii așa cum au fost și mai ales în ordinea de succesiune sau de coexistență în care au fost. Folclorul nu face istorie, adică nu-l interesează care fapte s'au întâmplat mai înainte, deodată sau mai târziu. Gândirea folclorică se interesează numai de înțelesul adânc al faptelor și al ființelor

omenești. Și fiindcă aceste înțeleșuri adânci ale vieții sunt dela începutul lumii statornicite, de aceea oamenii în folclor nu se măsoară cu timpul ci cu *veșnicia*. Folclorul e astfel ținara lui *a fost odată*. In ea nu e vorba de *târziu ori de vreme* ci de *rău și de bine*. In ea nu e atât vorba de Alexandru Machedon sau de Bădica Troian ci de destinul de totdeauna al împăratului pe de o parte și al plugarului pe de altă parte, ambele ridicate pe un plan mitic. De aceea, și pe ciobanul acela fabulos din balada *Dobrișanul* îl cheamă când Oprișanul când Dobrijanul și e când frate cu Mihnea Vodă, când cu Ștefăniță Vodă, fiindcă nu numele lui și al rudelor sunt esențiale în el, ci ridicarea la o imagine de mit a bogăției și frumuseții vieții ciobănești. De aceea pe eroul altei faimoase balade populare îl cheamă când Vălcanul, când Iorgovan, când Stanislav Viteazul fiindcă, iarăși, nu interesa starea lui civilă — ci situația etică fundamentală din această baladă: aceea a voinicului ajuns la greu impas, în care se dovedește că nu-i poate ajuta nici dragostea lesne înșelătoare a mamei, nici cea lesne obosind a fratelui ci numai cea gata de orice jertfă a iubitei.

Iată bunăoară o baladă care parc'ar aduce *istorie*, nu numai trecut de poveste. Ii zice *Ștefan Vodă și porcariul*, cercetată amănunțit de prof. D. Caracostea. Aici parc'ar fi ceva de toate zilele și nimic din măreția mitului: Ștefan Vodă întâlnește un sârman porcar ce se dovedește mai isteț în întrebări și răspunsuri decât însuși marele Domn. Așa s'ar părea — dacă unul din cei mai documentați folcloriști ai ultimelor vremi, suedezul Walter Anderson, n'ar fi făcut un studiu care se întitulează *Impărat și Abate, istoria unei snoave* — din care se vede clar că în balada noastră a prins contur una din cele mai universal răspândite teme de folclor, aceea în care un om de jos, un porcar, un cioban, se dovedește mai isteț decât stăpânul, un împărat, un nobil, un egumen, etc. Și o mulțime de studii comparative de acest fel, care s'au făcut în folclorul universal în ultimele decenii, ne arată mereu și clar același lucru: Că în folclor realitatea esențială nu e fapta istorică ci aceea care devine *mit*, care se leagă adică de una din situațiile fundamentale ale omului în lume. Aceste situații esențiale nu pot fi prea numeroase. Ele se deosebesc numai prin amănunte, atunci când prind contur de poveste, ori de povestire. Poveștile acestea călătoresc de zeci de mii de ani prin gândirca

populară, printre locuri și oameni. Și din când în când se fixează — se leagă adică de un nume de om, de un nume de loc. O astfel de poveste care înainte fi fusese atribuită lui Constantin Impărat fi va fi atribuită mai târziu lui Ștefan Vodă iar de curând lui Cuza Vodă.

O legendă cu comori se va lega azi de dealul Horodiștei, mâine de cel al Țeșinului. Marile personaje și localitățile celebre ale istoriei nu creează atât faptele de care e plin folclorul. Ele joacă rolul de magneți, de formidabile puncte de atracție, în jurul cărora se adună, se localizează, întâmplări și situații omenești venite de cine știe unde. La noi, în jurul figurii lui Ștefan cel Mare, a lui Cuza Vodă, în Germania în jurul lui Friederich Barbarossa și a lui Frederic cel Mare...

Asta nu înseamnă, firește, că trebuie să desconsiderăm folclorul ca păstrător al trecutului nostru. Ci dimpotrivă, să-l cunoaștem și să-l iubim ca pe cea mai de preț comoară. Căci dacă el nu păstrează istoria însăși, cu slăbiciunile ei omenești care nu-l interesează — în schimb încremenește într'o veșnică lumină de vraje ceea ce e esențial și grandios din trecut: numele lui mari trecute în legendă, problemele lui morale fundamentale trecute în snoavă, situațiile existențiale ale omului trecute în poveste și baladă.

Folclorul nu e o oglindă a omenescului ci a *supraomenescului* din noi — a ceea ce e mare, fie în bine fie în rău, în noi, totdeauna.

OVIDIU PAPADIMA

I

Mergeam cu blându-mi cântecel
Spre cel însingurat muncel,
Spre fruntea lui ce se topea,
In limpedea luminii nea. -
Și doar cu tine, dor, suiam
Spre creștet steaua ce-o doineam,
Numai cu tine, pui de vis,
Treceam prin zodie și prin scris
Ca Făt-Frumos prin basmu 'nalt,
Dintr'un tărâm în celălalt. . .

. . . . .

Eram cu dorul, doar cu el
Pe cel întraripat muncel
Și lung ne sărutau, de sus,
Imense dune de apus
Și 'n fund luceafăr bălăior
Din viul raiului pridvor
Ne da, străluminat, binețe,
In pragul purei diminețe.
Peste serafii de zăpadă
Stau aurorele să cadă,
Iși luau palatele cerești,
Lin, stelele dela ferești
Și zările, surorile,
Ne deschideau larg zorile.
Cu dorul, doar cu el, urcai
Pe gura rumenă de rai.

II

Sunet, sunet sânt
 Mă aud cum cânt
 Adânc, din adânc,
 Tot dinspre pământ.
 Alelei, pădure
 Cu murmure pure,
 Cu limpezi lăute
 Sub apele mute,
 Să-mi spui, surioară,
 Ce Dunăre clară
 Iți leagănă mersul,
 Iți unduie viersul,
 Aleanul și-adună
 In fluier de lână,
 Viu focul și-l sună,
 In fluier de soare
 Mult doru'și dogoare
 Sub zările-amare?
 Ce frunte carpată
 In cântu-ne 'și cată
 Vecia 'ngropată?...
 O grea promoroacă
 Lumina ne-o'mbracă
 In sarică dacă...

III

Dărui-m'aș și n'am cui,
 Dărui-m'aș dorului
 Și însingurării lui.
 Dar nu-i dor să mă încapă
 Peste-a cântecului apă,
 Peste-al visului coclaur
 Strâns în'nalte răni de aur.
 Dărui-m'aș, dărui
 Viforului lacrimii,
 Crivățului inimii.

Dar nu-i viscol să-mi sfâșie
Nalba cântecului, vie,
Roua visului, senină,
Strânsă 'n geana lunii, plină.

IV

Limpede 'mi treceai,
Aripă de rai,
Peste lin alean.
Dorul dorulean,
Inimi 'i era
'Nalt ca iedera.

Dară jos, în sânge,
Lacrimii nătânge
Vânt amar bătea,
Roua 'i veștejea,
Lujeru 'i seca
Zânatica stea.

AUREL CHIRESCU

DESCÂNTEC

Incinge-ne, 'ncinge-ne
Galbenă-a morții pecingine...

Pântecul Marelui, Golului
Cuprindă-ne lin.

Ne mistuie fierea pârjolului
Arșița sfânt blestematului chin.
Pântecul Marelui, Flămândului, Golului
Ne-o curme deplin.

BOCET

Apui, luceafăr de seară.
Zilele-mi scapătă, lin
Către sorocul senin
Către marele Crepuscul de pară...

Odinioară... odinioară...

Apui, măre luceafăr de seară!

Ursitoarele cui mă 'nchinară,
Eu rănile cui mi le 'nchin?

Tu apui, luceafăr de seară,
Tu luceafăr răsai, matutin.

Odinioară... odinioară...

Azi rănile cui mi le 'nchin?

PRIVEGHIA

Unde sunteți, povești?

Aladin

Unde ești?

In grota nestematelor

Te-a 'nchis cumva, cu tot cu lampă, vrăjitorul?

Ți-aud și hohotul de râs, o duhule Îfrite,
Când ai trântit la gura peșterii chepengul.

Unde sunteți, povești?

In miez de noapte

Ascult cum soarbe Aladin sclipirea nestematelor
Crezând că-s stele și că peștera e lumea.
Și încearcă 'n luciul lor artificial
De false zodii, să-și descopere ursita.

Pe când la gura peșterii, chepengul
Se sguduie de hohotul de râs
Al duhului Ifrit...

A lui e 'n fine lampa!

CĂINARE

Unde sunteți, povești?

Mai știi cuiântul

Mântuitor?

— Zânover!

Il mai știm?

— Binovin!

Unde sunteți, povești?

— Scorpia zilelor

Mi 'nnăbușă copilăria!

— Zânover!

(Pucioasă și fier
I-e suflarea fierbinte și bălosul venin).
— Binovin!

Mă poartă adormit printre minuni
Să nu-mi aduc aminte că eu sunt Făt-Frumos
Purces să 'nvie codrul fără viață
Și să 'mpietrească viața fără cer.

— Binovin, Zânover!

Sunt surd și pentru clopoștii fermecați
Și ghemul Zânei nu-și mai deșiră 'n față 'mi firul.
Mi-e toropit avântul, mi s'a 'nfundat cărarea...
— Și nici măcar nu calc pe șerpi și vasilici
Și par'că eu cărarea pe urmă-mi, o 'nvenin.

— Zânover, Binovin!

Scorpia zilelor mi-otrăvește suflarea
S'adorm la rândul meu pe Făt-Frumosul
Care-ar cerca să 'nvie codrul fără viață
Și să 'mpietrească viața fără cer.

— Și nu mai pot rosti nici: « Zânover »...

FABULĂ

Stelele-mi clipesc, argintii
(Cărunțile 'n rele, strengăritele stele!)
— Nu vei muri. Nu vei muri!

Luceferii mi-aruncă ochiade
Haiducești: (Ce bărbați îs luceferii, teferi!)
— Nu te mai boci... Nu se cade!

— Ai să trăiești — îmi zâmbește calea lactee
Cu dinții ei albi ca de lapte — până ce 'n noapte
N'oi mai ști țâșni nici un strop de scântee!

— Hai mai bine — zice și Carul Mare
Urcă-te, și să-ți ofer o plimbare.
Numai să nu-mi strici oiștea, Ieremie !

Ah, minciuna cum nu ți-aș ghici-o,
Șugubăț bătrân, când din oiște-ți lipsește Alcor...
— Tot am să mor... Tot am să mor...

ION FRUNZETTI

BĂTRĂNEȚE

In ochii tăi nu se mai scaldă ape,
In seara plină de parfum și lună,
Nici cerbii nu mai vin să se adape,
Din mâna ta sfielnică și bună.

Coboară soarele încet peste fântâni,
Bătrân, cu greu toiag de fier aprins,
Dar nu mai vii să-mi pui argint în mâni:
Minuni și cântece din necuprins.

Merg gârbov obosit de drum și pietre,
Și toți, străini, mă ocolesc mereu,
Nu merge nimeni cu mine; lângă vetre
Mă ocolește 'ntr'una Dumnezeu.

Și cad lâng'o fântână, orb, sărac,
Cu numele-ți șoptit, lipit de piatră...
Poate-ai căzut și tu acu în veac
Cu fruntea grea de ani și vis, în vatră.

Acum, străin stau singur doar cu cerbii
Lângă potecile 'nsorite 'ntins de lună,
Și-mi mângâi ochii stinși de vântul ierbii
Cu mâna ta sfielnică și bună.

AL. RAICU

NOȚIUNI ȘI JUDECĂȚI ARITMETICE

Unei copilife,

Mergeai alături de o doamnă, care părea că-ți este mamă. Era în dreptul Ministerului de externe în cele dintâi zile de primăvară. Intreaga fire sălta de bucuria desmorțirii: copacii începuse să înverzească, păsările să ciripească, animalele să zburde. Tu însă nu luai parte la izbucnirea de viață nouă. Mama, continuând o convorbire începută, îți spunea: « Noi nu cunoaștem prețul. . . ». « Noi nu cunoaștem prețul. . . » ai repetat tu, după ce te-ai concentrat. Și apoi ați început să descâlciți firele ce legau acest « preț » de celelalte date ale problemei de aritmetică, ce de sigur ți se dăduse să rezolvi.

Un domn în vârstă a trecut pe lângă tine. Te-a văzut ajunsă la rândul tău mamă, aducând dela școală pe fiica ta. Prin același loc și în același început de primăvară. A văzut însă copila luând parte la bucuria firei. A văzut-o zburdând și sorbind cu nesaț izbucnirile de viață din jurul ei. A întrevăzut el un timp, când nu va mai fi nevoie ca mamele să caute să facă pe fiicele lor să vadă că « noi nu cunoaștem prețul » din cine știe ce problemă.

Cu nădejdea că ceea ce a întrevăzut se va înfăptui, domnul ce a trecut pe lângă tine scrie rândurile de mai jos și, dacă-i va ajuta Dumnezeu, va mai scrie și altele, ce le vor urma.

Dacă nu ne înșelăm, d. profesor I. Simionescu a spus, cândva, că desprinderea omului de maimuță s'a produs atunci, când degetul cel mare dela mână s'a desprins de celelalte, așa că omul a putut să apuce obiectele cu o mână, în loc să fie silit să le prindă între cele două mâini, așa cum fac maimuțele. Dar această desprindere, căpătarea libertății de a mișca degetele dela mână în toate sensurile, a produs o revoluție și pe tărâmul intelectual. Ei trebuie să-i atribuim apariția lui « *homo sapiens* », a *omului care cunoaște*.

Căci, dacă este adevărat că orice afirmație, care se întemeiază pe o măsurătoare, constituie o certitudine și, întrucât măsurătorile sunt făcute cu puțință prin numere, în mod natural noțiunea de număr trebuie pusă la temelia cunoașterii. Minunate de orizonturile ce le deschisese mânăuirea cifrelor, vechile popoare din Asia Mică ajunseseră să lege fenomenele naturale de anumite combinații de cifre, iar Pitagoricienii mergeau până acolo, încât socoteau că lucrurile sunt numere. Însăși această expresie « a socoti », pe care noi o întrebuițăm azi cu sensul de a crede ceva în urma unui proces de gândire, dovedește că în adâncurile conștiinței noastre s'a păstrat ideea că certitudinea pleacă dela folosirea numerelor ¹⁾).

Pe de altă parte această noțiune de număr, care stă la temelia cunoașterii, s'a născut din mișcarea degetelor dela mâini, așa după cum putem vedea urmărind dezvoltarea intelectuală la copilul de azi.

Cel dintâi simț, ce se deșteaptă în copil, simțul care statornicește cele dintâi legături între creier și lumea interioară, este simțul muscular. Cine nu cunoaște nevoia copilului de a se întinde? Este o senzație de plăcere, pe care i-o produce această întindere a mușchilor.

Și iată-l pe omul primitiv, ca și pe copilul de azi, simțind nevoia să-și miște degetele dela mâini, *asa cum îi permiea noua conformație a lor*. Iată-l făcând cea dintâi localizare de senzații, constatând că are o anumită senzație când mișcă un deget și o altă senzație, când mișcă un alt deget. De unde a trebuit să ajungă la conturarea noțiunii de *identitate* și *diversitate*.

Dar noțiunea de identitate are ca urmare imediată pe cea de *unitate* și *multiplicitate*, care curând a trebuit să se contureze și ea. Iar când omul a început să vadă mai clar, a trebuit să-și desăvârșească noțiunea de multiplicitate prin cea de *mai mult* și *mai puțin*, pentru ca apoi să ajungă la o altă noțiune, la noțiunea de ceva, care e mai mult cu o unitate decât altceva, adică la noțiunea de *număr*.

---

¹⁾ Pentru studiul vieții intelectuale a strămoșilor noștri ar fi foarte interesant de știut, dacă mai sunt popoare care folosesc această expresie, cu aceeași semnificație.

Negreșit, lucrurile nu s'au petrecut atât de schematic, cum ar reieși din cele ce preced. Știut este că noțiunile primare nu se nasc la copil dela început în forma lor definitivă și că este nevoie de o anumită evoluție, în timpul căreia apar noi noțiuni, se fac diferite comparații, etc. De aceea noi am întrebuițat termenul de continuare a diferitelor noțiuni, nu de naștere a lor.

Pe de altă parte, procesul arătat mai sus nu a presupus decât localizarea în diferite puncte a senzațiilor musculare, ceea ce nu cere numai decât mișcarea degetelor dela mână. Așa încât noțiunea de număr, contrar celor afirmate mai sus, nu ar fi numai decât apanajul omului și ar trebui să o găsim și la animale. Iar teza noastră a apariției lui « homo sapiens » ca urmare a posibilităților de mișcare a degetelor dela mâini, ar apărea ca neînțemeiată.

De fapt, o cât de vagă noțiune de număr trebuie să găsim și la animale. Este destul să ne amintim de calul dela circ, care la porunca stăpânului face anumite mișcări de un anumit număr de ori (bate din copită, dă din cap. etc.). Este însă această noțiune de număr la calul, de care vorbim, identică cu noțiunea de la care a ajuns omul, chiar dela începuturile vieții sale intelectuale? Nu este și nici nu poate fi, după cum vom arăta.

Căci, în urma posibilităților de a mișca degetele dela mână, s'a produs un fenomen specific omului, care fenomen a dus la noțiunea de număr, pe care o vom denumi a lui « homo sapiens ». La câtva timp după apariția senzațiilor musculare, apar cele vizuale. Copilul, care mișcă degetele în fața ochilor, descoperă că, în același timp cu anumite senzații musculare, are anumite senzații vizuale. Observați cât timp îi țintuiește copilului această descoperire. De aci se conturează o nouă noțiune, aceea de *concomitență*. De unde urmează o altă descoperire însemnată: aceea că *același obiect ne poate da două senzații deosebite* (negreșit, fiecare de altă natură). Este procesul prin care se localizează în *afară* senzațiile, care până aci se localizau în *interior*. Acesta este mecanismul prin care lumea exterioară începe să se proiecteze pe ecranul minții omenești.

Și iată cum omul a început să desăvârșască noțiunile de unitate și de număr prin legarea lor de aceea de corp și prin extin-

derea lor și la corpurile exterioare. Căci, ajuns în acest stadiu al evoluției sale, omul a putut constata că primește dela un anumit corp un anumit ansamblu de senzații vizuale. Ceea ce l-a condus la ideea identității și diversității corpurilor exterioare, de unde a urmat extinderea tuturor noțiunilor, ce am arătat mai sus că au urmat noțiunii de identitate și diversitate a senzațiilor musculare.

Cele spuse mai sus sunt în totală contradicție cu spusele lui Platon, care susține că unitatea nu se simte, ci provine din însuși sufletul nostru (cu alte cuvinte este una din acele «idei» care își au sediul natural în sufletul omenesc)¹⁾.

Căci, spune Platon: Ni se pare că simțim unitatea corpurilor ce ne înconjoară; însă dela fiecare din ele primim senzații multiple de culoare, de duritate, de căldură, etc. Așa încât — simțim — acest corp este tot așa de bine mai multe corpuri ca și unul singur. Ba chiar, dacă am fi reduși la senzațiile noastre, nu ar fi decât multiplu²⁾.

Raționamentul lui Platon suferă de greșala, în care foarte ușor se cade, atunci când se aplică metoda deductivă, anume de a nu ține seama de toate împrejurările ce pot interveni. Pentru Platon, noțiunea de unitate nu este rezultatul unei evoluții, așa cum, după câte știm, se admite azi pentru toate noțiunile primare și așa cum am putut-o noi urmări. Ca și alte «idei» ea s'a născut în sufletul omului dintr'odată, cu întreg conținutul ei, așa după cum Minerva, zeița înțelepciunii, s'a născut dintr'odată din capul lui Jupiter, cu toate atributele deplinei maturități, gata învestmântată și înarmată³⁾. Platon nu s'a gândit la concomitența unor senzații, din care apoi să reiasă noțiunea de unitate legată de cea de corp, așa cum o avem noi azi.

Ceva mai mult: ulterior, noțiunea de unitate a evoluat și mai departe. Ea a fost extinsă nu numai în spațiu, ci și în timp, părăsind ideea concomitenței și servindu-ne de prelungirea senzațiilor, ca urmare a memorizării. Așa vorbim de unitatea unei bucăți literare, a unei bucăți muzicale, a unei epoci și așa mai departe.

¹⁾ Marcel Renault, *Platon*.

²⁾ Id., id.

³⁾ Vezi: C. Rădulescu-Motru, *Problema logicei*, Revista Fundațiilor Regale, Febr. 1943, p. 255.

Cele arătate mai sus lămuresc de ce noțiunea de număr nu poate să fie aceeași la celalalte vietăți ca și la omul ajuns fie chiar numai la începuturile vieții sale intelectuale. Căci numai omul a putut duce în fața ochilor cele zece degete, prin mișcarea cărora să poată constata cele zece grupuri de senzații musculare și vizuale. Celalalte animale au trebuit să se mulțumească cel mult la două membre, ceea ce nu permite experiența pluralității, ci numai pe aceea a dualității. Există și azi triburi sălbatice, care nu au trecut de acest stadiu și care nu pot număra decât până la doi. De altfel, urma acestui stadiu intermediar o găsim în unele limbi vechi, cum ar fi cea elenă, în care, în afară de formele pentru singular și plural, avem forme speciale pentru dual.

În același timp s'a petrecut un fenomen cu urmări foarte însemnate: Ca urmare a concomitenței senzațiilor, noțiunea de număr a fost, ca să zicem așa, vizualizată. Omul a văzut un deget, două degete și așa mai departe și a început să le numere. Cea mai ușoară numărătoare a unor lucruri este și azi aceea de a pune degetul, sau mâna, pe fiecare sau, dacă aceasta nu e posibil, de a le număra pe degete, amintindu-se de fiecare. Acest fenomen a menținut legătura cu concretul a unei noțiuni abstracte. A fost oarecum pragul de trecere dela concret la abstract. Și este încă unul din motivele, pentru care noțiunea de număr nu poate fi aceeași la om și la animale la care, din lipsa posibilității de a mișca cele zece degete în fața ochilor, fenomenul nu s'a putut produce.

Baba care socotește pe degete, o face ca urmare a aceluiași fenomen. Insuși obiceiul ce-l avem ca, atunci când vedem mai multe obiecte înșirate, să ne apucăm să le numărăm și care este socotit de unii ca un semn de nevroză a generațiilor de azi, nu poate fi de fapt decât urmarea nenumăratelor numărători a degetelor făcută de toți strămoșii noștri și chiar de noi, când eram în leagăn.

Dar una din cele mai însemnate urmări a fost găsirea de către strămoșii noștri Romani a modului de înfățișare a cifrelor. Ce sunt acele linii verticale, care înfățișează unul, două, trei sau patru obiecte, decât înfățișarea schematică a unui număr legat de degete? Ce este acel V, care înfățișează cinci obiecte, decât imaginea rudimentară a unei palme din care s'a suprimat degetele din mijloc? Ce este acel X, care înfățișează zece obiecte, decât reunirea a doi V, care reprezintă fiecare câte cinci obiecte?

S'a deschis astfel poarta pentru extinderea numărătorii peste cele zece degete ale mâinilor, păstrând acea, atât de însemnată, legătură cu concretul a unei noțiuni abstracte.

Din cele de până aci reiese că avem o serie de noțiuni primare, dela care porcede întreaga știință a numerelor și care sunt rezultatul unei experiențe, ce se repetă de fiecare om odată cu nașterea sa la viața intelectuală.

Nu este însă mai puțin adevărat, că această experiență nu s'a făcut la întâmplare. Ea este datorită unei evoluții în însăși constituția fiziologică a omului și a fost făcută posibilă prin alcătuirea specială a lui. Nu numai atât: ea *a fost impusă*. La un moment dat al evoluției vieții pe pământ, *o voință superioară a hotărît* ca să se desprindă omul, care printr'o educație mai mult sau mai puțin îndelungată să ajungă la un anumit grad de cunoaștere.

În acest scop i-a hărăzit astfel de organe, încât să poată face nu numai anumite mișcări necesare lui în lupta pentru viață în mijlocul celorlalte vietăți, dar și să fie silit să facă experiența fundamentală, care să-l conducă la noțiunile primare în legătură cu numărătoarea, după care urma să vie întregul proces de cunoaștere.

Din această pricină am putea spune că sămânța acestor noțiuni primare a fost sădită în om și că dezvoltarea ei se datorește experienței.

Vom arăta în cele ce urmează că avem judecăți și chiar axiome ce se datoresc tot experienței.

Am vorbit până acum de noțiunea de număr, fără a pomeni de cea de adunare. Ca urmare a generalizărilor și particularizărilor, cu care ne-am deprins în matematici, socotim de obicei numărătoarea ca un caz particular de adunare, în care unu se adaugă lui unu. De fapt însă adunarea a venit după numărătoare, ca urmare a nevoilor vieții. Copilul își numără degetele, dar nu le adună. Omul a început să adune, atunci când a pus la un loc grupuri de mai multe obiecte. Când lângă unele provizii ce strânsese a mai adus altele, a fost natural să continue a număra peste cele existente. Și așa mai departe.

Cu alte cuvinte, adunarea a fost operația pe care a făcut-o omul pentru a vedea la ce număr ajunge când, pornind dela numărul unui grup de obiecte, continuă cu numărătoarea punând alături un alt grup de obiecte.

Ce face și azi baba, care socotește pe degete, dacă de exemplu are de adunat 6 cu 3? Numără mai întâi 6 degete, apoi numără mai departe alte 3 și numai după aceea pornește din nou dela al 7-lea deget, continuând cu numărătoarea până la ultimul din cele 3 degete al grupului al doilea. Cu alte cuvinte, operația este descompusă în trei faze. În faza a doua se pune 3 degete alături de primele 6 și în faza a treia se află, ca să zicem așa, rezultatul.

Chiar oamenii culți, când vor să facă o operație analoagă, aceea de a găsi data unei zile, plecând dela data zilei de azi, procedează la fel. Dacă de exemplu ne aflăm în ziua de Joi 15 Iulie și vrem să știm în câte va fi Marți ce vine, numărăm întâi pe degete zilele până Marți. Găsim 5 degete. După aceea începem din nou și numărăm cu numere de data aceasta și ajungem la 20. Deși ar fi foarte simplu să adăogăm pe 5 cu 15 și să găsim 20.

Revenind la adunarea pe degete, prin repetarea de mai multe ori a aceleiași operații (în cazul nostru $6 + 3$) s'a ajuns la ideea că, dacă la șase obiecte adăogăm trei, ajungem întotdeauna la nouă. Sau cum zicem noi azi $6 + 3 = 9$.

Și atunci, *tot prin experiență*, ajungem la două lucruri: la noțiunea de adunare ca operație aritmetică și la judecăți de forma $a + b = c$. Avem deci, după cum spuneam, la baza matematicilor nu numai noțiuni ci și judecăți datorite experienței. Negreșit, nu s'ar putea spune că de exemplu afirmația $643 + 329 = 972$ se datorește tot experienței. Numărul judecăților de forma $a + b = c$ datorite experienței este mărginit la acelea în care a și b sunt de o singură cifră. Aceasta ar explica de ce în toate limbile (cel puțin în cele pe cari le cunoaștem noi) numerele între 10 și 20 se formează după alte legi decât cele dela 20 înainte. Între 10 și 20 avem numerele c din formula de mai sus, obținute prin experiență, pe când peste 20 avem pe cele obținute prin raționament; negreșit, folosind pe cele obținute prin experiență.

Dar experiențele de care vorbim mai duc la un alt rezultat. Ele duc la axioma, ce stă la baza noțiunii de adunare — așa cum

o concepem azi — anume că, dacă unui anumit număr i adăogăm un anumit alt număr, vom obține totdeauna aceeași sumă.

Căci repetarea operației $6 + 3$, care a dat totdeauna ca rezultat numărul 9, a dus mai întâi — după cum am spus — la ideea că totdeauna $6 + 3 = 9$. Această idee s'a obținut pentru celelalte operații de forma $a + b = c$, făcute prin numărătoare succesivă, ca de ex. $5 + 2 = 7$, etc. De unde s'a născut ideea generală că, oricari ar fi numerele a și b , dacă ele rămân aceleași, suma lor rămâne și ea aceeași.

Iată prin urmare că avem și axiome matematice datorite tot experienței.

De aceea, natura axiomelor rămâne să fie studiată mai amănunțit, pentru a se vedea până la ce punct este întemeiată definiția ce se dă de obicei axiomelor, anume că ele sunt judecăți evidente prin sine, sau mai bine zis pentru a se vedea cum trebuie modificată această definiție.

Ne-am îndeplinit prin urmare promisiunea de a dovedi că la baza matematicilor stau nu numai noțiuni, ci și judecăți și chiar axiome, datorite experienței. Rămâne să arătăm cu alt prilej consecințele ce trebuie să tragem în ceea ce privește predarea aritmeticii încă dela venirea copiilor la școală.

Inginer CRISTEA NICULESCU
Profesor la Politehnica din București

BĂRBATUL

Umplând încăperea și inima toată
bărbatul veni de-afară din sloată.
Glasul lui mare făcu să se sperie focul.
Suduia lepădându-și cojocul.

« Par'c'ar fi un stejar stufos... »
gândii în taină. Dar era frumos.
Se supăra și 'ndată râdea.
« Acum am să-l fac să nu mai poată pleca... »

— « Tu, ești subțire și ageră ca o nuia...
îmi spunea uneori.
Ești plină de ghimpi și flori.
Teme-te de mâna mea, c'ai să mori... »

II

Puterea isvora potolit
din brațele și pieptul lui desgolit.
Doamne, fă-mă ca Dalila, vicleană.
Când o da geană prin geană
să-i aflu taina și să-l robesc,
visului meu pământesc.

MAI SUNT CÂTEVA VERI

Mai sunt câteva veri
de trăit sub soare.
Câteva cântece și tăceri
roditoare.

Câteva strălucitori
ani de ramură verde și flori.
Câteva popasuri cu sfat
și vin în pahare turnat.

Câteva sărutări mai sânt,
până la sărutarea ta, pământ.
Nu vă certați, prieteni drumeți,
pentru nălucirile-acestei vieți.

AȘTEPTÂND

Așteptând să vină cel drag
am pus o ramură verde pe prag.
Fereștile, nu știu cum luminau.
Par'că râdeau.
Florile aduse din câmp
au fost și ele vesele-un timp.
Toate lucrurile câte erau în casă
se făcuseră de-argint și mătasă.

Dar a trecut amiaza. E seară.
Oamenii reintră în casele lor.
Păsări oboseite de sbor
în cuiburi ascunse coboară.

Ridic ramura stinsă de jos:
amândouă suntem de prisos.

MAGDA ISANOS

PE RUG

Mă ard mereu în fiecare noapte
Veghind să nu se stingă jarul meu.
Un vrăjitor cu zâmbet bun de zeu
Surcelele le potrivește coapte
Să le aud în mistuire, șoapte.

Căci între ieri, e noapte și 'ntre mâine
Dormiți adânc sosiților târziu.
E ceasul când din groapa mea înviu
Ca să vă dau un strop de vin și pâine.

Ci adăpați de lunga însetare
Dormiți din nou, voi sunteți cei mai mulți
Ce gunoiți pământul până 'n munți
Și visului îi puneți stăvilare.

Dar peste zarea nopții, mai departe
Eu din tăceri încheg un vaer lung
Și mistuind tăcerea vă ajung
La capătul vegherilor deșarte.

Cu visul plin de formele curate
Nădăduind izvorul între stânci,
Vă las să treceți în spre țări arate.
Eu mă cufund în vrăjile adânci
Cu zările târzii, însângerate.

NOCTURNĂ VENEȚIANĂ

Cetatea-i moartă, undele în spume
Mai amăgesc la praznic câte-o stea
Așa vom fi și noi, iubita mea,
Așa e soarta tuturor pe lume.

Se lasă luna rece prin perdea
Pe valuri trece-argint din zori cu brume
Descopere cadavre de legume
Și intră 'n nori; tăcerea-i tot mai grea.

E tot ce-a mai rămas din ce a fost,
Dar azi îmi pare ceasul prea târziu
Să mai gălesc trecutului un rost.

Aprinde jaru 'n buzele nebune
Să dăm viață tristului pustiu.
— Iubirea noastră plânge pe lagune.

IULIAN POPA

O VIAȚĂ SIMPLĂ

De două săptămâni de zile, de cum l-a vestit vătășelul primăriei, Radu Tânjală nu-și mai găsește astâmpărul, nu-l mai prinde somnul și nici nu-i mai arde de mâncare deși procesul este sorocit mult mai târziu, tocmai pe ziua de marți 13 Martie 1928.

Este primul lui proces de când s'a pomenit pe lume și cum să mai fie omul în toate mințile când este. . . « acuzat de informator ». Așa i-a spus moș Mitruță că stă scris în « cetațiunea » pe care i-a adus-o, căci el nu cunoaște carte, deși a făcut armata.

Se știa nevinovat ca un copil nou născut. Cum să-i vină tocmai lui, — acum în crugul primăverii și'n crucea postului mare, — o astfel de pacoste pe cap? Auzi dumneata: « acuzat de informator »! Asta e belea curată, după cum socotea moș Mitruță Vătășelul, care văzuse și pățise atâtea în viața lui și care știa deci, ce va să zică să fii acuzat de informator!

— Mă Răducule, tată, ascultă-mă pe mine că sânt Stan Pățitu; ăsta e lucru dracului, mă băiete. E lucru de pușcărie băă, ascultă-mă pe mine.

— Păi ce-am făcut eu, moș Mitruță, ca să mă bage'n pușcărie? Că n'am omorât și n'am jăfuit pe nimeni. . .

— Tu știi ce-ai făcut, dar uite-așa a pățit bietu gineri-meu Ghiță. Au venit jandarmii la el chiar a treia zi de nuntă și l-au ridicat în puterea nopții, pe-o iarnă a dracului ca și asta, aproape de lăsata secului. L-au sculat de lângă nevastă, au stat lângă el până s'a nbrăcat și nu s'au îndurat de loc nici de rugămințile Stăncuței, fie-mea, și nici de gura mea, — care, de, cunosc puțin legile că nu de geaba slujesc de 30 de ani la premărie și precepție. Jandarmii susțineau sus și tare că Ghiță fiind « informator », trebuia dus legat cobză la Tribunal pentru a fi judecat.

Și, băiete, cinci ani de zile l-au ținut în pușcărie, fiindcă ar fi știut de niște cai furați și trecuți peste Dunăre. Ba că chiar ar fi ajutat și el la treaba asta; dar săracul nu făcuse nimic, numai ciasul rău din Marșea-aia și afurisiții de jandarmi.

Asta e când ești «acuzat de informator»; nu e tot una să fii pârît ori să fii martor într'un proces.

După ce a venit acasă, — la cinci ani de zile, — a mai trăit, săracu, o jumătate de an și a murit, că se ofticase tăind la sare. Și ce putere de bărbat era! punea taurul jos; tu nu l-ai apucat. . .

. . . Io zic ca să te duci cu vreo două-trei zile mai nainte de termen, ca să nu te ia jandarmii și să ai timp să-ți tocmești un avocat.

— Bine, moș Mitruță, de când mă cunoști dumneata ai auzit ceva rău de mine? Că păzesc vitele satului de-acum opt ani și eu nu știu de niciun cal furat, de nicio vacă, de niciun vițel. Atâta doar că astăvară, taurul ăl mare, — ăla roșu, îl știi, — al lui nea Gheorghe Bălan a spintecat tăurașul pestriț tot al lui. Se luaseră dela o afurisită de vacă a lui Ion Jugănaru și s'au înboroncăit cât s'au înboroncăit, dar când s'a repezit odată ăla marele în ăla micu, l-a ridicat pe sus în coarne și l-a aruncat cât colo cu mărun-taiele afară.

Ce, era să mă bag între ei? In cearta lor? Eu nu mă bag între oameni când se ceartă, dar între taurii lui nea Bălan.

Atunci m'am ales doar cu o înjurătură când am alergat de l-am vestit. L-a luat cu căruța, l-a tăiat creștinește, căci nu murise și i-a prins bine că l-a dat oamenilor dela secere și dela treerat. Ba mi-a dat și mie o bucată de carne din «bălțatu». Asta știu, mai mult nu.

— Mă băiete, eu nu sunt judecătorul tău, dar trebuie să fie altceva, ascultă-mă pe mine, — mai zise omul primăriei depăr-tându-se și spunându-i noapte bună.

— Noapte bună, moș Mitruță!

* * *

După plecarea unchiașului, Radu își vârî mâna pe sub căciulă și începu să se scarpine în cap, a pagubă. Se scărpină cu atâta furie, că ar fi vrut parcă să găsească o ușiță pe unde să vâre degetul înlăuntru și să scoată de-acolo vreo ideie care să-l mântuie, vreo

amintire, vreo întâmplare, — căci îl simțea gol; gol ca o traistă din care au dispărut merindele tocmai când îi era mai foame. Și așa nu-l prea ajuta pe el în deajuns judecata, căci nu de geaba copiii îi strigau de după garduri: « Radu, prostul satului! Radu, prostul satului... », dar acum?!...

... « Acuzat de informator », acuzat. . . Nu, nu se poate, — își zise el în gând ca o consolare, dar fără convingere.

Intră apoi în tindă, mai vârf un braț de paie în sobă și trecu în odaie. De pe corlată își luă coșul cu mămăligă, ceapa și lingura lui de lemn; iar de pe gâtul sobei, oala cu fasole. Le puse în fața scăunelului cu trei picioare, pe care și-l lucruse singur, își făcu trei cruci mari ducând cele trei degete împreunate ale dreptei pe locurile însemnate de preot cu mirul botezului după ce l-a scos din cristelniță și se așază la mâncare.

Lângă el își pusese donița cu apă și cu bårdaca ei de lut.

Radu Tânjală era bun și blând cu toată lumea, după cum era bun și milos cu toate vitele date în paza lui. Iși risipise tinerețca ca argat în curtea preotului Stan, dormind vara cu vitele pe câmp, iarna pe vatra bucătăriei cu pisicile maichii preotesei.

Până i-a venit timpul de armată. Și atunci Radu, bucuros că scapă de ocările și înjurăturile băieților popii, s'a dus pentru trei ani la infanterie, de unde nu s'a întors până la eliberare decât de două ori: odată la un Paște cincisprezece zile și a doua oară la un Crăciun doar zece zile, — fiindcă atâta îl învoise ofițerul a cărui ordonanță era.

După liberare ar fi rămas bucuros mai departe ca să îngrijească vacile, porcii și paserile dela ferma domnului căpitan, căci tare era bun, dar domnul căpitan al lui fusese ales să plece în străinătate, iar la fermă băgase un logofăt cu simbrie.

Intors acasă, bătrâna lui mamă a vrut să-l vadă însurat și gospodar, căci slugărise destul. Ii găsisese chiar o fată pe măsura lui: bună, harnică și gospodină. Băiatul n'a zis nu și într'o sfântă zi de Sân Petru, Radu Tânjală și Voica lui Dobrin Dulgheru s'au dus în fața Sfântului Altar.

Nenorocul însă, îi ținea urma dede departe.

După aproape un an de trai fericit, între iubirea nemanifestată a mamei și între devotamentul și bunătatea Voicăi lui, care-și aștepta ceasul nașterii din zi în zi, în Săptămâna Mare trebuiră

să ducă la locul de veci pe bătrâna, moartă în câteva zile, de dalac. Iar în ziua de Sfinții Impărați Constantin și Elena, Voica muri în chinuri groaznice, după facere.

Și nici copilul n'a scăpat, deși mai trăi vreo șapte zile și deși la botezul făcut în pripă îi dase numele de Ionel, după al căpitănelui său.

De-atunci trăiește ca un fel de pustnic; nu s'a mai gândit la altă însurătoare după cum nu se gândise nici la cea dintâi; singur își spală rufele, singur și le cârpește, singur își face și-și desface așternutul, singur își face mâncarea și singur își lasă casa când pleacă la treabă.

Adică o lasă în seama lui Codău, un câine blând și prostănac ca și stăpănu-său, căci nici nu latră, nici nu mușcă, doar face umbră pământului.

Ne mai fiind cine să-l călăuzească în viață, Radu Tânjală s'a pomenit pus să păzească viile satului, care se 'nșirau pe coastă, — dela cimitir mai la deal.

Vreo trei, patru veri și toamne tot asta a făcut, dar înmulțindu-se prea afar' din cale hojiile din cauza bunătății lui deopotrivă cu prostia, — sătenii i-au schimbat meseria și l-au pus să păzească vitele pentru câte un mertic de mălai și doi lei de cap de vită, de când începe iarba și până cade bruma.

De-atunci au trecut ani și nimeni nu s'a plâns de el. Nu i-a scăpat o vită în munca vreunui creștin, n'a cotozotit niciun mânzat cu ciomagul; nu i-a crăpat nicio vacă de trifoi; n'a pierdut niciun vițel; a fost pentru toată cireada ca un părinte; a fost chiar și moașă în câteva rânduri la vacile ajunse de soroc. N'a furat, n'a mințit, n'a băut și n'a 'njurat pe nimeni, — chiar dacă pe el l-au înjurat și l-au bătut alții când i-a prins furând, — și tocmai el să fie «acuzat de informator»?

În mintea lui, cuvântul acesta, pe care pentru prima oară îl auzise din gura lui moș Mitruță, — încondeiat cu pușcăria lui gineri-său Ghiță, — împrumuta semnificația de tâlhar de codru, ori bandit de drumul mare, — așa ca Zdrelea și Mărunțelu.

Oricum, «acuzat de informator» trebuia să fie: ucigași de oameni, gazdă de hoji sau tovarăș cu d'alde ăștia. . .

Din toată frământarea tărtăcuței lui, Radu nu reușește să lămurească un fapt precis, ci doar așa, vagi întâmplări care se risipesc ca un fum de bălegar pe câmp. În felul ăsta i-a trecut prin minte și întâmplarea din vara trecută, pe la seceratul rapiței, când ședea pe șanțul pădurii și-și supraveghea cireada care păștea pe izlaz.

Era către amiază. Pitpalacii își strigau numele prin meșteștea din stânga lui, gata și ea de coasă; iar ciocârlița sfârâia în slăvi vârtelnița fluierului ei din picuri de argint.

În spate, pădurea era de un verde-negru ca o Dunăre, pe când în față se întindea câmpia largă cât vedeai cu ochii.

Privirea văcarului aluneca absentă printre coarnele vitelor, dincolo de cele trei turle ale bisericii din marginea satului din dreapta și se urca până în dealul viilor. Tot de aici, de pe șanțul pădurii zărea el câteodată, ca prin sită, ochii triști și fața suptă a Voicăi. Imaginea, însă, dispărea, ca să apară cine știe când.

În ziua aceea însă, întorcându-și capul, Radu văzu că pe răzorul dintre meșteștea și izlaz se apropie un flăcău din Răsmirești, satul de dincolo de pădure. În mâna stângă duce o legăturică; iar în dreapta un băț subțire ca o nuia. Când fu aproape, în fața lui, îi dete bună dimineața, se opri întrebându-l de sănătate și din legătură scoase și-i întinse un măr.

— Sunt d'alea văraticile, nea Radule, dela fata lui Nichita. . .

În clipa următoare, din pădure, răsări Lixandru lui Cimpoiu.

— Bună dimineața, nea Radule!

— Mulțumesc duminale, Lixandre. Dar ce-ai căutat în pădure așa de dimineață, că te-am văzut când ai trecut?

— Vin din Răsmirești, unde am fost să văd un cal de călărași. Vream să-l cumpăr, fiindcă m'au dat la călărașii cu schimbul. Dar tu de unde vii cu legătura-aia, Enache, — se adresă el flăcăului din Răsmirești.

— Dela voi din sat. Am fost și eu după o iapă de călărași. Uite, na și ție un măr din legătura asta, că-s dela Tudora ta. . .

— Dela Tudora mea? Și mai vrei să răzi de mine. . .? Crivățul și legănarea cui te-a 'nchinat. . .

Radu Tânjală atât a apucat să vadă: că Răsmireșteanu i-a pus mâna în piept lui Lixandru și i-a dat un pumn în cap. Pe urmă, el și-a întors fața și, văzând că o vită încerca să treacă șanțul pădurii,

a fugit repede s'o alunge. A mai auzit el și câteva icnituri de trântă și mai târziu un țipăt de durere: « m'a omorît, tâlharul », fără să-l deslușească al cui este.

Când s'a uitat într'acolo, după ce alungase vita, l-a văzut pe Lixandru al Cimpoierului sărind șanțul și luând poteca pe care cu câteva minute înainte venise Enache din Răsmirești.

Acesta zăcea întins pe muchea șanțului. Era mort? Era viu?, — Radu n'avea de unde ști, fiindcă nu s'a mai apropiat de locul acela, ci și-a îndreptat vitele către cișmelele din valea satului, spre a le adăpa de prânz.

Seara, când s'a 'ntors cu vitele, a aflat și el că Lixandru ar fi înjunghiat pe Enache și că tot el singur s'a predat jandarmilor și le-a spus unde se găsea Răsmirișteanu. Că pe acesta l-au dus repede la spitalul din sat; iar pe Lixandru l-au pus jandarmii în lanțuri și l-au dus nu se știe unde.

D'atunci până acum a trecut vreme lungă. Enache s'a însănătoșit de mult, Lixandru a venit înapoi după trei luni și azi își face armata la călărașii cu schimbul. Pe el, Radu Tânjală, nu l-au chemat nici măcar martor. Daravera se terminase cu bine, — nici chiar nu se mai vorbea nimic despre ea.

De când cu înjunghierea tăurașului, care s'a petrecut sub ochii lui, el n'a mai văzut gălceavă între oameni ori animale până la aceea dintre cei doi flăcăi.

Dacă era el vinovat de ceva era să fie luat la refec chiar d'atunci, cum a făcut Gheorghe Bălan. Dar procesele nu pot ține așa de multă vreme oamenii încurcați; iar el n'avea niciun fel de vină; probă e că nu l-a întrebat nimeni nimic. . .

D'aia nu-și poate el găsi liniștea de când moș Mitruță i-a adus « cetația » și i-a spus că e « acuzat de informator ».

Să-l fi părît cineva că are vite de furat în cireadă? Da' de unde să știe el ale cui vite au bilet de cumpărare și ale cui n'au? El îi știe cinstiți pe toți. Dar, deh, numai Dumnezeu știe ce e în inima lor. . . Dacă ei au ajuns să-i fure și din drepturile lui, din osteneala lui, deh. . .

Frământat mereu de același gând, Radu Tânjală ajunsese la convingerea că nu mai putea trăi în sat. Că toată lumea îl va arăta cu degetul ca pe un « acuzat de informator »; iar la termeni jandarmul va veni să-l ridice și să-l pună în lanțuri, așa cum l-a

pus pe Ghiță, ginerile lui moș Mitruță, și cum l-au pus pe Lixandru al Cimpoiului.

Ar fi putut să 'ntrebe pe cineva: pe popa Stan sau pe domnul învățător Badea, cât e de mare vina de care e acuzat, dar fi e rușine și fi e frică.

Rușine: că l-ar afla tot satul ce om e și nu i-ar mai da vitele pe seamă.

Frică: fiindcă dacă ar ști jandarmii, l-ar pune numaidecât în fiare. Așa, mai bine tace. Tace și se sfătuie cu sine, fiindcă moș Mitruță nu-l dă pe față, căci are necaz pe jandarmi de când cu gineri-său; iar cu două, trei zile înainte de termen pleacă de cu noapte la oraș, fără să simtă nimeni nimic. . .

* * *

Ajuns la oraș, Radu Tânjală s'a dus drept acolo unde locuia odinioară și unde speră să-l găsească pe ofițerul lui, dar rămase ca vițelul la poartă nouă, căci în curtea mare unde locuise căpitanul Christescu Ion erau acuma alte clădiri, iar ofițerul era de mult plecat în altă garnizoană și ajunsese locotenent-colonel.

Astfel, ultima speranță a lui Radu se năruise și ea.

După ce mai dete câteva târcoale în sus și'n jos, fiindcă tot nu-i venea să creadă că vremea trece, o luă spre un han din marginea orașului, spre port, pe care-l ținea un mocan cu nevastă de treabă și albă la obraz ca o coală de hârtie.

Cu traista la spinare și în mână cu buchetul de ghiocci și vioarele, pe care le culesese din pădure pentru ofițerul lui, Radu călca sfios în ciorofleaca uliței desfundate și opincile lui sparte lăpăiau ca în urma unui dric imaginar. Alesese el acest han, fiindcă aci nu trage niciun om din Brăneasca, ci mai mult din cei care lucrează în port, la Dunăre. Așa că nu-l va cunoaște nimeni.

În cârciuma mocanului era cald. Nici nu se putea altfel cu o hangiță albă cum era nevasta mocanului și de treabă că împăca pe toată lumea.

Radu se așeză la o masă din colțul cel mai întunecat și ceru o cinzeacă de rachiu ca să se încălzească mai bine. Luă, gustă, apoi puse sticluța jos. Parcă nu-i ticnește de nimic, așa e de abătut.

Și începu să se gândească la nenorocirea lui.

Ce să facă și încotro să-și îndrepte el pașii? Cât și-a făcut serviciul militar, ca ordonanță la ferma domnului căpitan, nu i s'a clătinat un fir de păr; iar dacă a fost bolnav de friguri într'o vară, domnul căpitan a mai adus un soldat ca să facă treabă, dare pe el nu l-a trimes la companie ca să-l bată sărgenții și majurii. Ba i-a dat doctorii până ce l-a făcut sănătos.

Pe nevastă-sa Voica n'a înjurat-o odată, nu i-a zis nici «dă-te mai încolo» într'un an cât a trăit cu ea, până i-a luat-o Dumnezeu.

Din cuvântul maică-si n'a ieșit până când bătrâna și-a dat sfârșitul.

Cât a păzit vitele satului nu l-a îndemnat păcatul să fure o caisă, o cireașă, — decât cele care erau trântite de vânt sau de ciori, — nu și-a luat un ciorchine de struguri decât ce-i dădeau oamenii din filotimia lor, nu și-a umplut traista cu piersici ori cu nuci decât dacă iarăși i-au dat oamenii.

A suferit bătăi și înjurături dela răufăcători, dar el nu i-a raportat nimănui, ci doar le spunea: «Nu te văd numai eu, dar te vede și Dumnezeu, care o să te pedepsească mai rău decât stăpânii viei, căci eu o să te raportez».

Și tot nu raporta pe nimeni; iar cu suduiala, tot pe el cădeau păgubașii.

Până l-au scos d'aci și l-au pus după vaci.

Atâtea slujbe de răspundere a avut: și înainte de armată, când argăția la popa Stan și în armată ca ordonanță la domnul Căpitan, și ca pândar la vii, și ca văcăr al satului și, totuși, nimeni nu l-a făcut «acuzat de informator» măcar în glumă, fiindcă a fost cinstit și a slujit cu credință, — așa cum trebuia.

Stătea cu cotul răzimat de masă și cu privirea în gol. Și nu se putea dumeri dacă n'ar face mai bine să-și ia lumea'n cap și să nu mai dea ochi cu judecătorul, când se trezi că la masa lui se așeză un om între două vârste, încălțat cu bocanci și cu un fel de uniformă neagră.

Streinul chemă pe nevasta mocanului și-i spuse ceva la ureche, că aceasta-i răspunse:

— «Bine, adu-mi diseară cinci sticle, dar tot cu prețul vechi». La care streinul adăogă:

— « Să fie, coană Rafilo, dar să-mi dai un litru de vin pentru asta ».

Mocanca dete din cap și se duse să-i aducă băutura; iar între timp necunoscutul desfăcu dintr'un jurnal doi pești fripți, pâine și brânză de oi.

— De unde ești mă?, — îl întrebă așa deodată pe Radu.

Luat prin surprindere, bietul om tresări și își simți șira spinării rece, de parcă l-ar fi prins jandarmii de gulerul cojocului.

— Din Brăneasca, — băigui Radu Tânjală, fără să se gândească, și cu sufletul pierit, ca nu cumva străinul să fi fost trimis anume de cineva pentru a-l iscodi.

— Mă, spui drept?, — zise necunoscutul, cu fermitate în glas, numai ca să se amuze, fiindcă-l văzu atât de sperios.

— Zău, d'acolo sunt. . .

Necunoscutul se înduioșă de-atâta sinceritate, dar nu-i arătă.

— Și ce cauți p'aici prin port? Ești la stăpân ori abia cauți unul? Aidi, ia și tu o bucățică de ici. Uite, na și pâine, — îl îndemnă străinul. Cât despre lucru, dacă n'ai, mergi cu mine în port că-ți găsec eu.

Radu simți că-i vine răsuflarea la loc, dar nu îndrăzni să ia din mâncarea străinului, fiindcă el postea. De aceea fi răspunse cu politeță:

— Mulțumesc dumatile, dar am mâncat. . .

— Aidi, ia, nu mai face mofturi, că te cunosc eu că n'ai mâncat! Nu te teme, peștele este de post nu-i de dulce! Și ia și-un pahar de vin, că tot n'am eu cu cine ciocni. . .

Felul stăruitor al streinului nu-i mai dădu răgaz și Radu primi de teamă să nu-l supere.

« Nu e iscoadă », își zise el în gând. « Aș putea chiar să-i spun de ce am venit în târg. Poate că m'ar lumina, ori mi-ar da el adresa unui avocat care să mă scape. N'am mai mult de patru sute de lei pe sufletul meu; i-aș da bucuroș pe toți numai să mă scape și să mă întorc iar în satul meu! Voi spune oamenilor că mi-a venit așa un dor de don' căpitan și d'aia am plecat, să-l văd. . . ».

După două pahare cu vin, Radu se hotărî să-i spună străinului ce năpastă i-a căzut pe cap. Se uită jurîmprejur, ca să se asigure că nu trage nimeni cu urechea, își trase scaunul mai lângă el și începu încet:

— Era pe la zi 'ntâi luna asta. Frig. Zăpada nu se luase încă de pe câmp și nici de pe casă. Ieșisem afară ca să duc un coș de paie pentru sobă, când mă pomenesc cu moș Mitruță. . .

— ?!

— Moș Mitruță, de, vătășelul nostru dela primărie. . .

(Streinul părea foarte pasionat de cele ce avea să-i povestească Radu. De aceea își aplecase urechea stângă și din palmă fi făcuse pâlnie).

Cum fți spun: mă pomenesc cu el că vine la șira de paie unde eram și în mare taină îmi dă o hârtie dela trebunale, — o « cetație », și-mi spune că sânt. . . (Aci, Radu se opri, fiindcă deodată i se uscă gâtul și nu mai putu scoate un cuvânt).

— Ei, ce ți-a spus că ești?

— ?! . . .

— Ce ți-a spus, mă omule că ești? N'oi fi tâlhar?! — stărui necunoscutul ca să-l zădărescă.

— Nu, nu, ferească Dumnezeu, dar sânt. . . « acuzat de informator. . . ».

— Cum? « acuzat de informator? » — făcu necunoscutul, pufnind în răs. Apoi prefăcut și cu glasul potolit:

— Auzi dumneata cu cine stau eu la masă! Cu un « acuzat de informator ». Păi asta e beleaua dracului. . .

— Nu mă spune, te rog, că eu nu mă știu cu nimica vinovat la viața mea, dar așa mi-a spus moș Mitruță dela primărie. . . Vezi, el știa. . . Dă zău, n'am făcut nimic, nimic nimănuia.

— Și când ai procesul?

— Poimăine, marți în 13 Marte.

— Marți, în 13 Marte? Nici nu se poate mai rău? I-auzi: de două ori marți și-odată treisprezece!

Radu simți iar că-i îngheiață șira spinării.

De unde era să știe el ce va să zică « de două ori marți și odată 13? ». O fi și asta o istorie potrivită pentru a-l băga mai ușor în pușcărie.

— Mă băiete, eu sânt șef de hamali în port și-s mai bătrân decât tine. Să știi dela mine atâta: Marțea că e marți, are trei ceasuri rele. Să te ferești, fiindcă unul din ele poate să fie pentru tine. Pe urmă: în luna lui Marte, uite-așa aleargă idele de colo până colo; din nori pe pământ, de pe pământ în cer, dela răsărit

la apus, dela miazăzi la miazănoapte. Și tot așa, ca vântoasele, care de te lovesc nu-ți mai trebuie popă.

Și apoi 13! Treisprezece ăsta e pontu lui Iuda, care a vândut pe Iisus Christos. E rău de tot și ăsta, pentrucă te poate vinde și pe tine cineva și drept în ocna ajungi. . .

Streinul tăcu. Iși strânse jurnalul în care adusese mâncarea, îl aruncă în soba de tuci din mijlocul încăperii și întorcându-se către Radu, îi spuse cu aer de protecție:

— Dar dacă ai nevoie cumva de mine, vino în port că mă găsești. Intreabă pe orice hamal de Vanghele Vătafu, auzi? Nu te mai gândi la drăcia de proces și vino acolo. Pentru patru zile am un șlep cu porumb; poți să câștigi bine, dacă vrei. Auzi? să'n-trebi de mine, — mai adăogă streinul bătându-l pe umeri prietenește și depărtându-se.

De data aceasta Radu Tânjală rămase cu desăvârșire aiurit. Nu mai pricepea nimic din tot potopul de nenorociri care jucau ca ielele în jurul lui. O clipă se văzu prins în mijlocul horei și în urechi îi țiuu un șuerat care-i sfredeli țeasta ca un burghiu. I se întunecă și mintea și privirea. Cuvintele străinului parcă erau niște holovani, care se rostogoleau într'un butoi gol; iar butoiul era capul lui, atâta se mărise și se golise.

Și nu era nicio scăpare. Fantoma spânzurătorilor se zărea ca prin fum, hăt departe, așa cum le văzuse el în niște ilustrații de bâlci; pe când ocna i se arăta neagră și gemând de tot felul de casne, ca un iad adevărat. . .

Simți deodată un aer rece și tresări ca ars:

— A trecut moartea pe lângă mine! I-am simțit vârful aripei. . . Of, de-aș ști unde e domnul căpitan al meu! . . . Ar zice odată: « Să nu se-atingă nimeni de Radu; să-l lăsați în pace; e ăl mai cinstit și ăl mai de treabă din toată curtea », — așa cum a spus când mă'nbolnăvisem de friguri la vie și voiau oamenii din curte să scape de mine.

Săracul don' căpitan! Ținea la mine ca la Sultan, calul lui dereș și cu stea albă în frunte. Și ca la Ector, câinele lui de vânătoare!

« Ce câine deștept! Dormea cu don' căpitan în odaie; îi aducea cismele când se'ncălța, îi aducea jurnalul, îi aducea toate alea.

He, să știe don' căpitan că eu am căzut așa din vânt «acuzat de informator»; marțea când sânt ciasurile rele, în Marte când se'ncură numai idele, fără iezi, tocmai în ziua a 13-a a lui Iuda.

Mai bine mort, decât să pățesc rușinea asta. . .

Hangița, trecând pe-acolo, șterse masa, se uită la el zâmbind și îl întrebă dacă nu mai dorește ceva. Radu se fâstâci că chiar coana Rafila îi vorbise și rușinat, bâlbâi: «o litră de vin».

I-o aduse chiar ea, nevasta mocanului. El o plăti și-i zise: «Sărut mâna coană Rafilo!».

Și parcă simți că viața nu e făcută numai din necazuri.

«Ce bălană și voinică este Rafila, mocanca mocanului! Parcă n'a văzut-o niciodată soarele, n'a atins-o niciodată vântul! E albă ca o felie de brânză și miroase a azimă caldă; să te tot înfrupți! Și ce izinit e el, Guță Mocanu! . . .».

«Iartă-mă, Doamne, c'am râvnit, dar dacă unora le dai atâta mulțumire și-atâtea necazuri într'o singură zi, altora!» — cugetă Radu cu desnădejde; iar de ciudă goli paharul dintr'odată.

Gândul lui Radu se întoarse î. dărăt cu ani de zile, departe, la căsuța lui învelită cu stuf, în vârful căreia veneau aceleași berze, ca să-și deretice cuibul în fiecare primăvară și să facă alți pui.

Acolo se născuse, acolo crescuse, acolo trăise și tot acolo îi murise: și maică-sa și nevasta și copilul și toate nădejțile lui.

Dincolo de sat, pe dealul bisericii, e cimitirul unde doarme tot neamul lui, începând cu taică-său pe care nu l-a cunoscut, și toate neamurile satului Brăneasca.

Poate că sunt mai mulți acolo decât în sat: și mai buni și mai răi; și mai bogați și mai săraci; și mai mari și mai mici, — dar mai mic și mai plâpând ca Ionel al lui nu poate să fie! O mână de carne vineție! Parcă îl vede și-acum! De ce i l-o fi luat Dumnezeu, după ce i-a luat nevasta?! Astăzi ar fi fost mare, l-ar fi ajutat la paza vitelor și ar fi mers la școală cu copiii de vârsta lui. . .

Și Voica! De treabă femeie! Nu era bălană ca Rafila mocanului, dar era bună și avea milă de el. Numai ea avea milă de el, numai ea îl mângâia, numai ea îi ținea partea când l-ar fi suduit cineva. . .

Și cine nu-l suduia pe el?! Până și copiii! Parcă-i aude: «Radu, prostu satului! Radu, prostu satului. . .».

La ce să se mai întoarcă îndărăt, dacă toată lumea se împiedeca de el, dacă nimănuia nu-i pare rău de viața lui, de cinstea lui, de bunătatea lui?!...

N'a auzit pe nimeni căinându-l: « Bietu Radu! E bun și muncitor; să-i dăm măcar dreptul lui, că uite ce bine ne'ngrijește vitele! ».

Și Radu Tânjală, om tare, care nu știa să plângă niciodată de când i-a murit nevsta, se pomeni ștergându-și lacrămile.

Simțea că se astupă în piept. Se sculă și se îndreptă spre ieșire, ocolind parcă privirile Rafilei, care se coborîse dintr'o odaie de sus, unde beau numai « ofițerii și căpitanii » din port, împreună cu alți boieri, și care acum își purta trupul voinic și frumos printre mesele pline de mușterii de tot felul.

* * *

Șoseaua care duce în portul cel mare e bătută în piatră și n'are gropi pline cu noroi cum au ulițele din oraș. De altfel nu sunt decât vreo doi kilometri până la Dunăre; să tot mergi de plăcere pe vreme bună, că nici nu bagi de seamă când ai ajuns.

Radu o luă agale pe marginea drumului, și mai lovind câteva pietricică din fața lui, cu bățul, mai aruncându-și ochii îndărăt să nu dea vreo căruță peste el, se pomeni în fața debarcaderului, — a portului vechi, cum îi rămăsese numele de pe vremuri, când orașul nu era așa de căutat.

Mai departe, încolo în susul apei, se întindea marele și adevăratul port și într'acolo porni și văcarul satului Brăneasca.

Pe cheiul de piatră stau tot felul de mărfuri descărcate din șleपुरi, ori gata să fie încărcate pentru a fi trimise în alte țări. Drumul de fier merge până lângă apă și vagoanele se descarcă deadreptul în pânțele vapoarelor. Și stau vapoarele și șleपुरile chită, unul lângă altul. Și-așteaptă, fiindcă s'a dat drumul Dunării.

Mai fusese Radu p'aici și'n alte dăți: și înainte de a fi recrut, cu popa Stan, care avea o rudă căpitan de vapor și ca recrut în primele zile când li se arăta orașul; și mai târziu, — nu știe cu ce prilej, — dar niciodată nu i se păruse Dunărea așa de lată și de turbure; macaralele atât de multe și de 'nalte; atâtea magazii fără sfârșit și lumea atât de grăbită.

Ce-o fi robotind p'aici atâtea lume, că doar e duminică?! Unde să mai găsească el pe domnu Vanghele în furnicarul ăsta?

Și trebuie să-l găsească oricum, ca să-i spună să-l ia și pe el argat în port; măcar până piere zăpada și dă colțul ierbii pe islaz. Până atunci trece și zăporul din 13 Marte și după aceea nimeni n'o să-și mai amintească de el: nici judecătorul, nici jandarmii; iar la timpul potrivit se întoarce liniștit la vacile lui. . . Că se chiamă că sunt ale lui atunci când el le păzește. . .

Trebuie, dar, să-l găsească pe domnu Vanghele; a spus că toată ziua are treabă în port. E om bun și săritor. Și e deștept! Dacă e ăl mai mare peste toți argații din port! . . .

Cum mergea el fricos și cu ochii în toate părțile, ca un câine de țară rătăcit într'un iarmaroc, era cât p'aci să fie doborât de o macara care purta niște butoaie de fier ce miroseau a păcură.

— Ce caști gura p'acea mă țărane, c'o să te ia magaoaia asta în cioc și-o să te-arunce'n Dunăre?

— Caut pe domnu Vanghele. . .

— Pe domnu Vanghele? Vezi la dana a 5-a, — se grăbi să-i răspundă hamalul, arătându-i cu mâna către un șir de șlepuri ancorate în aval.

A înțeles Radu Tânjală sau n'a 'nțeles ce este aceea « dana », — că el a început să numere șlepurile, plănuind în sine: « O fi poate cel de-al cincilea! Dar tot o să-l găsesc până diseară! Și dacă nu, apoi îl va aștepta la Guță Mocanu, — că doar i-a spus coanii Rafila astăzi că-i aduce diseară cinci sticle, — ei știi cu ce! ».

Nu s'a ostenit prea mult, fiindcă după câțiva pași se și pomeni cu Vanghele drept în față.

— Ai venit la timp; tocmai făceam lista de cărători și de lopătari. Știi să dai cu lopata?

— Da, știi! Cum să nu știi atâta lucru? — zise el plin de încredere în sine.

— Pe tine și pe alții, am să vă bag în șlep, căci la cărat îmi trebuie oameni iuți și ageri la picior, să nu se prăvălească de pe puntea asta îngustă, și cu sacu 'n spinare, drept colo în bulboană. Măine la 5 dimineața începem treaba. Cei mai mulți dorm aici; uite în magazia de colo, ai înțeles?

— Da, don' Vanghele!

Când auzi unde-l va pune la treabă, Radu se'nfioră nițel de necunoscut, dar gândindu-se că nu va fi singur, se mângâie că cel puțin acolo n'o să afle nimeni de el; nici dracu. Asta era marea

lui preocupare și este gata să facă tot ce-i va spune Vătaful hamalilor, pe care numai Dumnezeu i l-a scos în cale.

O să se roage pentru el, că tare e bun. . .

* * *

Radu n'a mai plecat din port. De altfel nici nu avea unde să se ducă; iar domnu Vanghele fi « ordonase » ca să doarmă în magazie, la un loc cu ceilalți muncitori.

Cum soarele dădea în spre seară, noul supus al lui Vanghele Vătafu luă drumul magaziei de scânduri, care avea să servească de hotel atâtor suflete și în care duduia o sobă plină cu cărbuni. Aci era, de sigur, mult mai cald decât afară și fostul văcar al satului Brăneasca își deslegă opincile pentru a-și usca obielele. Apoi desfăcu traista și pentru prima oară, de două săptămâni, mâncă cu poftă o bucată de pâine cu ceapă.

Târziu, când ceilalți începură să se strângă, obielele fi erau uscate, se încălță din nou, se retrase deoparte, își puse traista căpătâi și în câteva minute adormi dus.

La apelul dela orele 4½ dimineața, se făcu și repartizarea lopătarilor. În magazia Nr. 1 a șlepurii, treceau: Crăciunescu Petre, Dascălul Ion, Răsvan Gh., Ionescu Dobre, Jigălie Dumitru și Tânjală Radu. În fine, de când fusese ostaș, tocmai acuma, după aproape 15 ani, era și Radu numărât printre oameni; nu numai printre vaci și... proștii satului... Se simți demn și se înălța de umeri, auzindu-și numele strigat ca la militărie, după al atâtor oameni cumsecade, și tot ca la militărie răspunse scurt: . . . « zent ».

Șlepul de încărcat, nu era lipit de chei, ci se afla mai în larg, — dincolo de alte două șlepuri pline ochi, care abia de ieșeau cu-o palmă, două din apă. Pe cel gol trebuia să te urci cu scara, așa era de înalt. Iar de pe al doilea, aproape ras cu Dunărea, porneau trei scări din scânduri groase lipite și fără fuștei. O scară mergea drept la mijlocul șlepurii; asta parcă era mai scurtă și dacă ai fi căzut de pe ea, nu cădeai în apă. Celelalte păreau mai rășchirate și mai lungi; de pe ele puteai să cazi între șlepuri. Niciuna, însă, n'avea rezimători pe margini și lui Radu îi venea rău când se uita la ele; mai ales că magazia Nr. 1 nu era la mijloc, ci la un cap.

Oamenii din echipă văzându-l că se codește, îl luară cam pe sus, deoparte și de alta a cojocului. Prins astfel, Radu închise

ochii și avu senzația că se urcă la cer; iar până să se desmeticească se pomeni sus pe puntea vasului.

Și era lung și 'nalt, șlepul acesta, cât șira de paie a ciocoiului din vara trecută. . .

Se încărca pe mai multe guri deodată, pentru cumpănirea vasului.

Vârît în fundul șlepulii, unde lumina pătrundea cu greu prin gura de puț în care douăzeci de hamali deșertau pe rând sacii cu porumb, Radu Tânjală avu ocazia să cugete la ce poate să fie o ocnă adevărată de sare, despre care auzise dela moș Mitruță care știa dela gineri-său — că e adâncă de-o poștă, rece ca ghița și plină de șoareci cu aripi cari chițăie urît și ți se vără cu ghiarele în păr.

Un adevărat mormânt în care te îngroapă de viu. . .

Cel puțin aci, cu tot praful acru și înecăcios și cu toată pleava aceea lată, care se lipește de obraz și de mâini, intri tu de bună-voie, fiindcă vrei și fiindcă te-ai învoit cu domnu Vanghele, care-ți plătește.

Și d'aci tot mai ieși peste zi; pe când în mormântul ăla de ocnă te bagă fără voia ta, fără măcar să fii vinovat, — numai așa, fiindcă ești «acuzat de informator. . .».

Năpădit tot mai mult de grija lopeții, frica lui Radu se cui-bărise într'un fund al sufletului, iar gândurile i se vânturau odată cu boabele de porumb svârlite cu lopata în colțurile magaziei. Parcă nici nu mai era el, Radu Tânjală, care până în toamnă târziu păzise vitele pe imaș. Era alt om; om ca și ceilalți; ca Dascălu, Crăciunescu, Jigălie și alții, care-l socotesc deopotrivă cu ei, — nu ca pe «prostu satului» cum îl socoteau copiii și femeile și toți din Brăneasca. . .

Cu o pauză pentru masa de prânz, Radu a vânturat toată ziua la grăunțele din burta șlepulii. Seara, tovarășii lui de muncă au spus domnului Vanghele că «e bun și se pricepe».

Ce fericit era că a și învățat altă meserie, că nu va mai întoarce vacile satului pe izlaz și nu va mai ști nimeni de el. . .

* * *

Marți, 13 Marte 1928, — ziua procesului lui Radu Tânjală.

Lucrul pe șlep a încetat. E ora prânzului. Cantina din port e bine aprovizionată cu de toate; are un singur cusur: lipsa de

spațiu; o încăpere întunecoasă, care abia au loc 7—8 mese, e veșnic ocupată de oamenii diferitelor case de comerț și de funcționarii portului. Lucrătorii, în orele de repaos, se strecoară înlăuntru, își cumpără pâinea cea de toate zilele, câte ceva d'ale gurii și se'ntorc în preajma șantierului ca să-și stâmpere stomacul.

Cei din pânțele șleului ieșiră și ei la lumină și se îndreptară spre cantină. Numai Radu Tânjală, fiindcă rămăsese cel din urmă la ieșirea din șlep și-i era frică să coboare singur pe puntea aceea îngustă, se uită lung după ceilalți și se opri la capătul de sus al schelei. Cu o smucitură de umăr își potrivii cojocul în spinare și își luă traista de baieri; traista lui de cânepă, țesută de maică-sa, cu peticele cerute de vremuri și variate întrebunțări.

În traistă își purta el ștergarul de mâini și obraz, o cană de băut apă — cu smalțul sărit pe jumătate — și lingura lui de lemn; numai ustensile ce-l întovărășeau oriunde, chiar și cu vacile pe câmp. Pe lângă toate acestea, Radu mai avea încă o bucată din pâinea și merindele lui de-acasă.

Mirosea bine a primăvară; iar adierea veșnică de pe fața Dunării nu aducea frig, cum s'ar fi cuvenit în Marte, ci miros de pământ reavăn.

Cu cojocul pe umeri, Radu se așeză drept în bătaia soarelui, răzimat de cabina comandantului. Era singur peste toată împărăția bătrânului fluviu, care alerga între coaja șleului și malul ce se deslușea departe, dincolo.

Își mai aruncă ochii încă odată peste acel mișcător drum fără pulbere și, desfăcându-și merindele, judecă în sine: « Lată mai e și Dunărea asta! Cum de-or fi putut trece tovarășii lui Ghiță al lui moș Mitruță cu caii furați, dincolo? Innot? Păi, poa' să'noate caii atâta drum, că eu am auzit dela niște oameni că nu știu cine s'a înecat în Argeș cu cai cu tot. Și Argeșul nu e Dunăre!...

De... , la urma urmei or putea!...».

Observă că și dincolo de apă « e tot pământ rumânesc » ca și pe la el prin sat. S'a luat zăpada p'acolo!... Cel puțin el nu o mai vede, chiar de-ar fi.

Se întoarse spre miazănoapte, dincotro venise el, dar nu putu să vadă nimic în depărtări, din cauza pădurii de sălcii care se întindea 'naltă și deasă. După aceea își făcu o cruce creștinească și începu să mănânce.

Acum gândurile i se îndreptară în altă parte: la pustia de proces în care fusese acuzat de informator și parcă se simți și el odată «mare și tare», căci azi avea sorocul și nu s'a dus la tribunal...

Și nici nu se duce, fiindcă domnul Vanghele l-a asigurat, «pe ochii lui», că nu i se'ntâmplă nimic.

«Că, — zicea el, — așa sunt judecătorii: dacă te prezinți odată, te ia la ochi și te cheamă mereu până ce te'ncurcă; dar dacă nu te prezinți, uită de tine și nu te mai cheamă...».

Pentru un moment, Radu Tânjală fu mulțumit că a înfrânt legile țării și că a tras pe sfoară și pe judecător și pe jandarmi și pe moș Mitruță... Că e ziua procesului și el nu s'a dus...

Încet, încet, însă, icoana satului începu să-i joace în fața ochilor. Cum? Adicătelea dacă a scăpat de proces, să rămână toată viața printre străini? Dar acolo, în cimitirul de pe dealul bisericii dorm toți ai lui, care i-au fost dragi.

Și nici căsuța dela maică-sa, să nu și-o mai vadă? Păi și-a încuiat înlăuntru toată averea: lucruri rămase dela părinți, altele agonisite de el. Doar a plecat pentru două zile...

Se poate oare să nu mai vadă el niciodată cele două berze, care se întorc în fiecare primăvară în cuibul lor de pe creasta căsuței lui cu stuf? Iată, de aci încolo trebuie să sosească!...

Dar Codău? Bietul Codău, ce-o mânca el, sărăcuțul, că toată mămăliga pe care i-a lăsat-o pe prispă, o fi mâncat-o dintr'odată!...

Dar găinușilor lui, cine le-o da apă și grăunțe?...

Dar vițeii, vițeii mei... și vacile mele?...

Sgduit de-atâtea amintiri scumpe, care-i zvâcniră pe neașteptate de sub obrocul ultimelor zile, Radu fu apucat de remușcări și începu să plângă ca un copil rătăcit pe meleaguri străine.

«Dar eu, Doamne, de când am plecat de-acasă? Și de ce am plecat? Acuma când răsar brebeneii și rodul pământului și câmpul e alb de brânduși? Unde să mă duc eu și pe cine să păzesc în burta șlepelui, printre streini? Afară, peste câmp e cerul albastru și soarele de primăvară e cald și dă viață...».

Nu, nu se poate! Se va întoarce acasă! Nu vrea să fie îngropat printre străini... De altfel, ziua procesului parcă ar fi fost ieri... Va spune lui moș Mitruță că domnul judecător l-a achitat. Cât

despre jandarmi, n'or să aștepte niciodată unde a stat el ascuns în ziua procesului...

Hotărât să se ducă la domnul Vanghele să-i spună, avu chiar curajul să înfrunte singur schela aceea îngustă de scânduri și fără rezimători.

Abia coborîse doi, trei pași, cu sufletul la gură, că dela celalt cap se urcau doi jandarmi cu armele în spate pentru cercetarea unui denunț, cum că într'una din magaziiile șlepurii s'ar găsi ascunși niște porci furați dela crescătoriile statului, din baltă. Când Radu Tânjală dete cu ochii de jandarmi, care, urcând și ei tot cu frică, îi strigară răstit, cum sunt deprinși jandarmii: « Stai acolo, mă », deodată i se opriră bătăile inimii, o vâjâitură îi trecu prin urechi, vru să se întoarcă și s'o ia la fugă cine știe în ce ungher, dar se împletici și în văzul celor de pe mal se prăvăli de pe schelă drept între cele două șleपुरi.

Vanghele Vătafu, care însoțea pe jandarmi, se și aruncă în apă, cercetând-o cu privirea, gata să-l prindă de păr de îndată ce ar ieși la suprafață, dar toată truda îi fu în van: corpul nefericitului văcar din Brăneasca apucase, probabil, pe sub unul din cele două șleपुरi. Pe potecuța de apă de sub cele trei schele, numai cojocul lui Radu Tânjală mergea la vale alene și desumflat ca o parașută nevolnică. Atâta mai putu culege și Vanghele, de pe umerii trudiți ai dispărutului, pentru care prinsese milă de cum l-a cunoscut în cârciuma frumoasei Rafila.

Il înmână jandarmilor cu lămuririle cuvenite:

— « Era informator într'un proces de bătaie cu rănire între doi flăcăi. Ii era însă frică de moarte să se prezinte.

Azi a fost termenul și eu l-am oprit aci, fiindcă altfel și-ar fi luat lumea în cap.

« Avea o frică grozavă de jandarmi. Când v'a văzut, s'a zăpăcit și s'a îngrozit că-l veți pune în lanțuri și-l veți duce la ocnă.

Era un om simplu, foarte simplu, dar era un suflet curat cum rar întâlneam în viață... ».

NICOLAE LAZĂR

INCURSII

Noapte.

    Greu întuneric de mină
Totul din juru-mi cuprinde...
Nervii s'astâmpără. Stăpâna, dorita hodină,
Narcotică trupu-mi destinde.

Pe pat,

    Un braț la 'ntâmplare aruncat...
    Cel'lalt — pârghie frântă
Pe piept — pare că ascultă 'n tăcere
Cum pulsând cadențat, se frământă
Efluviul vieții 'n artere.

Pe leagănul negrului val,
M'aș pierde lunecând ca o navă...
Dar fruntea-mi e crater de-opal,
Gândirea un clocot de lavă.

Sbucnește, se suie, se înecă 'n
Crepusul din creștet de culmi,
Scântee 'ntre foi de mesteacăn
Și 'n frunza zimțată de ulmi.

E-așa de concretă gândirea,
Culeg din cristalele ei,
Le 'mbin și le dau șlefuirea
Prin graiul părinților mei.

. . . . .

Pe-o stâncă mă svârle visarea.
 Mă cațăr, în iederi mă 'ncurc;
 Cu ochii măsor depărtarea
 Cercând să mă mint și să urc.

Atâta e muchia de dreaptă
 Că-mi sânger genunchii 'n tot pasul;
 Dar lupt în nădejdi că m'așteaptă
 Sub nimbul arcadei popasul.

Deasupra-mi svonește un freamăt
 Imagini cu rime 'mpreună...
 De jos mă lovește un geamăt,
 Un geamăt prelung de genună.

Și prinde să vuie văzduhul
 Desperate chemări spre 'nălțimi...
 Uitații, săracii cu duhul
 Frățâni, umiliți, anonimi.

Nici s'ajut, nici să urc nu mi-i lesne...
 Prisosul de 'ndemn mi-a secat.

. . . . .

Paing între vârfuri și bezne
 Mă caut, mă clatin, mă sbat...

MARCIAN LOTRU

BIOGRAFIE

Uite, aici m'am născut,
Aici am visat, am trăit
Bătrânii mei de mult au murit,
Și n'am plâns și nu m'a durut.

Vino, să privești nopțile mele ostenite de vară,
Luna e fără strălucire, e goală,
Salcânilor le atârnă crengile până la pământ, în ferești
Și în sângele meu doarme cerul ca o mare plictiseală.
Stau uneori și tăcerile putrezi le adulesc, le ascult.
Par'că totul a fost pus la cale cândva prea demult
Și din ospețele de pomină cu boscare și fanare
N'a mai rămas aprinsă nicio lumânare.

Vino, mireasa mea, să ascultăm împreună
Viețile cari au fost... Le auzi cum sună?
Au trecut odată pe aici înnoptați cu alai
Bunii mei, cheflii în droști și pe cai.

Aici s'a petrecut mult, s'a dănțuit, s'a iubit
Și nimeni n'a mai fost de atunci fericit.
Ceasornicile au amuțit colbuite de par'că
N'a mai fost cine să le întoarcă.
N'a mai rămas pentru noi nici un semn
Incrustat în pridvorul de lemn
Chipurile galbene din pereți și țipeniile musafire
Nu mai pot să se bucure nici să se mire.
In viața noastră, în casa mea
De mult nu se mai poate nimic întâmpla.

Arborii uituci cari nu te-au văzut niciodată
Și câinele orb de veghe prin bălării
Te vor pofti în casă ca pe o veche cunoștință dacă ai să vii.

Se vor arăta flecari prietenoși
Copacii mei înalți scorburoși
(La rădăcina lor poate mai visează și acum
Ceaune grele cu aur vechi și bătrân
Sălbi și paftale și verige și bani
Ascunse acolo de cine știe câți ani).

Vei fi stăpâna noastră, a mea și a lor.
Bucură-te grădină și tu zarzăr ales
N'o să mai rămâi de-acum necules!
Salcânilor, a venit Dada! Nu mai dormiți, salcânilor!

NEUITATELE SERI

Se gătea veselia la casele vechi
Jupânițele șui au horit până în seară.
Le dureau toartele scumpe din urechi
Și chipurile lor se topeau ca de ceară.

Gin nepoftit în haine ursuze
Aleanul mi-l purtam pe umeri, strein,
Ca pe un șoim cu ochi de hurmuze
Printre oaspeții umezi de vin.

Boiarini în ceacșiri, cu pacèle
Și ișlice blânite pe cap
Se clăteau dănțuind — în giubele,
Și își pierdeau imineii de țap.

Dumneaei, în oglinzi pălălae
Aburea ca vinarsu 'n pahar
Avea părul de călți și sub straie
Goliciunea cu miezul amar.

Degetele ei de nai mi s'au prins
De sponci, ca niște găitane.
Lumânările au sfârâit și s'au stins
Cu apele din sălbi și ghiordane.

Suitarul ghebos fără dinte
Cu roșu văpsit în obraz
Adormise trudit în vesminte
Și purpură moale de Cneaz.

TÂRGUL DE AFARĂ

— « Soră ! o strigau pomii pe uliți,
Părul tău l-au ros șoarecii când dormeai ».

Ea fi suduia în gura mare
Și plângea de grije ca un copil.

Fiecând, aștepta s'apuie soarele
Și țipeniile s'adoarmă sub rădăcini
Atunci alunga desculță pe înoptat
Să-l întâlnească în Târgul de afară.

Lotrul anina ca o rufă murdară
Priponit în văzduh cu luceferii
Ea își despletea părul leit de mireasă
Și grăia neînțeleș cu pietrele din jur.

Melcii ochilor lui întârziiau pe cer
Și din șerparul minunat greerii urzeau basme cu stele.

Când bătea vântul, fiarele grele
Zornăiau ca niște chei de pivnicer.

UMBRELE SOMNULUI

Fiecare lucru înmugurește pe dedesubt
Ca ierburile, fără să tresară.
Oamenii își duc osteniți obrăzarele
Pentru o sindrofie ciudată.

Viespele nu mai au ac și venin
Drumul se închide ca într'o ceașcă
Slugile calcă pe covoarele moi
Să nu trezească moartea din oaspeți.

— « O, ce bine mi-ar face să curgă ploaia
Să ude salcâmi, să le scuture sălbile,
Străjile porților și-au lăsat scuturile
Și au intrat în apa caldă a pământului.

Aș vrea să fiu acum lișiță albă
Peste bălțile adânci ale somnului,
De ce nu se trag odată zăvoarele
Să rămânem aci toată viața, prietene?

CĂLĂTORIE

Pe drumul furnicilor și al orbeților
Cu țâncii mintoșii de mână mă duc
Apoi coborîm sub pădure
Acățați de rădăcinile lungi.

Stelele luminoase nu se mai văd.
Acolo mai e un cer dedesubt
Fetele de departe ne ajung
Cu răsul lor de pahare ciocnite:

— « Să vie, să vie
Meșterul de sicrie
Din lună, de afară
Cu toiagul de ceară »

Cozile lor miros a tămâie și a vin
Ghemul apelor se desfiră mereu
Doamna cea moartă ne așteaptă undeva
Invelită în păr pân' la glesne.

AL. ALEXIANU

DESPRE ESENȚA ȘI ASPECTELE UMANISMULUI

Dacă îmi îngădui să discut mai departe o problemă îndeajuns de dificilă, faptul se petrece din două motive: întâiul, pentru că doresc a cunoaște eu însumi și — socotesc — a cunoaște împreună câteva din datele recente ale problemei și, în al doilea rând, pentru că simt nevoia să ofer o expresie concretă unei vechi îndeletniciri personale cu valorile culturii clasice. Cei îndrăgostiți de ethosul acestor valori se vor asocia probabil mărturisirii de mai sus, pornită dintr'o adevărată pură față de ceea ce constituie faptul autentic, clasic. Bineînțeles, lucrul acesta, comuniunea aceasta spirituală cu charisma antică, este de natură particulară; așa dar o întreprindere pe cont propriu, dotată cu exact atâta însemnătate câtă voi izbuti să exteriorizez eu însumi în cursul acestei disertații.

Cu rezerva acestor observațiuni de tâlc mărunț, vom purcede la discuția în jurul temei enunțate. Concepția despre umanism a evoluat, precum se știe, dealungul vârstelor istorice, fiecare dintre acestea având păreri proprii în materie sau neavând pur și simplu niciuna. Dacă aceste păreri s'au concretizat în raport cu mentalitatea epocii respective, faptul nu înseamnă că adevărul asupra umanismului a prezentat atâtea fețe câte perspective succesive au putut fi înregistrate în timp.

Mai avem pe de altă parte convingerea izvorită din fapte că nu au existat concepții omogene asupra umanismului, care să treacă drept caracteristice unei epoci, ci mai de grabă poziții individuale ferme, dar lipsite de răsunet viguros în societatea respec-

tivă; în acest chip se cuvine privit — credem noi — cazul unui Petrarca, al unui Erasm, al unui Winkelmann și astfel mai departe. Spre a nu fi greșit înțeleși, vom adăoga că nu se pot delimita cu rigurozitate curente umaniste certe, în sensul unei *reale angajări colective de vederi*, așa cum au fost schițate în epoca Renașterii de pildă sau, mai redus, în cunoscutul cerc al lui Ștefan George. Umanismul nu a înregistrat vreodată o amplă mișcare de opinii, care să depășască o barieră anumită și să devieze puternic atitudinea spirituală a maselor în sensul ethosului clasic. Altele au fost perspectivele depănate în veac și tot alte unde i-au sunat pururi aceluiași neostoit pârâu al trăirii. Experiența clasic-umanistă, mai de grabă intimă, a ființat doar în spiritul câtorva inși, autentici înstrăinați față de tendințele și de stilul vremii lor; dacă am dori o explicație a fenomenului, ea ne-ar fi oferită probabil de faptul că pe planul lumesc constatăm în chip statornic o preponderență a năzuințelor anticlasice și banale: o reală existență a faptului ochlocronic. «Lumea», ca să nu spunem altfel, predomină pururi, iar ceea ce se cheamă în deobște umanism autentic s'a sprijinit constant pe o pereche de culturi moarte.

Cam din aceleași pricini nu se cunoaște limpede care a fost durata primului și aceea a celui de al doilea umanism, admitându-se aproape convențional că au existat până astăzi, mai exact până acum un deceniu, *trei* așa numite perioade umanistice. *Intâia* ar coincide cu începuturile însăși ale umanismului, așa dar cu secolul al XIV-lea, continuându-se până în pragul secolului al XVII-lea; acest prim umanism ar cuprinde prin urmare epoca umanismului italian cu figura centrală a lui Petrarca, umanismul german condiționat de personalitatea lui Ullrich von Hütten, precum și curentul bine cunoscut erasmic, cu înrăuirile sale minunate pe planul francez al culturii spirituale; așa dar o seamă de personalități structural deosebite. *Cel de al doilea* umanism este de esență net germană și cuprinde epoca dintre anii 1760 și 1830, aproximativ. Spre sfârșitul secolului al XIX-lea s'ar înregistra apariția unui *al treilea* curent umanist, de asemeni de obârșie germană, având drept motiv conducător faptul platonice.

Aceșta este cadrul convențional-istoric al problemei. Înainte de a purcede însă la considerațiunile critice utile asupra umanismului, este necesar să amintim că esența acestei atitudini spiri-

tuale în ultimele două veacuri ni se înfățișază cu precădere de obârșie germană. Bunurile câștigate trudnic de către filologi și deci de către umanism ca realitate suprastructurală sunt într'o apreciabilă măsură opera spiritului german, precum acest spirit însuși este în multe privințe continuatorul modern al celui clasic greco-roman. O unilaterală și condamabilă pregătire sufletească a dus pe anumite meleaguri la o incontestabilă miopie culturală. Unii au uitat că ethosul german, neviolentat de răsmirițele marxisto-bolșevice de tipul 1789 și 1917, s'a aflat în decursul vremii, și cu deosebire în secolul al XIX-lea, mai aproape de izvoarele pure ale umanismului autentic, reconstituind în sens german înălțătoarea epocă franceză a clasicismului. Dela Goethe și Humboldt la Ștefan George și la Rilke înregistrăm o bogată eflorescență umanistică, bazată pe o neasemuit de fertilă activitate filologică; fără îndoială că afirmațiile precedente se cer dezvoltate numai după ce ne vom fi lămurit suficient asupra esenței însăși a faptului umanist.

Deocamdată, spre a putea înainta dealungul tezei noastre, să admitem că este greu de stabilit epoci precise în ceea ce privește problema cronologică a umanismului. Dacă în unele epoci înrâurirea stilului clasic asupra produsului spiritual este mai mult ca vădită, în alte vârste literar-artistice absența spiritului umanist e totală. Această influență nu este de bună seamă — atunci când se exercită — una de natură intensă și interioară, așa dar o atitudine vădit impregnată de clasicism, ci de cele mai multe ori se obține o simplă estetizare clasicizantă în domeniul artei sau literaturii; uneori o pură imitație, ceea ce înseamnă altceva decât prezența turgidă cu ajutorul sensului clasic a unei concepții viroase despre lume și despre tâlcurile ei. De altminteri numai epocile de largă respirație istorică și de eroism, numai popoarele desprinse din rosturile contingent-materialiste se pot realiza structural în condiții umaniste sau apropiate de sensul acestor condiții; prezența câtorva filologi meritoși nu a fost niciodată suficientă spre a defini real o direcție umanistă, inițiativele forțate solvându-se pururi în ineficiență și grotesc.

Aceasta pentru că faptul ontic umanist se prezintă într'un cadru bine precizat, de sine stătător. Umanismul autentic tinde în primul rând spre altceva decât spre copia ușoară și spre diverse

rugăciuni literaturizante pe stânca Acropolei; vom arăta mai departe că umanismul astfel conceput nu îndeplinește condiția obligatorie a etnicității și că umanistului român de pildă îi șade mai bine să îngenunche pe culmile dela Dalnic, decât să tresalte relativ sub emoțiile picurate din clasice izvoare, utile de bună seamă, dar nu exclusive. Acea ce s'ar putea numi esența pură a umanismului este fără îndoială irealizabil; nu de acest lucru avem nevoie. În concepția sa pură umanismul este fără îndoială unic și de neegalat; el ființează numai odată, precum marmora lui Fidias trăiește o singură dată, precum frăgezimea ritmului pindaric se încrustează o singură dată în veac.

Suntem însă la o răspântie dialectică în care o definiție, fie și incompletă, a umanismului ne apare legitimă. Vom putea, bazați pe delimitarea noțiunii, să lucrăm mai spornic decât până acum, când am amestecat voit dar neconform adevărului ideea de umanism cu aceea de clasicism antic sau de știință a antichității. Strădania noastră delimitativă va avea pe lângă incontestabilul caracter cathartic și un avantaj pe planul filosofiei culturii: ea ne va dovedi în ce măsură începem a pătrunde astăzi mai adânc tărul discutatei probleme a umanismului clasic și întru cât suntem noi în stare, ca părtași ai unei vârste de năvalnice înnoiri spirituale, să cuprindem mai larg și să trăim mai viguros neasemuita experiență umanistă. Referindu-ne la acest fapt, nu vom observa pentru moment decât că am început a păși în domeniul antichității interpretate către certe revizuri de concepții, pe alocuri spre răsturnări radicale de convingeri, care îndreptățesc afirmația lui Helmut Berve că ne-am afla în preziua consolidării tematice a unui *al patrulea umanism*.

Încă odată însă: ce este umanismul? Ni se pare cert că înrudirea acestui cuvânt cu acela desagreabil de umanitarism a înrăurit nociv asupra sensului cuprins în noțiunea de care ne ocupăm. Cuvântul *humanitas* se ivește, ne spune Mommsen, întâia oară la Varro și ar corespunde celui german *Menschlichkeit*, mai adecuat însă românescului *omenie*. A fi om însemnează a te prevala de însușirea omeniei sau, după cum definea un Francez, a fi umanist însemnează a te arăta cât mai om cu putință, ceea ce revine la același lucru. Să înaintăm puțin, întrebându-ne: ce înseamnă a fi om? Și ce legătură există între sensul antichității clasice și între

această minunată calitate de *a fi om*? Când apare noțional omul și care este tâlcul realității exprimate în acest cuvânt cuprinzător al unei întrebări fundamentale kantiene? Se pare că este mai lesne a întreba decât a da un răspuns mulțumitor. Dela Pindar și Terențiu, până la gânditorii moderni, la Schopenhauer și la Nietzsche, posedăm o seamă întreagă de fixări delimitative ale realității-om; totuși nu ne putem mândri filosoficește cu o clară definiție fără rest a fenomenului antropic.

Se pare mai întâi că, înafară de omul privit sub unghiul de vedere al trăirii cotidiene, mai există ideea despre om ca năzuință spre perfecționare, ca întruchipare a unui « ideal ». Cu toate că o astfel de năzuință ar putea să însemne de asemeni umanism, noi, vâlstare ale unei epoci circumspecte, ne vom întreba legitim care este semnificația cuvântului « ideal » și dacă termenul a ajuns să însemne vreodată în mod autentic aceea ce se cuvenea; afirmând că astăzi trăim și deci pricepem mai limpede rosturile problemei, să ne continuăm în altă direcție strădania noastră delimitativă.

Să încercăm a defini omul ca năzuință vajnică spre autenticitate, spre omul-om, realizat în exemplare nu tocmai numeroase dealungul vârstelor istorice. Cultura cu atributele sale educative nu a înregistrat un succes pe măsura progresului formal: omul umblă pe bicicletă, zboară sau se delectează cu-acordurile sosite prin văzduh din locuri depărtate, dar esențial el nu a devenit — faptul e banal — nici mai bun și nici mai înțelept ca Heraclit. Omul este și astăzi suficient de viclean, de rău, de egoist, de neautentic. Omul autentic se cheamă omul vederilor totale și fățișe, omul privirilor sincere al lui Rilke, omul luptei deschise și al atitudinilor nefalsificate; omul autentic nu este altceva decât omul umanist. Se cade să stăruim asupra atributelor etice ale omului-om, deoarece socotim *falsul uman* drept punct de plecare al desarmoneiei universale, iar lupta contra falselor valori drept rostul fundamental al trăirii omenești. Dintre toate ființele, scrie Nae Ionescu, doar omul poate întrupa calitatea de a fi altfel, de a fi *neom*, de a nu se înfățișa adică autentic; nici câinele nu poate fi necâine, nici boul nebou, doar omul se pricepe minunat a fi altceva decât om. De aceea umanismul ar mai putea să însemne și restabilirea omului în proprietățile sale, revenirea la omul ca atare și la sensurile originare. A fi în contact cu valorile umaniste nu

înseamnă dar a te prevala de un umanism artificial și distant; nu înseamnă pe de altă parte a te situa în postura individualist-atomizantă a intelectualului superb, ci înseamnă a trăi valorile umane ca om alături de ceilalți oameni, ca vlăstar al neamului alături de celelalte vlăstare, ca luptător de onoare alături de ceilalți luptători de onoare. Cine va prefera tipului ultim de umanist întreg, tipul spiritualistului străin de sângerările neamului și pururi înclinat spre critica lăncedă, inefficientă?

Dar mai este ceva. În ultimă instanță a fi umanist înseamnă a fi părtaș cu vorba și cu fapta al bunurilor morale și materiale europene, trecute prin specificitatea pământului tău. Chiar dacă între granițele europene s'au oploșit neamuri refractare sensului umanist, umanismul a rămas pururi o tendință net europeană și, ceea ce e mai semnificativ, el a echivalat statornic cu năzuința dinamică, pluridimensională, spre autenticitate. Restul a fost somn și pretenție. Nu este dolidora de tâlc faptul că abia astăzi ni s'au deschis ochii asupra adevăratului sens al mult trâmbițatelor cuvinte ideal și umanitate, drepturi ale poporului și libertate, umanitate și umanitarism? Veacul al XX-lea este deabinelea veacul definirii omului în cadrul splendidei realități europene, care *va trebui sau nu* să existe ca atare.

Dar să strângem argumentația noastră în cadre mai precise. Cel de al patrulea umanism, așa dar umanismul european actual, nu precede tematic numai dela Helmut Berve, Wolfgang Schaedewald, Taeger, Weber și dela toți ceilalți reprezentanți ai științei antichității, ci mai are fără îndoială și o a doua filiație laudabilă, coborînd pe planul practic din slovele fatidice ale unui Nietzsche, de pildă, din acelea cu sens crucial ale unui Moeller van den Bruck precum și din gândul trudit al tuturor celor transfigurați de epopeea anilor 1914—1918. Iată aci obârșile noului, actualului umanism. Sămânța omului nou a fost împântătită pe plan ideologic încă înainte de războiul mondial, dar mai cu seamă în cursul lui, iar pe planul practic de către toți cei care au crezut deopotrivă în virtutea nației lor și în sensul major al valorilor omenești. Triumful acestor valori este identic cu triumful omenirii înțeleasă ca onestitate și ca certitudine opusă negurozității de diverse obârșii.

Încă odată deci, a fi umanist înseamnă a fi în primul rând al spiritului și al neamului tău; înseamnă a cultiva onest chemările

realităților autentice, așa cum au făcut cândva Scipionii și Pericles în trecutul minunat al vârstei clasice, dovedindu-se în primul rând oameni de onoare. Despre omul onoarei ne vorbește bunăoară Wilamowitz în trista prefață a celei de a doua ediții a lui Platon, ca despre o pioasă năzuință către care trebuie să se îndrepte întreaga strădanie educativă.

Ca să ajungem la omul despre care am discutat — recunoaștem — destul de stângaci, dispunem ca element didactic suprem de antichitatea clasică; exemplul oamenilor de seamă ai acestui ev și pilda faptelor lor ne pot fi de un neasemuit folos întru realizarea omului autentic, cu condiția să se ofere acestor fapte însemnătatea cuvenită. De bună seamă, calea către formația aceasta ca om, către această *paideia* trebuie cercetată cu grije, poate și cu pietate, înlăturându-se certe puncte de vedere impure și înfrăgezindu-se anumite perspective îndoielnice. Numai în acest mod ajungem să oferim culturii clasice și umanismului derivat caracterul de eficiență; altminteri suntem nevoiți să ne arătăm rezervați asupra posibilităților acestui gen de transformare lăuntrică individuală și mai cu seamă gregară. Proporția de interesați la acest avatar minunat, pe care îl constituie transformarea umanistă, este fără îndoială redusă: trebuie să fii cuprins matricial de tendințe eterogene sau lucrative, spre a nu percepe o autentică tristețe în fața masivei, realei însingurări a clasicilor.

Acest fapt este cu atât mai regretabil cu cât educația, adevărata educație, nu se poate dispensa sub niciun motiv de elementul umanist, iar umanismul este esențial numai dacă recurge la valorile pure, păstrate ca o neasemuită moștenire, ale antichității clasice. Pe tema aceasta s'a vorbit îndeajuns și s'a lucrat după puțință « *Alle echte Bildung ist daher humanistisch, Bildung des Menschen zum Menschen. Alles andere ist doch nur Ausbildung, Durchbildung, Vorbildung, Fortbildung, nicht Bildung, Formation, Herausgestaltung der als « Idee » über dem Menschen stehenden, als « Entelechie » in ihm wirksamen Form seiner selbst. Humanist sein heisst den Selbstwert geistigen Seins, innerer Form des Menschen empfinden und bejahen, wie wir den Wert eines Kunstwerks empfinden und bejahen* ». Astfel scrie Werner Jaeger în *Humanistische Reden und Vorträge*, raportându-se la ideea de educație umanistică și dând o sugestivă definiție noțiunii de umanist privită din punctul de vedere al valo-

rificării lăuntrice a ideii de om. Ceva lipsește totuși acestei definițiuni subtile: necesara contemporaneitate a categoemelor.

Iată de pildă o definiție de alt gen a educației, datorită teoreticianului integralist al Germaniei contemporane, filosoful și pedagogul Ernst Krieck: « *Jedenfalls ergibt sich als Begriffsbestimmung der Bildung: die Eingliederung des Einzelmenschen, zumal des Nachwuchses, in die gemeinschaftliche Ganzheit, deren Wirklichkeitsgestalt das Volk ist, durch Einpflanzung des in der Gemeinschaft als Erbes vorhandene Kulturgutes in lebendigen Eigenbesitz der Glieder, womit nicht nur der Einzelne sein Reife, sondern auch die Gemeinschaft ihr geistiges Band, ihr Einheitsbewusstsein und gemeinsames Weltbild erlangt* » (*Erziehungsphilosophie*, Das Wesen der Bildung, pag. 77).

* * *

O seamă de condiții se cer realizate de către acela care adu-mecă într'însul închinarea sacră spre clasicism, vrem să spunem, acela care caută să se familiarizeze cu valorile culturale respective. Există mai întâi un autentic simțimânt de contopire în clasicism — ne referim constant la clasicismul antic — un soi de obsesie plăcută, care nu înseamnă o formulă ci o realitate; ne gândim în acest moment la vraja socratismului, din puterea căreia îndrăgostiții puri ai logosului cu greu se pot desprinde. În al doilea rând, este dela sine înțeles că practica umanistă presupune cunoașterea în original a textelor și că taina cunoașterii estetice a valorilor clasice are un nume dur: familiarizarea solidă cu cele două gramatici. Nu este lăudabil să ne mărginim la condiția de estetizanți sonori, sau de contemplatori exclusivi ai statuarei antice: umanismul reclamă deadreptul ceva mai mult.

Este adevărat însă că nu toți putem fi eleni ca Wilamowitz, sau romani ca Mommsen. Autentica apropiere integrală a valorilor clasice rămâne, oricât s'ar susține contrariul, apanajul celor puțini — pauci quos aequus. . . — ca să nu mai vorbim despre pretenția ochlocratizării valorilor respective, care este pură nesăbuintă. Căci, referindu-ne la stilul clasic al trăirii, noi nu credem în eficiența gestului popularizant, cum nu vedem roștul diverselor încercări de difuziune în mase a sensurilor inegalabile, proprii lumii antice și transmise prin monumentele literare. Această

lume și aceste sensuri trebuie să rămână, și rămân în fapt pururi, bunul moral al unei minorități.

Altceva se poate oferi colectivității: ethosul unei experiențe subtile bazată pe cultura clasică și trecută prin faptul unui umanism metodic. Și aici încă se pune întrebarea dacă respectiva colectivitate este structural dispusă a percepe valorile umaniste despre care este vorba și dacă etica superbă a unui clasicism de bună epocă prinde într'adevăr rădăcini în plasma acelei colectivități. Nu văd cum ar putea concepe un Calmuc sau un Kurd de pildă acea formație despre care ne vorbea Jaeger, când tâlcul trăirii corespunzătoare este delimitabil pe planuri străine de sensul clasic, pe planuri barbare. . .

Ich sag' es dir in diesem Lande findet
Das fromme Leben seine Ruhe nicht
Und einsam bleibt es dir, so schön es ist
Und stirbt dir freudenlos, denn nie begibt
Die zärtlich ernste Göttertochter sich,
Barbaren an das Herz zu nehmen glaub'
Es mir!

Astfel se exprimă extaticul *Hölderlin* prin glasul lui *Empedokles* și acesta este de bună seamă adevărul: există trăirea umanistă autentică și, dincolo de ea, banalitatea și barbaria. În felul acesta se lămurește faptul că clasicismul este clasicism și umanismul rămâne umanism câtă vreme își păstrează, asemeni coloanelor din Paestum, o severă mândrie și o certă rezervă. Cultura clasică și umanismul derivat rămân într'un anumit sens izolate și trufașe; astfel credem noi cel puțin că se cuvin înțelese și comentate, păstrându-li-se neatinsă originara patină a vremii. A ignora acest lucru este o eroare notată de câțiva critici umaniști, de un Rostagni de pildă: « *Il pericolo è che nello sforzo di attivare l'Antico, mettendolo a contatto con l'anima moderna si finisca con applicare ad esso un'interpretazione modernistica; e quindi si effelui una deformazione a rovescio, dopo quella che abbiamo osservata e lamentata nel lungo imperio della tradizione classicistica* » (Clasicism și spirit modern).

Ci de primejdia relevată de Rostagni suntem azi feriți într'o certă măsură. Vrem să spunem că vremurile dure, opuse lăncedei trăiri eudaimonice de până mai ieri, ne-au învățat să privim mai just în fapte, deci și în esența umanismului. Fericirii estetizanți, dragii protagoniști ai spiritului pur nu vor bănui niciodată cât

ethos năvalnic reșede în atitudinea omului celui nou, crainic al noului umanism, desbrăcat de fanteze, de existențialisme și de anxietăți apocaliptice.

Cu aceasta reluăm problema umanismului actual. Am spus că el purcede ca economie imediată din noua orientare spirituală a timpului prezent. Liniile generale ale umanismului contemporan încep de altfel să se desemneze într'o direcție demnă de o analiză atentă. Este mai întâi vorba de *claritate*, de suprimarea echivo-cului. Apoi de *măsură*, măsura clasică; și în sfârșit de *echilibru* spiritual propriu zis, de sănătate. Dacă clasicismul a însemnat în primul rând sănătate spirituală și măsură, această sănătate și această măsură se cuprind în directivele luptei actuale, precum ele au alcătuit norme lăudabile în epoca bună a republicii romane de pildă, sau în aceea a iluminismului grec. Este posibil ca vreun întârziat în tiparele până mai eri la modă, să vadă altceva decât cumpănire și măsură, poate grijă heideggeriană în desfășurarea leatului prezent. Il asigurăm că neliniștea-i suspectă se petrece doar în substanța proprie și că ne îndreptăm categoric spre lumină și spre însănătoșire.

Umanismul actual — să-l numim cu Berve cel de al patrulea — este și va fi din ce în ce mai mult o soluție după lungi căutări și după o îndelungă gestație; deși se găsește în devenire, acest nou umanism înseamnă întoarcerea prin excelență la om și la părăsitele sale sensuri. Că această revenire se produce prin luptă, faptul e normal. Ca în plăsmuirile lui Kolbenheyer, ceea ce este pur, onest, definitiv, se cucerește prin încordare surdă, constantă; lupta se poartă statornic cu prejudecățile falsei omenii, cu societatea refractară, în ultimă și monumentală instanță cu anti-omenia devenită amenințare categorică: cu năvala răsăriteană a posedaților. *Religion der Besessenheit* numea Frobenius histeria rusească. *Aufstand der Mongoloiden gegen die europäische Zivilisation*, definea Rosenberg răzmerița bolșevică, nesătulă și cinică. Este destul să amintim existența acestui fapt spre a ni se trasa prin contrast, definitivă și clară, linia pură a umanismului de obârșie mediteraneană.

Fenomenul apărării acestei omeniri, a acestui umanism este în plină desfășurare; el ni se înfățișază ca o replică logică dată por-nirilor întunecate, regisate în fond, ale neamurilor est-europene. Lupta actuală se bucură și ea de privilegiul de esență clasică de

a fi un lucru dela sine înțeles, natural. « *Griechisch ist das Verweilen in den Grenzen der Natur, ungrüchisch ihr Überschreiten* », scrie just Horst Rüdiger ¹⁾. Dacă am căuta să ne prevalăm de însușirea acestui soi de naturalism în comportarea noastră curentă, socotim că nu am avea decât de câștigat. Am fi astfel pe linia adevăratului umanism, la fel cu țăranul, care îndeplinește fără îndoială mai prisoselnic condițiile omeniei pentru a cărei apărare își dă sângele, așa cum de veacuri își picură subtilul sens omenesc în neasemuita realitate a cântecului popular.

Pe plan practic credem că expresia noului spirit umanist o aflăm într'o lucrare a filologiei germane intitulată *Das neue Bild der Antike*. Este vorba de o carte în două volume, cărora le va urma un al treilea scris exclusiv de intelectuali ai frontului ²⁾; din prefața cărții extragem câteva idei utile în sensul delimitării tematice a celui de al patrulea umanism. În lumea antică, observă Helmut Berve, nu au fost numai emise problemele fundamentale ale lumii europene, ci și susținute *prin luptă* până la soluția lor fericită sau nefericită. Destinul combativ al omului depășește pretențioasa accepție singulară a spiritului ca spirit — adăogăm noi. O seamă de explorări mai atente în sensul istoriei antice ne desvăluie analogii legitime cu ceea ce s'a întâmplat și se întâmplă de când fapta umană a devenit obiect de cercetare istorică. Iar în lumina noilor prefaceri pe care le angajază lupta noastră actuală, întâmplările antichității capătă o înfățișare deosebită: « *und die längst vertrauten Geschehnisse, Gestalten und Schöpfungen der Antike bekommen im Lichte des neuen Tages ein neues Gesicht* ». Apoi Berve ne vorbește în aceeași prefață normativă despre îngemănarea logică a realismului celui mai dur cu idealismul cel mai curat, caracteristică omului grec. A învăța să cunoaștem mai bine sensul trăirii clasice și a împrumuta pentru propria substanță notele prețioase totalitare ale insului clasic, iată de bună seamă o soluție pentru ieșirea din impasul tuturor neliniștilor filosofice și al nedumeririlor livrești. Este, pare-mi-se, în această atitudine ceva din integralismul lui Krieck — al cărui antiumanism dogmatic nu-l putem totuși accepta, — ceva din structuralismul filosofic german, în fond

¹⁾ Horst Rüdiger. *Das Wesen u. Wandlung des Humanismus*, 1937.

²⁾ *Das Neue Bild, der Antike*, Band I: Hellas. Band II: Rom. Herausgegeben von Helmut Berve, Leipzig, 1942.

ceva din sensurile științei grecești din epoca bună. Noul umanism a fost invectivat încă dela apariția sa în cadrul orientării sănătoase contemporane. S'a constatat astfel deformarea faptelor și a adevărului științific în toate sectoarele în care acest lucru era cu putință. De originala democrație ateniană bunăoară s'a făcut uz cu tâlc în literatura savantă din anumite țări, deși în fapt nici filologul modern nu era atât de clarificat asupra adevărului democratic și uneori atât de îndrăgostit de acest adevăr și nici grecul clasic atât de democrat precum voiau să-l înfățișeze protagoniștii încadrați, conștient sau nu, într'un vast program de strădanie pentru înscăunarea în ultimă instanță a anarhiei. Aceasta se chema știință, dar faptul aproape că nu mai prezintă acum însemnătate.

Poziția lui Berve este aceea a tuturor colaboratorilor colecției *Das Neue Bild der Antike*. Mai putem remarca în afară de tendința de a prezenta istoria ca un fapt continuu și dinamic, încercarea de a înfățișa fără echivoc, uman și umanizat, figurile lumii clasice; precum face de pildă Schadewaldt, continuându-și cercetările sale mai vechi asupra personalității lui Homer. Dar se cade să constatăm textual în ce măsură izbutește acest filolog, care își împarte viața între front și masa de scris, să apropie de noi figura homerică și să contureze profilul ei din nebuloasa istorică în care se găsește învăluită; reșede în această încercare expresia luptei semnificative cu incertul generator de interpretări. În ceea ce-l privește pe rectorul universității din Leipzig, Helmut Berve, el ne este cunoscut mai de mult ca apărător al noilor rânduieli spirituale, alături de o pleiadă întreagă de oameni ai acțiunii, alături de un Paul Ritterbusch de pildă. Berve este acela care, în cuvântarea sa rectorală din Februarie 1940, conferea figurii lui Pericle atributele unui autentic *conducător* în sensul actual al termenului. Este greu de bună seamă ca un observator de departe al acestor laudabile realități masive să poată cuprinde după dorință întreaga desfășurare a faptelor noi; nădăjduesc însă că în prezentarea pe care o fac umanismului și mai ales celui de al patrulea umanism să se fi strecurat cât mai puține greșeli, fondul fiind în orice caz trasat în conformitate cu faptele ¹⁾.

---

¹⁾ Aceasta nu ne împiedecă să nu aderăm integral la concluziile invectivante ale lui Drexler, cu privire la humanismul jaegerian.

Acestea fiind, expuse sumar, caracterele noului umanism nu ne rămâne decât să luăm cunoștință de el și să năzuim a ne realiza cât mai viguros în sensul condițiilor sale clare. Lucrul se petrece de altminteri în realitate cu impetuoșitatea și ursita unui puhoi de munte; iar când apele se vor potoli și ideile se vor sedimenta, nu va mai fi domnia supraspiritului și a ideii desprinse de viață; nu va fi nici umor cum crede un neconsolat ideolog, ci va fi începutul unui *leat sănătos* cu consecințele lui toate. Este dela sine înțeles că, fără trăirea faptului celui nou în contemporaneitate, fără cunoașterea datelor cruciale ale problemei actuale, realizarea sensurilor respective nu poate sosi dinlăuntru — așa cum se întâmplă cu umanistul autentic, *țăranul* — ci i se va impune lent din afară intelectualului tardigrad. Iar între faptul estetizant și ieftin, care a vrut să însemne umanism, și între strădania batalioanelor de umaniști ai popoarelor prezente azi în răsărit, distanța este prea mare spre a nu face discuția inutilă. Adevăratul umanist luptă și cade ca Oscar Becker de pildă, subtilul interpret al lui Pindar, ori ca mii nenumărate de alți luptători, intelectuali și țărani laolaltă.

Numai acești oameni dispuși a fi exponenții unei etice integrale, dispuși deci a fi oameni deplini și autentici, pot privi just în esența umanismului și pot servi ca îndreptar de felul cum se cuvine dirijată suszisa activitate morală. Sibariții, existențialii, epicurienii facili, deși intuiesc primejdia comună, sunt izbiți totuși de pasivitate. Noi nu avem niciun motiv să nu ne întoarcem astăzi la dezideratul lui Humboldt, ca educația să se facă pe baza frumosului grec, a virtuții romane și a specificului național, și nu credem că acest deziderat, socotit demodat, ar fi chiar cu neputință. Se cere cam același lucru dela cel de al patrulea umanism, cu diferența ca totul să meargă mai adânc, mai învolburat, mai actual înainte de toate. Perspectiva orientărilor schimbate din contemporaneitate lipsea fără îndoială umaniștilor altor epoci, predispuși spre un anumit cosmopolitism.

Modul de a considera clasicismul în vremea noastră este deosebit bunăoară de acela pozitivist al aproape tuturor savanților din jumătatea doua a secolului trecut. Se știe că avem în deobște de aface cu două planuri umanistice, unul *didactic* și altul *estetizant*, extramuros scientiae, pornind dela Hölderlin în Germania și sfârșind cu Nietzsche și cu Ștefan George. Disputa dureroasă

dintre Wilamowitz și autorul lui Zarathustra are și un sens mai adânc în destinul însuși, deadreptul agonal, al umanismului. Adevăruł este la mijloc, umanismul folosind numai din sinteza celor două planuri arătate; în ceea ce îl privește pe Nietzsche, trebuie să adoag că valoarea lui științifică ignorată pe nedrept a fost restabilită la justele proporții în ultimul deceniu ¹⁾.

Umanismul clasic așa dar este o problemă de îngemănare a planului pur artistic cu cel științific filologic. Fără strădania filologică umanismul ar fi de bună seamă văduvit de întreaga sa bază reală, documentară. Iar pe de altă parte *paideia* însăși, năzuința educativă, presupune, după cum am arătat, constantul recurs la izvoare și în ultimă instanță o pioasă comuniune cu sensul antic. Prin contrast cu arta și cu filologia, ne spune Rüdiger, *paideia* nu mai poate fi realizată fără contribuția filologiei. Aceasta înseamnă că se cere multă strădanie și multă sudoare spre a putea ajunge la formarea autentică și la frumusețea propriu zisă a clasicismului; drumul spre grădinile lui Akademos duce obligatoriu prin diferitele sensuri ale aoristului și prin ablativul absolut. Aceste fapte trebuie avute pururi în vedere, după credința noastră, când e vorba să tragem foloase din practica unui rodnic umanism.

În rezumat umanismul, clasic și altcumva, se află în pragul evolutiv al unor norme definitive de orientare. Cum se va înfățișa el celor puțini, îndrăgostiți de ethosul clasic, am încercat să arăt în rândurile precedente. Aș crede că dacă al treilea umanism întrunea caracterele insului filosof, poet și educator, prezente în faptul platonice, ultimului umanism i se adaogă atributele necesare pericleice: lupta pentru izbânda neamului și a omeniei autentice. Umanismul actual va restabili omul ca atare în integralitatea însușirilor și deci a drepturilor sale, dând individualismului un nou sens și poate vieții o nouă îndrumare. Iar în ceea ce privește umanismul clasic, am arătat că forțele actuale și forța sensului clasic nu se exclud, ci se întregesc laolaltă.

De aceea noi credem într'o nouă întoarcere la obârșiile fragede ale educației cu ajutorul perspectivei schimbate actuale; noi credem în eficiența unui nou umanism, cum credem în izbânda noilor sensuri de viață.

---

¹⁾ De pildă de către Nestle, în minunata-i carte *Vom Mythos zum Logos*.

Clasic sau nu, umanismul va cunoaște o nouă epocă de resuscitare în forma și condițiile particulare discutate mai înainte; în competițiunea vajnică ce li se deschide mâine protagoniștilor unui constructivism spiritual ne mai egalat, locul nostru întru realizarea unui *umanism românesc* este fixat de pe acum. Premizele obligatorii ale jertfei de sânge au fost stabilite cu precădere.

Reșede în noi și în armătura noastră morală forța valorificării definitive a propriei substanțe.

C. SĂNDULESCU

VIZIUNI DE RĂZBOI

Tinerețe, gravă și nefericită,
Care-ai cunoscut suferința și moartea
Înainte de bucuriile vieții!

2

Mică placă ovală,
Când te-am legat în jurul gâtului
Am simțit parcă tăișul unui cuțit.

3

Două ridicături de pământ,
Două rețele de sârmă:
Două civilizații.

4

Soldat al tranșeelor
Om al pădurilor,
Fiară-a cavelnelor!

5

Intr'o gaură, noaptea,
În fața unei armate imense,
Doi oameni!

6

Ieri, mi-a trecut pe lângă ureche;
Astăzi, mi-a găurit casca;
Măine, mă va lovi în piept.

7

Urechea-atentă vrea să deslușească bubuiturile:
Ale noastre... ale dușmanului... 77... 120...
La dreapta... în față... deasupra... Atins!

8

Nu fii atât de neliniștit.
Glonte te-a umplut de sânge,
Dar nu ți-a jupuit decât fruntea.

9

În zorii zilei vom ataca...
Suntem pregătiți pentru ceasul acesta,
Și totuși nu-i atât de ușor.

10

Străbătând câmpia pustie și arsă,
Ne 'ndreptăm spre linia de fier și de flacări.
Cu sufletul plin de sufletul Patriei.

11

Sânge 'nchegat pe mantale,
Târft și-amestecat cu noroi;
Purpură tristă și neagră!

12

Pata se mărește văzând cu ochii:
Toată cămașa e 'mbibată de sânge,
Parc'ar fi un soldat al lui Garibaldi.

13

Nopti de groază, nopți de tortură...
Astăseară, amintirile îl copleșesc.
Termometrul s'a ridicat la 40.

14

Cu moartea 'n suflet,
Cu spaima 'n priviri,
S'au aruncat în tranșee.

15

Galbeni, în hainele lor de pământ,
Șiruri de soldați sapă la șanțuri
Pentru țară, pentru glorie, pentru moarte...

16

Pâlnia săpată de mină
A cuprins și colina cu brazi
Care ard ca niște gigantice torțe.

17

În fiecare clipă,
Răsare din pământ,
Câte-o cruce albă.

18

O mare de flăcări !
Obuzele-au aprins
Lianele de pe lac.

19

Iată, coboară noaptea,
Atât de mângâietoare, pe vremuri;
Coboară cu umbrele morții !

20

O mitralieră 'nsângerată,
Înainte de-a muri,
Și-a desfăcut evantaiul de cadavre.

21

Ce ochi strălucitori
De sănătate, de tinerețe și de speranță...
Ce ochi strălucitori... de sticlă !

22

Corpurile lor
Se 'nfrățesc cu pământul
Într'o baie de sânge.

23

Obuzele-au răsturnat
Lespezile din cimitir
Iar crucile le-au sfărâmat.

24

O torpilă! cu zgomotul ei de helice...
La doi pași de noi, șapte arbori costiți;
Inimile noastre? — inimi de fiare 'ncolțite.

25

Ca să nu-i descurajeze pe cei rămași,
Cadavrele din ajun
Sunt îngropate noaptea.

26

La sfârșitul bombardamentului:
Cinci mumii, în zdrențele lor de pământ,
Plutesc într'o groapă plină cu sânge.

27

În depărtare, o haită de câini urlă-a moarte...
Haita se apropie...
A trecut.

28

Rupți de-oboseală, sugrumați de gânduri,
Bătrânii soldați
Se-afundă 'n noaptea 'nghețată.

29

Ce fericită e sora de caritate
Că are un Isus atât de frumos
Sculptat în cretă de micul soldat!

- 30

Pământul e 'mbibat ca un burete,
Dacă-apeși puțin cu piciorul,
Sângele-apare de jur împrejur.

31

Ce nepotrivit e cântecul tău, ciocârlie!
Dar nu, și tu ești,
Ca și natura, nepăsătoare!

32

Scumpii mei frați și tovarăși,
Ce mult am suferit împreună,
Și totuși, eu nu voi vedea victoria!

33

În ochii muribundului,
Amintirea celor de-acasă
A trecut ca un fulger.

34

Plânsete de văduve și de orfani
Ca gemetele unei mări depărtate,
Pe-aceste biete trupuri întinse.

35

Printre-aceste sfărâmaturi,
Adunați ce se mai poate-aduna,
Veți lăsa restul.

36

Ascundeți aceste picioare ciuntite,
Ascundeți aceste orbite fără lumini,
Nu mai sunt în stare să le mai văd!

37

Aici e 'mpărăția umbrelor:
Umbre rătăcitoare
În noaptea fără de sfârșit...

CLASICISMUL STILISTICEI POPORANE ¹⁾

I

NEMESIS IN BALADA POPORANĂ

Considerațiunile critice de până acum asupra *Baladei Crivățului* aveau de scop să ne libereze de tot ce este străin plăsmuirii, așa încât să se vadă necesitatea de a ne adânci în esența ei descifrată numai din însușirile formale.

Prezența în limba noastră a cuvântului acesta: *plăsmuire* precum și accentuarea calităților formale implicate în cuvântul nostru *frumos* — spre deosebire de sinonimele sale la celelalte popoare ale continentului *bello, beau, schön, beautiful, krasnái*, — se pare că arată la noi o înclinare deosebită de a vedea frumosul sub aspectul trăsăturilor configurației: *f o r m - o s u s*.

Cât privește scoaterea la iveală a sistemului de relațiuni care stă în natura însăși a plăsmuirilor, voi considera câteva din variantele baladei nu în lănțuirea lor geografică — ceea ce față de insuficienta documentare de până acum nici n'ar fi posibil, ci în șirul întâmplător în care au fost date la iveală. Astfel, calitățile formale vor ieși treptat dela sine din însuși materialul dat.

Cum se întâmplă adesea, cele mai vechi mărturii, în loc să prezinte imagini poporane nealterate, înfățișază deformări culte datorită culegătorilor care n'aveau respectul autenticității. Ace-

---

¹⁾ Din *Balada poporană română*.

stea, la rândul lor, influențează tradiția. Din fericire, *Balada Crivățului* nu prezintă astfel de alterări. Pentru cercetarea calităților formale, ea este indicată, deoarece a fost înregistrată relativ târziu de culegători și prezintă interes deosebit prin faptul că este una din cele mai vechi balade românești, întru cât, după cum se va vedea, vine dintr'o veche întru chipare mitică proprie acestui pământ.

Documentarea nu este dintre cele mai bogate. Duzina de variante culese până acum este insuficientă pentru cercetarea geografică a motivului, pentru că lipsesc mai ales mărturiile din Moldova de Nord și din Basarabia. Dar pentru cercetarea morfologică, materialul dat la iveală până acum este îndestulător. Și proba e ușor de făcut: oricâte inovații individuale ar prezenta o variantă nouă, configurația rămâne în linii largi aceeași.

Din punctul de vedere al stilisticii, *Balada Crivățului* prezintă interes pentru că ne îngăduie să ilustrăm dacă forma noastră aparține categoriei clasice sau celei romantice. Lupta împotriva Crivățului conține virtual o trăsătură de titanism: *încumetarea* omului care se ia la luptă cu o forță dușmană a naturii, ceea ce vechii Elini numeau *hybris*. Avem prilejul să vedem întru cât cântăreții poporani subliniază această pornire — și în cazul acesta se apropie de tiparul nemăsurării romantice — sau o înfrânează potrivit unor anumite cerințe formale de simetrie, ordine și măsură, — deci de tipare clasice. Atari calități vor fi cu atât mai caracteristice cu cât își imprimă pecetia pe o plăsmuire prilenică elanurilor romantice. Și nu apar cu o haină impusă din afară, cum se întâmplă cu unele creațiuni culte.

Vom considera mai întâi variantele care au intrat până acum în câmpul cercetării științifice și ne-au servit în discuțiile capitoulului anterior. Apoi, vom aminti și alte variante, pentru a vedea întru cât confirmă sau infirmă afirmațiile noastre.

Treptat, polaritatea pe care o vom scoate la iveală se va dovedi că este de o ființă cu aceea care stă în esența tragediei antice: *încumetarea* peste fire și fără lege, acel *hybris*, care stârnește pedeapsa puterilor zeești: *Nemesis*.

Lăsând la o parte varianta publicată în 1865 de A. t. h. M. a. r. i. n. e. s. c. u., în care intrusiunile culte sunt prea evidente și n'au

putut prinde, cea dintâi mărturie la care ne oprim este aceea publicată în 1896 de învățătorul Rădulescu-Codin în volumul *Din Mușcel*, I, p. 206. Despre cercul din care a fost culeasă, vorbește de ajuns însemnarea: «scrisă după soră-mea».

Această variantă este una din cele mai slabe. Și interesul ei vine din faptul că simpatiile cântărețului stau de partea celui care luptă împotriva Crivățului. Te-ai aștepta la o desvoltare a acelor trăsături de încumetare și la unele mijloace stilistice care măcar parțial să le pună în lumină. Dimpotrivă: tocmai partea de încordare este aici mai redusă. Și balada caută un tipar de încadrare care o așază etiologic în categoria lucrurilor obișnuite. De abia se strecoară în final împotriva crivățului o sfioasă și stângace notă care vorbește — însă nu în ton poporan — de «Crivățul urlător ce merge omorîtor».

Să-i observăm deci alcătuirca stilistică, până în amănunte ce vor părea migăloase, dar sunt necesare, căci detaliile, nu numai nuanțează, dar dau și relief.

Nu pun temei pe unele aspecte întâmplătoare, dar care și ele își au tâlcul lor. Astfel, tactul inițial *frunză verde* s'ar potrivi mai bine într'o altă baladă cu caracter meteorologic — *Brumărelul*, de pildă, balada voinicului călare pe calul alb și care veștejește florile, pe oriunde bântue, — dar nu cadrează cu tonul din balada Crivățului. Odată însă ce a intrat în cuprinsul variantei, imaginea inițială joacă nu numai rol de atmosferă, ci este și un mijloc tehnic: apare exact la mijlocul baladei pentru a sublinia locul unde se înteește acțiunea. S'ar părea că articulația aceasta vine din nevoia de amplă desfășurare. Dimpotrivă, respirația epică este aici redusă.

Varianta are un pronunțat caracter static.

În stilistica poporană, apare adesea ceva ca o lege de compensație, prin care un minus este atenuat printr'o particularitate, dacă nu printr'un plus într'alte privințe. În cazul de față, împuținatele trăsături epice sunt compensate printr'unele procedee de contrast. Dinamica fiind înlocuită prin statică, apare o tensiune asemănătoare cu pata albă alăturată celei negre. Avem anume o alternanță de imagini din câmpul impresiilor de temperatură: aceea dintre cald și frig care, în cele din urmă, rămâne biruitor. Astfel, redusele amănunte ale luptei ca atare sunt înlocuite cu o tensiune de altă natură.

Primul tact împletește în tradiționala imagine inițială — *La Fântâna Gerului* — o notă care ar părea un prisos de amănunt genealogic, pe când în realitate vrea să sublinieze însăși această imagine îndatinată. Iată acest început:

Frunză verde-a bobului,
Subt seninu cerului,
La Fântâna Gerului,
Unde-i muma vântului
Și tatăl Crivățului,
Cu Marcoș, pașă bătrân,
Dar un voinicos păgân.

Determinările *unde-i muma vântului și tatăl Crivățului* au însă aici numai un aparent caracter genealogic. În realitate, sunt mijloace de a sublinia puterea fără seamăn dela *Fântâna Gerului*. Expresiile, *muma vântului și tatăl Crivățului* sunt de o ființă cu *muma pădurii*, de pildă, potențând prin sublinierea originei puterea elementară.

Lipsa de cută epică se vede și în chipul cum, fără pregătire și amănunte, apare, în chiar finalul frazei inițiale, *Marcoș, pașă bătrân*: printr'un adaus, de sigur cult, urmează prezentarea *dar un voinicos păgân*. Cum de se află acolo pașa, cântărețul nu simte nevoia să ne spună. Ca mișcare interioară, determinarea aceasta a puterii vine din nevoia de a da, după *muma vântului și tatăl Crivățului*, ceva ca un pendant ritmic și pentru pașa.

Dacă în expresia dată determinarea ultimă este o stângăcie cultă, ea marchează o trăsătură a variantei. Este nu atât o evocare, cât o lămurire. Ceva ca o trăsătură reflexivă proprie cântărețului, însușire care, dacă apare firav în fraza inițială, își va pune pecetea pe finalul baladei, unde va încerca să dea încheierii un caracter etiologic.

Toate trăsăturile acestea: inițialul frunză verde, muma vântului, pașa zugrăvit ca un voinicos păgân, — sunt variațiuni care trimet către anumite resurse personale ale cântărețului. La rândul lor, atari trăsături apropie pe cântăreț de un anumit tipar modelator. Unul zice având o înclinare mai mult pentru basm; altul pentru legendă, altul pentru povestirea etiologică, etc., etc. Diversitatea variantelor baladei e deci în strânsă legătură cu feburimea formelor fundamentale ale epiceii.

Formele apar astfel cu o viață proprie, în care însușirile stilistice individuale se afirmă în cadrul acelor tipare supraindividuale care sunt mai adecuate firei cântărețului. Când unul nu are un dar excepțional (și acesta este cazul marei majorității, precum și al variantei de față) interesul cercetării formale stă nu atât în cutare sau cutare întâmplătoare inovații — unele simple floricele — ci în tipul de artă semnalizat printr'astfel de trăsături.

Când cântărețul variantei încheie fraza inițială înfățișând pe pașă ca un *voinicos păgân* —, această trăsătură, tocmai pentru că pare o intrusiune, relevază o înclinare individuală spre comentariu și explicare. Și dacă o atare trăsătură apare în tactul inițial, este de așteptat să aibă un rol în prezentarea totală și mai ales în final.

Dincolo de astfel de variațiuni și rândueli tematice, sunt unele imagini esențiale care ies în relief, oricare ar fi contextul. În balada aceasta, totul fiind grupat în jurul imaginii:

La Fântâna Gerului,

determinările *unde-i muma vântului și tatăl Crivățului*, învăluiesc imaginea într'o atmosferă de tainic prestigiu încărcată cu pedeapsa de mai târziu.

Nu este vorba aici de vechea stilistică analitică a elementelor componente, ci de faptul că însuși spațiul estetic al baladei este dominat de această imagine. S'ar putea scrie o monografie asupra fântânii în folklor. Funcțiunea este felurită. Aici este ceva cu totul deosebit de aspectul social de loc de întâlnire, propriu liricei erotice. Suntem în lumea evocărilor tainice, subpământene, pe care amintirile copilăriei le leagă de acest ochi sumbru deschis asupra tărâmului celuilalt: Fântâna Demonilor, sălașul puterilor telurice elementare.

În balada noastră, destinul luptei este dintru început hotărât de tot ce evocă *Fântâna gerului* unde se încumetează a veni Pașa. Este o imagine centrală care imprimă caracterul spațiului estetic. Absența imaginii ar strica întreaga alcătuire a baladei.

De abia amintit Crivățul, apare în contrapunct și motivul încrederii celui ce își simte oștirea ocrotită prin îmbrăcămintea caldă:

Haide, Crivăț, să ne batem,
C'a mea oaste e frumoasă.

Oastea mea e îmbrăcată
 Imbrăcată și încălțată
 Cu cisme de capră stea

ă...
 Oastea mea e încălțată
 Incălțată și îmbrăcată
 Cu piele, cu cojocel, e
 Pe d'asupra zăbunele,
 Peste ele, ipingele...

Repetările, inversiunile, acumulările, toate străbătute de lauda de sine, subliniază încumetarea celor care, la adăpostul îmbrăcăminteii calde, sfidează Crivățul. Lupta dintre încumetare și puterea cea peste fire a vântului străbate dela început țesutul baladei. Cititorul urmează cu atât mai mult încordarea cu cât în firea noastră măsurată este împlântat destinul unor atari încumetări.

Lupta se încinge fără ocoluri și fără priviri la intervenții transcendente:

Amândoi se 'mpilduia,
 Amândoi se rânduia
 La luptă ca să se ia.

Toată balada, e străbătută de opoziția dintre cald și geru care în cele din urmă birue: de cu seară ploaie caldă, peste noapte dă zăpadă, despre ziuă senin și ger, — de-amorțește și îngheață cu toții.

Dacă s'ar reduce la o simplă fabulă, plăsmuirea s'ar încheia aici. Ar urma numai sublinierea de învățământ a înțelesului. Și un *La Fontaine* ar strecura numai surâsul bunului simț și al înțelepciunii.

Dar tensiunea epică proprie baladei și ritmul ei cer ca într'o situație dată să se mai găsească încordări spre deslegarea finală. Respirația epică mai largă sau mai scurtă a cântărețului, aici se vede. In cazul de față, privind materialul în sine, el ar fi primitor de desvoltări. In varianta de față însă, nu avem decât o singură încercare de a scăpa de îngheț: întrebuițarea paturilor dela arme, ca să se aprindă focul. Fără îndoială, dacă nu o deficiență, o atenuare pe linia de tensiune a luptei. Dar și aici un minus într'un punct aduce necesitatea unei compensații într'alt punct, indiferent dacă este sau nu izbutită. Când pașa simte primejdia înghețului, apostrofează pe ostași:

Ce stați, măi mișeilor,
 Și voi măi femeilor?

Interesantă metafora și forma îndemnului în această singură variantă zisă de o femeie. Ostașii ascultă pe Marcoș *ca p'un slăpân ce-l avea*. Iar focurile aprinse sunt prilej de a reveni la tema esențială: lupta dintre cald și îngheț. Crivățul care nu fusese zugrăvit la început, ca într'alte variante, apare, acum:

Ei tot lângă foc se da,
Mi se da de se 'ncălzea,
De luptă mi se gătea.
Dară Crivăț ce făcea?
Ieșea Crivăț din fântână
Cu mustățile de brumă,
Cu barba albă de chidă,
Cu toiag de ghiață 'n mână.

Imaginea aceasta a Crivățului, care într'alte variante apare la începutul baladelor, vine în această variantă în toiul luptei; s'ar zice o compensație pentru redusa epicizare. Suflând focurile în slăvi, Crivățul îngheață pe ostași. Zădarnic mai răsună porunca Pașei: spargeți grunzii de ghiață și veniți-vă la viață. Toți rămân împietriți.

Ceea ce domină finalul este, n'aș zice o morală a fabulei, dar ceva ca o încheiere etiologică menită să arate dănuirea nestânjenită a Crivățului:

Și d'atunci neturburat
Suflă Crivățul turbat.

Reducerea încordării epice stă în legătură cu acest caracter, este ceva analog cu povestirile menite să lămurească însușirile animalelor, plantelor și corpurilor cerești. Tiparul de legendă etiologică imprimă caracterul acestei variante, dar încheierea nu este organică motivului, ci vine numai dintr'o înclinare personală a cântărețului. Pe când țelul unei legende etilogice este să lămurească numai persistența unui anumit aspect al lucrurilor, într'acest final se strecoară și un accent deosebit, dușmănos Crivățului:

Iară pașa stă și azi
Amărit și cu necaz...
D'ar putea ar omorî
Și 'ntr'o clipă l-ar zdrobi
Pe Crivățul urlător
Ce merge omorîtor...

Este un final în care simpatia nu stă de partea Crivățului și deci indirect se răsfârâge asupra dușmanului învins. Dar poziția este de abia indicată. Nu stă în câmpul viziunii poporane simpatia pentru atari forme de încumetare. Chiar și versificația arată că nu avem aici un aspect tradițional, ci ne aflăm numai în fața unei înclinări personale. De altminteri, finalul nu cadrează nici cu forma de baladă nici cu aceea de legendă etiologică în care totul țintește să releve un aspect permanent al lucrurilor, fără preferințe personale.

Privită în total, forma acestei balade este caracterizată prin reducerea elementelor de luptă care stau mai mult în alăturarea acestor contraste: oaste îmbrăcată cald, în opoziție cu gerul care îngheață; focuri aprinse, vijelie care spulberă. Nu este o semeață provocare la luptă care să deschidă perspective spre o gradată încordare.

Încercarea aceasta de a transpune situațiile și imaginile în domeniul legendelor explicative, rămâne neizbutită, pentru că datele fundamentale cereau cu totul altă întocmire decât lămurirea etiologică.

Lipsește anumite simetrii, care erau conținute virtual în elementele baladei; în primul rând, atitudinea semeață dela început a Pașei nu este contrapunctată în final cu atitudinea umilă a celui înfrânt. Dar nu este nici vreo notă care să îndreptățească simpatia pentru cel învins. În desfășurarea luptei, lipsește grația, căci de fapt lupta încetează odată cu repede îngheț al oștirii. Ordinul *spargeți grunzii de ghiață și veniți-vă la viață*, care ar schița parcă o pornire de luptă, este absurd în concepție și ridicol ca întruchipare.

Din toate aceste neîntocmiri, se vede o șovăire între îndatinata distribuire a simpatiei și antipatiei asupra figurilor antagoniste și între înclinarea cântăreței, care, privind pe Crivăț cu dușmănie, indirect ar îndruma simpatia spre vrăjmașul Crivățului. Din punctul de vedere al cântăreței, ar fi firesc lucru ca lupta omului să fie mai pe larg înfățișată, mai interesantă decât desfășurarea puterii elementare a Crivățului. Dar aici fiind redusă, nu iese deajuns în relief nici măcar această putere. În figura Crivățului, sunt trăsături de măreție vădită și într'acel atribut al puterii care este toiagul de ghiață. Viziunea aceasta poporană e în discordanță cu diminuantele cuvinte dela sfârșit către Crivăț.

Cu toate șovăelile și elementele contradictorii, dacă din toate mărturiile acestui motiv n'ar exista decât această variantă ar fi de ajuns să intuim un aspect original al patrimoniului nostru oral. O străveche întruchipare mitologică proprie epicei noastre șovăește în forma aceasta între baladă și legendă etiologică. Avem în datele fundamentale, în contraste și în întrecaga atmosferă, semnele unei întruchipări mitice mai aproape de baladă decât de oricare altă formă folklorică elementară.

Ne-am oprit la această variantă mai mult decât ar cere-o valoarea ei, pentru că e singura care — prin simpatia față de cel învins — ar fi putut pune în lumină o trăsătură de titanism în concepție și în expresie.

Și totuși, dincolo de neîntocmirile arătate, cunoscătorul descifrează ușor tensiunea dintre încumentare și pedeapsa cerească, totul desfășurându-se prin supușenie la rânduiala firească a lucrurilor.

A doua mărturie la care ne oprim este aceea culeasă în Muntenia cu prilejul *Chestionarului* lui N. Densusianu. Am trece repede pe lângă ea, dacă n'ar fi fost încorporată în *Flori alese din cântecele poporului*, unde O. Densusianu și-a propus să întrunească «ce ne oferă mai luminos, mai înălțat» poezia noastră poporană, așa încât cetitorul să poată vedea «până la culmi ale artei simple, s'a ridicat sufletul țăranului nostru». Indemn pentru noi să o privim sub aspectul pur artistic al expresivității poporane.

Pe cât de redusă în mișcare era prima variantă — aceea a lui Rădulescu-Codin — pe atât de încărcată este varianta Densusianu printr'o serie de mișcări, care însă toate au un caracter extern și nu vin din tensiunea proprie baladei. Intr'adevăr, în prima variantă nu apare niciun verb a sosi, a pleca, a veni, căci dela început fazele acțiunii se desfășoară toate într'același loc: Fântâna Gerului. Dimpotrivă, *Marcu Viteazul și Crivățul* este tixită de atari verbe: *Crivățul La Marcu că venea: Crivăț dela el pleca, Oastea lui Marcu pleca, Ei la Marcu că pleca, Marcu spre Crivăț pleca, etc.* O adevărată forfotă, căci nu purcede din tensiunea interioară proprie motivului.

Poate lui Ovid Densusianu, cel preocupat de peregrinările păstorești ale transhumanței, un atare spor de mișcare să fi însemnat o trăsătură originală și o calitate. Dar din întregul context se vede că mișcările amintite sunt sau fapte externe, care nu izvorăsc din inima motivului, sau mijloace de popas al cântărețului, care articulează astfel stângaci trecerea dela o situație la alta. Iată un exemplu. Marcu Pașa e încleștat în luptă împreună cu oastea lui. Sunt la olaltă când dă gerul cel de moarte, și totuși *oastea lui Marcu pleca* — pentru a cere sfat Pașei. La fel, după neizbânda primei încercări de apărare: *ei la Marcu că pleca*, etc. Se vede cum cântărețul are un material pe care nu-l poate întru-chipa organic. De aici, introducerea lungă și care caută o motivare a luptei, dar o motivare ce iese din sfera mitică a baladei, căutând s'o așeze într'o altă atmosferă, mai concretă, aceea a lup-telor dintre păstori pentru pășune. Mai avem o mărturie care motivează lupta, dar o face în chip strict realist, cum se va vedea când ne vom ocupa de ce ne dă C. Rădulescu-Codin în *Legende, tradiții și amintiri istorice*, p. 94 următoarele. Dar în varianta Densusianu liniile dintre contururi încep să devie fluctuante și însăși figura Pașei capătă ceva din înfățișarea adversarului:

La fântâna gerului,
Sub aripa cerului,,
E Marcu, pașă bătrân,
Cu mustățile de brumă,
Cu barba de chidinie,
Cu toiag de ghiață 'n mână.

Portretul atât de pregnant al Crivățului este nu numai desfăcut de mitica reprezentare hibernală a vântului cu atributele proprii puterii, dar tinde să devie una din acele formule expresive mobile care circulă în cele mai felurite contexte, de data aceasta în chip supărător, căci e desfăcută de aderența întregului și complet lipsită de semnificație.

Intrat pe calea aceasta, cântărețul nici chiar pe Pașă nu-l vede ca atare, căci Pașa, cât e el cu toiag de ghiață în mână, devine un fel de căpitan de haiduci: a venit la Fântâna Gerului

Cu trei sute de haiduci
Toți călare pe cai murgi.

Conflictul dintre Marcu Pașa și Crivăț nu vine din preacumetarea Pașei, ci din faptul că haiducii au călcat și prăpădit moșia Crivățului:

I-a păscut livezile,
I-a băut izvoarele,
I-a tăiat dumbrăvile,
De-a atârnat armele.

Am ajuns astfel în sfera luptelor dintre haiduci și păstori. Zeitatea hibernală a înghețului devine acum stăpânul care păzește o moșie bogată în livezi înflorite, dumbrăvi și izvoare limpezi. Un ținut care nu cadrează cu peisajul aspru al Crivățului. După cum un baci sau un gospodar înstărit vine să ceară socoteală străinilor care l-au călcat, tot astfel aici Crivățul:

Iar Crivăț când auzia,
El la Marcu că venia
Și așa că-l întreba:
— « Bine-i, Marcule, așa?
Ce cauți în moșia mea,
Tu și cu oștirea ta?
Mi-ai păscut livezile,
Mi-ai turburat apele,
Mi-ai tăiat dumbrăvile
Ș'ai atârnat armele ».

Răspunsul Pașei nu stă pe linia acelei încrederi provocatoare, care se încumetează împotriva unei puteri ca a Crivățului. Aici cântărețul ocolește tot ce s'ar putea apropia de un avânt nemărginit. Răspunsul este jumătate domol, jumătate împăciuitoare, strecurând numai indirect amenințarea:

Taci, tu Crivăț, până mâine,
Că-s cătanele armate
Și mi-e frică că te-or batc.

Cum vedem, o laborioasă introducere cu transpuneri, ca să nu zic cu dibuiri, spre deosebite câmpuri ale baladei populare, pentru ca să se adapteze imaginilor străvechi, pe care cântărețul nu le mai vede limpede.

Dar puterea latentă a întruchipărilor tradiționale îndreaptă, în cele din urmă, spre făgașul formelor îndatinate. Astfel de cazuri arată cum, dincolo de preferințele individuale, există în mo-

tive o putere de organizare care duce la tiparele primitive, nu numai pentru că sunt transmise, dar pentru că în tradiție stă o puternică lege ordonatoare pe care feluritele experiențe o scot mereu la iveală.

Se vede că la acest cântăreț nu prea sunt vii imaginile de luptă împotriva vântului; în schimb, cu toate simplificările, această parte a baladei unde pulsează însăși inima ei, păstrează cele două momente de culminație ale luptei zadarnice împotriva Crivățului. Și aici, printr'o compensație, care apare adesea în plăsmuirile poporane, ceea ce pierdem în desvoltarea imaginilor, câștigăm într'o concentrată expresie. Bunăoară, dacă nu se zugrăvește, ca în varianta precedentă, cum Crivățul începe cu ploaie caldă seara, pentru ca noaptea să dea zăpadă, iar ziua să se însenineze ger năpraznic, în schimb, acest minus duce la următoarea concentrare:

Crivăț dela el pleca,
Vânturi mari că-mi aduna,
Peste noapte
Ger de moarte.

La fel, când se zugrăvește reacțiunea Crivățului după prima încercare de apărare, când soldații sparg șeile și ațâță focurile:

Dar Crivăț când abătea,
Și cenușa le-o sufla

Este în această imagine ceva ca o trăsătură realistă care vrea să aducă totul la reprezentări curente. Comparând-o cu cea din varianta anterioară, unde Crivățul suflând,

Focuri în slavă înălța,

vedem cum până și într'aceste celule ale expresiei, care sunt imaginile, străbate ceva din firea cântăreților: realistul intuind din poziția dictonului: «I-a vândut și cenușa din vatră», vorbește de cenușa care zboară în vânt; celălalt, mai vizual și înclinat spre încadrarea etiologică, vede luminile focurilor înălțându-se în slavă.

Dar dincolo de înclinările individuale stă întruchiparea însăși a întregului: puterea vântului care spulberă prima încercare a Pașei. Talentul individual poate da relief imaginii conform firei cântărețului — nu poate schimba însă raporturile fundamentale ale plăsmuirii, care organizează întregul într'anumite limite.

Realistul care căuta laborios în introducerea un cadru eterogen de acela al baladei, făcea prin chiar arătatele trăsături introductive dovada că nu simte viu pulsul ei și nici destinul eroului. În concordanță cu acestea, este și répetatul îndemn în toiul luptei: *dași, dași, dași cu tunurile*. (Nu anacronismul ca atare supără, ci trăsătura realistă într'un cadru mitologic). Tot atât de discordant este amănuntul: când se face ziuă și vede oștirea înghețată, Pașa încalecă și pleacă spre Crivăț. Ai zice un comandant modern care merge să capituleze, dacă n'ar apărea trăsătura de basm cu coloratură orientală: nu numai îngenunchierea, ci și sărutarea poalelor.

Toate cele arătate stau dovadă că varianta se îndepărtează de spiritul primitiv al conflictului și de tensiunea dintre încumetarea cea peste fire și pedeapsă. De aceea nu surprinde finalul de iertare.

Ca orice alegere între mai multe posibilități, finalul este un moment stilistic. După cum acela al primei variante venea din nevoia de lămurire etiologică, finalul variantei Densusianu vine din nevoia de înseninare, de înlăturare a tensiunii, așa cum se întâmplă în multe basme.

Adesea același motiv are într'unele forme o încheiere tragică, într'altele una înseninantă. Alegerea poate să atârne de firea povestitorului, de dispoziția ascultătorilor, de anumite preferințe sociale, dar este legată și de prezența sau absența unor anumite trăsături.

În cazul nostru, depărtarea de viziunea primitivă, în care finalul firesc este aspra pedeapsă a semeției, este sporită nu numai prin învierea oștirii cu apa vie dăruită de Crivăț, dar și prin faptul subliniat în ultimul vers că oastea

Mai frumoasă se făcea.

Șovăirea între straturi felurite fiind negațiunea stilului, varianta aceasta nu poate să facă parte din florile alese ale cântecelor populare¹⁾. Este drept că în istoria artelor nu odată avem

---

¹⁾ Relevez că, înainte de a publica *Flori alese*, O. Densusianu dăduse în broșura *Din popor, cum grăește și simte țăranul român* (1908), o altă variantă, aceasta într'adevăr remarcabilă. Când Pașa vine la Fântâna Gerului, acesta îi dă sfaturi, în primul rând să-și îmbrace bine oștirea. Lupta

prilejul să vedem creațiuni construite din coloane și alte părți de proveniență și stiluri felurite, dar care stârnesc totuși admirația generațiilor, căci sunt străbătute de un spirit ce le dă o viață nouă. Aceasta se întâmplă uneori chiar și cu opere ale unui *Michel Angiolo*, de pildă.

Păstrând toate proporțiile, în *Balada Crivățului* vom avea prilejul să vedem cum straturi de cultură deosebită se rotunjesc într'un tot armonic, transfigurând printr'o spiritualitate mai înaltă, fără să înlăture acel Nemesis al viziunii primitive. Dar în varianta din *Flori alese* nu găsim nimic din vechea asprime mitică, iar dincolo de șovăielile de încadrare, imagini ale plăsmuirii vechi rămân, asemenea unor coloane singuratice și roase de vreme dintr'un templu păgân.

După aceste variante fără pregnanță, trecem la o a treia, *Marcoș pașa și Crivățul*, dată la iveală de Gr. Tocilescu în *Materialuri folcloristice* (1900, p. 1228). A fost auzită în comuna Bragadiru din Teleorman, dela un « muncitor », ceea ce prezintă oarecare cheazășie împotriva deformărilor profesionale.

Varianta aceasta se deosebește de precedentele mai întâi printr'un spațiu estetic mai larg, în concordanță cu o întruchipare temporală la fel. Este o tehnică de baso-reliefuri în gradată desfășurare spre culminație, fiecare relief fiind separat prin contururi și tranziții firești.

Tocmai pentrucă este vast, spațiul estetic nu are nevoie decât de sobre trăsături pentru a pune în relief *puțul Crivățului*. Fiind punct de plecare și de întoarcere, avem un spațiu închis în care drumurile nu mai fac impresia acelei forfoteli pe care am întâlnit-o în varianta Densusianu.

Dar toate aceste particularități și câte decurg din ele, rămân generalități, dacă nu sunt urmărite până în structura frazelor.

---

se desfașoară în trei tablouri. Zădărnice, după fiecare încercare, oștirea își îndeamnă conducătorul să se împăce. În final, Dumnezeu se îndură de ostași: *pe toți îi înnoia*; Gerul însă împietrește pe înverșunatul dușman. Astfel, cele două planuri de rezonanță: încumetare și Nemesis ies viu la iveală.

Spațiul estetic mai larg se vede chiar din structura primei fraze :

Pe seninul cerului,
 Cam la poarta raiului,
 La puțul Crivățului,
 Nemerit-a, Țoposit-a
 Vezi Marcoș, pașă bătrân,
 Cu bărbuța pân' la brâu,
 Cu oștire câtă frunză, câtă iarbă,
 La Crivăț, ca să se bată.

Exact la mijloc, după arhaica inversiune verbală menită să sporească impresia de depărtare și să sublinieze excepționalul situației, apare introdus după acel sugestiv *vezi* — care adesea intră în tehnica baladei — subiectul *Marcoș* cu determinările lui. Axa aceasta de simetrie apare adesea în tehnica baso-reliefurilor. De sigur, nu este calculată. Un instinct conduce pe cântărețul primitiv ca și pe făuritorii stilurilor clasice.

Din punct de vedere metric, în portretul pașei, în loc de *cu bărbuța pân' la brâu*, ar fi putut sta tot atât de bine *barba*. Dar bărbuța având ceva ornamental-diminuant, parcă anticipează ușurințe. Dacă am fi avut *cu barba până la brâu*, s'ar fi marcat o notă gravă, o mișcare internă de pronunțat crescendo major, ceea ce ritmic ar fi micșorat ascendența la versul *Cu oștire câtă frunză, câtă iarbă*, care sporește prin intervalul dintre el și versul precedent.

În raport cu axa așezării subiectului, în această frază inițială există o simetrie a așezării verbelor: primul verb cade în versul al patrulea, al doilea verb în versul al optulea, care încheie fraza, de data asta nu printr'o principală, ci prin finala :

La Crivăț, ca să se bată,

care conține în germen întreaga plăsmuire.

În stilistica baladei populare, desfășurarea cere să ținem seamă de grupele alcătuitoare. Existența grupelor se vede și din tehnica felului cum sunt zise de cântăreți. Ei fac anumite pauze în care se oprește expunerea verbală și vorbește numai alăuta. Nu s'a făcut studii asupra acestor pauze. Dar oricine ascultă o baladă își dă seama că nu există grupuri fixe, căci opririle variază după chipul cum sunt întocmite variantele și mai ales după nevoile cântăreților. Unii au respirație epică mai largă, alții mai scurtă.

Unii au memoria mai sigură, alții mai șovăielnică. Aceștia se opresc mai des și repetă unele versuri anterioare, tocmai pentru a-și aduce aminte. Apoi sunt unele sublinieri pe care anumiți cântăreți le fac respectând versul.

În lipsă de observații temeinice asupra acestei părți din tehnica baladiștilor, ne mărginim să relevăm că, într'unele variante, există anumite grupuri alcătuitoare ale textului. Principiul lor de diviziune nu poate fi decât acela al rostului funcțional. Imbinarea părților este marcată uneori de revenirile unor cuvinte, a unor formule care le articulează, încadrând anumite gesturi și fapte de felul celor care dau semnificația basoreliefurilor.

În varianta noastră, o astfel de unitate este aceea în care Pașa provoacă pe Crivăț. Luptele de cuvinte ale eroilor omerici înainte de începerea bătăliilor vin dintr'o necesitate asemănătoare. În *Balada Crivățului*, provocarea este concentrată în 19 versuri cuprinse între amintitul *La Crivăț, ca să se bată* și imperativul versului final: *Ieși afară a ne bătea*, care cade cu atât mai răspicat cu cât mai fusese odată rostit în cuprinsul grupului.

Ca portret, pașa are *bârбуță*, Crivățul însă *barbă*, ceea ce-l așază mai sus. În schimb, în zugrăvirea Crivățului se strecoară o trăsătură care nu-i dă putere deplină: îi lipsește schiptrul de ghiață al puterii și în fântână stă numai pe un *scăunel de ghiață*. Este și împăciuitor. Schițează un gest de împlânzire: *că nimic nu ți-am făcut*.

Dacă puterea și atributele ei ar fi fost depline, reacțiunea la provocare s'ar fi deslănțuit pe dată și cu putere elementară. Dar aici Crivățul nu apare ca un demon al văzduhului. Toată provocarea Pașei și răspunsul împăciuitor alcătuiesc resortul pentru un alt grup expresiv: sborul Crivățului la Dumnezeu și rugămintea lui. Din chiar versul al doilea al variantei, care situa puțul *cam la poarta raiului*, se vedea cum întruchiparea se așeza dela început în spațiul viziunii creștine. În concordanță cu aceasta, în loc de a porni la război năpraznic, Crivățul acestei variante cere dela Pașe un răgaz de 3 zile, ca să zboare la cel de sus:

Crivăț atunci se ruga,
Trei zile răgaz că-i da,
La Dumnezeu că sbura,
De departe 'ngenunchia,

De aproape cuvânta:
 Să vezi, Doamne, și s'ascuți!
 Că la mine nimerit-a, poposit-a,
 Tot Marcoș, pașă bătrân,
 Cu bărbuța pân' la brâu!
 Cu oștire câtă frunză, câtă iarbă,
 Cu mine ca să se bată!
 Și mă rog, Doamne, de tine,
 Ca să te 'nduri de mine,
 Și-mi dă trei zile din Undrea
 Trei zile din Calindar
 Și cu trei din Făurar,
 C'astea-mi poartă vremuri tari!
 Dumnezeu rugăciunea-i asculta
 Și câte trei zile că-i da.

Am citat în întregime această unitate, mai întâi pentru că deschide un plan de rezonanță creștin asupra baladei care, evident, este de o străveche esență mitologică, necreștină. Apoi pentru că aceste 19 versuri alcătuiesc în chip simetric o păreche la grupul anterior al provocării Crivățului, care și el are exact 19 versuri.

În cadrul acestei simetrii, există între cele două grupe o mișcare interioară care le apropie printr'un paralelism contrastant. Dacă pașa ajunge provocător la puțul Crivățului, Crivățul ajunge și el la Dumnezeu, dar umilit:

De departe 'ngenunchia
 De aproape cuvânta.

Acest paralelism întru semeție și smerenie dă variantei o tră-sătură de contrast, nu însă prin suprapunerea unor elemente creștine peste stratul păgân, ci ca împlinirea unei funcțiuni expresive care stă în însăși inima situației, independent de orizontul ei creștin.

Ca în vechea tragedie elină, stă adânc împlântată în conștiința populară osânda uneori tragică a încumetărilor peste fire. Și dimpotrivă, umilința, când nu este ipocrită, devine o treaptă de înălțare. Dovada o avem în numeroase basme și legende universale, iar dintre literaturile crescute din seva folklorică, clasicismul elin a întipuit în prăbușirea eroului tragic, pedeapsa încumetării.

Această opoziție între încumetare și smerenie, va deveni în varianta noastră planul de rezonanță care dă tâlc și orizont fi-

nalului. Intr'adevăr, în paralelism cu smerenia rugătoare a Crivățului, avem o altă smerenie, aceea a încumetării pedepsite. După cum Crivățul aici, tot astfel spre final Pașa, împreună cu întreaga lui armată, ducându-se la Crivăț:

De departe 'ngenunchia,
De aproape se ruga
Să-i ierte lui greșala.

Și acest plan de rezonanță apare într'un loc de maximă relevanță simetrică: după a doua luptă defensivă a Crivățului, când se 'mplinește destinul.

În această manifestare a rugăciunii e un fel de expresie în aparență acoperită, în realitate subliniată sugestiv. Rugătorul este văzut în manifestarea spațială: *De departe 'ngenunchia, de aproape se ruga*. Și între acel *de departe* — *de aproape*, întruchiparea lasă loc, în prima dată, sensului de smerită închinare, a doua oară, de umilită supușenie. Se pune astfel sub obroc insistența prea demonstrativă, în stil oriental, a celui care se târăște pe genunchi. Este și aici o caracteristică măsură, proprie întruchipărilor clasice.

Larga întruchipare spațială a acestei variante iese la iveală și într'alte amănunte, bunăoară în chipul cum Crivățul spulberă focurile între imensitatea cerului și a mării:

În slavă le ridică
Și 'n mare le arunca.

Acel umil cântăreț care a fost muncitorul Florea Drăgan din Bragadirul Teleormanului (va fi având oare urmași ce-și mai amintesc despre el și, mai ales, ce mai zic din repertoriul său?), pe lângă viziunea spațială largă și simțul de măsură, simetrie și încadrare, nu uită un anumit amănunt realist. Când dă trei zile de ploaie caldă, Crivățul udă *burfele*; când dă trei zile de ger uscat, *burfele că le îngheța*; în final, când Crivățul se milostivește și dă soare, ultimul amănunt este *burfele că le usca*. Această continuă grijă de « burfe », pe care nu uită să le amintească și în final, este o trăsătură care, împreună cu întreaga ținută, arată o înclinare realistă a cântărețului muncitor. Varianta aceasta nu are niciuna din acele trăsături care așază o mărturie printre formele proprii ale păturilor suprapuse.

În schimb, există aici o trăsătură artistică, în sens de formă aleasă: simțul arhitectonic pentru echilibrul părților, calitate mai presus de clase sociale. Adânc rădăcinată în nevoia general umană de ordine și formă bună, ea apare șters la unii, răspicat la alții. Aceștia aparțin familiei de spirite, din care la zenit crește vârsta de aur a literaturilor.

Un Florea Drăgan, dacă ar fi fost pus în condiții prielnice și s'ar fi învrednicit de creațiune cultă, s'ar fi manifestat pe linia clasică, pentru că avea adânc sădite 'n el cutele arătate.

Simțul de echilibru al părților însoțește varianta până la sfârșit. După cum provocarea, de o parte, și zborul cu rugămintea Crivățului, de alta, au fiecare un număr egal de versuri, tot astfel cele două faze ale luptei împotriva gerului: înghețul «burfelor» și arderea sulitelor se echilibrează exact cu grupul care zugrăvește spintecarea și intrarea în cosciugul cailor. Și după fiecare din cele trei încercări de trei ori apare plângerea oștirii:

Bre, Marcoș, Pașă bătrân,
Cu bărbuța pân' la brâu!
Ce suntem noi vinovați
De ne ții nebăuți și nemâncați
Și prin geruri degerați?

Sub raportul conținutului, aceste versuri sunt la fel. Numai într'a treia rostire, au un vers în plus:

Ca niște câini degerați.

Dar cu toată asemănarea lor, cele trei invocații ale oștașilor răsună deosebit de fiecare dată în spațiul baladei. Sunt ca un leit-motiv care, prin reveniri, actualizează de fiecare dată experiențele anterioare. Sunt deci departe de a fi linii moarte sau simplă mnemotehnică.

În ultima revenire a motivului acesta, el se încheie cu întrebarea:

Ce te potrivești puterii lui Dumnezeu?

Ca un memento împotriva încumetării, motivul generator străvechi iese astfel totalizat la iveală. Astfel se pregătește rugămintea pocăită a pașei. Deasupra zbućiumului, se desfășoară curcubeul iertării:

Crivăț atunci îi ierta,
Un soare cald că le da,

Pe toți că mi-i desgheta,
Baifele că le usca.

S'ar putea obiecta că, în forma aceasta, a iertării, nu mai este prezent acel Nemesis care dă semnificația baladei. Dar popularitatea *hybris* — *Nemesis* nu este numai o categorie conceptuală, ci și una expresivă. În varianta noastră, nu în final stă tensiunea încumetare — pedeapsă de sus, ci în arătatele opoziții care duc la umilita îngenunchiare a Pașei:

De depărtare 'ngenunchia,
De aproape se ruga...

Cât privește iertarea însăși, aceasta este numai o cruceare a vieții, cum apare și în tragedia antică. După ce eroii au ispășit prin suferință, sufletul poporan simte adesea nevoia de înseninare.

După cum tactul inițial este alcătuit din cele opt versuri citate, tot astfel și clauzula cuprinde opt versuri și dintre acestea patru dau citata încheiere a iertării, iar ultimele patru sunt un acord final care așează întregul în cadrul întâmplărilor de pomină, un fel de memorabilia:

Și 'napoi se 'ntorcea
Și rămas-a povestea,
De s'a dus și pomină
Până 'n ziua de acuma.

Numai aparent, plăsmuirea este încadrată între lucrurile memorabile în sens istoric. De fapt, nicio aluzie de caracter istoric, ci numai atitudinea celui care crede în cele povestite. Stă în farmecul acestei plăsmuirii că cel care o zice se identifică în spirit cu cele zugrăvite; crezând în realitatea lor, nu stă în afara plăsmuirii, oarecum reflexiv, ca în varianta Densusianu ¹⁾.

---

¹⁾ Sunt unele variante care, odată culese, rămân mărturie numai despre ele — altele însă, prin publicarea lor, intră într'o circulație mai largă. Este un proces de nouă receptivitate poporană, cum e cazul cu unele variante ale lui Alecsandri.

Cântecelor răspândite prin varianta Alecsandri fac parte integrantă din istoria și estetica plăsmuirii. Din acest punct de vedere, relev un singur semn — singur și indirect — că varianta teleormăneană poate deștepta răsunet. Din nefericire, răsunetul ei n'a fost decât o simplă reproducere plagiată. În *Arhivele Dobrogei*, I, 1916, p. 104, s'a publicat o baladă, *Marcos*

Este în firea creațiunilor artistice simțimântul că prin ele se manifestă ceva care rămâne. Dacă lucrărilor de știință li se poate aplica tuturor cuvântul cronicarului *biruit-au gândul*, în însăși esența plăsmuirilor de artă stă acel

Și rămas-a povestea...

D. CARACOSTEA

Pașa și Crivățul, cu indicația că cutare elev al școlii normale din Constanța a cules-o dela un bătrân de 88 de ani, din comuna Tortomen, jud. Constanța. De fapt, balada nu e decât o reproducere cuvânt de cuvânt a variantei lui Florea Drăgan, de care ne-am ocupat aici. E singura receptivitate de care s'a bucurat pân'acum această mărturie...

ACTE ȘI MĂRTURII DIN RĂZBOIUL NOSTRU

SEVASTOPOL 1942

În noaptea asta Rușii n'au dormit bine căci încep un bombardament mai furios ca niciodată. Se vor fi supărat mai rău ca oricând că le-am mușcat o nouă bucată de teren? Tocmai pe noi? Tocmai aici?

Stăm adăpostiți în gropile făcute de ei, gropi bune, săpate în piatră. Le va trece furia. Și, afară de aceasta, aviația noastră încă nu și-a început activitatea. N'a trecut nici Neață.

Orele se scurg greu. A început năbușala disdedimineață. Umblăm deocamdată în cămașă sau desbrăcați până la brâu, prin șanțul de tragere, care se dărâmă la fiecare apropiere de malul prăfos.

Nu mai contează orașul, fortăreața.

Pe mare nu se mai poate apropia niciun vapor. Niciun vapor nu mai poate pleca dintr'unul din adâncile, înguste golfuri. Noaptea doar s'ar putea strecura spre larg, când nu mai trage decât artileria grea a poziției noastre.

Pe înălțimile împădurite, pe terenul frământat, plin de grote naturale și artificiale, pozițiile se țin lanț și sunt orientate în toate direcțiile. Ele nu pot să fie însă peste tot locul la fel de tari. Pe punctele obligate, dealungul drumurilor, barând văile cu maluri abrupte, din grote sau din adăposturi betonate ies tunurile, tunurile anticar, aruncătoarele ușoare și grele, mitralierele, care se pun în funcțiune la cea mai mică mișcare semnalată pe poziția noastră.

Cele mai multe adăposturi sunt în pământ dar am amintit că e numai un fel de a spune în pământ — asta însemnează în piatră — cu acoperiș de bârne groase deasupra, peste care sunt îngrămădite vrafuri de pietre în formă de cupole.

Unele au, deasupra bârnelor, câte o placă de fier groasă până la 2 cm.

Aceste puncte le căutăm cu tot dinadinsul, ca să le zdrăbim cu focul artileriei și al brandurilor noastre.

Acțiunile companiilor capătă o importanță covârșitoare. Depinde de inițiativa fiecărui comandant de subunitate ca distrugerea cuiburilor de rezistență să se facă rapid sau să nu se facă de loc.

Prin lăstărișul prăfuit de frunze care se răsucesc de căldură ca și de pârjolul bombardamentelor, începe un joc de gloanțe, într'un iureș viu, neîntrerupt. Unele cad pe-alături, mușcând scurt din pietre sau din vinele arbuștilor, cele mai multe trec pe sus, cu plesnituri, fiți siguri, de loc simpatice.

Sunt direcțiile probabile de atac. Le-au studiat și ei ca și noi. Anumite drumuri, pe creastă, nu pot fi ocolite. Ba încă și pe acolo mersul se face aproape deabușelea, călcând cu mare prudență pe piatră.

Rupem o nouă bucată din acest ingrat teren. O bucată colțuroasă, inospitalieră. Disperat, inamicul încearcă s'o recucerească, dar armele automate ale noastre îl opresc și-l culcă la pământ.

Suntem supărați, uneori mâniați până la enervare. În plin atac, dealungul pantelor sau pe crestele line, soldații uită să se mai adăpostească. Răsare la creastă, în picioare, câte un Haplea care privește în toate părțile, ca un comandat de oști. Păcătosul! Rușii dela cine știe ce observator dinapoi, l-au văzut. Încă puțin și aruncătoarele vor începe să bată furioase acolo și drumurile care duc acolo, toate drumurile care duc acolo. Aceste drumuri au fost bătătorite, nu de mult, de către observatorul rus. Ele au fost părăsite cu dinții încheștați. Sunt reperate, măi păcătosule. Au făcut și trageri de regulare. Tu scapi, dar câți din camarazii tăi de grupă nu ies sfârtecați din cauza prostiei tale.

E de vină, în toate cazurile, omul? Păcătosul acesta, de care pomenesc eu? Mă uit la linia de atac germană din dreapta. Se vede bine întregul teren, care este coborât mult față de poziția noastră. Și un soldat german iese la creastă, se uită, atrăgând asupra-i focul inamic.

Dar să nu fie de vină numai nervii încordați și oboseala.

Au suit ei cu toții pe brânci la prima creastă, au cercetat-o în amănunțime, s'au ridicat și au instalat armamentul în supraveghere.

Nimic. Niciun inamic. Au trebuit să plece mai departe — merg prin desișuri care înțepă cu atâtea crengi ciungi, scorojite, nu sunt siguri că n'au rătăcit drumul, se întorc de pe o potecă, ce se înfundă într'o viroagă, apoi se apropie de altă creastă, cu atenție, ca la carte.

Și după o bucată de vreme sufletul le e hămesit de atâta umblet cu spaimă, — dă-l dracului de inamic că s'a retras de nu mai vezi picior de om! — și iată-i umblând brambura prin luminișuri.

Le atrage atenția zadarnic. Tot gloanțele sunt acelea care pun ordine; dar această ordine costă, regulat, câteva vieți. Și se va sfârși războiul iar situația va rămâne aceeași. La noi ca și la ceilalți. La toți.

Parcă este singura problemă de ordin sufletesc, irezolvabilă în întregime?.

Nu sunt nici greșeli care se perpetuează. Sunt simple reacțiuni, ale unor oameni pentru care la un moment dat viața atârnă de un fir de ață.

Adăposturile întărite nu sunt atacate niciodată din față.

Chiar după cel mai violent bombardament de artilerie unele din aceste adăposturi rămân neatinsc sau abia clătinate de schije.

Când artileria a lungit tragerea sau avioanele noastre au dispărut cu zgomotul lor asurzitor, din aceste rămase cazemate tunurile încep să urle iar mitralierele clănțâne fără încetare. Nu mai ochește nimeni. Se trage pe toată lungimea frontului, furios, schimbându-se benzi de cartușe, după benzi de cartușe.

Aici intervine curajul ostașilor: să identifice locul cuiburilor de rezistență. Prin acoperire, cu o rezervă bună de grenade, o echipă îndrăzneță cade în flancul sau în spatele ei.

Cazemata « caput ».

Rușii au adus la Sevastopol, în diferite rânduri, trupe proaspete. În sectoarele cele mai grele au instalat pe marinari, adepți fanatici ai regimului comunist. O rețea completă de comisari și politrucii a asigurat aprovizionarea frontului cu de toate.

Nu am întâlnit soldat rus bătrân, pe acest front.

Unii au 17—18 ani; majoritatea sunt între 25—30 ani.

M'a impresionat, încă dela cele dintâi capturi, un amănunt ce ar fi putut scăpa multora:

Toți prizonierii sunt adevărați atleți. Înalți, voinici — ei sunt din cei învățați « la robotă », fără murmur — de bună seamă că reprezintă trupa de elită.

Considerațiunile noastre trebuie să păstreze o anumită limită. Nu putem da sugestii, într'o măsură sau alta nejustificate. Prezentăm însă anumite stări de fapte, lăsând pe fiecare să tragă concluzii, câte odată mai instructive decât înseși expunerile noastre.

O rețea adâncă și continuă de lucrări, doțată cu armament modern. Un material uman de prim ordin. Luptători încăpățânați. Considerând efectul bombardamentelor de artilerie și aviație, cu un moral foarte ridicat.

Atunci explicația eșecului suferit în mod sistematic?

Să adăogăm numai atât: conducerea trupelor.

Elanul atacatorilor noștri e indescrisibil, superioritatea în armament covârșitoare, aviația stăpânește aerul și distruge totul,

depozitele de munițiuni, de carburanți, de alimente, punctele vitale inamice.

Dar să nu ne pierdem în considerațiuni oșioase mai înainte de a fi încercat o imagine cât mai completă a câmpului de luptă. Că nu vom reveni nici mai târziu la ele, este posibil, dacă vom reuși să redăm, măcar într'o mică parte, realitatea războiului acestuia de nimicire.

Să nu ne învinuiești, cetitorule, că nu elogiem oameni, acțiuni hotărâtoare, unități, unii înaintea altora, unele înaintea altora.

Prin aceasta nu facem o nivelare — ca bunăoară într'un ordin de zi ce consemnează faptele în durata lor și în efectele imediate — ci voim să nu ne îndepărtăm dela obiectul propus.

Avem destule date, pe care le-am cunoscut ulterior, am cules multe în timpul atacului nostru.

La ce bun să arătăm lupta pe faze, pe unități, pe succese?

Am trăit ziua când, după o acțiune ofensivă strălucită, inamicul a fost respins în desordine, distrus... Au căzut morți, răniți... Succesul s'a datorat nu însă cutăruia sau cutăruia. El a venit din elanul unității, de multe ori inexplicabil decât prin încrederea oarbă în victorie și în armamentul propriu.

De când ai intrat în zona frontului, în acest teren nefast, te supui, pe încetul, *zgomotului* de luptă. La început nu-ți dai seama. Trag tunuri amice, inamice, dintr'o parte, din alta, mai aproape, mai departe. Bâzâie, din când în când, armele automate. Pauzele sunt rare, când nu se aude nimic — dar ecourile în suflet se prelungesc înmiite. Se lasă pe nervi un fel de oboseală cu care mergi, cu care așipești, cu care te scoli.

Ești îmbâcsit de praf, curge sudoarea șuroaie pe tine, în arșița zilelor, dar nu poți decât, cel mult, să-ți deschei vestonul la gât.

Apa e rea, din cale afară de rea. Ne distruge stomacul. Am rezistat bine până acum. Azi m'a învins. Intreb pe cei din jur, dar puteam să n'o fac. Fețele s'au subțiat, ochii lucesc în cap mai aprins. Sunt numărați pe degete cei care n'au diarie.

Cu poftă sau fără, mănânc însă toată mâncarea cu orice risc. Până ce, uitând prelungitele dureri de cap și casnele pentru camuflarea betșugului, după vreo trei zile mă trezesc scăpat de năpastă.

O răresc cu băutul apei. Și soarele arde, ca un cuptor încins. Piatra Sevastopolului radiază căldura, nemiloasă.

Și pe unii și pe alții ne încâinește la suflet.

Avioanele trec mai rare. S'au năpustit în masă, în alt sector, unde atacul trebuie să meargă ca un cui în poziția rusească.

Mirare: un avion rusesc se strecoară pe deasupra poziției noastre și mitraliază linia întâi.

Primit de focul antiaerianei se retrage în grabă, ca să nu mai apară de loc.

Punga inamicului, rămasă în sectorul nostru, a fost redusă. Cei mici cred, din nou, ca și la instalarea pe poziție, că suntem aduși să stăm în apărare, să ținem frontul iar efortul să se dea în altă parte; ulterior exploatănd succesul, să înaintăm, cu rezistențe minime în față.

Incredere, presupunere perfect justificată, pe întindere de una zi.

Intregul front al Sevastopolului a fost în permanentă mișcare, dela începutul atacului general. Fiecare sector însă a trebuit să fie cucerit pe fâșii care au antrenat una căderea alteia. S'a rupt o frântură din front, exploatăndu-se succesul prin întoarcerea pozițiilor de apărare.

Azi executăm o rectificare a poziției. Batalionul locotenentului colonel Ionescu Anghel va ocupa înălțimea sud Waldkreuz, la cele 3 cazemate.

Sprijin de artilerie, utilizarea întregului armament greu al unității.

Flancul drept este acoperit.

LOCOTENENTUL CONSTANDIȘ A CĂZUT

A doua seară prinde batalionul locotenentului colonel Vețeanu înceștat cu inamicul. S'a mai cucerit o cazemată. Iar e rupt firul telefonic. Echipele telefonice aleargă de ambele părți dar abia se repară și din nou e rupt. Trag cu aruncătoarele ușoare de aproape. Pe neașteptate se pornește un iureș neîntrerupt de împușcături. Trag și dintr'o parte și din alta.

Rușii au atacat... Circa un ploton a pătruns în sectorul unei companii, pe direcția de efort. Un alt ploton îl urmează, Artileria amică nu are timp suficient și nici nu poate interveni. Poziția e mușcată chiar la legătura cu trupele germane. Compania de cercetare din batalionul locotenentului colonel Ionescu Anghel oprește cele două plotoane cu un foc puternic, le contraatacă. Surprinși, Rușii se retrag în desordine, dincolo de prima linie a noastră pe care reușiseră s'o depășească. Nu au prea mari pierderi, însă, datorită terenului.

Situația a fost restabilită. Vețeanu personal a făcut siguranța companiei atacatoare prin focul unui ploton de mitraliere. Comandatul companiei, locotenentul Constandiș, raportează telefonic: inamicul respins, se retrage în desordine dincolo de poziția ocupată de noi.

Trecuți de linia șanțurilor de tragere, vânătorii de munte sunt primiți cu foc violent de arme automate.

Înainte, perdea de arbuști. Observația este imposibilă.

Dar compania de cercetare a depășit linia de rezistență și, în elanul contraatacului, înaintează, pe salturi. E oprită cu foc și se repliază.

În rare luminișuri, depărtate, locotenentul Constandiniș observă mișcări înapoi, la înamic. Va să zică, tot se retrag. Încearcă să înainteze. O schije îl nimereste în piept, în inimă. Prăbușindu-se, mai are timp să spună: Copii, eu mor!

La telefon, veștile vin fulgerător: locotenentul Constandiș e rănit. Constandiș e rănit. Au mai fost și alți răniți. Păcat de Constandiș. Dar bine că e numai rănit. Raportăm mai departe.

Situația restabilă pe tot frontul. Locotenentul Constandiș rănit.

Domnul general pleacă spre poziție. Pe acest drum păcătos va fi adus pe targă locotenentul Constandiș Gheorghe. Îi va strânge mâna de viteaz și-i va șopti câteva cuvinte de îmbărbătare:

— Măi, băiete, avem o sticlă cu rom. E puțin?

Dă-o 'ncoa!

Domnul general își vâra sticla în buzunar.

Îl va cuprinde cu mâna de gât, părintește, și-i va da să bea. Va fi obosit, cu sânge mult scurs din rană. Îi va fi sete. Toată ziua nu va fi băut nimic.

Și-i va strecura sticla, cu romul cât mai este, alături pe targă, cu ordin către sanitari să dea rănitului, din când în când, câte-o gură.

Drumul are câteva urcușuri și coborișuri până la Compania de cercetare.

— De ce nu mai vine? trece prin gândul comandantului Grupării de nord.

Un agent de transmisiune raportează: răniții au fost duși pe altă cărare mai scurtă.

Domnul general așteaptă pe domnul locotenent Constandiș? El n'a auzit să fi fost rănit. Vine dela batalion.

— De când ai plecat? îl iscodește domnul general și în gând tot speră să fie adevărate cele spuse de ostașul care a încremenit în poziție de drepti. Pe unde ai trecut? Pe-aici nu ai întâlnit niciun brancardier? Ai trecut pe la Grup?

Și soldatul se încurcă, raportează anapoda.

Numai gândul că s'ar putea să nu fie rănit locotenentul Constandiș îl face pe domnul general ca să-l privească pe agent cu atâta îngăduință.

Bate un vânt rece din spre mare, tocmai bine ca să răcorească și să învioreze trupurile înțepenite.

Domnul general se așează pe o piatră. Căpitanul Zărnescu, adjutantul său, rămâne în picioare și nu îndrăznește să-l turbure

cu o întrebare sau alta. Se uită către linia de luptă unde se văd, rare, cartușele luminoase zvârlite prin înegritul frunziș.

Pe drum apar doi brancardieri ducând o brancardă. Li se scurge o sudoare abundentă pe frunți. Duc o povară grea. Parcă au vrut să se odihnească puțin.

Căpitanul îi întreabă:

— Pe cine duceți?

Unul din soldați răspunde:

— Pe domnul locotenent Constandiș.

Domnul general se scoală și într'o secundă e alături.

Pe targă, locotenentul e învelit c'o foaie de cort până la nas. Nicio pată de sânge. A curs țărână peste foaia de cort. Multă țărână. Domnul general dă foaia de cort la o parte. Vestonul e murdar. Nicio pată de sânge. Soldații țin încă în mâini capetele bețelor dela brancardă.

Ochii locotenentului, închiși.

Domnul general e gata să-i mustre pe brancardieri că nu s'au uitat și locotenentul a leșinat. Dar nu e leșin. Brancardierii au crezut că domnul general știe.

— Da, locotenentul Constandiș e mort.

Mâna ține sticla cu rom.

Fașa mortului nu a căpătat paloare. Poate unde-i murdară de praf. Ochii nu sunt închiși de tot. Măinile îi sunt încrucișate pe piept, creștinește.

A murit locotenentul Constandiș, comandantul Companiei de cercetare.

Situația a fost restabilită.

Pe îngusta potecă, înapoia brancardei, ca după un afet de tun glorios, îl petrec pe locotenentul Constandiș un general și adjutantul său. E ultimul drum al unui ofițer viteaz.

Și în autosanitară, trupul cade cu zgomot. Este înțepenit.

Compania de cercetare ascultă comanda la mine: căpitanul Ivanciu. Comandantul vostru, locotenentul Constandiș, a murit ca un erou. Să-i răzbunăm moartea!

MOMENT DE LUPTĂ

Există o zonă întreagă, în lărgime și adâncime, pe care acum trupele noastre sunt pur și simplu îngrămădite. Frontul s'a îngustat. Ne-am eșalonat în adâncime. Mijloacele de foc sunt mai multe. Atacul nostru intră ca un cui în linia inamică.

Și seara nu mai vine. Sau ceasul s'a oprit? Cât e ceasul? Să fie adevărat? Poate nici al tău nu merge bine. Verificarea e inutilă. Nu mai putem aprecia scurgerea orelor. Ele au — paradoxal — durate diferite.

Uneori orele de atac sunt mai scurte, iar cele de calm mai lungi; alteori invers.

Zilele trec greu, cu o încetineală istovitoare.

E numai o săptămână de când ne târim prin gropi și mușcăm pământul Sevastopolului? Parcă au trecut luni, luni întregi. Și încă nu s'a precizat, în sectorul nostru, un succes hotărîtor. Eri am înaintat 40 m.

Redactez ordinul pe care locotenentul Sava îl transmite prin agenți — vezi, să-l trimiți pe Grăjdan, că totdeauna trage chiulul! Prea se 'nvârte numai aici. Să-l trimiți pe soldatul Grăjdan!

Al doilea agent al batalionului râde înfundat: L-a prins pe Grăjdan că-i e frică. Las' să se ducă și el!

Trebuie să raportăm situația de pierderi... capturi... Nu ne-a sosit. Mai așteptați puțin. Peste 10 minute raportez. Peste 10 minute. Cât aveți ora? Nu vă merge bine ceasul, e mai puțin. E mult mai puțin.

Dar nu ceasul grupării nu merge bine. Mi se pare că al meu și ceasul batalioanelor nu e după ora exactă.

O să ni-l potrivim noi cândva, o să ni-l potrivim. Peste 10 minute raportăm.

Ofițeri, subofițeri, trupă...

Prizonieri... capturi...

Putem spune scară liniștită, pentru cele 2—3 ore când se potolesc sunetele găfâite, prelungi, ale proiectilelor de toate calibrele? Să spunem că da și să ne punem capul pe porthart, trăgând foaia de cort rusească deasupra spre voită, căutată, râvnită odihnă.

Rămâi lângă telefon, Sava, să înregistrezi totul; vezi, ai să faci mai târziu jurnalul de operații: să nu uiți să treci starea, nu-i așa, reacțiunile inamicului, ora precisă, locul... Eu, în noțele mele nu le mai trec. La ce bun să le mai trec, când le imprim în inimă, neșterse, pentru totdeauna? Dacă vei mai avea nevoie de ceva, ai să mă întrebi. Ce, dormi? Am să uit, gândești?

Cât de amar te înșeli. Cel mai mic fâșâit, țărâitul telefonului, și sunt trezit. Te-aud vorbind: Ne trebuie sprijin de artilerie 0,3; 0,11; 0,12... Am întărit plutonul din dreapta, către drumul de care, cu o grupă de mitraliere. Ai scris în carnetul zilnic?... Vrei să-mi raportezi? Nu mai e nevoie.

A încetat trecerea avioanelor, au încetat și îndepărtatele explozii și zvâcnește numai sângele în urechi și în tâmpile, cu un pocnet stins, adormitor, de sfârșeală fizică.

Imi dau seama că vrei să mă cruți și te simt cum ai mutat telefonul la 50. m mai departe. Te las. Nu te lipsesc de satisfacția ta de bun camarad, dar e zadarnic ce faci, e zadarnic. Am închis ochii, fi țin închiși numai ca să-i odihnesc însă urmăresc, fără voie, tot ce se petrece.

Aș dori să mă pot cufunda într'un somn adânc. Cât mai e până la înlocuirea batalionului? 3—4 ore? Dacă aș adormi 2 ore măcar!

Inchid ochii... Uruie tunurile de asalt care merg către linia întâia... deschid ochii și nu le văd. Au trecut, sau, obosit, mă chinuie zgomotul lor?

Inchid din nou pleoapele... Trec nesfârșite coloane de căruțe, chesoane cu munițiuni, cai aduși de la apă... Hii, boală, nea!... Heeei! Dii! Dii... Prrrrr...

Trec și nesfârșite coloane de automobile... Vin aproape... Mai aproape... Au să dea peste mine... Dacă unul dă pe alături îmi strivește picioarele...

Imi trag picioarele la repezeală sub mine și mă trezesc.

Nu-i nicio șosea pe aproape ci o biată potecă pe care nu mai circulă nimeni acum, nici chiar agenții de transmisiune.

Dacă aș putea să adorm, dacă aș putea să adorm...

Colonel ALEXANDRU PETRESCU
și Căpitan AUREL MARIN

COMENTARII CRITICE

GIB I. MIHĂESCU

I

SENSUALISM ȘI IUBIRE

Ca diamantul așezat în soare, Gib I. Mihăescu nu-și seamănă decât sieși. Oricâte apropieri s'ar putea face între opera lui și a altora, ea rămâne până la urmă mereu egală cu sine. Niciunul dintre scriitorii români nu s'a coborât mai adânc în subteranele sufletului uman și niciunul dintre ei nu s'a înapoiat de acolo mai încărcat de lumină, ca el. De obicei, cei care vin din astfel de întunecate călătorii își pierd înfățișarea avută. Chipul lor poartă acum cicatrici pricinuite de stropii catranului clocotitor, iar sufletul le e înveninat de aburii înecăcioși ai răului. Neantul din afund *i-a îndiavolit*. Și astfel, fără să aducă plusuri de artă nouă, spusa lor neagră se închiagă numai în sinistre îndemnuri la pustiu. Gib Mihăescu nu-i dintre aceștia. Pe deasupra mocirlei din infern, arta lui știe să presare praful auriu al unui cer edenic de înstelat.

Drumul purificării omului e la el lung și întortochiat, iar descifrarea procesului psihologic din care porcede, — o temă grea.

Deși chemat prea de timpuriu în lumea celor care nu mai sunt, Gib I. Mihăescu ne-a lăsat totuși o operă care, privită prin prisma materialului predominant, e nu numai terminată, dar — lucru rar în galeria celor cu destin asemănător — *și realizată*.

Micile scăderi de formă ce i s'au reproșat, cum și unele lacune de temă ori de viziune artistică, pe care rigorismul vreunui critic literar i le-ar mai putea așeza în balanță, sunt lipsite de puterea de a mișca brațul cântarului din urcarea sa maximă. Turla creațiilor lui Gib I. Mihăescu a fost așezată la vreme, încât, în ziua când moartea a venit, ea nu l-a mai găsit pe Meșter pe acoperiș. Era însă alături, la temeliiile altei zidiri. În planurile lui, ea trebuia să fie mai mare decât cea dintâi. Intinsese sforile, săpase șanțurile

și, peste pământul de curând bătătorit, înșiruiuse doar câteva proaspete cărămizi. Aceasta era urzeala unui nou roman, pe care Gib I. Mihăescu îl botezase *Vămile Văzduhului* și care trebuia să îmbrățișeze acum latura unei alte lumi: misticismul religios al vieții țărănești. N'a scris din el decât 84 de pagini! Gib I. Mihăescu se mândrea totdeauna cu acest început de roman și-i anunța restul ca pe un mare eveniment: « Vei vedea dumneata — fi spunea el deseori lui Nichifor Crainic — ce voi însemna eu când îmi voi scrie romanul din viața țărănească ¹⁾. Soarta nu i-a îngăduit însă să-l termine și — judecând după forța talentului celui care a scris *Troița* — literatura română a fost desigur păgubită de un prețios dar.

Cu excepția câtorva nuvele, întregul scris al lui Gib I. Mihăescu este străbătut de fiorul răscolitor al iubirii. Firește, nu ne aflăm deloc în fața unei iubiri platonice. Acest soi de dragoste este departe de a se vedea realizat undeva în proza lui Gib Mihăescu. Dar nu putem admite nici că el ar fi de natură pur sexuală. Ceeace constituie una din multiplele fețe ale originalității lui Gib I. Mihăescu e că la el iubirea apare încărcată de cele două atribute: *teluric* și *ceresc*. Și aceasta nu în personaje diferite, ci în unul și același erou. Și mai ales, nu *succesiv*, cum se întâmplă de obicei la mulți scriitori, ci *simultan*. Dostoievski, cu care Gib I. Mihăescu a fost deseori comparat, are eroi puri și eroi impuri. Gib Mihăescu nu creează nicăieri un personaj de tăria morală a lui Alioșa și nici de becisnicia desagregantă a unui Kirilov. Eroi lui dețin linia de mijloc. Sunt ființe *noi*, cu destul întunec în suflet, dar și cu suficientă lumină spre a se salva. Mihnea Băiatu, din romanul *Zilele și nopțile unui student întârziat*, deși în aparență un bărbat ușuratic, e în fond un om pur. Idealismul lui *coexistă* turpitudinii sale morale. Așa se face că viața sa sufletească este absorbită de plăcerile pasionale pe care i le oferă acel interminabil șir de gazde cu viață scabroasă, dar și de amorul înviorător, provocat de frumusețea Arinei Velovan. Ai zice că teluric și cerescul se schimbă la secundă, așa sunt de prezente amândouă în sufletul său. Și când la urmă Mihnea Băiatu descoperă că Arina a fost batjocorită de bestialul Noël, cu câtă iubire de aproape se jertfește el pentru salvarea ei morală și cu câtă dârzenie sufletească înfruntă apoi rușinea închisorii! Mitia Karamazov se salvează dela rău datorită lui Alioșa. Eroul lui Gib I. Mihăescu se salvează singur, fiindcă, în adâncurile ființei lui, e prezent ca un *alter ego* un crâmpei din marea și insecabila lumină a lui Dumnezeu. Imaginați-vă — păstrând proporțiile de

¹ *Gândirea*, Anul XIV, Nr. 10, Decembrie 1935, p. 493.

rasă, pentru pecetea națională, și, pe cele de autor, pentru ilustrarea verosimilității — un aliaj spiritual născut din contopirea teluricului ființei lui Mitia și angelicului ființei lui Alioșa și veți obține o icoană fidelă a ceea ce sunt în sinea lor personajele lui Gib I. Mihăescu. Autorul însuși pare a ne fi indicat o astfel de deslegare când își încheie povestirea vieții lui Mihnea Băiatu cu cuvintele: «Dar el — Mihnea Băiatu —, care e un *proaspăt* venit, cu forțele în plină virilitate, nesecătuite de nicio oboseală, își are drumul lui, — el sosește chiar acum din *junglă*, pe care o cunoaște pe degete și aci în cetatea sfântă, aduce atâta bărbăție, ca să nu rămână, ca toți acești fugari, neconținut dincoace de zidurile grele ale misterioaselor palate...». Punct de naștere al unei lumi noi.

Am spus că eroii lui Gib I. Mihăescu închid în sine *teluricul* și *cerescul*. Să precizăm că e vorba numai de bărbați. Femeile — gen Zina Cornoiu, Arina Velovan și Donna Alba — nu-și au — oricât de paradoxal ar părea — o existență de sine stătătoare. Ele sunt, ca să întrebuițăm o expresie de a lui Kant, simple *idei apriorice*. Există așa: — întruchipări perfecte ale frumuseții feminine — numai în structura sufletească a celor trei bărbați — mereu unul și același: Andrei Lazăr, Mihnea Băiatu și Mihai Aspru. Cu un termen mai răspândit, eroinele lui Gib I. Mihăescu sunt o *proiecție în afară a lumii masculine*. Ne mai recunoscându-și revărsările propriilor lor visuri, care se aștern așa de perfect peste urîșeniile lumii exterioare, bărbații lui Gib I. Mihăescu se înamorează de însăși ficțiunile lor. În fiorii dragostei înfocate, aceste ficțiuni capătă însă o existență quasi-reală. Furati de farmecul povestirii, uităm noi înșine de buclucașa lor naștere și ne lăsăm atrași ca de cea mai puternică realitate. Cine nu vede că Zina Cornoiu este, în fond, o doamnă banală? Se dăruiește tuturor, și rămâne, pe toate acestea, mereu și mereu o frumusețe dominatoare. Dar Donna Alba? O femeie și ea, cu un trecut nu tocmai de laudă, care după ce și-a înșelat bărbatul cu cineva, pe care acesta l-a omorât, coboară treptele palatului său princiar spre a se arunca în brațele unui biet avocat! Și totuși, câtă finețe și distincție se găsesc în ființa ei.

Prin crearea personajului Donna Alba, Gib I. Mihăescu se ridică dintr'odată pe culmi universale. Anna Karenin și Emma Bovary își au acum o tovarășă în plus, în lumea lor de creaturi singulare. După câte știm, eroina lui Gib Mihăescu a stârnit, la apariție și un pic de nemulțumiri. Sfârșitul romanului a fost dorit și *allfel*. În ansamblul viziunii artistice a romancierului, el este însă un fapt normal. Toți eroii lui Gib I. Mihăescu sunt obsedați

de ideea *verificării* energismului lor vital. Rascolnicov ucide pe bătrâna cămătăreasă, nu spre a-i lua banii, ci spre a se convinge « sur le vif » de presupusele lui puteri de *supraom*. În raționamentul său de obsedat, singură o astfel de crimă îi putea da asigurarea dorită. Pentru Mihai Aspru, socoteala e aceeași. De aceea, autorul nici nu se abate dela îndeplinirea ei.

Desfășurarea forțelor antagoniste, ce se ciocnesc întâi în sufletele celor doi eroi — prilej pentru pustiitoare dedublări — apoi izbirea lor ca lumi ce se doresc din infinituri, este pentru Gib. I. Mihăescu ocazie de a-și dovedi, cel puțin în marginile literaturii române, puteri de analiză sufletească deadreptul uluitoare. Proza literară românească de acest gen n'a atins până în prezent alte culmi de perfecțiune și stilul vreunui scriitor n'a fost încărcat cu mai multe și mai profunde înțelesuri metafizice, cum este al lui Gib. I. Mihăescu în acest loc. Eroii săi nu mai sunt cei care au fost până aici. Amândoi au devenit lucizi și amândoi se agață de închipuite colțuri de stâncă, spre a nu se rostogoli în prăpastie. Diavol și Dumnezeu, întunec și lumină, iad și rai, toate forțele spiritului și nespirtului sunt prezente acum și sălășluiesc în mod *egal* în fiecare din ei. Diavolul de aci se bate cu Dumnezeu de acolo; Dumnezeu de acolo se bate cu Diavolul de aici. Când jumătatea divină de aici aruncă cu foc în jumătatea satanică de dincolo, jumătatea divină de dincolo varsă apă spre a stinge focul aruncat de jumătatea divină de aici. Forțele fiind egale (Mihai Aspru împrumută *Donna Alba* parcă tot *cerescul* și *teluricul* din el), lupta se dă într'o *alternanță simultană*: Când Diavolul din Mihai Aspru se luptă să învingă Dumnezeu din *Donna Alba*, Diavolul din *Donna Alba* se și găsește în luptă cu Dumnezeu din Mihai Aspru... E o înlănțuire fără de sfârșit, care prin ritmul ei supărător oboșește sufletele găzduitoare. Acestea, asurzite ca de un uruit de vârtelniță, cad pradă eternului păcat. Firește, sfârșitul romanului *Donna Alba* nu-i deloc luminos. El revelează în schimb un mare adevăr: că în lupta dintre bine și rău, raportul nu-i de paritate, ci de pagubă pentru cel dintâi. Dostoievski n'ar fi subscris desigur o astfel de scenă și n'ar fi lăsat să se degajeze un atare adevăr. La el binele învinge totdeauna. El e un scriitor cu *teză*. De aici și cele două feluri de oameni ai săi: *puri* și *impuri*. Gib. I. Mihăescu n'are o *teză*. Calea lui am spus că-i de mijloc. Dar nu dintr'un calcul cerebral, ci dintr'o intuire exactă a realității autohtone. Eroii săi nuucid nicăieri. Nu merg adică în jos, spre iad, ci se mențin la un nivel de suficientă morală: *exact la înălțimea dela care începe să se zărească cerul*. Și chiar dacă uneori eroii săi mai cad sub podișcă, noroiul de sub ea e destul de luminos ca cerul să nu reflecteze barem un ochi și un deget de al lui Dumnezeu. Nu, din scrisul lui Gib. I. Mihăescu nu se degajă o filosofie

întunecoasă. Cel mult o resemnare amăruie, care până la urmă se îndulcește și ea. În lumea creațiilor sale nu circulă Kirilovi și Ivani Karamazovi; nici figuri de talia pipernicitului ucigaș Smerdiakov; în lumea creațiilor sale circulă oameni robuști, dotați cu o voință furtunoasă care, în drumul ei spre verificare, e nevoită să încerce uneori și păcatul. Posesorii ei nu rămân însă în noroi: se salvează singuri. Mihai Aspru din *Donna Alba* intră mai mult ca oricare altul în categoria lor.

Spre deosebire de Emma Bovary a lui Flaubert, al cărei suflet se îndreaptă *el* spre bărbați, eroina lui Gib I. Mihăescu primește *ea* revărsarea sufletului bărbătesc. E drept că Donna Alba fascinează încontinuu pe Mihai Aspru. Această fascinare nu-și are însă, după cum s'ar crede, punctul de plecare în Donna Alba. Ea purcede întâi *dela Mihai Aspru*.

Am spus că eroii lui Gib I. Mihăescu poartă în ei cele două componente ale lumii: *teluricul* și *cerescul*. Numai că aceste două atribute își capătă la el, când e vorba de femei, *altfel* de înțelesuri. *În categoria teluricului intră tot ce-i urit, chiar dacă e pur, iar într'a cerescului, tot ce e frumos, chiar dacă e impur*. Zina Cornoiu, Arina Velovan și Donna Alba, fiind frumoase, sunt, pentru cei trei bărbați care le admiră: Andrei Lazăr, Mihnea Băiatu și Mihai Aspru, dincolo de pur și impur. Ele locuiesc în înălțimile zeitelor de odinioară. Nu puritatea și păcatul hotărâsc împărțirea în două a femeilor, ci frumusețea și urîtenia lor fizică. Pe Gib I. Mihăescu nu l-a pasionat propriu zis problema păcatului și a remușcării. Omului îi e deajuns să fie frumos, pentru a fi liber să facă orice. Dar frumusețea se știe că poartă în ea germenele greșelii. Plecând *dela* premisele unei astfel de metafizici, putem apuca pe drumul explicării celui mai greu capitol din opera lui Gib I. Mihăescu: *senzualismul eroilor săi*.

Se știe că toți criticii literari sunt de acord în a considera eroii lui Gib I. Mihăescu ca sexuali ori hiper-sexuali. Din nefericire cuvântului «sexual» i s'a acordat numai un înțeles freudian. Să fie oare inegalabila literatură a lui Gib I. Mihăescu doar fructul *refulării*? Noi credem că nu. Arta lui poartă semnele oricărei arte mari. Atâtea întrebări își găsesc răspunsul în scrisul său și atâtea nebanuite căi se deschid prin el, încât, peste explicația *refulării*, trebuie să se adauge mereu altele. Cu ocazia morții romancierului, într'un eseu publicat în «Gândirea»¹⁾ Nichifor Crainic așeza nașterea operei lui Gib I. Mihăescu și în alt izvor: în «psihologia ce caracterizează pe ftizici». În felul acesta energismul scrisului său se leagă de un lucru, moralmente mai înalt decât cuno-

¹⁾ Numărul citat, p. 491.

scutul *libido* al lui Freud. Omul care pătimea în pat și-și turna povestirile în caietele așezate peste pieptul din care viața se scurgea clipă cu clipă, era îndreptățit să-și creeze, cel puțin în roman, o lume plină de energii. Toți eroii săi sunt voinici și toți duc de sănătate. Această sănătate *era dorită* de autor, dar la realizarea ei în scris s'a ajuns, deci, și *pe altă cale* decât cea întrevăzută de Freud.

Eroii lui Gib I. Mihăescu sunt în genere, *prea bărbați*. Fără prezența *întregitoare* a femeii ei n'ar putea exista. De aici numărul mare de femei în romanele lui Gib I. Mihăescu. Ele mișună la tot pasul. O mână de zeu nevăzută le împarte în două: urfite și frumoase. Pură nu se întâmplă să fie mai niciuna. Toate iubesc și toate sunt iubite. Bărbații se perindă pe lângă ele, într'o beție amețitoare. Autorul, cu o artă de arhitect antic, le așează, pe cele frumoase la centru, pe cele urfite la margine. Unele devin statuare, altele rămân caricaturale. Această orânduire nu e făcută în mod arbitrar, ci ea e determinată de *dualismul* sufletului eroilor bărbați: *teluricul* se vrea cât mai la dos, întru împlinirea pornirilor sale josnice, *cerescul* cât mai la centru, nu pentru a se subția în lumini purificatoare, ci pentru a-și găsi loc într'o cât mai păgână și mai exaltată prosternare. Femeia a luat locul lui Dumnezeu. Bărbatul o adoră ca pe orice divinitate, însă — și aici intervine una dintre cele mai mari puteri ale talentului lui Gib I. Mihăescu — omul închinător își pângărește propria-i zeiță (cuvântul trebuie luat mereu în sensul kantian de proiecție în afară a subiectivității noastre). E ceea ce se întâmplă între Mihai Aspru și între înzeita prin închipuire, Donna Alba. Departe de a fi fără sens, lucrul acesta ascunde în sine un tragic adevăr: toată nefericirea noastră ca oameni pe pământ provine din faptul că ne *devorăm* idealul. Se vor mai scrie cărți de iubire și de aci înainte. Niciuna nu va întrece însă în *sinceritate* pe cea a lui Gib I. Mihăescu, fiindcă niciuna nu va fi în stare să mai aducă ceva nou pe tema asta. Sunt probleme de viață sortite să fie rezolvate artisticeste numai odată. *Donna Alba* e una dintre acestea. Avdotia Romanovna din romanul *Crimă și Pedepsă* a lui Dostoievski se apără de animalitatea lui Zvidrigailov cu revolverul. Eroina lui Gib I. Mihăescu are, drept armă, doar sufletul său. Cade, — și ne pare rău. Dar oare, ce-ar fi făcut în locul ei Avdotia Romanovna, de n'ar fi avut la îndemână revolverul? De bună seamă la fel. Păcatul Donnei Albe nu e însă și cel mai mare din câte pot exista. Și-așa ea e superioară Avdotiei, în care crima zace în stare de latență (amintiți-vă de *sadismul* cu care aceasta apasă pe trăgaci, când trage asupra lui Zvidrigailov primul glonte).

Sensualismul eroilor lui Gib I. Mihăescu nu duce niciodată la crimă. E aici o mare notă de specific național. Printr'asta Gib

I. Mihăescu se deosebește radical de Dostoievski. Și acesta își împarte eroinele în urâte și frumoase. Însă la el împărțirea se mai face și din alt punct de vedere: al purității și impurității. N'am putea spune dacă eroinele urâte ale lui Dostoievski sunt totdeauna pure sau viceversa. Mai de grabă să fie între ele o graniță imprecisă, fiindcă împingerea spre păcat trece și prin suflet. Una din ele, Nastasia Filipovna, din romanul *Idiotul*, e foarte frumoasă. O frumusețe însă *demonică*. Berdiaeff a arătat că la Dostoievski deraierea spre neant a bărbaților (excepție dela această regulă face doar Ivan Karamazov, care se prăbușește din cauza greșelilor sale nihiliste) e cauzată de demonismul naturii femeilor înconjurătoare (gen Nastasia Filipovna). Așa ceva nu întâlnim la Gib I. Mihăescu. Frumusețea Donnei Albe nu-i de natură demonică. Ea nu împinge nici la sinucidere, nici la crimă. Efectul ei de e *stimulare*. O frumusețe clasică, plină de armonie ca în Antichitate, dar și de surâs ca 'n Renaștere. Un prototip de frumusețe nouă mărturisit de însuși Gib I. Mihăescu, prin gura lui Mihai Aspru: «Donna Alba e personajul care mi-a răsărit în suflet, atunci, de mult, sunt unsprezece ani aproape, când ați trecut pe lângă mine pentru întâia oară... De atunci a rămas în visurile și aparițiile mele ca un prototip, ca o existență supra reală, spre care trebuie să tinzi fiind condamnat să n'o ajungi niciodată... De aceea, orice pată persistând pe această strălucire de soare a gândului meu, m'ar durea cumplit, mi-ar întuneca umila mea existență, mi-ar goli cerul de zeul suprem...»¹⁾. O astfel de femeie nu mai are nimic din ființa Nastasiei Filipovna. Deși amândouă *impure*, ele se situează totuși la poluri opuse. Frumusețea uneia e *demonică*, a celeilalte este *zeească*. Toată făptura Donnei Albe este inundată de razele unui soare orbitor, în lumina căror ea crește neconținut, până ce capătă aspectul unei statui însuflețite.

Prin această notă de frumusețe statuară, Gib I. Mihăescu se deosebește și de Tolstoi. Anna Karenin e mai aproape de noi. Ea nu rămâne sus, într'o atmosferă de strălucire basmică, și nici nu fascinează atât de puternic, ca Donna Alba. Conștiința păcatului e prezentă în ea dela început. Ca și Dostoievski, Tolstoi e atras de domeniul problemelor religioase. El se apropie de ele, analizând mai mult sufletul femeilor. Chiar dacă se îndreaptă uneori și spre cel al bărbaților (cum o face în cazul lui Levin, din *Anna Karenin*, și al Prințului Andrei din *Război și Pace*, marea lui artă se desvăluie cu prilejul creării personajelor feminine. Chipul de femeie cu maximum de puritate în suflet, nu l-a creat Dostoievski, ci Tolstoi. Ingenua Maria din *Război și Pace* este parcă soră bună cu angelicul Alioșa al lui Dostoievski.

¹⁾ *Donna Alba*, p. 365.

Prin felul său de a vedea lucrurile, Gib. I. Mihăescu se îndreaptă spre alte zări: ale iubirii absolute. Femeia apare la el încărcată cu atributele unei frumuseți fizice perfecte. E concepută după preceptele artei antice: statuară, înaltă, brațe moi, umeri rotunzi, piciorul cu genunchiul sus, privire mereu ațintită înainte, așa răsare dintre filele povestirii fermeceătoare Donna Alba (un fel de zeiță coborâtă pe pământ și îmbrăcată în vestminte moderne)¹⁾. În scrisul ascendent al lui Gib. I. Mihăescu, acest gen de frumusețe nu este o creație izolată. Cronologicește și esteticeste, el s'a ivit întâi în Zina Cornoiu, a reapărut în Arina Velovan și s'a perfectat în Donna Alba²⁾. Ultimul roman al lui Gib. I. Mihăescu este și cea mai bună operă a sa. Unii critici literari înclină însă pentru *Rusoaica*. Socotim că n'au dreptate. O operă literară nu se judecă izolat. Ea trebuie raportată neapărat la acel *Weltanschauung* al autorului, fără de care scrisul său pare deadreptul neclarificat. E drept că stilul din *Rusoaica* e cel mai îngrijit, iar fondul cel mai plin de idealism. Reintegrată însă în ansamblul viziunii despre lume a lui Gib. I. Mihăescu, *Rusoaica* nu ocupă locul dintâi (să observăm că femeia așteptărilor de aci nici nu apare). Acest merit revine în întregime romanului *Donna Alba*. Nu numai tipul de femeie urmărit fără încetare de Gib. I. Mihăescu este realizat ireproșabil în acest roman, dar și cel bărbătesc oferă aceeași perfecțiune de închegare. După cum Donna Alba crește din ființele de odinioară ale Zinei Cornoiu și Arinei Velovan, tot așa Mihai Aspru își trage viața din cele ale lui Andrei Lazăr și Mihnea Băiatu. Gib. Mihăescu își găsește aici asemănare — ca maturizare de temă literară — cu Mihail Eminescu. *Lucațărul* acestuia este ca o turlă, pentru făurirea și așezarea căreia pe templu, poetul s'a strădui o viață întreagă. Fără *Donna Alba* proza lui Gib. I. Mihăescu ar fi ca o zidire fără acoperiș: i-ar fi lipsit adică puțința de a avea o formă și un sens unic.

¹⁾ Iată cum o descrie undeva Gib. I. Mihăescu: « Am văzut-o de departe înaintând ușor; purta o toaletă simplă neagră cu luciri de mătase, care-i accentua desăvârșit *culoarea albă a pielii; decolteul în inimioară îi lungea ușor linia gâtului*. Din mulțimea ei de bijuterii, de care auzisem, nu vedeam acum decât strălucirea subțire cât un fir a unui lăntșor de aur de care sta suspendat în dreptul pieptului un briliant enorm, ce-și juca flăcările cu neastâmpăr pe fondul negru, ca o mare, albă și zbuciumată stea în noapte. *Brațele mate, lungi și fine erau desvelite până la încheietura umerilor, pe care tivul îi încheiea cu o curbă dulce*. Rochia îi îmbrățișa strâns bustul și soldurile apoi se desfăcea în cloș amplu, căzând în pliuri mici până la glezne. Încolo, nimic, nicio altă podoabă decât o superbă orchidee, prinsă cu un ac de aur la umăr, și a cărei culoare, băgai de seamă apoi, se armoniza cu garniturile pantofilor de-un auriu pal, culoare ce trebuia să răspundă ciorapilor de mătase chaire ».

²⁾ Din romanele: *Brațul Andromedei* (1933), *Zilele și nopțile unui student întârziat* (1934) și *Donna Alba* (1939).

Am spus că frumusețea Donnei Alba — și, odată cu a ei, și a Zinei Cornoiu și Arinei Velovan — are ceva și din Renaștere. Intr'adevăr, peste sobrietatea liniilor din care răsare armoniosul chip, Gib. I. Mihăescu așterne farmecul unei rare și distincte fineți. Desigur, e greu să urmărești întretăierile de gust provenite din idealurile de artă a două epoci depărtate între ele printr'un interval de timp așa de mare și, mai ales, încorporate într'unul și același tip de frumusețe feminină.

Se știe că arta Renașterii s'a născut din cea a Grecilor. Creștinismul, cu doctrina sa de ascetism spiritual, îndepărtase prea mult pe artist dela natură și viață. Pictorii și sculptorii veacului al XVI-lea se reîntorc setoși la vechile modele de artă ale Grecilor. Perfecțiunea și armonia corpului uman inspiră din nou pe creatori. Acum se pictează cele mai frumoase chipuri de femei și se adoră viața în cel mai înalt grad. Însăși Preacurata Fecioara Maria se schimbă la față: obrajii ei palizi se îmbujorează sub penelul lui Rafael. Totul este străbătut de viață și sănătate.

Oricât s'ar asemana cu a Grecilor, arta Renașterii își are, cum era și de așteptat, originalitatea ei. Două lucruri ni se par a fi fost mai cu osebire cultivate de artiștii Renașterii: finețea și distincțiunea. Artă vechei Elade nu întrebuițase aceste caractere într'atât de mare măsură și nici nu le ridicase pe culmile perfecțiunii (se știe că *Venus din Milo* se impune nu atât prin eleganță și finețe, cât prin admirabila *armonie a întregului*). Pentru realizarea fineții și distincțiunii, artiștii Renașterii fac uz de toate mijloacele: culoare, simplitate de linii, scoatere în relief a gâtului, anumită așezare pe lângă trup a mâinilor, și, lucru demn de relevat, mulți din ei denotă predilecție pentru *busturi* (arta veche greacă punând accentul pe *armonia întregului* era natural să prețuiască înaintea de orice *nudul*). Aceste două feluri de frumusețe feminină le surprindem admirabil îmbinate în eroinele lui Gib. I. Mihăescu (e vorba de cele cu puteri fascinatoire).

Pentru a fi mai clari în cele ce vrem să susținem, să ne imaginăm o statuie greacă, reprezentând nudul unei femei, statuie pierdută ca multe altele, în moluzul cine știe cărei vechi cetății. A stat acolo secole de-a rândul, neștiută și neadmirață de nimeni. Dar iată, într'o zi, cineva o găsește (e un artist ahtiat după frumusețe și aparține Renașterii). Norocosul găsitör chiamă câțiva trecători și, cu ajutorul lor, o ridică. O privire și, deși îi place, vrea să-i aducă oarecari modificări. Picioarele le lasă așa cum sunt: frumoase și cu genunchiul sus. Bustul e atrăgător, dar i se pare prea muscular: de aceea se apucă să-i modeleze umerii, făcându-i să pară moi și rotunzi (« Superb e umărul Donnei Alba ! » exclamă undeva Mihai Aspru), îi lungește ușor gâtul, ca să facă un decolteu « în inimioară » cu partea de sus a pieptului, îi subțiază degetele

dela mâini, și-i înclină apoi capul într'o privire « de sus ». Fericitul găsitör și modelator nu e altul decât însuși Gib I. Mihăescu.

Prin armonia corpului, care — în ciuda modificărilor făcute — se păstrează totuși, prin picioare și prin mers (*Diana* din cunoscuta statuie greacă, dacă și-ar deslipi de pe soclu picioarele cu *genunchiul sus și rotund* și, înainte de a fugi prin munți și păduri, ar ține să treacă pe lângă vreun pâlc de oameni, mersul ei ar fi tot așa de « regesc » ca și al frumoasei ce ispitește pe candidatul întru bacalaureat Mihai Aspru), prin albul brațelor și prin măreția ținutei — frumusețea *Donnei Alba*, a *Zinei Cornoiu* și *Arinei Velovan* se leagă de arta statuiilor grecești. Prin modelările făcute bustului: gât scos ușor în evidență, piept cu partea de sus terminată în formă de inimă (rochia *Donnei Alba* e ea însăși decoltată în acest fel), umeri cu încheeturi rotunde, într'un cuvânt, prin toată acea ditinsă și artistocratică înfățișare, frumusețea eroinelor de mai sus se leagă de modelurile pictorilor din Renaștere.

Imbinarea acestor două idealuri de frumusețe feminină se realizează atât de perfect în scrisul lui Gib I. Mihăescu, încât, din el și numai pentru el, răsar, cresc și se împlinesc zărilor unei noi lumi.

În afară de calea directă, Antichitatea greacă și romană și Renașterea i-au fost cunoscute lui Gib I. Mihăescu, într'o oarecare măsură și prin intermediul lui François Villon.

La prima vedere afirmația aceasta poate să pară fără șanse de susținere.

Asemănarea dintre Gib I. Mihăescu și François Villon — pe tema eternei și niciodată saturabilei frumuseți feminine — este însă așa de izbitoare, încât, pentru cunoscătorii în materie, ea nu mai are nimic surprinzător.

În istoria literaturii franceze, François Villon face legătura dintre poezia și arta Evului Mediu și poezia și arta timpurilor moderne. În adâncul sufletului său el este un romantic, dar opera lui reflectă în chip minunat « cele două epoci care se ciocnesc la mijlocul secolului al XV-lea, cele două lumi care se înfruntă: o lume care expiră, o alta care își anunță apariția — lumea Evului Mediu și lumea Renașterii »¹⁾. În privința amorului, François Villon este hotărât un discipol al Renașterii. Femeia nu mai are la el nimic din uscăciunea Evului Mediu. Au dispărut toate acele trăsături, care o făceau să aibă, dintr'un chip armonios și plăcut, unul firav și smolit. Acum ea e plină iarăși de grații și sănătate. François Villon este preocupat de frumusețea ei ca de o obsesie. Aleargă cu gândul prin toate epocile, pentru a-i descoperi noi și

¹⁾ Charles Drouhet: François Villon, Curs ținut în 1933—1934, p. 306.

atrăgătoare nuanțe. Antichitatea greacă și romană, cum și întreg Evul Mediu — oglindit mai mult în partea lui legendară, decât în cea reală — sunt incontinuu trecute prin fața ochilor noștri. De aici provine acea interminabilă enumerare de femei frumoase în poezia lui François Villon.

Dintre baladele sale — care se aseamănă toate, prin temă și fior poetic — una lămurește mai bine problema care ne interesează: *Ballade des femmes du temps jadis*. În ea, François Villon înșiră, după cum se știe, femeile frumoase de altădată. Gib I. Mihăescu, care enumără și el în romanele sale femeile frumoase de odinioară — uneori cu nume, alteori fără — a prețuit foarte mult balada nefericitului poet francez. Astfel, în *Brațul Andromedei*, citează, prin glasul lui Inelescu, chiar și grupe de versuri:

Flora la belle Romaine...
La reine Blanche comme un lys
Qui chantait a voix de airène
Berthe... au grand pied...¹⁾

Și imediat:

Beatrix, Allys... etc.
Et Jehanne la bonne Lorraine

Versurile citate fac parte din *Ballade des femmes du temps jadis*, strofa III-a (afară de «Flora la belle Romaine», care aparține strofei I-a) și au, în original, următoarea formă și lungime:

La royne Blanche comme un lys,
Qui chantoit a voix de seraine,
Berthe au grand pied, Beatrix Allys,
Haremburges, qui tint la Mayne,
Et Jehanne, la bonne Lorraine¹⁾.

Prin setea și goana după absolutul feminin Gib I. Mihăescu se întâlnește deseori cu François Villon. Acelaș tip de femei îi torturează pe amândoi și aceeași dorință de găsimă îl stăpânește și pe unul și pe celălalt. François Villon deschide calea lui Gib I. Mihăescu și-i mărește larg orizontul. Fără farmecul poeziilor lui, antichitatea greco-romană, cum și noul ideal de viață al Renașterii, n'ar fi vrăjit poate cu atâta intensitate pe modernul Gib I. Mihăescu.

Pe lângă deschidere de drumuri și lărgire de orizonturi, proza lui Gib I. Mihăescu se alege, din contactul ei cu poezia lui François Villon, și cu prezența fascinatoare a acelui «*temps du jadis*»,

¹⁾ *Brațul Andromedei*, p. 146.

¹⁾ *Oeuvres de François Villon*, publiées avec Prêface, Notices, Notes et Glossaire par Paul Lacroix, p. 79.

care dă, ca aurul pe monede, preț și noblețe povestirii. Și Zina Cornoiu, și Arina Velovan și Donna Alba au, în firea și gesturile lor, ceva din timpurile de altădată. Cea din urmă, Donna Alba, e din neam de prinți. Actualul ei bărbat, Georges Radu Șerban, e și el prinț, iar fostul ei amant Tudor Buzescu, a fost deasemeni prinț. Amănuntele acestea n'au fost create pentru a da romanului o valoare socială (așa ceva n'a urmărit niciodată Gib I. Mihăescu), ci ele sunt aduse pentru a mări frumusețea eroinei. Aparținând clasei sociale celei mai înalte, Donna Alba e dintr'odată mai atrăgătoare. Impins de dragostea frumuseții feminine, Gib I. Mihăescu, prelungește viața trecutului până în timpurile noastre. La el « les neiges d'antan » nu înecă în topirea lor și frumusețile ce-au fost. Ele rămân mai departe, vii și atrăgătoare, și nu zboară, ca la François Villon, spre alte țărături:

Spuneți, spre ce țărături ferice
 Frumuseți strălucitoare
 Și-au luat sborul de aici?
 Undeva mai fi-vor oare,
 Inimile să 'nfioare:
 Flora, scump vlăstar roman,
 Și Taïsa, mândra floare?
 Dar zăpada celui an? ¹⁾

Fiind comun cu François Villon până la un anumit punct, Gib I. Mihăescu se separă pe nesimțite de el. În opera lui, trecutul nu mai e un motiv de întristare ca la Francez, ci un atribut al frumuseții feminine. Analizând undeva pe Mihnea Băiatu, Gib I. Mihăescu lasă să-i scape această mărturisire, în legătură cu amorul ce-l poartă eroul Arinei Velovan: « În acest timp, închipuirea lui încorona pe fată cu cele mai mari merite și cu cele mai alese însușiri. Uneori o socotea bogată și de familie princiară » ²⁾. Donna Alba este plăsmuită în întregime după acest ideal. E bogată și de neam princiar. Locuiește într'o casă luxoasă, clădită în stil boieresc, izolată de stradă printr'un înalt portal metalic. Pentru a-i mări și mai mult aerul de « doamnă de altădată », Gib I. Mihăescu nu-i spune pe nume: Alba Ipsilant sau Alba Georges Radu Șerban, ci *domnița* ori *Donna Alba*. Expresia italiană i se pare autorului cea mai nimerită pentru exprimarea frumuseții, nobleții și poziției sociale de odinioară. Termenul se impune cu predilecție și, prin el, *Donna Alba*, revarsă la fiecare pagină tot mai mult și mai vechi farmec.

În stil villonian sunt creați și cei doi bărbați: Georges Radu Șerban, soțul Donnei Alba, și Mihai Aspru, cel care se trudește

¹⁾ Zoe Verbiceanu: *Baladele lui François Villon*, traducere din limba franceză, p. 7, *Fundația Regală pentru Literatură și Artă*, 1940, București.

²⁾ *Zilele și nopțile unui student întârziat*, p. 194.

să-i smulgă iubirea. Unul apare ca *senior*, celălalt ca *brigand*. Georges Radu Șerban e cavalerul de altădată; mândru dar plin de evlavie, el se desprinde din cadrul acțiunii, ca dintr'un tablou zugrăvit în cine știe care biserică ori mănăstire românească. Iată-l pictat de cuvintele lui Gib I. Mihăescu însuși: «Bărbuța neagră tăiată de două fire argintii a lui Georges Radu Șerban îmi apărui apoi în minte cu aspectul ei inactual de tablou mural din mucedde biserici. Un miros de untdelemn de candelă și de tămâie îmi umplu deodată nările și văzui pe Georges Radu Șerban mânuind o spadă autentică, zbatându-se și tăind în gol deasurda, dinaintea jilțelor înalte ale Inaltei Curți »¹⁾). În fața unei astfel de figuri *senioriale*, Mihai Aspru este un *brigand*. «Iată pe adevăratul brigand! aș putea să-i strig Domnului Georges Radu Șerban — exclamă undeva Mihai Aspru — arătându-i fantoma lividă, care bântuie și chinuie acum gândul meu. Dar nu-i strig nimic și mă mulțumesc numai să-mi frâng buzele în surâs răutăcios, care trebuie să se înfigă ca un sfredel de moarte în pieptul pietruit al strănepotului de domn». Opoziția villoniană dintre cei doi bărbați e evidentă. Pe cât de potolit e Georges Radu Șerban, pe atât e de pornit Mihai Aspru. Un *senior* și un *brigand* de cea mai autentică realitate.

O notă de reminiscență villoniană trebuie văzută și în cea de a doua categorie de femei, care populează atât de bogat romanele lui Gib I. Mihăescu. Polixenia Nisipoiu, voluminoasa gazdă a lui Mihnea Băiatu, Ani, dela hotelul unde își petrec nopțile Inelescu și Nadan, Matilda, Aurica și Irma, care ispitesc atât de des pe Mihai Aspru, sunt parcă descendentele aceleiași vestite Margot, grăsulina eroină a lui François Villon. Recitiți *Balada lui Villon și a grăsulinei Margot*, pe care acesta a scris-o sub inspirația ei, și veți înțelege și cea de a doua latură a lumii feminine din opera complexului Gib I. Mihăescu.

Cu toate apropierea pe care le-am făcut în ciuda atâtor felurite izvoare de inspirație, Gib I. Mihăescu rămâne totuși un scriitor original. Despre originalitatea lui se poate spune cu drept cuvânt că ea iese mai bine în evidență atunci când opera autorului este studiată comparativ. Astfel, ca să ne referim deocamdată numai la cele expuse până aici, femeia din romanele sale nu seamănă nici cu cea din antichitatea greco-latină, nici cu cea din Renaștere și nici cu cea visată de François Villon. E un exemplar de frumusețe nouă, care nu va muri niciodată și care va purta în veci faima talentului lui Gib I. Mihăescu.

¹⁾ *Donna Alba*, p. 32.

Fiind puși în fața unor astfel de femei unice, eroii lui Gib I. Mihăescu iubesc fără margini. Aproape nicăieri n'am întâlnit atâta intensitate în dragoste și n'am mai găsit atâta idealizare a femeii. Gib I. Mihăescu e în această privință un romantic. Bărbații lui iubesc cu o puritate aproape angelică. Dar, alături de această puritate angelică, sufletul lor conține și maximum de frivolitate. Aici, la întretăierea dintre pur și frivol stă de fapt toată noutatea scrisului lui Gib I. Mihăescu.

Spre deosebire de Dostoievski, la care predomină senzualismul (chiar dacă se înflăcărează uneori și după iubirea cea adevărată, eroii lui rămân până la urmă tot niște senzuali) la Gib I. Mihăescu apare, alături de senzualism, și iubirea. Ea temperează ferocitatea senzualismului. E ca o turnare de aur peste noroi. De aceea, literatura lui Gib I. Mihăescu nu mai seamănă nici cu a lui Dostoievski, nici cu a lui François Villon, E senină și echilibrată.

Senzualismul și iubirea se mențin la Gib I. Mihăescu printr'o acțiune reciprocă. Cu cât unul e mai puternic, cu atât cealaltă crește.

Dintre cei trei eroi ai săi — Mihnea Băiatu, Andrei Lazăr și Mihai — unul singur reprezintă o reciprocitate mai slabă a acțiunii dintre senzualism și iubire. E Andrei Lazăr. Iubirea lui pentru Zina Cornoiu nu-i susținută și de un senzualism puternic, cum este a lui Mihai Aspru pentru Donna Alba ori a lui Mihnea Băiatu pentru Arina Velovan. La un altfel de scriitor, lipsa aceasta ar fi dus negreșit la o creștere a iubirii. La Gib I. Mihăescu, ea duce la o scădere a ei. Amorul lui Andrei Lazăr rămâne nerealizat. El e înăbușit de propria timiditate a eroului. Fiind lipsit de senzualism, Andrei Lazăr e lipsit și de voință. Pentru a-l așeza complet pe linia de viață a lui Mihnea Băiatu și Mihai Aspru, ar trebui să contopim în ființa lui Andrei Lazăr și pe cele ale lui Inelescu și Nadan. Gib I. Mihăescu a lucrat aci tripartit. E o manieră la care n'a ținut mult, fiindcă în alte cazuri n'o mai găsim întrebuițată.

Iubirea pe care o stărnesc femeile lui Gib I. Mihăescu are în ea, oricât de plăcută ar fi, și *ceva amăruu*. E o notă care nu trebuie confundată cu *bovarismul*. Acesta duce, după cum se știe, la prăbușirea spiritului, și se petrece în sufletul femeesc. Amăruiu de care vorbim e mai mult o *impresie*, care se întâmplă în sufletul bărbaților, și care e provocată — cine-ar crede-o! — nu de senzualismul, ci de idealismul eroilor săi. Aflându-se în fața Donnei Alba, Mihai Aspru simte odată că i se umple gura de un gust amăruu. Faptul ar rămâne neexplicat, dacă nu l-am pune în legătură cu idealismul, care stăpânește, alături de senzualism, pe Mihai Aspru. În exaltările iubirii sale, acesta dorește ca Donna Alba să fie numai a lui. Nu e vorba aici numai de o simplă gelozie sau de un simplu egoism, ci și de acea profundă și dureroasă desa-

măgire, pe care ți-o provoacă nepotrivirea visurilor tale cu realitatea hădă. În închipuirea lui Mihai Aspru, Donna Alba e o zeiță. Pe măsură ce cunoaște trecutul ei aventuros, sufletul lui se umple de amărăciune. Își dă seama că ea nu e așa cum și-a închipuit-o. În ziua când o vede întâlnindu-se în Grădina Publică cu fratele prințului Tudor — căruia îi dă numai bani pentru a nu-i divulga amorul cu cel mort — și se îndreaptă el apoi spre ea, Mihai Aspru simte o « neplăcere adâncă, un gust amar umplându-i gura până în rădăcina limbii ». Această senzație de amărăciune nu se mai șterge din mintea lui Mihai Aspru, ci ea-i apare până și în cele mai plăcute momente: « Mâna Donnei Alba îți dă o atingere moale și răcoroasă și, scuturată puțin, pare o coardă cu flexiuni de șarpe. La sărut, are un gust delicios de răcoritor și amărui »¹⁾).

Dacă nu-i totuna cu *bovarismul*, impresia de *desgust amărui*, ce se găsește cuprinsă uneori în iubirea lui Gib I. Mihăescu, nu se confundă nici cu *spleenul*. Ea rămâne numai un fapt de psihologie a bărbaților, foarte explicabil într'o lume în care aceștia se înamorează de femei ce-au aparținut și mai aparțin încă altora. Până la urmă însă, datorită acțiunii reciproce dintre senzualism și iubire, impresia de dezgust amărui dispare.

În frigurile luptei dintre cele două elemente ale sufletului, omul își desvăluie toate adâncurile și Gib I. Mihăescu știe să privească într'insele ca într'o carte, a cărui cheie de deslegare i-a fost insuflată de Cel de Sus numai lui.

VLADIMIR DOGARU

---

¹⁾ *Donna Alba*, p. 255.

PE MARGINI DE CĂRȚI

Radu Tudoran: *Anotimpuri* (Ed. Socec. Un vol. = 450 pag.).

Noua operă a d-lui Radu Tudoran vine să ne sporească încrederea în talentul acestui tânăr romancier și să înlăture impresia eventuală că « Un port la răsărit » ar fi fost o întâmplătoare realizare fericită, un accident izbutit sau așa cum se tachinează o gospodină care a făcut o mâncare bună « o greșală ». « Anotimpuri » confirmă marile calități de creator de viață ale d-lui Radu Tudoran, forța de intuire a realului, plasticitatea stilului, inventivitatea faptică, sugestivitatea atmosferică, concretul psihologiei, ritmul viu al acțiunii, bogăția epică. Ele sunt prezente în romanul acesta ca și în acela care a afirmat atât de surprinzător robusta personalitate de scriitor a autorului.

‘ Trebuie să spun totuși că « Un port la răsărit » mi se pare o operă mult mai încheșată, mult mai rotundă așa zice, decât « Anotimpuri ». « Un port la răsărit » are un mai puternic aspect de împlinit, de organic, pare un bloc cristalizat de bazalt, o țâșnire directă și unitară de lavă care s'a împietrit într'o unică și armonioasă bucată. « Anotimpuri » este construit cu multă grijă și nimic nu lasă de dorit, nici în stil, nici în compoziție. Totuși tocmai această impresie de construit e ceea ce dă un aer artificial, comparând-o cu impresia de izbucnire elementară dar unitară și mai ales *firească* a primului roman. « Anotimpuri » a fost construit prin acumulare de fapte, cum bine observa Ovidiu Constantinescu într'o cronică a sa. Ori, aceste fapte se leagă între ele mai mult prin voința autorului decât printr'o necesitate internă. Și chiar multe dintre ele ar putea lipsi fără nicio pagubă pentru întreg, dimpotrivă cu profit pentru concentrare.

S'ar putea să fie aci totuși și o problemă subiectivă, preferința mea mergând spre « Un port la răsărit », fără să nedreptățească însă « Anotimpuri »; roman viguros și care pe planul epic marchează un progres față de primul în direcția obiectivării. Foarte

liric, înțesat de descrieri pline de culoare și contur, « Un port la răsărit » era poetic fără nicio rețineră și fără nicio rușine, de o poezie de calitate evident, dar nu mai puțin parazită. Evocator mai ales pe latura lirică, Radu Tudoran sculpta în atmosferă, picta cu sensibilitate și elan, se folosea de imaginație și de sugestie ca orice poet liric. La aceasta se adăuga sentimentalismul intrigii, acuzat și de povestirea la persoana I-a. Nu spun că toate acestea nu făceau casă bună cu narațiunea însăși! Dar Radu Tudoran pare că și-a dat seama că o astfel de împerechere epic-lirică nu izbutește decât o singură dată și că numai o singură carte se poate scrie așa. Ionel Teodoreanu a devenit insuportabil fiindcă a repetat în douăzeci de romane ceea ce a reușit în primul. « Anotimpuri » este un mare, un serios, un enorm pas către realismul obiectiv, către epicul pur pe care dacă nu l-a atins complet — pe alocuri se mai resimte lirismul din « Un port la răsărit » — îl va cuceri de sigur în scurtă vreme.

Cu mai multe trăsături epice, dar și cu destule lirice, « Anotimpuri » este într'o măsură, ca și « Un port la răsărit » un roman de atmosferă. Este prima operă literară românească a cărei acțiune se plasează în domeniul aviației, pe care autorul dovedește a-l cunoaște tot atât de bine ca și pe acela al navigației. Nu mai este vorba de data aceasta de tablouri după natură, de variațiile de culoare ale mării, de nuanțele ei și de furtunile sau nopțile ei liniștite, nici de iarna sau vara pe malul limanului Nistrului, serie de pânze a căror tratare în pastă grasă ar putea-o invidia Șirato spre exemplu. De data aceasta este mediul câmpurilor de aviație, mediu în care omul și mașina dau nota specifică în diferitele tipuri de oameni și legătura dintre ei și avion, cu zborul, cu toate impresionantele și variatele lui peripeții, senzațiile aceluia care conduce și sentimentele caracteristice ale zburătorului. Ceea ce ne înfățișase Ioan Velicu în « Brevet de pilot » sub forma de reportaj inteligent și viu, Radu Tudoran plasmuește mult mai sugestiv și mai concret în povestire și tipuri imaginate. Scriitorul ne transpune cu măiestrie în mediul aviației, ale cărei realități ne face să le reținem cu emoție.

Trebuie să fac rezerva că nici Radu Tudoran nu depășește aspectul reportericesc al aviației, fiindcă deși sub forma afabulației, tot ceea ce ține de aviație nu este un material din care scriitorul să facă *altceva*, ci este pură prezentare cinematică. Câtă deosebire de ceea ce face Antoine de Saint-Exupéry, care își depășește materialul și-l transfigurează. Așa îmi amintesc o năvălă a acestuia, în care scriitorul povestește cum avionul s'a rătăcit în cerul înstelat și ne mai având niciun punct de reper se îndreaptă către o stea sau alta, luându-le drept luminile unui far de pe terenul de aterizare. Până la un moment dat scriitorul n'a făcut

decât să povestească un zbor în noapte. Dar deodată acest simplu zbor intră deadreptul în fantastic, fiindcă avionul derutat se îndreaptă când spre o stea, când spre alta, încât ai impresia sublimă a unei călătorii cosmice, deslegate de orice contact cu pământul. Este ceva la olaltă halucinant și măreț! Avionul a rămas un simplu pretext al unei aventuri suprafirești. În «Anotimpuri» el rămâne tot timpul mai mult un obiect de curiozitate permanentă în sine, despre care aștepți ca autorul să-ți dea mereu alte relații. Cred că scriitorul s'a lăsat puțin ispitit de un subiect la modă, capabil de a ațâța curiozitatea publicului. Aviația, și mai ales aviatorii, sunt tot ce poate fi mai atrăgător pentru un anumit public de cititori, și mai ales de cititoare. Nu vreau să-i fac lui Radu Tudoran proces de intenții și mi-ar părea rău să se supere: sunt sigur însă că s'a lăsat dus de înclinarea de a face concesii publicului, după cum tot o concesie făcută acestui public este adoptarea genului de roman fluviu, de tip englezesc, azi în mare căutare pe lângă cititorul român. Ceea ce-l scuză pe Radu Tudoran, și deocamdată îl salvează, este marele său talent. Orice obiecții i-am aduce, «Anotimpuri» este o carte vie, splendid de vie, viguroasă felie de viață în care orașul mare trăiește, tentacular și fascinant, ca și zborul, iar eroii au un contur obsedant. Dar obstacole și pericole îl pândesc pe Radu Tudoran: sunt facilitățile în scris și compromisul cu publicul. Li atrag atenția, pentru că ar fi dureros ca dintr'o minunată speranță a scrisului nostru să devină o decepție. Radu Tudoran trebuie să se ferească de el însuși. Are prea mult talent. Să-l adâncească și să-l desăvârșească în ciuda și împotriva publicului.

Pe lângă roman al zborului și al aviatorilor «Anotimpuri» este un roman al Bucureștilor. E poate primul roman cu adevărat cotidian al nostru, după acelea ale lui Gib. I. Mihăescu («Zilele și nopțile unui student întârziat» și «Donna Alba») ale Hortensei Papadat Bengescu («Rădăcini» în deosebi) sau al lui G. Călinescu («Enigma Otiliei»). Capitala, așa cum se înfățișează ea în ultimii zece ani, este atât de bine evocată, încât sunt sigur că peste un secol această carte va servi drept document pentru aceia care vor vroi să cunoască cum au fost Bucureștii în trecut. Este o evocare complexă și completă de urbanistică pitorescă, cu viața blocurilor, tramvaele, mahalalele, cartierele de vile, șoseaua, marginile cu câmpurile de aviație, vechile case boierești (locuința lui Vladimir Antal) aceste surprize în mitocănia de gust a orașului, dar și o evocare psihologică, cu specificul agitat și trepidant, cu boema superficială sau cu lumea interlopă (scena cu vizita lui Amedeu la bordel e de o savoare unică și reamintind vâna umoristică a scriitorului). Poate că Bucureștiul este eroul principal din acest roman. Cu toate că, fără să exagerăm, putem

spune că eroii lui Radu Tudoran au actele de identitate literară în perfectă ordine.

Intriga romanului este tot atât de banală ca și a « Unui port la răsărit », în ultimă analiză. Manuela, o tânără provincială, după terminarea liceului vine să urmeze Universitatea în București, unde se stabilește cu mama sa, Majeni, împreună. Aci face cunoștința lui Vladimir Antal, celebru aviator, pentru care începe a nutri un sentiment inexplicabil la început, o tandreță amestecată cu ambiția de a suci capul unui om mult mai vârstnic decât ea. De dragul lui ea începe să învețe pilotajul. Dar în tovărășia lui Antal cunoaște pe un alt as al aviației, de care se îndrăgostește deabinelea și care face din ea o femeie. În momentul când Manuela începe să aștepte un copil dela Ades, acesta se prăbușește cu avionul chiar la începutul unui nou raid. Manuela revine la Vladimir, dându-și seama că l-a iubit și, mai mult, că el a iubit-o și ajunge soția lui.

Fără să facă prea multă analiză sufletească, romancierul își creează cu grijă și pasiune eroii, insuflându-le o individualitate bine distinctă. Astfel, dacă Vladimir Antal cu bunătatea lui calmă și domoală, cu caracterul corect de aristocrat, cu comportarea lui totdeauna voioasă și camaraderească, dar și prudent și calculator — ce relief capătă în contrast cu celălalt director de școală de zbor, acrobat imprudent până la nebunie! — poate găsi oarecare corespondențe printre tipurile literare românești, Ades și Manuela sunt creații noi, proprii scriitorului, Ades, tipul pasionat, capricios și nepăsător, mușcând cu nădejde din viață, nefincurcându-se de niciun scrupul, un copil mare răsfățat, curajos, dar lipsit de problematică, neted ca o foaie nescrisă; Manuela de o cochetărie fără vulgaritate, adolescentă în căutarea misterului vieții, de o vibrantă feminitate care o înrudește puțin cu Nadia din « Un port la răsărit », totuși foarte personală, cu multă voință și cu ambiție. Acest trio e fără 'ndoială centrul romanului însuși și el reține aproape toată atenția cititorului. Din nuanțele infinitesimale ale legăturilor sufletești ale lor capătă interes și originalitate banala intrigă de dragoste pe care se sprijină întreg eșafodajul romanului. Personajele secundare însă nu sunt mai puțin bine studiate și construite, cum e spre ex.: Majeni, mama Manuelei, sau Generalul Baroncea, cu aparența lui fioroasă, dar un bonom și un cavalier în fond, în ciuda misoghinismului său.

Personajul cel mai reușit este însă Unchiul Amedeu. Un tip extraordinar, al cărui singur defect este că nu e eroul principal al romanului, ci unul episodic, dar de proporții omerice. Actor ratat pentru că și-a pierdut memoria, boem, mare naiv, Unchiul Amedeu ascunde în sufletul său resorturi multiple și complexe. Descoperindu-și un curaj și o energie, târzii, și o pasiune pentru

aviație, el ajunge un mare parașutist. Figura lui, cu haita de copii după el, cu Gaița, Bursuc și nenea Mișoi, are în ea un comic nobil și înduioșător în linii don quichotești. Este atâta forță de convingere în acest personaj încât ar fi putut constitui el singur subiectul unui roman.

«Anotimpuri» este pentru noi verificarea marelui dar de creator de viață al lui Radu Tudoran devenit pare-se moștenitorul, cu mai mari posibilități de expresie, al lui Liviu Rebreanu.

OCTAV ȘULUȚIU

VIAȚA POEZIEI

1. Ion Pillat: *Așfodela* (Editiile « Ausonia », București, 1943);
2. Magda Isanos: *Poezii* (Institutul de Arte Grafice « Brawo », Iași 1943);
3. Emil Vora: *Inalte vânturi* (« Bucovina », I. E. Torouțiu, București, 1943).

Noul volum al lui Ion Pillat, publicat, cu ocazia împlinirii a 50 de ani din viața sa, de N. I. Herescu, cuprinde 55 de poezii, alese din volumele sale mai vechi: *Grădina între ziduri*, *Limpezimi*, *Caetul verde*, *Pasărea de lut*, *Scutul Minervei*, *Țărnam pierdut și Împlinire*, precum și unele nepublicate încă în volum. N. I. Herescu mărturisește în prefață: « M'am socotit dator să mă ocup eu de publicarea unui volum antologic în care să se oglindească icoana poeziei lui (Ion Pillat) din epoca de deplină maturitate poetică » (pag. 7). În urma călătoriilor făcute de poet în Grecia, sub influența directă a « miracolului elin », această epocă se caracterizează printr'o limpezie a stilului și a expresiei poetice și printr'un echilibru interior de tip clasic. Temperament potolit și senin, departe de frământările și de rupturile sufletești ale veacului, Ion Pillat pășește pe pământul vechi al Greciei cu acea emoție a marilor regăsiri care echivalează, după cum el însuși mărturisește, cu o adevărată « revelație sufletească ». De-acum, întreaga sa poezie, regăsită în peisajul ei firesc, va purta pecetea influenței grecești. De altfel Ion Pillat notează, în legătură cu această călătorie, următoarele: « Inițierea mea grecească, de Paști 1927, a fost urmată de o alta mai lungă și mai completă, exact zece ani mai târziu, care mă ducea nu numai la Athena și împrejurimi, dar și în Peloponez, până la Epidaur, Sparta și Olympia, urmată de o altă excursie la neuitatul Delfi. Aceste călătorii, vizitarea templelor și muzeelor din Athena, Acrocorint, Olympia și Delfi, a teatrului din Epidaur, a coloanelor de pe capul Sunium, a ruinelor ciclopeene dela Mykene, — priveliștea Helladei, a Mării Egee și a insulelor sale, toate aceste minuni, deși sorbite cu patimă și trăite cu intensitatea neofitului, nu s'ar fi adâncit atât de mult în sufletul meu, de n'aș fi avut pentru ele comprehensiunea mai matură a vârstei; căci arta clasică, în opoziție cu cea romantică, fecundată de vis, își pretinde

experiența vieții reale și se cere pregătită și desăvârșită prin studii și lecturi. Descoperirea Helladei și a artei sale, a sculpturii eline și a templului grec în special, a fost un eveniment capital în viața mea. Indrăznesc să cred că am trăit-o cu proșpețime și cu un entuziasm mai aproape de acela al unui contemporan al Renașterii decât al unuia din epoca noastră. Mi-am regăsit sentimentele de atunci, deschizând, mult mai târziu, « *Italienische Reise* » a lui Goethe. Cred că toată poezia mea, dela *Caietul verde* încoace, a fost influențată de miracolul elin » (*Mărturisiri*, Revista Fundațiilor Regale, Febr. 1942, pag. 286).

Această poezie de luminoasă maturitate, de ecouri directe a peisajului grecesc și a lumii antice, formează materialul volumului de față. *Asfodela*, — floarea morții, — titlul atât de frumos care o cuprinde, este un simbol delicat al vieții tinere și veșnic nouă, ce crește încă și astăzi printre ruinele trecutului glorios al Greciei. De fapt, recurgând la elemente cunoscute de comparație, aceste poezii reeditează — după cum am notat și cu ocazia prezentării volumului de sonete *Împlinire*, — experiența poeziei neoclasece parnasiene, amintindu-l, mai ales, pe José Maria de Heredia. Suflet potolit și clar, străin de frământările nebuloase ale lumii de azi și fără aderențe la simbolismul tot mai confuz al poeziei moderne, Ion Pillat era oarecum chemat, prin destin, să împlinească această operă de largă echilibrare, contribuind, chiar dacă n'ar apărea acest lucru încă destul de evident, la maturizarea poeziei noastre actuale. Printr'o muncă tăcută și încrezătoare, fără salturi zgomotoase și fără străluciri de-o clipă, cariera sa poetică s'a încheiat încet și sigur, ajungând abia acum, în pragul apusului, la recunoașterea adevăratei ei semnificații. Ion Pillat nu este un poet al noutății și al zburciumului romantic. Tonul împăcat al versurilor sale, linia dreaptă și neîntreruptă a emoției poetice, depășind cadrul comun nu prin violență și prin intensitate, ci numai prin distincție și prin nuanțare de suprafață, nu puteau impresiona imaginația galopantă și sufletul clocotitor al generațiilor tinere. De aceea, Ion Pillat s'a impus atenției acestor generații doar printr'o lature complementară a personalității sale poetice. Dacă n'ar fi fost mișcarea, oarecum cu caracter reacționar, a tradiționalismului autohton, cristalizată în jurul revistei *Gândirea*, căreia Ion Pillat i s'a alăturat cu convingere încă din primul moment, această poezie elegantă și statuară, venind parcă printre noi din vremurile senine de altădată, ar fi rămas multă vreme în umbră. Poetul nu venea cu steagurile de colorii țipătoare ale veacului. Semnele sale erau limpezimea și linia dreaptă, întinderea în suprafață și armonia consolatoare. Nimic din demonismul imprecis al sufletului modern, și al atitudinii sale în fața vieții și a lumii. Totul era aici măsurat și încadrat în limite, cântărit și cioplit cu dalta. Este semnificativ,

din acest punct de vedere, întregul ciclu intitulat *Scutul Minervei* (apărut în 1933). Citez acest sonet care poate fi socotit ca o adevărată *Ars poetica*:

Pe mări nu poate vasul să sboare, -dacă vântul
 În pânze *chibzuite* nu-și frânge vlaga lui,
 Și drumului s'așterne în goana gândului
 Fugarul, doar când *frâul* i-a stăpânit avântul.

Din liră ca să învie, deplin și proaspăt, cântul,
 Pe coarde *numărate ești nevoit să-l sui*
 Și nu se schimbă piatra informă în statui
 De n'o *lovești cu daltă*. La fel e și cuvântul.

Năuci, să creadă Sciții că bălciul e-un spectacol,
 Că 'n lire nestrinite dorm melodii adânci,
 Că 'n vorbe ne'nțelese se-adună un oracol.

Adevărata artă de alte minți se-alege:
 Nu pâlpaie în noaptea desisului, pe stânci
 În soarele *Minervei scânteie alba-î lege*.

Acest sonet mărturisește exact atitudinea artistică a lui Ion Pillat. Poeziile sale, mai ales cele din ultima vreme și, cu atât mai mult, cele adunate în volumul de față, sunt scrise toate într'o formă precisă, statuară, expresii ca: *pânze chibzuite*, *coarde numărate*, etc. reprezentând o îndelungă experiență poetică. *Inițierea grecească* a lui Ion Pillat, — după cum îi place poetului să se exprime, — nu este așa dar altceva decât o regăsire într'o atmosferă firească și o răscolire a unui fond interior caracteristic. Poetul era sortit dela natură, prin însăși structura sa sufletească, să se realizeze în acest peisaj neoclasic, cu aderențe de substanță la seninătatea antică.

Aceasta este o constatare primordială. De obicei, poeziile inspirate de peisajul antic, decad totdeauna într'un prețiozism de clișeu, cu imagini tip, folosind comparațiunea nobilă și meditația quasi-melancolică pe marginea ruinelor civilizațiilor moarte. În felul acesta ele capătă dela început un caracter fals, de snobism intelectual și de nesinceritate. În definitiv, câți dintre cei care au avut norocul să viziteze, ca și Ion Pillat, acele locuri de sfântă amintire a geniului european mediteranian, din Hellada și Roma, nu s'au simțit obligați în sufletul lor să-și noteze impresiile și emoțiile trăite, în jurnale de călătorie și în poezii de acest fel? Mii de volume sunt răspândite prin toate bibliotecile lumii. La noi, seninul Alecsandri, Duiliu Zamfirescu, N. Davidescu, pentru a nu aminti decât pe cei mai cușoșcuți, au creat un astfel de precedent, cu notorietate. Ceea ce se impune însă în poezia neoclasică a lui Ion Pillat, peste acest material de comparație, este marea ei sinceritate, acordul acela perfect dintre inspirație și convingerile

intime ale poetului, fără de care poezia devine fadă și exterioră, mai mult construită decât izvorită din suflet. Când Ion Pillat notează, într'un frumos sonet din *Scutul Minervei*, acest caracteristic vers de auto-definire:

Senina fericire puțin îngândurată

avem parcă în față întreaga sa atitudine de viață, climatul sufletec de nobilă și pură cumișenie clasică, din care a luat naștere poezia lui toată. Această înțelepciune veche, de împăcare cu lumea și cu stihiiile, de senină și înțelegătoare resemnare în umanitatea firească, oricât ar fi ea de străină de veacul nostru și de zbuțiușul dionisiac al generațiilor moderne, formează în poezia noastră o insulă singulară, cu atât mai frumoasă cu cât este mai îndepărtată de zgomotul zilei. Poetul zice:

Adăpostit sub scutul Minervei stau deoparte
La umbra unui dafin ce n'are vestejiri,
De gloria lumească, de șecile vrăjiri
A vremii 'nșelătoare totuna de departe.

Adun pământ și plante și oameni într'o carte
Înaltă în simțire, bogată 'n zugrăviri.
Din vechile otrăvuri făcut-am isbăviri,
Din turbure viață, armonioase arte.

Cine cunoaște cât de puțin viața retrasă a lui Ion Pillat, munca sa închinată exclusiv poeziei și gândului frumos, își va da ușor seama că aceste versuri nu sunt numai o căutată formulă de auto-însingurare, așa cum ne-a obișnuit în bună parte poezia de astăzi, cu resemnări și cu singurătăți impuse, ci ele reprezintă o mărturisire ruptă direct din suflet. Nota aceasta de mare sinceritate și de cinste poetică, este singura în măsură să salveze multele versuri monotone și plate, fără nicio valoare expresivă, pe care le putem întâlni în toată opera poetică a lui Ion Pillat.

Cu acest suflet de aderență nativă, poetul străbate peisajul grecesc în deplină identificare. Inspirația sa cuprinde totul: peisajul felurit al Helladei; ruinele și operele sale de artă, mai ales statuile și templul grecesc, cu minunatele sale coloane de marmură; muntele singuratic Hymet, lipsit de zadarnice podoabe umane; templul dela Sunium, așezat «sus, pe un țârm abrupt»; mânăstirea Dafni, Acrocorint, Epidaur, Olympia, Delfi; precum și numeroase aspecte de viață ahtică, păstrate încă și astăzi, ca: păstorii de oi și de capre, mai ales de capre, pescarii, etc. O poezie mai nouă, publicată în *Revista Fundațiilor Regale* din Ianuarie 1943, este închinată în întregime *Caprelor* vechei Hellade. O reproducem aici pentru culoarea ei caracteristică:

Pe munții arizi ai Grechiei cu miros de dafin și cimbru,
De unde privirea cuprinde azururi de mare în zări,

Vă văd nostalgica turmă răslețită întotdeauna,
Voi, capre cu ochi de muiere, voi, țapi cu bărbi de monahi.

Oierul să-și pască alene poporul de oi uniforme,
Sunând din fluier, la umbră, sub fagul bucolic, prelung,
Prin stânci proptite de soare, pe râpe bătute de vânturi,
Să pot păstori fantezia în voie, căprar mă doresc.

Talazul a dat pe Afrodita, să fie ea marea cu toane
Femea și nu, cum ne minte, ieșită din coastă de om.
Dar capra, izvorul acesta de atice grații și salturi,
Ce aeriană zeiță, jucând pe ce val, o 'născu?

Sau poate chiar tu, Poezie, i-ai fost și mamă și doică,
Din piatră în piatră de sare mai sprintenă ca un dactil,
De stă cu ochii ei galeși, vicleni și adânci ca Amorul,
Privindu-mă epigramatic cu duh de străvechi elegii.

Elementele de pastel și de descripție realistă a peisajului se întrepătrund, după modelul acestei poezii, cu adânci reflecții și atitudini sufletești ale poetului, poezia devenind astfel mai bogată și mai în adânc umană. Notațiile din afară, de pur jurnal de călătorie, capătă prin această participare interioară un colorit mai pretențios și o melodie cu profunzimi mai apropiate de noi. Poetul nu privește peisajul grecesc cu un ochi iscoditor de excursionist modern, văzând totul dinafară, ca printr'un ochian care mărește și apropie priveliști anume alese. El se identifică în adâncime cu acest peisaj, ajungând, după cum îi stă bine unui poet adevărat, la esențele nepieritoare. Înalta înțelepciune a lumii antice, acel olimpianism ultim, în fața încercărilor și a nesiguranțelor vieții, «senina fericire puțin îngândurată» a miracolului clasic, devin în poezia lui Ion Pillat atitudini sufletești personale, în măsură să definească un temperament poetic și un conținut uman.

Astfel, profilul personalității artistice a lui Ion Pillat ne apare cu deosebire conturat în aceste bucăți de antologie. N. I. Herescu a reunit în acest volun tot ceea ce caracterizează în adânc poezia și personalitatea lui Ion Pillat. Putem încheia cu vorbele: «Căci aceasta e poezia de acum a lui Ion Pillat: o poezie a maturității; deopotrivă a maturității sufletești și a maturității poetice, ca și, s'o spunem cu legitimă mândrie, a maturității la care, prin el și prin alți câțiva poeți contemporani, a ajuns poezia românească» (pag. 15).

* * *

Volumul de debut al Magdei Isanos, cu toate influențele puternice din Tudor Arghezi, din Emil Botta și din întreaga poezie a epocii, aduce un climat sufletesc și o anumită prospețime a expresiei, în măsură să definească, de pe acum, o mare sensibilitate poetică și un potențial de originalitate remarcabil. Cunoscută încă

de mulți ani, din poeziile pe care le publica în revistele ieșene și în unele din Capitală (poezia de lungă respirație intitulată *Poemul femeii care iubea primăvara*, apărută în anul acesta în coloanele *Vremii*, a fost remarcată în mod deosebit de întreaga noastră presă literară), Magda Isanos a pregătit acest volum pe îndelete, semnificând, prin însăși această grijă și această răbdare de atelier, o conștiință poetică de o maturitate oarecum singulară în arena scrisului nostru grăbit de astăzi. Astfel, cele câteva îndrăzneli și ieșiri de stil și de concepție, pe care le putem sublinia pe ici, pe colo, dela cea dintâi lectură a acestei cărți, nu se datoresc nici diletantismului superficial de primă tinerețe și nici unei necesități interioare de poză, menită să acopere o lipsă de substanță adevărată. Impresia categorică, indiferent de scăderile sale de amănunt, pe care ți-o lasă întregul volum (titlul onest, sobru și pretențios, *Poezii* este el însuși un indiciu inițial), este dela prima poezie definitorie, deci. Iată un exemplu care rezumă, în termeni adevărați, elanul sufletesc și sbaterile de conținut, în linii de artă poetică, ale Magdei Isanos:

Cine va cânta cântecul mare
în care să 'ncapă pământul și toate
lucurile blânde și întunecate,
rădăcini, amintiri amare?

Un cântec aproape neauzit
prin care să poată turmele trece —
și seara să crească înaltă și rece,
un cântec de pom desfrunzit.

Lumină, lumină, din nou tu cazi
și cântecul vieții n'a răsunat.
mereu cheltuindu-mă 'n timpul bogat
eu sunt ca un cer printre brazi.

Trebuie să preamăresc ceva și să mor.
Slavă pământului plin de morminte. . .
Trebuie să scriu cu puține cuvinte
de țărini și oamenii lor.

(*Cine va cânta*, p. 9).

Astfel, cu puține cuvinte, stăpânindu-și cu o splendidă decență matură elanul interior, poeta își cântă bucuriile și amarurile sufletului, sbaterile și incertitudinile vârstei, colorile variate ale anilor și, uneori (ca în poezia *Ion*), fața aspră a realităților noastre istorice și sociale, realizând un cântec unic, mereu *al său* și mereu plin de sevă autentică. Mi se pare chiar că dintre cele câteva volume de poezie tânără câte au apărut în anul acesta, Magda Isanos ne oferă în aceste *Poezii* darul poetic cel mai de seamă. Inseși influențele, de atmosferă și de expresie hiperbolică, sub cerul

căroră au crescut, dau o notă aparte versurilor sale. Iată bunăoară, această minunată personificare simbolică, în genul lui Emil Botta :

Ploaia de primăvară singură,
cu sulii și cu chivără,
a trecut prin pădure la pas,
pe calul ei verde.

În glumă 'mplinind minunile
mugurii pocneau ca alunele,
și-atingându-i haina și părul
înfloreă măcieșul și mărul.

Cu platoșă strălucind și cu pene
deasupra coifului său, alene,
cumpănindu-se și visând războaie,
trecea tânăra ploaie.

Gorunii spuneau: « Făt-Frumos,
dă-te de pe calul tău jos,
Aici doarme pajura și balaurul
strălucind la soare ca aurul ».

Sub copite, sub potcoave mici,
se trezeau popoare de furnici.

Un melc mare auzea din casă.
iarba cum crește grasă.

Se făcea senin, mai senin,
Cavalerul pălea ca un crin,
Nu i se vedea coiful nici fața.
Il fura soarele, ceața.

Calul cădea în genunchi și cădea
suliița în vârf cu o stea.
Numai steagul în zare se vede,
pentru cine nu crede.

(Cavalerul, p. 31).

Poezia este deosebit de frumoasă și semnificativă pentru talentul Magdei Isanos, cu tot amestecul Emil Botta-Arghezi, atât de vizibil. Același lucru îl putem spune și despre bucățile cuprinse sub titlul *Spital*. Iată un autentic Arghezi (*Flori de mucigai*) :

Și Maica Domnului a venit. (Albastră
Era haina ei ca o icoană).
A luat de pe masă o cană
Și-a dat să bea soldatului din stânga noastră.

Apoi s'a așezat mai deoparte
Cu fruntea plecată.
Inconjurată de raze ca 'n carte
Și 'ngândurată.

Și nu știu cine-a zis:
« E un vis »...

(Icoara, p. 51)

Exemplele ar putea fi înmulțite. Ne oprim aici, însemnând părerea noastră, totuși, cu atât mai mult, că Magda Isanos este o poetă de adevărată substanță.

* * *

Emil Vora a scris până în prezent patru volume de poezie: *Floare amară* (1936), *Fântânile tăcerii* (1940), *Cartea plecărilor* (1941) și aceste ultime *Inalte vânturi* (1943). Fără o personalitate poetică deosebită, mai mult pierzându-se în lirismul larg și nelămurit al epocii, aceste culegeri aduceau o sensibilitate remarcabilă, pe linia lui Rainer Maria Rilke, a lui Lucian Blaga și a întregii atmosfere ce s'a creat în jurul lor.

Inalte vânturi reprezintă totuși o experiență deosebită. Aceleași influențe, mai ales cea a lui Rilke, sunt covârșitoare și în aceste poezii. Emil Vora a încercat însă, peste acest material sufletesc de certă formație livrescă, o puternică experiență nouă: frontul. Scrise imediat, în diferitele etape ale acestei grele aventuri spirituale (fiecare bucată are, jos, însemnată, data și localitatea unde a fost scrisă), aceste poezii au un accent de o mai autentică sinceritate, sensibilitatea bogată a autorului curgând lent, în versuri clare și firești, fără riscuri stilistice și fără forțări de expresie. O emoție densă și profundă, cu vecinătăți metafizice și umane, de respirație întinsă, susține, esențial, fiecare strofă. Iată, la întâmplare, o astfel de poezie:

Tu ai rămas singura mea stea pământeană
Ce mi-ai luminat întunecata noapte a vieții;
Astăzi, o mai clatină vânturile stepelor,
Măine, vor aduna-o: pământul, scafeii...

Dacă n'a fost cântec pentru umbra ta
În uitarea acestor depărtări las-o să stea;
Tu, însă, turburătoarea mea frumusețe,
Să rămâi a pământului rodnică stea.

(*Ana*, p. 21).

Poezia de război a lui Emil Vora nu depășește, în accente, aceste strofe. Experiența frontului nu deșteaptă în sufletul său nici acele sentimente de compătimitoare umanitate imediată, de factură realistă autentică, pe care le-am descifrat în poezia lui Radu Gyr, a lui Virgil Carianopol și a altor câtorva de aceeași culoare omogenă, nici marile elanuri epopeice, ca în *Rapsodie dacă* a lui Aron Cotruș, sau în *Balada cruciaților* a lui George Putneanu. Emil Vora este un poet de răsuflare redusă, mai mult un intimist visător fără frământări sufletești de mare tragism. Astfel, poeziile sale, niciuna depășind două strofe, nu sunt altceva decât niște însemnări de jurnal poetic, în care sunt notate stările sufletești de moment,

nostalgiile și tânjirile interioare, în plin peisaj melancolic și imprecis. Cred că tocmai aici trebuie căutată valoarea lor adevărată. Această sinceritate minoră, această resemnare la respirația obișnuită, imprimă întregului volum o plăcută impresie de naturalitate, de autenticitate poetică. Nimic fals și exagerat, nimic care să trădeze poza și grandomania.

Ar fi încă, totuși, multe observații de făcut. Din capul locului, am lăsat la o parte toate bucățile cuprinse în ciclul *Țări*, precum și alte câteva asemănătoare, în care regăsim aceeași notă de banal convenționalism, care ne-a dispăcut, mai ales, în aproape întreaga poezie a războiului. În acest sector Emil Vora n'are veleități.

Tot astfel, unele îndrăsneli de stil personal, ca repetițiile și revenirile caracteristice, mi se par cu totul superficiale și prea repede devenite manieră. Exemplu:

Numai cu stelele, numai cu vânturile,
Prin nisipul stepelor, sufletul meu e 'ntreg;
Numai stelele, numai vânturile,
Le opresc în loc și le întreb etc.

(*Depărtare*, p. 13).

Întâlnim acest procedeu aproape în fiecare poezie. Până la urmă el devine monoton și își pierde funcția expresivă, melodică, prin forțare manieristă.

Și altele.

Peste ele, considerăm *Inalte vânturi*, totuși, cea mai bună carte a lui Emil Vora.

ION ȘIUGARIU

DISCUȚII ȘI MOMENTE DIN CULTURA LIMBII CEHE

Între timp, cercul discuțiilor a sporit în urma altor propuneri, unele mai puțin justificate decât altele. Unii se întrebau, de pildă, dacă « limba literară cehă poate să dispară »¹⁾, alții cereau reforma gramaticii literare) și în fine, alții formulau teorii din cele mai ciudate²⁾. Organul mișcării lingvistice cu tendințe puriste a rămas însă pentru multă vreme « Naše řeč », în paginile căruia s'au dat la lumină contribuții de o valoare științifică foarte variată. Cu toate că Zubatý, V. Ertl și Fr. B lý au susținut cu prestigiu crezul lingvistic al mișcării, totuși Naše řeč n'a reușit să sintetizeze într'un sistem fericit problematica teoriilor puriste. Criticii dela această revistă se situau totdeauna pe o poziție pur negativă față de cultura limbii, fără să facă distincția clară între limba literară și cea vorbită și, mai cu seamă, fără subtilitatea înțelegerii diferitelor soiuri de stiluri, atât cel funcțional (poetic, filosofic, științific, eseistic, comercial) cât și stilul individual.

Însărcinarea de a clarifica criteriile de limbă și a le strânge într'un sistem științific, și-a luat-o J. Haller, redactor la Naše řeč. Critica și interpretările lui Haller, — pe lângă principiile și metodele puriste publicate în afara revistei³⁾, au stârnit o lungă polemică privitoare la cultura limbii. Printre altele, Haller s'a ocupat de evoluția diferitelor construcții și forme noi în limbă, de greșelile săvârșite împotriva regulilor ortografice și de gramatica școlară. Considerațiile lui teoretice se pot rezuma în următoarele puncte:

1. Teama de neologisme.

---

¹⁾ Josef Janko, *Může-li spisovný jazyk ustrnouti?*, « Naše řeč », V, 289—297.

²⁾ Karel Rocher, *O správnosti češtiny*, « Střlní škola », 1924, 119—125.

³⁾ K. Hlavinka, *Povaha česká v řeči*, Olomouo, 1916; Idem, *Moderní kultura jazyka českého*, Olomouo, 1921; Ant. Frinta, *Důsledky znovuzřízení našeho státu pro národní jazyk*, « Parlament », I, 273—279.

⁴⁾ J. Haller, *Problém jazykové správnosti* în « Zprávy výrocni čes. stát. reál. gymnasia v Ústí nad Labem », 1929/1930 și 1930/1931; De același *Diachronie a synchronie* în « Nové Čechy », XIV, 202—206.

2. Teama că în trecutul apropiat au pătruns în limba scrisă numeroase forme noi, și

3. Teama că limba literară va avea forme inutile¹⁾.

Haller aducea în discuție o atitudine hotărâtă și categorică, ceea ce a atras intervenția unor specialiști, ale căror aprecieri se cuvine să le amintim pentru o cât mai completă prezentare a acestor probleme.

Intr'un studiu despre istoria culturii limbii, prof. Weingart acordă lui Haller câteva observațiuni de sinteză, în care fixează oarecum poziția științifică a acestuia. Puristul dela Naše řeč pune prea mare preț pe limba veche și nu are nicio înțelegere pentru noua limbă literară. Lăsând nelămurit raportul dintre gramatică și stilistică, Haller nu distinge nuanțele diferitelor stiluri și confundă funcția limbii literare, a graiului vorbit și a dialectelor provinciale. Haller s'a lăsat prea mult furat de noutățile lexiche și mai ales n'a dat convenita prețuire momentului logic și estetic din cultura limbii. (*Cas. pro moderni filologii*, XVIII, 258).

Teoriile lui Haller au fost comentate pe larg și respinse sistematic de către Roman Jakobson în studiul său intitulat: *Despre purismul ceh*²⁾. Înălăturând una câte una din pretențiile și interpretările puriste ale acestuia, Jakobson formulează în același timp, cu virtuozitate, doctrina justă și cumpănită a eruditului față de una din cele mai dificile și mai gingașe probleme, limba. Chipul în care Haller își construiește sistemul său purist, trădează izvoarele și școala filologică, la care s'a format vajnicul luptător împotriva neologismelor, neogramatica. Constatarea aceasta dă puțină încercuirii poziției ocupată de Haller. În adevăr, se știe că neogramatica exclude norma din știința limbii și pentru că o teorie a limbii literare nu poate fi construită fără această noțiune, neo-

¹⁾ Vezi, Roman Jakobson, *O dnesním brusičství českém*, « Spisovná č.ština a jazyková kultura » Praga, 1932, 92. Cu problema purismului s'a msi ocupat R. Jakobson în *O češskom stiche*, 1923, 78 ff. care a fost tradusă și în cehă sub titlul: *Základy českého verse*, Praga 1926, 89, ff.

Discuția iscată în 1931, în urma unei dări de seamă asupra cărții *Duše a Slovo* a lui Otokar Fischer, de catre J. Haller/Naše řeč, XV, 44), a atras în cercul ei o serie de filologi și scriitori. Felul în care s'a desfășurat polgmioa aceasta a scris J. Haller în « Naše řeč », XV, 164, 183, 237, la care Milos Weingart mai daogă: F. X. Šalda, *O té filologické patálii*, « Šaldův Zápiskník », IV, 116; F. Tinka, *O jazykové sprámosti*, « Nové Čechy », 1931, 164; Un referat semnat Sedef în ziarul « Československá Republika », 6.XII, 1931 (M. Weingart, « Cas. pro mod. fil. » XVIII, 2, 1).

Se pare că problemele lingvistice preocupau la data aceasta, majoritatea intelectualilor cehi. Printre altele Cercul lingvistic din Praga a organizat un ciclu de conferințe sub titlu generic: « Ceha literară și cultura limbii », care a fost publicate sub titlul: *Spisovná č.ština a jazyková kultura*, Praga, 1932.

²⁾ Roman Jakobson, *O dnesním brusičství českém*, « Spisovná čeština... », pp. 85—122.

gramaticii cred că limba literară nu poate constitui obiectul unor astfel de cercetări. Așa fiind, neogramaticul nu cunoaște altceva decât înlănțuirea transformărilor lingvistice. Constată, de pildă, că forma B a înlocuit pe A, însă dacă e întrebat care din aceste două forme e mai justă, neogramaticul nu poate răspunde. Din raportul că o formă e mai veche decât cealaltă, nu reiese nimic pentru valoarea cuvintelor. De aceea, poziția neogramaticilor e esențial genetică. Ei pot să dovedească în chip magistral că e vorba de schimbarea sensului, a formei gramaticale, pot să ne arate cum au pătruns sau au fost tâlmăcite cuvintele, însă, cum am spus, nimic despre valoarea acestora. Punctul acesta de vedere a fost adoptat și de Haller, care a încercat să lege purismul de metoda istorică din filologie; ori filologia genetică și purismul sunt două noțiuni care se exclud. Singurul lucru ce poate da filologia istorică purismului e constatarea precisă a fondului lingvistic dintr'o epocă oarecare. Pe drept cuvânt, se întreabă Jakobson, dacă filologia istorică îndreptățește și justifică lupta împotriva neologismelor. Dimpotrivă, ea ne învață că o limbă cu o anumită cultură se dezvoltă totdeauna în preajma unei alte limbi de cultură, îmbogățindu-și în felul acesta mijloacele sale de expresie. Limba cehă intră și ea în conținutul acestor legiuiri filologice. J. Haller n'a dovedit că germanismele istorice nu s'au identificat cu lexicul ceh și că se simt continuu în limba literară ca « neologisme cu tonalitate străină ». Pentru aceasta ar fi trebuit să arate că germanismele, cu alcătuirea lor gramatică și fonologică, se opun legilor structurale ale limbii cehe. Luând un exemplu din domeniul semanticei, Haller a încercat să demonstreze lipsa de aderență a germanismelor față de structura limbii literare cehe. Prin alăturarea verbului *listovati* de *blättern*, Haller afirmă că indicarea acțiunii izvorăște dintr'o modalitate de gândire germană. Neamțul trece sub tăcere participarea subiectului și pune accentul pe ceea ce reacționează asupra acțiunii. Expresia germană e deci impersonală și ocolește tot ceea ce ar putea să apară ca personal.

Verbul acesta îl găsim însă în foarte multe limbi europene: fr. *feuilleter*, sp. *hojear*, prt. *folhear*, it. *scartabellare*, oland. *bladeren*, dan. *blade*, sued. *blådera*, rs. *listati*, *perelistyvat*, ukr. *lystuvaty*, *perelistyuvaty*, srbr. *listati*, *prelistovati*, bg. *prelistvam*, lituană *lapuoti* (lapas = foaie), ung. *lapozgatyi*. (Jakobson, *op. cit.*, 94—95). Pentru a-și justifica punctul de vedere, Haller și puriștii dela Naše řeč trebuiau să arate că modalitatea exprimării în limba cehă accentuează asupra subiectului, persoanei, iar nu asupra obiectului. În felul acesta puriștii cehi au deschis lupta nu împotriva germanismelor, ci în contra lexicului european, născut din complexul vieții moderne. Așa dar, credința puriștilor în posibilitatea unei autarhii lexicale e iluzorie.

Cât privește, «teama că în trecutul apropiat au pătruns în limba scrisă numeroase neologisme», poate fi supusă aceleiași argumentări, opuse teoriilor lui Zubatý. În adevăr, în ultimul timp au pătruns în limba cehă literară multe neologisme, datorită unor împrejurări explicabile. Aminteam mai sus că intelectualii cehi din veacul XIX vorbeau și gândeau, în același timp, cehește și nemțește, pe câtă vreme generațiile de după război, din pricini justificate, au vorbit mai puțin limba lui Schiller. În felul acesta calea pătrunderii neologismelor a rămas deschisă. Cu cât insul învață mai puțin o limbă străină, germana de pildă, cu atât mai mult sporește numărul neologismelor, de oarece cuvintele noi nu mai sunt simțite în limbă ca germanisme și rămân germanisme numai din punct de vedere istoric. Pe de altă parte, Haller nu ține seamă de necesitatea înnoirilor din limbă, pricinuite de cele mai multe ori din elementele sociale. Puriștii cehi uită că limba lor, vorbită la începutul veacului trecut, de o burghezie provincială, a trebuit ca, în scurt timp, să devină limba unei clase conducătoare, izvorită din lupta pentru cucerirea pozițiilor culturale, politice și economice europene. Schimbându-se raportul față de anumite lucruri, s'au schimbat și numele acestora. Cultura sporind în diferențiere, în aceeași măsură a crescut și raportul față de unele lucruri. Diferențierea stilistică a limbii a devenit, în astfel de împrejurări, o necesitate.

În fine, Haller admite că în înlăturarea neologismelor hotărâște de obicei necesitatea sau inutilitatea formei respective. O expresie nouă, pentru care nu există un echivalent tot atât de viu și cu înțeles de o identică compensație, nu poate fi îndepărtată. Intrarea ei în limbă se impune prin existența acestui raport de inegalitate. Astfel pusă problema, se iscă întrebarea dacă o expresie nouă intrată odată în limba literară mai poate fi socotită ca inutilă? Fără îndoială că nu! Asupra acestei chestiuni însuși Haller și-a mărturisit convingerea că fiecare formă nouă care pătrunde în limbă își creează o sferă de nuanțe prin care se deosebește de celelalte forme similare. Cu toate acestea a propus îndepărtarea multor cuvinte, intrate deja în limba literară, înlocuindu-le cu sinonime. Cu alte cuvinte, puristul ceh preconizează cea mai simplă metodă a înlocuirii. În acest punct metoda lui Haller întâmpină rezistența școlii geneveze care, după cum se știe, susține că nu există expresii cu funcții identice. Dacă două cuvinte au același înțeles, ele aparțin la două planuri stilistice diferite. Deosebirea structurii gramaticale, ca și sfera specială a sensului fiecărui cuvânt, influențează asupra diferențierii estetice și emoționale a cuvintelor¹⁾. Diferențierile pot fi împinse și mai departe: Două sinonime

¹⁾ Tynanov, *Problema stichotvornogo jazyka*, 1924 (cit. de Jakobson).

au culori afective deosebite, ficcare cu altă forță de circulație și cu alt raport față de graiul comun. Metoda înlocuirii, adoptată de puriștii dela « Naše řeč », s'a dovedit insuficientă pentru a soluționa raportul selectiv dintre două sau mai multe forme de vorbire ¹⁾.

Mulțumindu-ne cu aceste câteva aspecte din istoria culturii limbii cehe, se cuvine să precizăm că bilanțul luptei pentru curățirea limbii e pasiv. Puriștii cehi, deși au adus uneori critici îndreptățite, n'au reușit totuși să stabilească o doctrină sistematică. Limba literară, care a fost totdeauna obiectul reformelor puriste, — alcătuire complicată ca structură, bogată în nuanțe și variată în expresii, — și-a continuat viața, izvorită din destinul și legile ei proprii.

TR. IONESCU-NIȘCOV
Lector, Universitatea Pragă

EROISM ROMÂNESC

Ceea ce deosebește literatura antică în genere de cea modernă credem că este un fel nobil al eroilor de a vorbi, de a-și exprima gândul.

Personajele aveau atâta sinceritate și grandoare de suflet, încât aproape cele mai mici dialoguri ale lor se 'nalță până la poezie.

Orizontul moral al omului antic era atât de liber!

Dacă răsfoim literatura eroică a antichității, în special « Viața oamenilor iluștri » a lui Plutarch, observăm că ficcare din biografiile lui arată un curaj sălbatec, un stoicism natural, strălucind în povestea fiecărei vieți care face renumele și reputația mare a acestei cărți.

Astăzi timpurile ne depășesc în mulțimea faptelor eroice.

Expresia cea mai înaltă a omenirii moderne, convulsionată de război, depășind destinul individual, — eroismul — nu mai este gestul omului singur, desprinzându-se liber, pe deasupra vieții lui, ci suma puterilor și sacrificiilor unor națiuni în lupta lor pentru libertate sau numai simplu pentru existență, pe temeiurile drepturilor lor istorice, în ordinea valorilor creatoare de cultură și civilizație.

Un eroism colectiv devine, așa dar, expresie a eroismului individual, pulverizat și asimilat din atâtea fapte și locuri, evocând atâtea nume de eroi, care în această universală înclăștare, nu poate crește pe măsura unui individ, ci a națiunii întregi.

¹⁾ Vezi și Fr. Trábníček, *Pád jazykovému purismu* « Pritomnost », XV, (1938), 600—604; P. Eisner, *Über Sprach-Purismus*, « Prager Presse », 28. IX.938.

Și totuși, pe deasupra tuturor creațiilor literare, filosofice sau economice, așteptăm cartea revelației neamului, în care fiecare erou să-și găsească locul și sensul jertfei lui, atât cât este dat unui destin de om să încapă în lumina vorbelor.

Viața nu este o sărbătoare decât pentru cei îndrăzneți și cu memoria slabă.

Văzută din colțul prudenței, ea are adesea o frunte îngrijorată, plină de umbre.

Oamenii poartă pe umerii lor răspunderea violărilor pe care nu numai contemporanii, dar și predecesorii le-au adus vieții sau legilor naturii. Aceste violări înlănțuie înspăimântătoare mizerii.

Războiul, foametea, epidemiile, nu sunt numai semnele biblice ale mâniei naturii împotriva crimelor omenești, ci realități de ordin strict empiric. Reacțiune împotriva unei nedreptăți, uzurpări sau încălcări de drepturi, războiul este legitimă apărare a unui popor, când nu este strigătul biologic al rasei sale, sau sctea profetică a imperialismelor.

Foametea presupune violarea unor legi economice, pe care răsturnările sociale și perioadele de război le asociază inevitabil; epidemiile devin consecința directă a războiului și mizeriilor, fiindcă răul, deși unul, are însă multe și variate fețe.

Totul se plătește în această lume de permanente echilibre și compensații printr'o mare, dramatică *suferință omenească*.

Această ultimă rațiune a omului de a exista în peisajul uman sau cosmic este în același timp și condiția lui.

Intre alte scopuri, educația îl are pe acela de a înarma omul cu o atitudine războinică în fața vieții.

În fiecare om, normal construit, este, trebuie să fie, *războinicul*.

Instinctul de conservare individuală legitimează profund această atitudine imanentă existenței.

Dar nu în fiecare om trăiește eroul.

De unde începe, așa dar, eroismul omenesc?

Forma lui primitivă este dragostea de luptă desinteresată și disprețul complet al vieții, al confortului. Eroismul crește întreg dintr'o voință și o energie ce dau eroului sentimentul dominării, unei admirabile stăpâniri de sine.

Nu atitudinea hazardată a omului; nu aventură, ci tensiune interioară de gând, o nobilă premeditare de sfârșit.

Nicio piedecă, nimic nu poate zdruncina acest puternic echilibru interior al eroului. El merge cu certitudinea lui interioară, cu pașii visului său în tăria celor mai înfricoșătoare alarme, în delirul prăbușirii cosmice.

Poate cădea cerul pe el, se poate desfunda pământul cu negurile lui toate; eroul trăiește extazul clipei, fulgerând sensul înalt al existenței lui.

Sunt în erou sentimente ce nu au nici gratuitatea celor filosofice, nici superstiția celor religioase, nici luciditatea raționalismului sec și steril, de atâtea ori.

Orgolios, atât cât atinge conștient limitele transfigurării sale, eroul se consumă într'un orgoliu cu finalitatea în el însuși.

Intuitiv și pur, eroismul are ceva din aroma și misterul creației originare a omului; fiindcă în oricare om, în care trăiește eroul, sunt niveluri sufletești adânci, sensuri existențiale primordiale.

Cultura și educația, religia sau civilizația pot modifica serios sau schimba întreg orizontul intelectual, moral sau câmpul acțiunii unui om; ele nu pot face însă din el un erou.

Eroismul este *vocație, predestinare*; el se acceptă ca destinul.

Omul viu și totuși supraomul, într'o incomparabilă evidență. În luptă cu destinul comun, eroul se vrea implicat în eternitate.

În această muzică de supreme dezolări, el a sărit din normă, fiindcă, depășind forța cu care gândim viața în imperiul ei de facilități și zădărnice, numai o transfigurare poate stămpăra setea omului de eternitate.

Nu suntem făcuți numai din substanța visurilor, ci și din aceea a gestului, fie el ultimul.

Fiindcă numai eroul ne învață cum se moare și altfel...

Deoarece eroismul este biruință, chiar dacă eroul moare; biruință în sensul transfigurării ideale a lumii, a vieții.

Eroul, geniul și sfântul sunt cele trei măsuri supreme ale firii omenești.

Real în basme și legendar în istorie, eroul făurește istoria, căci sacrificiul lui, rodnic ca orice sacrificiu, creează.

Ceea ce este esențial în atitudinea eroică este *conflictul cu soarta*.

Și cu cât devine mai încordat acest conflict, cu atât eroismul câștigă în forță și grandoare.

Specific eroului este faptul că lupta lui nu devine destin personal, ci unul al neamului întreg.

Valorificând soarta tuturor și pe om în fața eternității divine, eroul capătă astfel *strălucirea sfințeniei*.

Destinul eroului arde pe rugul de credință al neamului întreg.

Prin această legătură de foc cu neamul, gestul eroului se deosebește esențial de aventură.

Nici Don Quichotte, nici Alain Gerbault, mizantropul marinar, oricât de înaltă ar fi perspectiva experienței lor, nu sunt eroi.

Eroul trăiește în peisaj cosmic. Și timpul și spațiul își anulează dimensiunile în el.

Cu un privilegiu tragic de rezistență, eroul se înalță nedefinit pe drama vocației lui...

În el se limpezesc apele toate...

O imensă sinceritate cu sine îi dă certitudinea tare a biruinței; poate cădea din înălțimi amețitoare, dar nu poate fi înfrânt...

Ce atingeri cerești, în ce sfere plutește serafic acest fond atât de patetic, disprețuind suveran secretele morții...

De aceea eroismul nu poate fi înțeles sau criticat întotdeauna de filosofi sau teologi.

Chiar omul cel mai simplu, printr'o chemare secretă a inimii lui, poate simți și el înflorind cununa destinului de erou.

Eroismul este stigmatul elitelor. Oamenii domestici sau prudenți, punând față în față un gest util și egoist cu unul eroic, îl aleg pe cel egoist, dar nu șovăiesc să-l admire pe cel eroic.

Căci ei simt instinctiv că valoarea unui act eroic este direct proporțională cu disprețul ce-l au, tot instinctiv, pentru bunurile exterioare ale vieții.

Iată unul din aspectele paradoxale ale omului, această creație mai patetică prin antinomiile naturii ei dintre toate.

Increderea în sine este esența eroismului, căci eroismul este o valoare sieși suficientă.

De aceea eroul este un om împlinit; eroismul exprimat printr'un singur gest chiar, poate răscumpăra întreaga viață; o poate salva.

Disprețuind minciuna, sincer și drept, eroul are o forță de suflet ce nu i-o poate nimeni distruge.

Fiindcă eroul își refuză corpul.

Ce poate face el cu corpul lui în lume, prins de toate chemările ei, cu toate antenele bunului trai biologic, când în fundul secret al lucrurilor, natura râde de omul care se naște roz și moare cenușiu, în goană toată viața după iluzia ei vană...

În forța eroului bate viața lui unică, pe care n'o acoperă și n'o deformează nimic; străfulgeră certitudinea aceluși *tot*, pe care-l rezumă în fiecare gest, în fiecare clipă; crește în el sentimentul împetuș, grav, al unui destin ireductibil, definitiv.

Ce fulgerătoare intuiții scapără în conștiința eroului, care simte cum crește în el torentul unei răspunderi năvalnice, rezumând sensurile cele mai grave, anulându-i sângele și cuvântul!...

Redusă la justele ei proporții și la semnificația exactă a acestui bazar, umanitatea erei noastre, în care aspirațiile bunului trai au speriat vietatea recent convertită la civilizație, viața socială din

acest secol a strămutat centrul de gravitație al omului în zona empiriei, acolo unde guvernează alte legi și cheamă alte scopuri.

Ea n'are decât o scuză, ce poate fi în același timp și toată legitimitatea ei: *eroismul veacului*.

Dar nu e ciudat, ca în viața cea mai standardizată din câte au existat, cea mai haotică și mai absurdă, să răsară cel mai înalt, mai masiv eroism?

Să ne oprim o clipă la soldatul român, fiindcă prin imaginea lui am identificat structura și esențele eroismului.

N'a fost ceas în care soldatul român, prins în acest apocaliptic război, să nu înfăptuiască acte de un eroism evanghelic.

De unde vine totuși această bogată lumină interioară, convertită în cel mai robust și mai avântat eroism al chinuitului popor român, în răscrucea cea mai grea a istoriei lui, astăzi?

Să încercăm o ușoară schemă.

Omul calculat nu-i bucură de oaspeți pentru risipa de timp, energie și cheltuieli ce i le pricinuieste ospitalitatea cuiva.

Dar sufletul superior ascultă de alți zei. El ascultă de Dumnezeu, de porunca sacrificiului pentru ideal, de focul pe care El i l-a dat în sânge.

Oamenii generoși simt că, dând altora ospitalitatea, timpul și banii lor, îl fac pe Dumnezeu obligatul lor, într'atât sunt de perfecte compensațiile Universului.

Ospitalitatea este o față a eroismului.

Observăm, însă, că legea ospitalității este o normă morală unanim recunoscută la poporul român.

Viața materială nu e un scop în sine pentru țăranul nostru, integrat într'un univers moral cu alt cer și alte zodii decât cele ale bunului trai, ale confortului.

Crescut în apele ortodoxismului său sever, el își reduce nevoile traiului pe dimensiunile frugalei sale existențe, îndulcită cu lumina posturilor și roadele unui pământ darnic dar simplu, în care n'a răzbit lacom spiritul civilizației cu tehnica integrală a occidentului.

Temperanța, simțul măsurii în viață, sunt altă față a problemei noastre.

Dus de un trai simplu, dar cu tot viforul eroismului în sânge, soldatul român, cel mai puțin pretențios din lume, luptă și rabdă, rabdă și împlinește minuni de vitejie.

El ține de o rasă nobilă de mari seniori, la care n'are însemnătate nici ceea ce mănâncă, nici ceea ce îmbracă, într'atât orizontul lui spiritual, fără demonstrație exterioară, depășește nivelul acomodării lui empirice.

Element organic al poporului român, eroismul presupune deprimarea înăscută a temperanței.

Numai ceea ce ai păstrat îndelung îl aperi cu atâta îndârjire.

Sufletul eroic nu-și vinde dreptatea și mântuirea; nu face cu ele comerț la bursa vieții. Esența măreției este de a fi sieși suficientă.

Sărăcia nu înăbușă eroismul.

Avem cel mai sărac țaran, adică cu cel mai redus standard de viață economică, în țara cu cele mai apreciable bogății, și totuși cel mai bun soldat.

Iar ceea ce dă o lumină înălțătoare eroismului românesc este voia bună, seninătatea cu care Românul își privește moartea.

Cine a trecut prin suflete de soldați răniți, agonizând pe paturi de spital, și n'a fost cutremurat de viziunea acestui soldat care și-a strecurat, printre lacrimi stăpânite, speranța de a se vindeca și a porni din nou la luptă?

O aprigă suferință, împletită cu o nobilă dorință de mai bine, iată semnul celui mai pur eroism.

Sufletele mari au o viziune atât de justă despre lume, despre succesul ei, încât nu se pierd în lamentații și în exploatarea durerii, înfruntând-o cu o nobilă liniște și ascultare.

Nu e doar numai o concluzie literară identitatea simbolică de conținut între sufletul românesc și cel al ciobanului moldovean din « Miorița » cu pendantul lui eroic din « Toma Alimoș ».

Ceea ce mai ține de definiția eroismului românesc, ca determinantă, este permanenta lui seninătate, grație a resemnării, cu care Românul își primește chemarea pe lume, chiar dacă e vorba să se lupte cu națiuni care au speriat pământul prin colosul lor numeric.

Inimile curate își dăruie viața ca într'un joc.

Poporul român s'a dăruit în acest joc al morții cu o tăcere, o simplitate și un sentiment al onoarei și credinței în misiunea lui de soldat al civilizației, cum n'a mai făcut-o nimeni.

Aici este toată forța și grandoarea eroismului românesc.

Eroul impune prin *liniște și demnitate*.

Fără comerț de vorbe sau de gesturi, soldatul român moare sub cerul vast al împărăției rusești, astăzi, în apoteoza celui mai înălțător destin.

O *tăcere* mai presus de oameni caracterizează sufletele mari, eroice. Eroismul nu poate fi vulgar, după cum vulgaritatea nu poate fi eroică. Este în tăcerea noastră românească, aceea a țaranului român, care știe să tacă și să aștepte ca munții ceasul faptei, și un alt semn al eroismului de altitudine: *persistența*.

Soldatul român nu cunoaște teama, fie că intră nobil în port ca o corabie frământată de furtuni, fie că plutește liniștit pe marea destinului său...

Imperativul categoric al poporului român nu este agresiunea, ci apărarea.

Și aceasta de totdeauna..

El se apără, nu atacă.

Nu mistifică, nu deformează realitatea ce crește în spiritul și în jertfa lui pe dimensiunile *onoarei și tăcerii lui*.

Și mai este ceva care face tăria caracterului eroic românesc, ceva care-i dă un nimb de aleasă sfințenie, de eterică strălucire: *singurătatea lui*, sentimentul cosmicei lui singurătăți. El stă singur în fața dreptății imanente.

Legat printr'o viață milenară de pământul în care s'a integrat cu tot fondul lui de credințe, cu toate rosturile secrete ale firii lui ancestrale, țăranul român a învățat să-și asculte mai adesea lumea lui interioară, construită, și împlinindu-se în zările unui univers propriu.

Izolot sufletește în altă lume decât aceea a orașelor, cu care n'are decât fugare atingeri, acest țăran păstrează în esența universului său moral un rar simț de dreptate și de omenie creștină, ce și le apără cu dârzenie.

Toată istoria, toată legenda sufletului său vorbesc de această tradițională, fără seamăn vitejie a poporului român, în ultimă analiză de eroismul său războinic, concluzie naturală a eroismului său moral.

Se exprimau frumos cei vechi!

Dar mor ca zeii astăzi acești plugari ai neamului românesc...

Și pentrucă toate marile calități transcendente ale eroilor neamului sunt, într'un fel, ale noastre, ale tuturor, ce ne mai pot spune atâtea răscruci pe căile istoriei universale, unde am făcut cei dintâi pași în întâmpinarea eroismului, cărări pe care astăzi, în lumina tare a amiezei acestui apocaliptic război, simțim cum le părăsim...

Pământul cel mai frumos, istoria cea mai înălțătoare e numai aceea pe care o străbat cele mai frumoase spirite...

ECATERINA SÂNDULESCU

MONTHERLANT ÎN ACTUALITATE

Pentru intelectualii familiarizați cu intensitatea agitației interioare și cu ideologia acestui scriitor — fragmentul de autobiografie spirituală care deschidea volumul *Service inutile* (1935) e de sigur edificator, formația sa fiind în acest loc analizată cu desăvârșită luciditate și cu o netezime confesională aproape cinică — atmosfera, patetică am spune, din ultimele două culegeri de

articole, alocuțiuni și eseuri ale lui Montherlant: *L'Equinoxe de septembre*, Paris, Grasset, 1938 și *Le Solstice de juin*, idem, 1941, nu va mai putea de loc surprinde.

Niciodată autorul *Bestiariilor* n'a meditat sustras realităților contemporane, pe un schelet gol de idei. Însă pasiunea pentru problematica actualității, pentru situația prezentă a civilizației franceze, cu întreaga ei serie de erori, de deficiențe, de fundamentale inadvertențe în credința eseistului, într'un cuvânt preocuparea de destinul patriei sale, n'a îmbrăcat până acum o expresie mai directă, mai autobiografică, mai puțin « stilizată » și de vigoare pamfletară mai pronunțată, atât de rar întâlnită la vreun scriitor francez, după Montherlant, eternul « bien sensé » al literilor continentale.

Situația e în definitiv explicabilă: precipitarea evenimentelor, confirmarea atâtor « preziceri » în materie de evoluție internă, ca și de raporturi franco-europene, obliga aproape pe Montherlant să revendice un anumit sens profetic multor pagini anterioare ale sale, faptul de a nu fi fost considerate cu seriozitatea așteptată (dar când poetul, gânditorul, a găsit vreodată desăvârșită înțelegere la contemporani?) procurând acum scriitorului un fel de satisfacție amară, deloc ascunsă.

Intr'adevăr, când după celălalt război mondial opinia publică — în special franceză — începuse a prezenta simptome de inerție și bănuind sosit veacul păcii eterne disprețuia tot mai mult virtuțile războinice incluse în însăși ființa umană, Montherlant, care era obsedat de ideea morții (cf. *Chant funèbre pour les morts de Verdun* 1924, republicat și în *Mors et vita*), a sacrificiului, a eroismului, a riscului, a agresivității — corolar: sportul —, a trăirii intense în ambele planuri de existență, al spiritualității, dar și al biologicului, ce se întrepătrund, alimentându-se reciproc, făcea figură anacronică, reacționară, net incomodă.

Socotit de unii ca un spirit extravagant, agitat de probleme iluzorii, de alții suspectat de afectare, de snobism, receptat just numai de o minoritate, ca și acum, Montherlant atrăsese suficient privirile asupra operei sale, care se bucura de atenție, dar fără nicio urmă de ordin practic. Însă autorul, temperament pragmatic, de loc abstrus, se pare că revendica o altfel de autoritate spirituală.

Volumele de față nu fac decât să întărească o astfel de presupunere, sprijinită și de tonul lor evident de « remontrance », precum și de revenirea insistentă asupra aceluiași teme, obiecții și soluții. Cine a parcurs, lăsând pentru moment pe un plan secund ciclurile de romane: « La Jeunesse d'Alban de Bricoule » sau « Les jeunes filles », volume anterioare de aceeași substanță ca: *La relève du matin* (1920), *Mors et vita* (1932), ori *Service inutile* (1935), nu va

putea să nu observe că atât *L'Equinoxe de septembre* cât și *Le Solstice de juin* sunt organizate cam în jurul aceluiași idei, aceste ultime două culegeri condensându-le parcă, oferindu-ne un breviar de « filosofie practică » proprie lui Montherlant, aplicată cu insistență la fenomenul actual, de unde se deduc apoi, treptat, o serie întreagă de principii generale. Valabile sau nu — problema nu poate fi debătută cu eficacitate într'o simplă cronică — ele reprezintă totuși cu fermitate o teză din procesul dialectic de idei al spiritualității franceze de azi, în perspectiva căreia Montherlant ne apare reeditând într'un mod paradoxal, cu păstrarea evident a tuturor proporțiilor, acțiunea unui mic Voltaire fără aderenți.

Obiecția fundamentală adusă structurii actuale a societății franceze luată, în accepția ei cea mai largă, căci Montherlant, spirit critic plin de intransigență, supune unei reexaminări scara întreagă de valori contemporane, nu va întârzia așa dar să se formuleze în mod direct, eseistul observând în primul rând o « lipsă de sânge », de vitalitate, o neașteptată și completă devirilizare: « Comme un corps dont les maux divers ont pour cause l'anémie, la plupart des maux de la France ont pour cause la sous-vitalité. Un homme qui a une vitalité normale se sent, parmi les Français, d'une autre espèce... ». (*Equinoxe de septembre*, p. 209). La un vitalist atât de total și de convins ca Montherlant, acuzația pare firească, logică, aproape de bun simț. Există în acest volum și o mică scenă exemplificativă în acest sens: un tânăr francez, mobilizat, are un schimb de vederi, banal în aparență, cu tatăl său care cunoscuse atmosfera tranșelor din ciocnirea anterioară, despre războiul actual. Atmosfera dialogului e apăsătoare. Tânărul, în persoana căruia se acuză tipul Francezului epoca 1938—1939, apare « incurablement désintéressé... » (p. 14), inhibat prematur, lipsit de energie, fără noțiunea eroismului, epuizat înainte de efort și vid sufletește. Pretutindeni în țara sa apatia face ravagii: « quand on cherche bien le fond, on retrouve la plupart du temps le même vice: le manque de courage. C'est lui qui est le *chef de tout* » (p. 87) și depresivul tablou al lui Montherlant acumulează mereu alte note. Amintim, între multe aspecte, doar pe acela al locitorului mijlociu, acum pasiv, indiferent de soarta patriei sale: « depuis quinze ans, on avait brisé en ce bourgeois français tous les idéals, foi religieuse, foi nationale, foi sociale. Quelque temps, il avait lutté contre l'ange, lutté contre sa tendance à prendre à coeur la destinée de son pays. Puis la lutte avait cessé, il avait eu raison de cette tendance » (p. 29—30), efeminat, corupt de practicarea unei morale « de midinette ».

În pagini de o indicibilă savoare polemică (« La France et la morale de midinette », p. 205—231), Montherlant afirmă însă un alt ideal etic: « En ce qui regarde la France, nous croyons que,

au point où elle en est, elle ne se changera que sous une poigne de fer, qui la régénèra de force, qui lui rendra, de force, l'instinct de défense et l'esprit d'offense... » (p. 219), pe linia convingerilor sale anterior expuse. Inerției curente, el îi opunea o doctrină a acțiunii, absenței curajului i se replica energic un cult frecvent al eroismului, care nu provine atât din Nietzsche cât mai mult din autorii antici (viețile lui Plutarh sunt des citate), Montherlant fiind un eseist de formație clasicistă (« mon bagage gréco-latin qui était mon seul bagage culturel... », *Solstice de juin*, p. 13).

Rezumată într-o formulă, ideea va fi dezvoltată în volumul următor. Montherlant optează definitiv pentru o morală în stil eroic, japonez, de « samurai », unde exaltarea cavalerismului, a onoarei și a virtuților războinice («... un homme de 1938 doit savoir manier une mitrailleuse, comme il doit savoir nager ou conduire une auto », p. 125), fuzionează cu elogiul eroismului (« l'héroïsme, qui suppose liberté et volonté », p. 94), al vitalității și al « forței », calitățile esențiale ale condiției umane, supusă etern acelei « épreuve de forces » (p. 108) din ordinea naturală, care la autorul discutat este atât de insistent subliniată.

Toate aceste afirmații, care nu se reduc în fond decât la acte de credință (poate n'a fost încă suficient comentată poziția anti-intelectualistă a eseistului) se găsesc reluate într'un ton ceva mai acut — ritmul întâmplărilor politice succedându-se și mai înfrigorat, Montherlant necesitând o lectură sprijinită de cronologie —, mai plin de fervoare și de pasiune (ne' amintim de apologia « Pour le chant profond », *Service inutile*, cântecul profund: ecoul tipic de vitalitate etnică), amplificate, dublate și cu reflexii asupra unor altfel de probleme, de ordin particular — în special acele legate de raporturile creatorului cu mediul —, în *Le solstice de juin*. Volumul ne apare interesant și prin faptul că reprezintă ultima etapă în meditațiile lui Montherlant, concluziile culegerii de față fiind oarecum valabile pentru reflexiunile eseistului în totalitatea lor.

Din abundența de gânduri aici transcrise desprindem dela început un fragment referitor la punctul lor ideal de aspirație, care, după cum s'a putut bănuși, se referă la perfecțiunea umană, la ameliorarea « calitativă » a speciei omenesci, sub dublul ei raport. În acest sens credem că trebuie interpretată afirmația: « La qualité, notion assez indéfinissable. Pourtant elle est au centre de mes préoccupations et de mes exigences »... « La qualité, indépendante de l'intelligence, de la moralité et du caractère » (p. 154).

Fundamentarea etică a acestei doctrine, despre care, dacă n'am cunoaște decât atât din opera scriitorului, *L'Equinoxe de septembre* ne dădea unele indicații, este dezbatută acum într'un studiu mai amplu (p. 11—14). Chiar și titlul, « Les chevaleries »,

sugerează conținutul. Se expun o serie principii de organizare ale unei mici confrerii, ale unui « ordin », creat după model medieval, nucleul unei societăți umane ideale, care ar fi fost chiar cândva realizat de autor în adolescență. Paginile au o ușoară nuanță de utopie și par a fi fost scrise într'o revărsare de lirism, dar și de mizantropie, în dorința evidentă de a opune ordinii actuale o construcție experimentală de altă calitate. Juvenilitatea asociațiilor, separarea de social (« l'Ordre naquit par réaction contre une société qui nous apparaissait abjecte », p. 43), solidaritatea lor închisă, comandamentele lor morale (« droiture, fierté, courage, sagesse... fidélité, respect de sa parole, maîtrise de soi, désintéressement, sobriété », p. 22—23, cf. și « Lettre d'un père à son fils », din *Service inutile*), excluderea preocupărilor religioase, galanteria, « morala de midinetă », exaltarea eroismului individual. Montherlant rămâne ceea ce s'a numit un « individualist ». Evocarea codului japonez *bushido*, a samurailor, amestecul de voluptate și de stoicism, totul nu constituie decât un program « cavaleresc », în sensul « medio evo » al cuvântului, atât de specific la Montherlant, cultivat mai mult în sine ca un exercițiu gratuit (« Le goût du courage n'est pas le courage, mais le plaisir qu'un homme éprouve à avoir du courage, et plus encore à l'avoir qu'à le montrer », p. 172). Preocuparea esențială nefiind decât « d'acquérir avant tout la force et le goût de la force » (p. 196), finalitatea, ocazia supremă de manifestare, de experimentare, este oferită de ciocnirea de forțe a războiului, idee predilectă la acest scriitor: « Je commence à avoir vu bien des spectacles en ce monde, mais je n'en ai vu aucun d'aussi beau que la guerre » (p. 504). Confesiunea e mișcătoare, de un lirism comunicativ.

Intr'o astfel de perspectivă, abundența de invective, organizate cu stringență, destinate contemporanilor, vor obliga și o astfel de înțelegere. Nefiind preocupați de probleme rigurose similare, noi vom putea în consecință gusta din plin, într'o independență aproape completă, jocul de idei al eseistului, disponibilitatea interioară a lui Montherlant necesitând o receptare chiar în spiritul ei: « L'artiste ne produit pour rien. Il produit son œuvre comme le pommier produit sa pomme, sans but et sans responsabilité... » (p. 101). Critica sa provenind principial dintr'o nesatisfacție de ordin ideal, nu ne vom afla în fond în fața niciunei inconsecvențe atunci când participăm la procesul Franței contemporane și apoi luăm cunoștință de o asemenea convingere. De altfel, în fața majorității problemelor care țin de domeniul parcurs de ochiul iritat al eseistului, cronicarul nu poate lua, pentru moment, decât o poziție neutră de circumspectă așteptare.

Are dreptate deci Montherlant atunci când acuză societatea actuală franceză în totalitatea ei, în acești termeni violenți, pentru

a renunța la observațiile de detaliu: « Une société où tout était chiqué et trompe l'œil, où tout était fait pour la phrase, la caméra, le reportage, l'opinion; une société où tout était creux... » (p. 300)?

Cu greu am putea decide, lipsindu-ne o mai amplă documentare, însă ancorarea în actualitate a lui Montherlant neefectuându-se pe plan beletristic, ci pe unul strict ideologic, pentru a completa configurația sa spirituală așa cum se face vizibilă din parcurgerea acestor ultime două cărți, analiza ideilor sale va trebui continuată, reliefând și alte atitudini înainte de a încheia prezentarea noastră, care abdică deocamdată dela eventualele valorificări mai ample.

Semnificativă este deci și constatarea, la compatrioții săi, a unei « obnubilation du sens des valeurs, et dans tous les ordres » (p. 181), care provine, la Montherlant, din acea opoziție, « contre le vulgaire et le bas » (p. 157), prezentă pretutindeni în opera sa, cu rădăcinile în deja evidențiată și intraductibila noțiune de « qualité », independența sa de cugetare (« rien n'est plus victorieux que la liberté d'esprit », p. 134) cu libertățile de expresie ce sunt de aici deduse, precum și luarea de poziție împotriva locului comun, a cabotinismului, a superfetației verbale și a facilității lirice (« Nous sommes imbibés de paroles. Et notre mollesse ne vient-elle pas en partie de cette imbibition? », p. 170).

Evident, toate exemplele, întreg rechizitoriul, argumentările în marea lor majoritate sunt trase din evenimentele în devenire, publice, cotidiene, « sistemul » scriitorului, conturat în stil mai mult aforistic — apartenența spirituală la tradiția moralistilor francezi e și aici evidentă — desfășurându-se sub semnul aproape obsedant al fenomenului politic actual.

Menționam mai sus juvenilitatea deplină, în sens de prospețime în senzații, de surplus de vitalitate, dar și de răsfrângere instinctuală a autorului în discuție, încât, dacă vom mai aminti de pledoaria, evident pro domo: « Pour la jeunesse » (cf. și « Les petits saints de la vie » din volumul anterior), precum și de numeroasele pagini dedicate sportului din care eseistul extrăgea esența agresivității, tehnica disputei, nu fără oarecari raporturi și cu doctrina « luptei pentru viață » cândva la modă, vom fi semnalat, credem, aspectele tipice ale unei atât de singulare personalități literare, care — cel puțin așa cum luăm cunoștință din capitolul final al *Solstițiului de Iunie* — sfârșește prin a se refugia pe o poziție elevată la modul antic, de înțelept care domină prin impasibilitate contingențele. Sunt în aceste pagini terminale și elemente pentru o filosofie a istoriei, în afară de atitudinile cunoscute anterior, cam literară ce e drept, însă nu mai puțin citabilă, în scurgerea căreia succedarea evenimentelor este gândită

ca o « alternare », ca o revenire continuă la aceleași faze, ca o mulare în niște tipare date, tipice (amintire a cercului polybian, Vico, în afară de certe experiențe de gândire personală?), o situație tragică în ordinea politică nefiind în definitiv decât « une nuit de plus sur le monde » (p. 315), priveliștea faptelor istorice amin-tindu-i agitația în loc a mării: « ce sont les va-et-vient de l'histoire. Ce sont les marées de l'univers » (p. 312).

Această concluzie la Montherlant, care a participat probabil mai intens ca oricare alt scriitor francez la ultimele evenimente ale patriei sale, constituie ceva mai mult decât o simplă metaforă, concretizând o experiență interioară autentică, plină de satisfacțiile izolării.

ADRIAN MARINO

CRONICA BIBLIOGRAFICĂ

0.

LUCRĂRI GENERALE

01 *Bibliografie*

Chipail, Dr. Gheorghe G.: Expunere de titluri, activitate și lucrări. București, Tip. Bucovina, < 1943 >. 46 p., 24×16 cm. f. preț.

Firică, Dr. Teodor: Expunere de titluri, activitate și lucrări. București, Tip. Bucovina, < 1943 >. 110 p., 24×17 cm. f. preț.

02 *Biblioteconomie*

Musteș, Dumitru H.: Organizarea științifică a bibliotecilor publice. Câteva probleme statistice. București, Tip. Bucovina, 1943, 11 p., 24×16 cm. f. preț. (Extras din «Școala Românească», nr. 1, Ianuarie 1943).

087. 1 *Cărți pentru copii*

Arghezi, Tudor: Sărbătoarea de Păpuși se începe chiar acuși. Versuri. (București), Ed. Socec. < 1943 >. 5 pl., 30×22 cm. f. preț.

Arghezi, Tudor: Sporturile copiilor. Versuri. (București), Ed. Socec. < 1943 >, 6 pl., 26×19 cm. f. preț.

1.

FILOSOFIE, MORALĂ

1 (09) *Istoria filosofiei*

Siebert, Dr. Otto: Istoria Filosofiei. Tradusă de preotul Nicolae Terchilă. Sibiu, (Tip. Arhidiecezană), 1943.

XVI+452 p. 23×15 cm. Lei 350 (Seria Didactică, nr. 12).

11 *Metafizică*

Steiner, Dr. Rudolf: Știința spirituală, I. Introducere în cunoștința suprasensibilă despre lume și menirea omului. (Timișoara, Ed. Lumina), 1943. XX+153 <— 155 > p.+4 pl. 21×14 cm. f. preț.

13 *Psihologie specială*

Eratostene, Constantin: Astre și glande. Caracter, temperament, destin. București, Tip. Bucovina, < 1943 >. 336 p. 22×16 cm. Lei 950.

15 *Psihologie generală*

Popescu-Teiușan, Ilie: Psihologia copilului și a adolescentului. Ediția II-a. (Craiova), Ed. Scrisul Românesc, 1943. 368 p. 22×15 cm. Lei 350.

18/19 *Filosoși vechi și moderni*

Platon: Menon Euthydemus. În românește de Șt. Bezdechi. Sibiu. Tip. Cartea Românească din Cluj, 1943. 97 <— 99 > p., 25×17 cm. Lei 200. (Institutul de studii clasice, 7).

2.

RELIGIE, TEOLOGIE

Farrar, R. W.: Viața și Operile Sf. Apostol Pavel. Partea II. Traducere... de Nicodim, Patriarhul României. Neamțu, Ed. și Tip. Sf. Monastiri,

1943, 510 p., 24×15 cm. Lei 450. (Ogorul Domnului, Vol. XXIII).

Lascarov-Moldovanu, Al. : Apa cea vie. Fragmente evanghelice. Cu desene de Lena Constante. București, Ed. Casa Școalelor, 1943. 234 p., 21×16 cm. Lei 80.

« **Mergeți și Propoveduiți...** » : Mitropolia Olteniei în opera misionară din Transnistria. Craiova, Tip. Sfintei Mitropolii, 1943, 240 p. + 5 pl., 24×16 cm. f. preț.

Nanu, Preot A. : Poruncile Domnului. Sibiu, Tip. Arhidiecezană, 1943, 60 p., 17×12 cm. Lei 40. (Biblioteca populară « Veniți la Hristos », nr. 17).

Rașcu, I. M. : La Lisieux, cu Sfânta Tereza. Ediția II-a. București, Ed. O. Bianchi, 1943, 118 p., 21×14 cm. Lei 170.

Vasilache, Preot Haralambie Gh. : Altarul spiritualității românești. Neamțu, Ed. Tip. Sfintei Monastiri, 1942, 209 p., 21×13 cm. Lei 170.

3.

ȘTIINȚE SOCIALE. DREPT

30 *Sociologie generală*

Cherulescu, Ing. Constantin : Monografia Comunei Alimănești, județul Olt. Caracal, Tip. Unirea, (1943), 16 p., 24×15 cm. f. preț.

Georgescu, Econ. D. : Familia. Rolul ei în trecut și în organizarea lumii viitoare. București, Tip. Zidire Nouă, 1942, 20 p., 20×12 cm. Lei 25.

Județul Târnava Mică. Schiță monografică. Publicată de Prefectura județului Târnava Mică sub îngrijirea Prof. Dr. Coriolan Suci. Blaj, Tip. Unirea, Miron Roșu, 1943, 100 <—103 >, p. + 2 pl., 29×20 cm. f. preț.

Sudețeanu, Constantin : Corelația aspectelor vieții sociale. Sibiu, Tip.

Cartea Românească din Cluj, 1943, 153 <—156 > p., 20×14 cm. Lei 170.

Thomescu-Baciu, N. : Urziceni. Cu 24 ilustrațiuni. București, Tiparul Românesc, 1943, 95 p., 21×14 cm. f. preț.

31 *Statistică. Demografie*

Manuilă, Dr. Sabin : Die Folgen der Teilung Siebenbürgens in demographischer Hinsicht. Bukarest, < Imprimeria Națională >, 1943, p. 723—747 + 1 h., 31×23 cm. f. preț. (Sonderabdruck aus « Siebenbürgen »).

Morariu, Prof. Tiberiu : Maghiarizarea orașelor din Transilvania. Sibiu, Tip. Cartea Românească din Cluj, 1943, 8 p., 23×16 cm. f. preț. (Extras din « Buletin Eugenic și Biopolitic » vol. XIV, nr. 3—4, 1943).

32 *Politică*

Eminescu, M. : Scrieri politice. Comentate de D. Murărașu. Ediția IV-a definitivă. Craiova, Ed. Scrisul Românesc, < 1943 >, 438 p., 20×14 cm. Lei 325. (Clasicii români comentați).

Moldovan, I. : Statul etnic. Sibiu, Tip. Cartea Românească din Cluj, 1943, 19 p., 22×15 cm. f. preț. (Extras din « Buletin eugenic și biopolitic », vol. XIV, nr. 1—2, 1943).

33 *Economie politică*

Georgescu, Mircea : Spre un statut al arendării. București. Imprimeria Națională, 1943, 30 p., 24×17 cm. f. preț.

Jinga, Prof. Victor : Das Wirtschaftliche Leben in Siebenbürgen. Bukarest, < Imprimeria Națională >, 1943, p. 647—678. 31×23 cm. f. preț. (Sonderabdruck aus « Siebenbürgen » ; Institut für Rumänische Geschichte in Bukarest).

Moș, Gheorghe : O pagină culturală în istoria Ghelarului, în cadrul organizației « Muncă și Lumină ». Craiova, Scrisul Românesc, 1943, 67 p., 24×17 cm. f. preț.

Despre activitatea culturală și socială a corului muncitoresc din comuna minieră Ghelar din jud. Hunedoara.

Protopopescu, V. V., C. M. Meriu și I. I. Bozdog : Ghidul pieței financiare. Acțiuni și rente cotate în Bursă. București, Ed. « Cercetări Juridice », 1943, 315 p., 24×16 cm. Lei 2.000.

Stoika, Prof. Dr. N. N. : Legislația și Technica Burselor de Valori. București, Ed. « Cercetări Juridice », 1943, 239 <—243 > p., 24×16 cm. f. preț. (Studii de drept bursier românesc).

34 Drept. Legislație

Docan, George P. : Interdependența legilor provinciale și de unificare. Studiu de jurisprudență. București, Imprimeria Națională, 1943, 95 p., 21×13 cm. Lei 200.

Negulescu, Paul și George Alexianu : Tratat de Drept Public. Tomul I—II. București, Ed. Casa Școalelor, 1942—1943, 24×16 cm. Lei 500 fiecare vol.

Petrescu, Gheorghe A. : Evoluțiunea organizării judecătorești în România. București, Tip. Bucovina, < 1942 >, 32 p., 24×17 cm. f. preț. (Extras din Revista de Drept Public, nr. 3—4, 1942).

Vălimărescu, Al. : Dela Codul Napoleon la Volksgesetzbuch. București, Tip. Remus Cloflec, 1943, 50 p., 24×16 cm. f. preț. (Extras din revista « Cercetări Juridice », nr. 1/1943).

Voiculescu, Radu : Promisiunea unilaterală de vânzare imobiliară în dreptul comparat. București, (Tip. Curierul Judiciar, 1943, 204 p., 22×13 cm. f. preț.

37 Invățământ. Educație

Georgescu-Tistu, Victoria : Studiul individualității și orientarea profesională. București, Tip. Bucovina, 1942, 102 p., 25×18 cm. Lei 150. (Extras din Anuarul Liceului de fete « Domnița Ileana », București).

Ionescu, Otilia Eu. : Din viața unei școli, Liceul de fete « Domnița Ileana » București 1926—1942. București, Tip. Bucovina, 1942, 363 p., +5 pl., +6 t., 26×18 cm. Lei 500.

Onișu, Ing. Florin : O metodă de supraveghere a corpului didactic din școlile secundare și profesionale. < Sibiu >, f. tip., 1942, 12 p., 24×16 cm. (Extras din Revista de Psihologie din Cluj la Sibiu).

39 Folclor

Pop-Reteganul, Ion : Povești ardelenesti. Cu desene de N. Brana. București, Fundația Culturală Regală « Regele Mihai I », < 1943 >, 213<—215 > p. +1 pl., 20×15 cm. Lei 60. (Cartea Satului, 42).

Topelius, Z. : Basme din Finlanda. Traducere de Victor Stoe. (București), Asociația Româno-Finlandeză. < 1943 > 120 p. +7 pl., 21×15 cm. Lei 200.

4.

FILOLOGIE. LINGUISTICĂ

Candrea, I. Aurel : I learn english. Curs practic de limba engleză. Metoda cea mai lesnicioasă pentru a învăța în scurt timp limba engleză fără profesor. București, (Tip. Socec), < 1943 >, XIV + 356 p., 23×15 cm. Lei 500.

Grimm, P. : « Glosarul lui Creangă ». Sibiu, Tip. Cartea Românească din Cluj, 1943, 7 p., 24×16 cm. f. preț. (Extras din Dacoromania, X, Partea II).

Lascu, Nicolae: Dacia Felix. Intre filologie și istorie. Sibiu, Tip. Cartea Românească din Cluj, 1943, 24 p., 24×16-cm. f. preț.

Marcu, Alexandru: Dicționar român-italian. Ediția IV-a. București, (Tip. Socec), < 1943 >, 624 p., 14×10 cm. Lei 300. (Biblioteca pentru toți, nr. 1306—1320).

Petrovici, E.: Daco-Slava. Sibiu, Tip. Cartea Românească din Cluj, 1943, 45 p., 24×17 cm. f. preț. (Extras din «Dacoromania», X, Partea II).

Pușcariu, Sextil: Etimologii și notițe etimologice. Sibiu, Tip. Cartea Românească din Cluj, 1943, p. 285—297, 24×17 cm. f. preț. (Extras din Dacoromania, X, Partea II).

Rosetti, Al.: Geschichte der rumänischen Sprache. Allgemeine Begriffe. Bukarest, < Imprimeria Națională >, 1943, 118 p., 21×13 cm. f. preț.

Rosetti, Al.: Storia della lingua romana. Nozioni generali. Bucarest, < Imprimeria Națională >, 1943, 110 p., 21×14 cm. f. preț.

Seidel, Eugen: Das Wesen der Phonologie. București (Imprimeria Națională), 1943, 83 p., 23×16 cm. (Societatea Română de Linguistică, Seria I, Memorii, 2 A).

5.

ȘTIINȚE PURE

53 *Fizică. Mecanică*

Cucu, Căpitan A. Ilie: Calculul avionului. Partea I. Calculul aerodinamic. București, Imprimeria Națională, 1943, 182<—185> p.+1 pl., 24×15 cm. f. preț.

57 *Științe biologice*

Moldovan, I.: Biologia familiei și etnobiologia. Sibiu, Tip. Cartea Românească din Cluj, 1942, 27 p.,

23×15 cm. f. preț. (Extras din «Buletin Eugenic și Biopolitic», Vol. XIII, nr. 9—12, 1942).

58 *Botanică*

Borza, Al.: Schedae ad «Floram Romaniae exsiccatam», A Museu Botanico Universitatis Clusjensis (în Timișoara), editam. Centuria XXIV-XXV. Timișoara, Tipografia Românească, (1943), 66 p., 24×17 cm., f. preț. (Extras din Buletinul Grădinii Botanice și al Museului Botanic dela Universitatea din Cluj la Timișoara, XXIII, nr. 1—2).

6.

ȘTIINȚE APLICATE

61 *Medicină. Igienă*

Kitulescu, Dr. G.: Istoricul Spitalului Slatina-Olt. Volum omagial închinat comemorării de 150 ani de existență a Spitalului. Craiova, Ed. Scrisul Românesc, (1943), 123<—125> p.+26 pl., 28×20 cm. f. preț.

Radu-Arad, Dr. Corneliu: Ocrotirea copilului. Sibiu, Tip. Cartea Românească din Cluj, 1943, 58 p., 23×15 cm. f. preț.

Zolog, Prof. Dr. M.: Igiena școlară. Sibiu, Tip. Cartea Românească din Cluj, 1943, 68 p., 23×15 cm. f. preț. (Extras din «Buletin Eugenic și Biopolitic», vol. XIII, nr. 9—12, 1942).

63 *Agricultură. Zootehnie*

Băicoianu, Dr. Ing.-Agr. C.: Creșterea rațională a păsărilor de curte. Ediția II-a. București, Tip. Bucovina, 1943, 351 p., 25×18 cm. f. preț.

Cornățeanu, Prof. N. D.: Condițiile pentru intensificarea agriculturii românești. București, Imprimeria Națională, 1943, p. 40—73, 24×15 cm.

f. preț. (Extras din Analele Facultății de Agronomie din București).

Teodorescu, Prof. I. C. : Inventarul centrelor viticole cele mai importante din România. București, Tip. Bucovina, < 1943 >, 45 p., 24×16 cm. f. preț. (Extras din « România Viticolă », n-rele 3, 4—5 și 6, 1942).

Teodorescu, Prof. I. C. : Dr. Gh. Constantinescu, Dr. Sergiu Gogălniceanu, Dr. C. V. Oprea: Viile experimentale din România. București, Imprimeria Națională, 1943, 211 p., 23×16 cm. f. preț. (Institutul de Cercetări Agronomice al României).

7.

ARTE FRUMOASE

Zambaccian, K. H. : Pagini de artă. București, Ed. Casa Școalelor, (1943), 173 p.+83 pl., 33×24 cm. Lei 600.

Cuprinde 31 articole și cronice artistice, asupra unor personalități artistice străine (Tițian, Ingres, Delacroix, Cézanne, Renoir, Fragonard, Matisse) și române (Grigorescu, Andreescu, Luchian, Petrașcu, Pallady, Balthazar, Șirato, Tonitza, Paciurea, Brâncuși, Medrea) și 83 reproduceri, în special după pictorii și sculptorii români, dintre care 11 colorate.

8.

LITERATURA

8.08 *Tehnică literară*

Papadima, Ovidiu : Probleme de construcție în dramă. București, Imprimeria Națională, 1943, p. 591—610, 23×15 cm. f. preț. (Extras din Revista Fundațiilor Regale, nr. 6, Iunie 1943).

859 *Literatură română*859.09 *Critică și istorie literară*

Eminescu și Bucovina. Cernăuți, Tip. Mitropolitul Silvestru, 1943,

XVI+643 p.+2 pl., 22×15 cm. Lei 800.

Din cuprins: Amintiri despre Eminescu, de T. V. Ștefanelli; Bucovina în viața și opera lui M. Eminescu, de Aurel Vasiliu; Aron Pumnul - Mihail Eminescu, de C. Loghin; Despre Aglaea Eminescu, sora poetului, de Augustin Z. N. Pop; În satul Emino-vicenilor, de Vasile Gherasim; Popasuri eminesciene în Cernăuți, de Eugen Păunel.

Iascu, N. : Vasile Aron și Ovidiu. Sibiu, Tip. Cartea Românească din Cluj, 1943, 42 p., 23×15 cm. f. preț. (Extras din « Studii literare », Vol. II).

Loghin, Constantin : Aron Pumnul - Mihail Eminescu. I. Reabilitarea lui A. Pumnul. II. Influența lui A. Pumnul asupra lui M. Eminescu. Cernăuți, Ed. Mitropolitul Silvestru, 1943, 99<—101> p., 22×15 cm. Lei 100. (Colecția « Societății Scriitorilor Bucovineni »).

Maiorescu, Titu : Critice, 1866-1907. Ediție completă, Vol. III. București, (Tip. Socec), < 1943 >, 295 p., 21×14 cm. f. preț.

Mihăescu, N. : Valori literare în opera lui N. Filimon. (București, Ed. Casa Școalelor, 1943), 125<—127> p., 22×15 cm. Lei 150.

859—1 *Poezie*

Alexandrescu, Grigore : Poezii. Fabule. București, Ed. Remus Cioflec, 1943, 39 p., 18×12 cm. Lei 30. (Cartea Noastră, nr. 9).

Alecsandri, Vasile : Legende istorice. București, Ed. Remus Cioflec, 1943, 63 p., 18×13 cm. Lei 30. (Cartea Noastră, nr. 8).

Alecsandri, Vasile : Poezii. Doine, Mărgăritărele, Pasteluri, Ostași noștri, Suvenire, Diferite. București

Ed. Remus Cioflec, 1943, 88 p., 18×13 cm. Lei 45 (Cartea Noastră, nr. 7).

Aleesandri, Vasile: Poezii populare. Cântece bătrânești. Balade, Doine, Hore. București, Ed. Remus Cioflec, 1943, 86 p., 18×13 cm. Lei 45. (Cartea Noastră, nr. 6).

Biji, Ursula: Cer troglodit. Gravuri de Dobrian. (București), Tip. Bucovina, <1943>, 60 p., 22×15 cm. f. preț.

Bolintineanu, Dimitrie: Legende istorice. București, Ed. Remus Cioflec, 1943, 37 p., 18×12 cm. Lei 15. (Cartea Noastră, nr. 10).

Giurgiuca, Emil: Dincolo de pădure. București, Ed. Fundației Regale pentru Literatură și Artă, 1943, 109 p., 20×14 cm. f. preț.

Gyr, Radu: Poeme de războiu. Gravuri de F. Micoș. <București>, Ed. Gorjan, 1942, 71 p., 27×20 cm. Lei 150.

Mircea, Lucian: Tristul destin. Piatra-Neamț, (Tip. Românească, 1943), 71 p., 19×13 cm. Lei 120.

Novceanu, Gheorghe: Laude. Cernăuți, (Tip. Mitropolitul Silvestru), 1943, 90 <—93> p., 24×16 cm. Lei 200. (Colecția «Societății Scriitorilor Bucovineni»).

Odeanu, Anișoara: Moartea în cetate. Versuri. București, Ed. Fundației Regale pentru Literatură și Artă, 1943, 98 <—100> p., 19×14 cm. f. preț.

Panaît, Dobre: Lacrimi. Versuri. (București, Ed. Gorjan), <1943>, 75 p., 19×14 cm. f. preț. (Colecția «Muncă și Lumină»).

Pillat, Ion: Asfodela. Cu o prefață de N. I. Herescu. București, <Împriimeria Națională>, 1943, 93 p., 18×12 cm. f. preț. (Edițiile Ausonia, 1).

Popescu-Maldăr, Ilie: Eroice. Poezii. Câmpina, Tip. Gutenberg, 1943, 58 <—61> p., 21×14 cm. f. preț.

Rizescu, Gh.: Poezii, închinat e elevilor de liceu și fiului meu. București, Tip. Revista Găniului, 1943, 163 p., 22×14 cm. Lei 168.

Rizescu, Gh.: Spații și materii. Versuri. Vol. II (București), <—112> p., 22×15 cm. Lei 130.

Teaciuc Albu, N.: Poezii chinezești. Cernăuți (Tip. Mitropolitul Silvestru), 1943, 62 <—64> p., 15×11 cm. Lei 200. (Colecția «Societății Scriitorilor Bucovineni»).

Teodoreanu, Al. O.: Caiet. Versuri. Ediția II. București, Ed. Fundației Regale pentru Literatură și Artă, 1943, 98 p., 19×14 cm. f. preț.

Tzigara-Samuraș, Sandu: Culesul de apoi. Versuri. <București>, Ed. Casa Școalelor, 1943, 47 p., 21×14 cm. Lei 80.

Voevidca, George: Pro Patria. Cernăuți, (Tip. Mitropolitul Silvestru), 1943, 93 <—96> p., 22×15 cm. Lei 120. (Colecția «Societății Scriitorilor Bucovineni»).

Vora, Emil: Inalte vânturi. (București), Tip. Bucovina, 1943, 60 p., 22×15 cm. Lei 150.

Zaharia, E. Ar.: Antologie Rădăuțeană. Cu o copertă de Eugen Drăguțescu. Cernăuți (Tip. Mitropolitul Silvestru), 1943, 144 p., 25×17 cm. Lei 250. (Colecția Scriitorilor Bucovineni).

859—2 Teatru

Divarius, Leonard: Liberatorul. Fragment istoric, în versuri, în 5 părți. Timișoara, Tip. Dacia Traiană, 1943, 161 <—164> p., 22×14 cm. Lei 200. (Colecția «Dacia», nr. 1).

Luca, Ana : Pe urma soarelui. Piesă în 4 acte. (București, Tip. Socec), < 1943 >, 101 p., 14×9 cm. Lei 70. (Biblioteca Teatrului Național, Seria III-a, nr. 35).

Petrescu, Camil : Mioara sau toată lumea e sinceră la 20 de ani. Comedie în trei acte. București, (Tip. Socec), < 1943 >, 175 p., 14×9 cm. Lei 80. (Biblioteca Teatrului Național, Seria III-a, nr. 33).

859—3 *Proză literară*

Brătescu-Voinești, I. Al. : Rătăcire. Nuvele-Schițe-Scrisori. Ediția III-a. București, Ed. Cartea Românească, (1943), 199 p., 19×13 cm. Lei 280.

Cioflec, Romulus : Pe urmele destinului. O goană în jur de sine însuși. Vol. I—II. (București), Ed. Remus Cioflec, < 1943 >, 388 p. (I); 373 p. (II), 21×13 cm. Lei 800.

Creangă, Ion : Amintiri din copilărie. București, Ed. Remus Cioflec, 1943, 104 p., 18×13 cm. Lei 45. (Cartea Noastră, nr. 3).

Creangă, Ion : Povești. București, Ed. Remus Cioflec, 1943, 60 p., 18×13 cm. Lei 30. (Cartea Noastră, nr. 1).

Creangă, Ion : Povești și anecdote. București, Ed. Remus Cioflec, 1943, 61 p., 18×13 cm. Lei 30. (Cartea Noastră, nr. 2).

Dessila, Octav : Turbă, Roman. Ediția IV-a. București, Ed. Cartea Românească, (1943), 467 p., 19×13 cm. Lei 600.

Petrescu, Cezar : Duminica orbului. Roman. București, (Tip. Socec), < 1943 >, 384 p., 19×13 cm. f. preț.

Pop, Mihail : Undeva pe un țarm. Roman. București, Ed. Contemporană, 1943, 218 p., 18×12 cm. Lei 240.

Pricopie, Mihail : Puterile credinței. Roman. (București, Tip. Remus Cio-

flec), < 1943 >, 156 p., 21×14 cm. Lei 150.

Rebreanu, Liviu : Gorila. Roman, Vol. I—II. Ediția IV. București, (Tip. Socec), < 1943 >, 320 p., (I)—619 p. (II), 19×12 cm. Lei 480.

Rebreanu, Liviu : Ion. Roman Vol. I—II. Ediția XII-a. București, (Tip. Socec), < 1943 >, 293 p. (I); 263 p. (II), 19×12 cm. Lei 560.

Sadoveanu, Mihail : Țara de dincolo de negură. București, Ed. Cartea Românească, (1943), 372 <—374 > p., 19×13 cm. Lei 540.

Tudoran, Radu : Anotimpuri. Roman. București, (Tip. Socec), < 1943 >, 486 p., 20×14 cm. Lei 550.

Tudoran, Radu : Un port la răsărit. Roman. Ediția V-a. București, (Tip. Socec), < 1943 >, 511 p., 20×14 cm. Lei 500.

Vasilescu, Ioan F. : Cântecul ucis. Roman, (București, Tip. Curentul, 1943), 83 p., 21×15 cm. f. preț.

859—4 *Eseuri. Memorii*

Becescu, Florin : Cu fierul roșu. Documentare anti-comunistă. Cu 70 ilustrații în text și 48 planșe. București, Ed. Dacia Traiană, (1942), 406 p., 25×17 cm. Lei 500.

Brătescu-Voinești, I. Al. : Din pragul apusului. Gânduri—Amintiri. București, Ed. Cartea Românească, (1943), 201 <—205 > p., 19×13 cm. Lei 280.

Brătescu-Voinești, I. Al. : Origina neamului românesc și a limbei noastre. București, Ed. Cartea Românească, (1943), 63 p., 19×13 cm. Lei 80.

Munteanu, Ionel : Amintiri din teatru. București, Tip. Remus Cioflec, 1943, 16 p., 21×14 cm. f. preț.

Pillat, Ion : Tradiție și literatură. (București), Ed. Casa Școalelor, 1943, 321 p., 21×14 cm. Lei 300.

Culegere de eseuri: George Coșbuc; Poezia lui P. Cerna; Alexandru Macedonski, omul și poetul; Amintirile lui Ion Creangă; Vasile Alecsandri, poet al pământului și al sufletului românesc; Eminescu și poezia pură; Romantismul românesc; Specificul românesc și lirica noastră modernă, etc.

Rebreanu, Liviu: Amalgam. București, (Tip. Socec), <1943>, 278 p., 19×12 cm. Lei 360.

Culegere de 13 eseuri, printre care: 1. Coșbuc; 2. Centenarul nuvelei românești; 3. O scrisoare pierdută; 4. Cei trei mușchetari; 5. Hamlet; 6. Reymont; 7. Mărturisiri; 8. Lauda țăranului român.

82/89 *Traduceri din literaturile străine*

Buck, Pearl S.: Mândrie. Traducere de Jul. Giurgea. Ediția V-a. București, Ed. Contemporană, (1943), 386 p., 19×15 cm. Lei 600.

Cleavelly, Hugh: Jim Murray detectiv în familie. București, Ed. Vatra, <1943>, 201 p., 16×12 cm. Lei 92. (Colecția Atlantis).

D'Errico, Ezio: Noaptea de 14 Iulie. Traducere din limba italiană de V. Petrescu. București, Ed. Danubiu, (1943), 182 p. 16×12 cm. Lei 72. (Colecția Capodopera.).

Field, Peter: Roșcovanul. (Der rote Adams). Traducere din germană de Șt. Socrate. București, Ed. Danubiu, (1943), 184 p., 16×12 cm. Lei 72. (Colecția «Cititorului», nr. 9).

Giono, Jean: Să-mi rămână bucuria. Traducere de Șerban Bascovici. (București), Ed. Contemporană, (1943) 422 p., 19×13 cm. Lei 470.

Goethe, W. v.: Götz von Berlichingen. Dramă în 5 acte. Traducere de Laura M. Dragomirescu. (București, Tip. Bucovina), <1943>, 83 p.,

24×16 cm. Lei 100. (Colecția «Convorbiri Literare»).

Goldoni, Carlo: Mincinosul. Comedie în 3 acte. În românește de Alexandru Marcu. București, (Tip. Socec), <1943>, 14×9 cm. Lei 80 (Biblioteca Teatrului Național, Seria III-a, nr. 36).

Gummerus, E. R.: Fortăreața. Roman. Traducere de Ștefan Baciu și Sergiu Dumitrescu. (București), Ed. Remus Cioflec, 1943, 311 p., 22×15 cm. Lei 400.

Järviluoma, Artturi: Evadare. Dramă în 3 acte. București, (Tip. Socec), <1943>, 104 p., 14×9 cm. Lei 80. (Biblioteca Teatrului Național, Seria III-a, nr. 37).

Knittel, John: El Hakim. Roman. Traducere din limba germană de George Sbârcea. (București, Tip. Socec), <1943>, 365 p., 20×14 cm. Lei 450.

Knittel, John: Via Mala. Roman. București, (Tip. Socec), <1943>, 584 p., 19×14 cm. Lei 450.

Majocchi, Andrea: Printre Bisturie și Foarfece. (Din însemnările unui chirurg). Cu o prefață de Prof. Dr. Victor Gomoiu. Traducere de Giuseppe Sabbarese. București, Ed. Remus Cioflec, 1943, 227<—229> p., Lei 300.

Papini, Giovanni: Un om sfârșit. Traducere din limba italiană de Alexandru Marcu. București, (Tip. Socec), <1943>, 228 p., 20×14 cm. Lei 340.

Shakespeare, W.: Nevestele vesele din Windsor. Comedie în 5 acte. Din și în forma originală de Dragoș Protopopescu. (București, Tip. Socec), <1943>, 146 p., 14×9 cm. Lei 80. (Biblioteca Teatrului Național, Seria III-a, nr. 38).

Sibson, Francisc: Naufragiații de pe Springbock. (L'Incroyable!). Traducere de Cesar Rădulescu Barbelian. București, Ed. Podeanu, (1943), 245 p., 16×12 cm. Lei 82. (Colecția Aventuri din toată lumea).

Veuzit, Max de: Soțul meu. Roman. București, Ed. Gorjan, <1943>, 333 p., 19×13 cm. Lei 380.

Wallace, Edgar: Omul dela Carlton. (The Man from Carlton). Traducere de Simion Săveanu. București, Ed. Noastră, (1943), 109 p., 23×15 cm. Lei 102.

9.

ISTORIE. GEOGRAFIE

9 *Istorie în general*

Ciorănescu, Al.: Rumänien. Eine Übersicht. București, <Imprimeria Națională>, 1943, 51 p.+11 pl., 21×13 cm. f. preț.

Costin, Miron: Cartea pentru descălecatul de 'ntâiu a Țării Moldovei și a neamului românesc și Letopisețul Țării Moldovei dela Aron Vodă, de unde este părăsit de Ureche Vornicul de Țara de jos. București, Ed. Remus Cioflec, 1943, 40 p., 18×12 cm. Lei 30. (Cartea Noastră, nr. 5).

Daicovici, Prof. C.: Daker und Rumänien. Bukarest, <Imprimeria Națională>, 1943, p. 175—186+1 pl., 31×23 cm. f. preț. (Sonderabdruck aus «Siebenbürgen»; Institut für Rumänische Geschichte in Bukarest).

Daicovici, Prof. C.: Siebenbürgen im Altertum. Bukarest, <Imprimeria Națională>, 1943, 243<—245> p.+32 pl., 21×13 cm. f. preț.

Daicovici, Prof. C.: La Transilvania nell'Antichità. Bucarest, <Imprimeria Națională>, 1943, 223 p.+33 pl., 21×13 cm. f. preț.

Giurescu, Prof. Constantin C.: La Transilvania. Bucarest, <Imprimeria Națională>, 1943, 29 p.+9 pl., 21×14 cm. f. preț.

Iorga, N.: Oameni reprezentativi în purtarea războaielor. Lecții ținute la Școala de Război în 1937. București, «Imprimeria Națională», 1943, 141 <—143> p.,+10 pl., 24×16 cm. f. preț.

Matasă, Preot C.: Câmpul lui Dagoș. Toponimie veche și actuală din județul Neamț. București, (Tip. Curierul Judiciar), 1943, 68 p., 24×16 cm. Lei 100.

Moga, Ion: I Romeni di Transilvania nel medio evo. Bucarest, <Imprimeria Națională>, 1943, 107 p., 24×16 cm. f. preț. (Estratto dalla «Revue Historique du Sud-Est européen», XIX, 1, 1942).

Micu, Emil: Contribuțiuni la istoric regimentului grăniceresc întâi valah. București, <Imprimeria Națională>, 1943, 115 <—117> p., f. preț. (Institutul de Istorie Națională din București).

Negreanu, Dr. Maria I.: Români din Tg.-Sîcuesc și satele învecinate. După condica bisericii ortodoxe din Tg.-Săcuesc. Cu 3 planșe și 2 hărți. (1781—1898). București, <Imprimeria Națională>, 1943, 112 p.+6 pl. f. preț. (Institutul de Istorie Națională din București).

Naum, Prof. Teodor A.: Germania lui Tacit. Introducere, text, traducere, comentariu, apendice critic. (Sibiu, Tip. Cartea Românească din Cluj, 1943), 218 p., 20×14 cm. Lei 250. (Institutul de Studii Clasice, nr. 8).

Neculec, Ion: O seamă de cuvinte. Letopisețul Țării Moldovii dela Dabija Voevod până la domnia lui Ioan Mavrocordat Voevod, 1662—1743. București, Ed. Remus Cioflec, 1943, 56 p.,

18×12 cm. Lei 30. (Cartea Noastră, nr. 4).

Pop, Prof. Sever: Die Toponymie Siebenbürgens. Bukarest, < Imprimeria Națională >, 1943, p. 319—348 p.+1 h., 31×23 cm. f. preț. (Sonderabdruck aus « Siebenbürgen »; Institut für Rumänische Geschichte in Bukarest).

Popiți, Gr.: Ungaria subjugată. 1526—1919. (Izvoare și documente inedite). (București), Ed. Vreimea, (1943), 31 p., 16×12 cm. Lei 60.

Ursu, Horia I.: Storia dei Romeni. Bucarest, < Imprimeria Națională >, 1943, 125 p.+13 pl., 21×13 cm. f. preț.

91 *Geografie*

Giurescu, Constantin C.: Harta Stolnicului Constantin Cantacuzino. O descriere a Munteniei la 1700. București, Imprimeria Națională, 1943, 28 p.+ 1 pl., 24×17 cm. f. preț. (Extras din Revista Istorică Română, Vol. XIII, 1943).

Mehedinți, S.: Opere complete. Vol. I. Introducere în geografie. București, Ed. Fundației Regale pentru Literatură și Artă, 1943, 278 p., 23×15 cm. f. preț. (Biblioteca Enciclopedică).

Mehedinți, Prof. S.: Rumänien. Das Land und sein Volk. Physikalisch-geographische und anthropogeographische Betrachtungen. Bukarest, < Imprimeria Națională >, 1943, 159 p.+8 pl., 21×13 cm. f. preț.

Someșan, Laurian: Câmpia Tisei ca barieră etnică. București, < Imprimeria Națională >, 1943, 131 p., 21×13 cm. f. preț.

92 *Biografie*

Aubry, Octave: Impărăteasa Eugenia. Traducere de Alexandru Talex. (București), Ed. Contemporană < 1943 >, 384 p., 19×14 cm. Lei 400.

Brion, Marcel: Laurențiu Magnificul. Traducere de H. V. Stahl. (București), Ed. Contemporană, (1943), 302 p., 19×14 cm. Lei 350.

Camariano, Nestor: Poetul grec Costis Palamas. București, Imprimeria Națională, 1943, p. 346—356, 23×15 cm. f. preț. (Extras din Revista Fundațiilor Regale, nr. 5, Mai 1943).

Rădulescu-Pogoneanu, Elena: Maria Cantacuzino. București, Tip. Bucovina, < 1943 >, 16 p., 23×16 cm. f. preț. (Extras din « Convorbiri Literare », Ianuarie 1943).

George Baiculescu

UMANISM ANTIC

Vergiliu în italienește

Admirația continuă de care s'a bucurat marele poet latin în Italia n'a pierdut nimic din intensitate în zilele noastre puțin favorabile umanismului antic, în vremuri dominate de progresul tehnic, de civilizația aceasta modernă care în bună parte a materializat cultura, așa cum scrie undeva Oswald Spengler.

Tradiția clasicismului a mântuit în actualitate, cu toată vicisitudinea împrejurărilor cultul marilor valori umaniste, făcând din ele un nesecat izvor de inspirație, bogăție de motive pentru creația literară, temeinică pregătire a unui climat spiritual care să mențină la nivel ridicat prestigiul cultural al unei țări latine.

Vergiliu pentru Italia este primul mare poet național care cântă în *Eneida* faptele legendarului erou Eneas ajuns pe malurile Ausoniei, unde avea să se desvolte mai târziu poporul latin destinat să stăpânească neamurile: *Tu regere imperio, Romane, memento!*

Poetul Vergiliu preamărind virtuțile vechilor Romani, construind o epopee în care mitul se împletește cu o rară sensibilitate poetică, versurile lui au fost prețuite de contemporani, mult admirate în Evul Mediu și în timpurile moderne și au reușit cu

succes să înfrunte atâtea generații de imitatori, critici ori detractori.

Dintre scriitorii clasici, în ultimul timp, Vergiliu a apărut în frumoase ediții însoțite mai ales de bogate comentarii, care să ușureze înțelegerea și interpretarea versurilor marelui poet mantuan.

Recent a apărut în « Biblioteca per la diffuzione degli studi classici » o ediție a textului *Eneidei*, însoțită de o frumoasă traducere în proză și un comentariu destul de bogat. *L'Eneide tradutta e comentata col testo a fronte da Antonio Lombardi*, Firenze, G. G. Sansoni, editore, 1942. Scoasă în format portativ, fiecare carte a epopeei e precedată de un « sommario », iar o pagină are textul, alături traducerea, urmând imediat în continuare, câte două pagini de comentariu, astfel că ceea ce s'a citit, ușor poate interpretat într'o urmare naturală, fără a recurge la note în josul paginei ori la finele cărții.

Volumele, cuprinzând fiecare câte 2 cărți, sunt cu îngrijire tipărite și astfel alcătuite încât să corespundă destinației de a fi cât mai larg răspândite, adresându-se la fel cunoscătorilor limbii latine cât și celor ce vor s'o citească numai în traducere.

Noua ediție a *Eneidei* lui Vergiliu, tradusă și comentată de Antonio Lombardi, apărută după alte numeroase

ediții și studii relative la poet și operă, confirmă încă odată prețuirea și cultul de care se bucură marii creatori de literatură clasică în Italia, țara de nobilă tradiție umanistă.

Gh. Bulgăr

G. Guțu, « Scrisorile lui Seneca sunt adevărate scrisori? »

Problema pe care autorul a indicat-o în titlul studiului său — (Extras din Anuarul Inst. de studii clasice, IV, 1941—42, Sibiu) — este o veche controversă în istoria literară latină, asupra căreia — deși amănunțite cercetări s'au făcut — părerile învățaților au fost totdeauna împărțite.

Discutând asupra « realității epistolare » a Scrisorilor annaeane către Lucilius, cercetătorii au crezut că au de a face fie cu adevărate scrisori (v. Otto Binder, *Die Abfassungszeit von Senecas Briefen*, 1905), fie cu o simplă operă morală ce îmbracă de circumstanță forma epistolară (Justus Lipsius, părere reluată în 1890 de Hilgenfeld, în *L. Annaei Senecae epistulae morales*...).

O teză împăciuitoare a propus în 1893 Schultess, care vedea în aceste scrisori exhortațiuni morale (salutares admonitiones) destinate în aceeași măsură publicului și lui Lucilius, și trimise acestuia din urmă în grupe mai mult sau mai puțin întinse.

Pornind dela multele nedumeriri pe care cartea lui Albertini: *La composition dans les ouvrages philosophiques de Sénèque* (Paris 1923) le lasă cititorului, d. G. Guțu crede că « Justus Lipsius, cu o intuiție ce-și găsește sprijinul în atâtea observații de amănunt, era pe linia celei mai mari probabilități ».

Intr'adevăr, d-sa aduce pentru adevărarea părerii acestuia o seamă de

mărturii și observații întemeiate pe textul scrisorilor, care dovedesc lămurit că forma epistolară (litteris mando) a Scrisorilor către Lucilius, compuse în vederea publicării, cu conștiința valorii lor dincolo de actualitate (posterorum negotium), nu este decât *simpliciter procedeu scriitoricesc*, — așa cum cunosc toate istoriile literare.

Suntem întru totul de acord cu concluziunile d-lui G. Guțu, și prețuind ca și d-sa valoarea însăși a *Epistolelor* lui Seneca, ne întrebăm numai dacă nu a venit și pentru cultura noastră prilejul de a înlătura situația ciudată în care ne găsim, când doritorilor să cunoască frumusețile literaturii greco-latine nu le putem pune la îndemână prea multe texte.

Nicolae Predescu

REVISTE

Idealul de viață umanist

D-na Alice Voinescu publică un studiu « Idealul de viață umanist » în *Revista Scriitoarelor și Scriitorilor Români* (Anul XVII, Nr. 5—6), arătând cronologic diferitele aspecte ale umanismului, care, la un moment dat, este « starea culturii europene, de uimire fericită, în fața unei taine pe care omul o simte în el și în întreaga făptură, taină în care el îl simte prezent pe Dumnezeu. De aceea, umanismul e înfiorat de dragoste ». Căci, susține d-na Voinescu, « umanismul nu e, cum se crede adesea, antropocentric; el e minunea unei împăcări între natură și supra-natură, între uman și divin... Trebuie înlăturată prejudecata că instaurarea omului în domnia universului, prin detronarea lui Dumnezeu, ar fi un ideal umanist. Acest ideal e al altei epoci, când visul umanist încetează ».

R.

LITERATURĂ

D. V. Barnovschi: *Stăvilare*

Având la îndemână întâmplări din războiul actual și o ideologie conservatoare, d. D. V. Barnovschi a scris un roman *Stăvilare* (editura Națională Gh. Mecu), în care pune tocmai în conflict mentalitatea comunistă cu cea tradițional românească. În viața boierului Mihail Tâlmaz, mare proprietar în bălțile dunărene, apare o Rusoaică bolșevică, venită împreună cu alți parașutiști sovietici. Boierul, care-și are doi fii pe front, se îndrăgostește de această femeie. Tovarășii ei o răpesc de la moșie, iar boierul o regăsește cu ajutorul unui spion evreu, fapt care apare autorităților noastre dovada unei complicități a boierului cu comuniștii. La judecată, Tâlmaz lăsându-se ademenit de amestecul unei binevoitoare doamne Coțofenescu, Rusoaica Natașa îl pedepsește din gelozie, declarându-l complice, pentru a fi și el condamnat la moarte. Finalul cărții pomenește vag că «s'a făcut dreptatea cea dreaptă» acestui tată încercat, care-și pierde un fiu devenit erou și pe care sufletul slav îl ademenise prin tulburătoarea Natașa.

Povestirea are situații cu totul false și neverosimile, reia teme de psihologie slavă, destul de cunoscute, iar expunerea are ceva din cursivitatea reportajelor gazetărești, unde faptele se relatează din afară, fără viziuni și vibrații plastice. Autorului nu-i lipsesc de sigur, cunoștințele politice și sociale despre vremea noastră, cum nici frecventarea marii literaturi; și dacă epica rămâne la suprafață, adesea discuțiile ideologice sunt viu înfățișate. Poate ceea ce e mai de preț și îți ține atenția e tocmai partea ideologică,

aspectul eseistic, al «romanului» d-lui D. V. Barnovschi, un intelectual cult și bun cunoscător al istoriei și ideilor românești, pe care le-a valorificat sub diferite forme în numeroasele sale lucrări.

R.

Emil Vîrlosu: Pretutindenî, totdeauna! (Dacia Traiană, Buc. 1942).

O carte despre viteaza noastră marină era binevenită, mai cu seamă acum când ea și-a arătat valoarea și curajul. O carte scrisă cu elan tineresc și cu dragoste pentru misiunea marinărească a poporului nostru. Autorul începe prin câteva considerațiuni asupra necesității imperioase de a ne asigura o marină puternică, menită să ne deschidă drumul liber, nu la Marea Neagră ci la Mediterana. Lucrurile acestea, le știm, au mai fost spuse și încă de mult. Dar politica noastră trecută nu s'a ocupat de ele. E. Vîrlosu are meritul de a repeta aceste lucruri vechi în lumina verificatoare a momentelor decisive de azi, când o flotă puternică pe Mare poate însemna un sprijin mai mult în victoria noastră finală. Niciodată un adevăr repetat nu-și pierde valoarea. Dimpotrivă. Dar introducerea aceasta este urmată de o serie de prezentări, aș spune reportajii marine, care rețin îndelung atenția. Niciun retorism factice și de prisos. Faptele sunt redată minuțios, nervos, scurt, consistent, îmbălsămate de aerul acela de autenticitate oarecum hermetică, pe care îl posedă limbajul tehnic ciudat și nou pentru un profan în ale mării. Scufundarea «Moscovei» și «Harcovului» în apele Constanței, scufundarea submarinelor sovietice, faptele

distrugătoarelor « Regina Maria » și « Regele Ferdinand » sau « Cu Barcazul în furtună » sunt redată într'un limbaj nou, fără a uita o frumoasă ținută de stil literar.

O altă parte este închinată, cum era și firec, faptelor de arme ale marinei noastre fluviale, « monitoarele » mai cu seamă, și ale « infanteriei de marină » citată cu ordinul de zi Nr. 5 din 6 Sept. 1941. E vorba anume de lupta eroică dela Periprava și Solomonov, despre care publicul nostru știe foarte puțin dar pe care autorul le reînviază cu un minunat dar de povestire.

Cartea era de sigur necesară nu pentru a verifica prin ea, încă odată, vitejia ostașilor noștri, aceiași pretutindeni, pe uscat, în aer sau pe apă, ci pentru a dovedi concret validitatea tezei doctrinare a volumului: necesitatea vitală pentru noi de a avea o flotă puternică, menită să ne asigure libertatea Dunării și libertatea Mării. De când a fost scrisă cartea și până azi, însă, faptele s'au înmulțit. Și nu ne îndoim că autorul va îngriji să ni le arate și pe cele pe care nu le știm încă.

Petru P. Ionescu

Literatură română tradusă în limba franceză

Ceea ce a pricinuit întotdeauna o stânjenire dusă până la nemulțumire în sufletul oricărui Român, care a cunoscut mai de aproape cultura și civilizația franceză, a fost disproporția dintre admirația noastră pentru dulcea Franță, cum îi spunea cronicarul, și lipsa ei de cunoștințe privitoare la noi.

Nu se putea ca simpatia noastră pentru Franța să nu fie jignită de aceea atitudine de « *Idôle insensible à*

l'encens » cum zice poetul. Intre prieteni se impune sinceritatea.

Intr'adevăr, sunt câteva prefețe făcute de savanți francezi pentru opere scrise de autori români în limba franceză; astfel a lui Emil Faguet la opera lui N. Apostolescu, în care se arată exagerat înrăurirea franceză asupra poeziei lirice românești din sec. XIX-lea, a lui Ch. Diehl la studiul d-lui I. D. Ștefănescu despre bisericile moldovenești, etc.

În afară de aceste măgulitoare, dar destul de puține dovezi de reciprocitate a prieteniei noastre nedesmințite, noi care am gustat literatura franceză în original sau în sute de traduceri, începute de un secol, ne-am așteptat întotdeauna la mai multă atenție. Scriitori de-ai noștri au dorit firește ca pagini însemnate din literatura noastră să fie traduse în franțuzește pentru Franța și pentru toată lumea cultă. Astfel V. Alecsandri a tradus poezii populare românești culese de el însuși, în această splendidă limbă universală, spre a arăta tuturor frumusețea folclorului nostru. Alți scriitori Români, printre care și marele N. Iorga, au încercat să arate lumii strălucirea și adâncimea poeziei lui Eminescu prin traduceri franceze, dar până în ultimul timp puțini au fost Francezii care au mers pe această cale de cunoaștere directă a culturii românești.

Afară de admirabila muncă a lui Fr. Damé pusă în marile dicționare francez-român și român-francez, muncă speculată de succesorii săi ca C. Șeineanu (cum afirmă și Ch. Drouhet în prefața dicționarului său român-francez, p. IV), a trebuit să treacă mult până ce abatele Barral a tradus cu multă măiestrie din poezia genialului Eminescu, sau un J. Boutière

să facă un cuprinzător studiu asupra pitorescului povestitor I. Creangă.

De curând însă, Institutul Francez de Inalte Studii din România a luat o inițiativă care ne umple de mulțumire. Acest Institut, care s'a manifestat la noi de câțiva ani, prin organizări de cursuri, conferințe, concerte și prin punerea la îndemâna studiosilor noștri a bibliotecii sale, a început publicarea în marea editură H. Didier din Paris, a numeroase traduceri în franțuzește a multor capod'opere românești.

Traducerile apărute până acuma: din M. Sadoveanu: *Hanul Ancuții*, datorită profesorului universitar dela Universitatea din Cluj-Sibiu Yves Augier, și din I. L. Caragiale: *Teatru* datorită d-lui Edmond Bernard, profesor al sus zisului Institut, reprezintă munca a doi dintre cei mai buni cunoscători dintre profesorii francezi stabiliți de mai mulți ani în România spre a ne cunoaște. Traducerile sunt admirabile, însoțite de câte o scurtă dar substanțială prefață și de note explicative.

E o fericire pentru noi să vedem cum sunt arătate în limba franceză gândurile pline de filosofie senină ale țăranilor noștri care iubesc gluma și vinul țării, dar povestesc atât de încântător și de pitoresc întâmplări senzaționale, în care se amestecă misticismul cu naivitatea și cu istețimea ca în *Hanul Ancuței*; sau se înfățișază umorul nestăpănit din comediile lui Caragiale, care nu sunt mai prejos de arta occidentală.

Cu cât operele acestea sunt mai greu de tradus din cauza stilului lor plin de arhaisme și provincialisme, cu atât aspra muncă a traducătorilor se cuvine a fi mai prețuită.

Editura Didier anunță că, tot sub îngrijirea Institutului francez de Inalte

Studii din România, vor apare în anul viitor și alte traduceri în limba franceză ca: *Navele de Slavici*, *Călătorului îi șade bine cu drumul* de I. Al. Brătescu Voinești, *Amintiri* de I. Creangă și o antologie a poeziei românești de azi.

Suntem mai bucuroși de asemenea traduceri care arată străinilor realitatea calităților noastre literare decât de studii critice care ar putea fi bănuite de exagerări în elogii, după cum suntem mai dornici să fie văzută decât descrisă frumusețea pământului nostru.

Mai mult chiar decât traducерile în alte limbi străine, aceste transpuneri în franțuzește ale celor mai bune scrieri ale noastre ne dau mândria că, în sfârșit, începem să fim înțeleși de marea noastră soră latină în ceea ce privește frumosul sufletului românesc.

D. Al. Nanu

REVISTELE REGIUNILOR ȘI PROFESIUNILOR ROMÂNEȘTI

REVISTELE ARDEALULUI

Definiția satului

În *Revista de Psihologie* (Vol. V, Nr. 4), ce apare la Sibiu, d. George Em. Marica publică o seamă de considerații sub titlul « Incercare de definiție a satului », ajungând în cele din urmă la următoarea definiție sociologică: « satul e o unitate cu bază geografică, cu o populație agricolă, și puțin numeroasă, puțin deasă, sedentară și omogenă, o unitate durabilă, puțin diferențiată și stratificată, însă bine integrată, o unitate nevoluntară și nefinală (chiar o comunitate de viață), o unitate primară și totală

(adică o unitate completă, fără să fie însă complexă, ci relativ simplă și o unitate autonomă, mai bine zis autarhă), determinată de tradiție, care explică în mare măsură fixitatea, stabilitatea sa, iraționalismul motivației sociale și conformismul social puternic ce domnește la săteni, ca și felul rutinar al socialității lor, caracterizată prin predominarea raporturilor personale, intime, directe, totale, etc. ».

« Detunata »

Revista Moșilor, *Detunata*, având director pe d. Ioan Popa-Zlatna și prim-redactor pe poetul V. Copilu-Cheatră, își continuă cu folos apariția. Rostul ei este de a ține trează conștiința Moșilor, făcându-i mai uniți, mai solidari în nevoile, revendicările și soluțiile ce li se oferă. Articolele de mândrie istorică, arătând eroismul unor Moși și Moațe, ca Păladia Roșu, dintr'un sat apropiat de Huedin și care a înfruntat și în satul ei și la Budapesta urgiile asuprașilor, se alătură de altele, în care se discută problemele economice și sociale ale regiunii, unde agricultura de pe înălțimi trebuie intensificată, iar lemnul consumat cu grijă și știință, pădurile având nevoie de replantare și exploatare sistematică.

Scrișă pentru popor, dându-i îndrumările religioase necesare, precum și unele călăuziri la lectură, care ar trebui intensificate și oferite sistematic, revista nu se oprește numai la acestea, ci merge la sfaturile vieții practice, de care este atâtă nevoie pentru ridicarea sănătății și buneii stări a neamului.

Patriotismul celor dela *Detunata* nu este, așa dar, demagogic, ci ține seamă de virtuțile, drepturile, dar și de ne

voile și cusururile Moșilor. Se combate, de pildă, noua boală a cerșitului, pe care încep s'o practice copiii de Moș, pe când micii Olteni practică negustoria (N-rul din 6 Iunie), ca și risipa, de lemn, pe care o combate un inginer d. Titus Nicoară, care-și iubește cu adevărat neamul (n-rul din 25 Iulie).

Se face acolo o bună educație morală și practică, prin articolele semnate de d-nii Ioan Popa-Zlatna, Copilu-Cheatră, Pr. I. Clonța, Ion Apostol Popescu, I. V. Munteanu, I. Th. Illea, Victor G. Dumitrescu, Petre Buța și alți oameni luminați, profesori, învățători, medici, ingineri, preoți și poeți, cu gândul la lumea lui Horia, Crișan, Iancu, Buteanu, la mândria Detunatei, cu coloanele-i de bazalt, la puritatea Zarandului, la stejarii pădurilor și la poruncile tribunilor.

Reproducem « Rugăciunea Moșului » de V. Copilu-Cheatră:

*Zadarnic Te-am așteptat și eri și azi,
Stăpâne,
Să frângem amândoi la masa mea,
un miez de pâine,
Să-Ți povestesc despre Moșii mei, tot
ce știu, da tot
Și-apoi, să ne preumblăm prin țară,
cot la cot.*

*Să vezi și Tu, ce-a ajuns țara asta
de tămăie și cer
Și pentru ce se oțilesce în mine, toate
nădejțile și pier.
Să culegem jalbele Moșilor mei și
durerea toată
Și-atunci-a, poate-ai fi'nșeles, de ce-a
fost Horia, frânt pe roată.*

*Doamne, aseară-au înflorit stelele 'n
grădină
Și'n fiecare fir de iară, un lujer de
lumină.
Ți-am întins în padină, față de masă,
ca la oameni buni
Și Ți-am umplut blidul, cu muguri
de alună,*

*M'am băgat, apoi, Doamne, Cerului
argat
Și Ți-am așternut în inima fiecărui
Moș, un pat.*

*Dar colacul a rămas neșrânt; din blid
n'am gustat*

*Și'n inima noastră Doamne, nu Te-ai
mai culcat.*

*De-aceia ne ustură gândurile și dela
Florii,*

*Te-așteptăm în fiecare clipă, doar Ți-i
îndura să vii.*

*Iată Paștile-s aci. Cerul s'a deschis
ca o carte de rugăciuni.*

*E ziua Ta. E ziua marilor minuni.
Din nou îți deschidem inimile noastre
împietrite, bolovani.*

*Cum am mai făcut-o, o mie nouă sute
patruzeci și trei de ani.*

*Pogoră'n ele, Doamne, cum pogoriși
în muguri, în iarbă și petale,
Să'nflorească odată și în noi, nădejdea,
Învierii Tale.*

Pagini literare

Apărând la Turda, *Pagini Literare*, în frunte cu redactorul ei d. Teodor Murășanu, continuă a veghea asupra câtorva valori și probleme pe care le socotește esențiale pentru viața noastră culturală. E mai întâi grija de toți frații români, de unitatea neamului nostru. Apoi, de cultura cât mai apropiată de experiența și mentalitatea poporului. În fine, încurajarea talentelor locale constituie iarăși un punct în programul revistei ardelenene.

Numărul 7—8/1943 își deschide paginile cu două poezii de d. Emil Isac, care apare așa de rar în periodicele noastre. Cităm din prima, intitulată: «Acelor, ce suferă...»:

*Acelor, ce suferă acuma
Departa de liniște și de somn,
Acelor ce nu visează,
Acelor, ce stau de pază,
În noapte, în ceață, în vânt,
O, cum aș vrea să le cânt*

*Cu harfă de aur, cu strune d'argint
Al visului minunat Domn.*

*Mă gândesc la voi, ne gândim la voi.
Știu că vă aduceți tot mai des aminte
de noi.*

*Nu uităm că sunteți statui vii în ceață,
Știm că viața voastră este grea de viață.
Tot vă veți întoarce cu senină față
Și vă vom îmbrățișa cu umilă drăgoșie
Și fiul meu o să-mi povestească mie,
O noapte 'ntreagă, o zi întreagă, poate
o viață 'ntreagă*

Numai mie...

Versuri de Ion Țigăra, poetul permanent al revistei, desprinse parcă din basm, ascultând aceleași chemări adânci și obștești și așteptând cu aprig dor realizarea lor, se învecinează cu epica plină de atmosferă fărâneasă a d-lui Vasile I. Rusu. O atentă analiză a poeziei d-lui Emil Giurgiuca semnează d. Romulus Demetrescu, văzând în ea «îndureratul glas ardelenesc» al clipei de față. Câteva recenzii atent făcute. Se consideră nemotivată atitudinea unor tineri scriitori ardeleni, care combat, în numele unei culturi majore, atitudinile unui Ardeal «retrograd» și «primitiv».

Familia

Revista Asociației Scriitorilor Români din Ardeal, *Familia* aduce în Nr. 3—4/1943 bogate preocupări literare, precum și câteva poezii interesante. Menționăm «Cântecul» d-lui Petru Manoliu, o meditație clasicist construită:

*Visele-mi sângeră visul—
Singur, să-l apăr nu pot!
— Unde găsi-voi deschisul
Vad, să trec moartea înnot?*

*Câte întoarceri și câte
Sterpe răscurci, să aștept?
Clipele străambe, urite,
Golul mi-l suie în piept...*

*Vântu 'ncreștit ca o apă
Chipul culcându-mi-l stins
Alții vor ști să înceapă
Cântul acesta învins.*

Revista mai aduce surpriza unor interesante poezii semnate N. Carathana, nume nou, care trebuie urmărit cu toată atenția.

Articole de d-nii Victor Papacostea, Tiberiu Moșoiu, C. Gerota, Ion Foti, Costin Murgescu; teatru de d. Ion Minulescu; versuri de d-nii George Todoran, Ion Potopin, I. U. Soricu; epică de d. V. Copilu Cheatră și A. Nour completează sumarul revistei, la care cronică literară este ținută de d. Constantin Stelian. Note mai bogate ca de obicei.

În numărul precedent, d. Dan Botta a publicat «scenariul pentru un film romantic» *Sărmanul Dionis*, lucrat pe motive și viziuni eminesciene, remarcabil orânduite și reliefate.

Traduceri incompetente

În *Luceafărul* dela Sibiu (Anul III, Nr. 5), Profesorul Șt. Bezdechi arată, sub titlul «Masacrul lui Erasm», modul nepermis în care se fac la noi unele traduceri, referindu-se la cele făcute din Erasm și Jack London de către d. G. M. Amza, care fără să cunoască limba autorilor îi traduce din franțuzește într'un mod deplorabil. Exemplele date, precum și modul neștiințific al prezentării acestor texte, reliefat cu competență de eruditul profesor, dovedesc, încă odată, cumplite lacune în organizarea noastră culturală.

Caiete de poezie

Claviaturi, caietele de poezie, de sub direcțiunea d-lui Gherghinescu-Vania, continuă a apărea la Brașov, într'un

format îngrijit și cu desene foarte potrivite, ca acelea neo-clasice ale d-lui Ion Orleanu sau acela mai sumbru și parcă gotic al d-nei Lucia Piso-Ladea de pe coperta numărului din urmă. D. Lucian Blaga apare printre colaboratorii acestor caiete, scoase din devoțiunea atât de nobilă și desinteresată a poetului Gherghinescu-Vania și a grupului brașovean. Cităm poemul d-lui Virgil Gheorghiu, *Intâlnirea*:

*Tata în uniformă albă, ofițer,
S'a întâlnit printre nouri cu mama în
cer.
Și-au aruncat câte-o privire iertătoare.
Nu se mai știură din seara cu alături
plângătoare
Mama și-a schimbat prin vâmi
bătrânețea.
E străvezie, iarăși nenufar,
Ca la întâiul ei bal dela Cercul
Militar...
El umblă prin a văzduhului livadă
Incordat și tânăr ca la paradă.
Descăruițit i-apar bujori
Când o prinde plutitor de subțiori.
— Iți plăcea grădinăritul odinioară,
I-a spus dânsa cu grai de fum și
vioară.*

*După câmpenești alinieri
La regimentul anilor de ieri,
Despărțeați omizile de floare
Suiți printre parfumuri și răcoare...
Privește-acolo 'n fundul albastrelor
poiene,
Aidoma-i ceardacul siestei pământene.
De-acum tot să ai vreme în dreptele
nuiele
Copacii de lumină să-i legi până la
stele.
Străfulgerat de marea pierdută
amintire,
Mai viu ca niciodată șopti cerescul
mire:
— În clasa ta eternă, vor învâța blajin
Serafi scriind pe file întinse din
senin.
Spre bunele speranțe m'or duce ochii
tăi
Prin veacuri larg deschise în spre
lactee căi.*

*Răsuflatul lor pașnic trecând din
unu'n altul
Aproape îi unise și-i risipi înaltul...*

Contrapunct

La Timișoara apare revista *Contrapunct*, având colaboratori pe d. Ionel Olteanu, directorul de scenă al Teatrului Național din Cluj-Timișoara, pe poetul și dramaturgul Iulian Popa și pe romancierul fantazist Ilie Ienea, a cărui carte apărută în 1937 *Ard Luminile'n Vitol* constituie o interesantă sfortare de imaginație pură, construind viziunea lumii de peste zece mii de ani, fără a cădea în facil utopism sau a se depărta de gingășiile și subtilitățile psihologiei omenești. Nr. 1—4/1943 conține un episod intitulat *La Capăt* de d. Ilie Ienea, probabil dintr'un viitor roman, și un fragment din piesa d-lui Iulian Popa *Fata Pădurarului*. O vibrantă gravură semnată de d-na Sida Ienea împodobește prima pagină a revistei cu gust orânduită.

GÂNDIREA

Un eseu despre G. Coșbuc

Implinirea a 25 de ani dela moartea lui Coșbuc a prilejuit d-lui Nichifor Crainic un eseu « Poetul Eroismului », apărut în *Gândirea*, Anul XXII, Nr. 6. « Tematica stufoasă a poeziei lui George Coșbuc se poate rezuma în două cuvinte: *dragostea* « Idilelor » și *eroismul* « Baladelor ». Coșbuc încarnează spiritul autohton al Ardealului, participând la acea « tensiune etică », la acea « reacțiune împotriva unei netrebnice soarte istorice, a cărei strâmtorare trebuie sfârșimată... În viziunea — vitalistă i-am zice — în viziunea poetică a lui George Coșbuc,

eroismul e descărcarea ultimă, explozivă, a prea-plinului existenței, sporit mereu de pasiuni ca dragostea și ura, până la acest desnodământ final care dă cununa vredniciei omului în lume ».

Reliefează, apoi, sentimentul monarhic-eroic, care îmbracă forma mitologică, trece apoi prin evocări istorice și ajunge la cultul dinastiei actuale. Eroismul lui Coșbuc se bazează pe sentimentul sacrificiului.

REVISTE BASARABENE

Viața Basarabiei

Nr. 6 al anului acesta se deschide cu un articol despre vechile legături dintre Ardeal și Basarabia, așa cum au fost ele mai ales începând cu Mitropolitul Gavriil Bănulescu, care s'a format în Ardeal, tatăl său fiind un răzeș așezat mai de mult în Bistrița Năsăului. Urmează, apoi, Alecu Ruso, care a participat la adunarea dela 3/15 Mai 1848 de pe câmpia Blajului, fiind față de latinisții ardeleni un dacist și ironizând exagerările lor, dar întreținând temeinice legături pentru desăvârșirea intereselor naționale superioare. Hașdeu a cunoscut Ardealul, iar soția lui a fost o Moață, Iulia Faliciu din Roșia Abrudului, Autorul acestui articol, d. Pan Halippa, directorul *Vieței Basarabiei*, mai pomeneste apoi pe Vasile Stroescu, boierul atât de apropiat de țărănime, arătându-se de o mare generozitate față de biserica dela Blaj ca și față de cea dela Sibiu. Vine, apoi, figura lui C. Stere, care a întreținut legături politice cu Ardealul și care a scris pagini de mare înțelegere față de suferințele fraților de peste Carpați. La rândul lor, Coșbuc și Goga au înrăurit spiritul basarabeian. Alexe Mateevici a fost inspirat de dânșii.

În numărul precedent, d. Artur Gorovei vorbește de un scriitor basarabean necunoscut, care în 1807, la Odesa, traduce din limba franceză pe românește poemul marelui poet englez Alexander Pope, *Cercare asupra Omului*, manuscrisul având inițialele K. Ioan K. D. Artur Gorovei crede că traducătorul acesta moldovean este boierul Ioan Cazimir, de care ș'a ocupat și istoricul G. Bezviconi. Într'o notă a numărului 6, d. Nicolae Guțu menționează epitaful de pe mormântul din Văscăuții Hotinului, scris probabil tot de Ion Cazimir. Îi eităm pentru mireasma lui vetustă, naivă și duioasă:

*Supt această piatră vârtoasă
Sânt ascunsă multe oasă
La doi frați și trei surori
Acestea-s numele lor:
Lascar, Iancu și Profiria,
Anastase și Maria. . .
Dumnezeu să-i pominească
Întru Împărăția cerească.
Lângă dânșii nu de mult
S'au îngropat în mormânt
A lor părinte iubit
Care așa au poruncit
Să-l punem lângă ai săi fii
Ca să șază în vecii.*

Cât despre felul în care este tradus faimosul *Essay on Man* al lui Pope, cităm o frază de început: «Trebuie să ne deșteptăm, Miloarde, să lăsăm nimicurile, fie ele partea mândriei și fălii, de vreme ce viața noastră nu se întinde și nu se curmează decât a privi numai ce ne împrejură și aici, și a muri; blestemaților în calea a străbate pe cât s'a putea pe acest teatru a omului, strașnic labirint ».

Basarabia literară

Săptămânal tipărit în formă de gazetă, *Basarabia Literară* cultivă mai puțin latura documentară, deci

istoria și istoria literară, cât îndeplinește o funcție de propagandă actuală, făcută mai mult de literați, printre care se găsesc unii poeți de talent ca Radu Gyr, Iulian Vesper, Ovid Caledoniu, Horia Nițulescu, E. Ar. Zaharia, Matei Alexandrescu, Aurel Chirescu și P. Paulescu, care colaborează alături de poezii basarabeni Sergiu Matei Nica, Sergiu Grosu, Vladimir Cavarnali, N. V. Coban, Olga Crușevan și alții, sau de prozatori ca N. Dunăreanu și Ladmiss Andreescu.

În privința articolelor, ar fi de dorit ca astfel de publicații să urmărească sistematic, fie probleme de cultură generală, care să informeze și să formeze cultura cetitorilor, fie probleme specifice regiunii, descrieri geografice și istorice, considerații sociale și economice, chestiuni de ridicare a tehnicii și, în genere, a sănătății și vieții lumii de acolo.

Amintiri și descrieri despre orașe și instituții sunt iarăși de mare preț. *Basarabia Literară* a publicat mai de mult, în Iunie, un foarte interesant articol despre Bolgrad al d-lui Vladimir Cavarnali, unde se puneau în contrast viața intelectuală majoră a orașului cu condițiile greului trai. Astfel de articole ar fi necesare în revistele diferitelor regiuni și orașe, căci numai ele măresc și stimulează cunoașterea specificității regionale, în marele cadru al unității românești. Pe un ton adecvat, considerațiile despre darul de povestitori al Moldovenilor, scrise de d-na Melania Livadă, pornind dela memoriile publicate de Mihail Sadoveanu în revista noastră.

De sigur, pentru omul cult nicio temă nu trebuie ocolită, dar ni se pare de prisos lungul articol despre « Budha și câteva din contrastele religiei lui », precum într'o altă publicație, care

face mereu apeluri la fiii de plugar, un lung articol despre monumentele artei arabe. Altcceva ar fi dacă revistele respective ar înfățișa cu grijă enciclopedică diferitele stiluri și arte sau diferitele religii, dar fără termeni comparativi și fără o perspectivă integratoare toate aceste preocupări sunt inutile și par rodul întâmplării. E multă nevoie la noi de informații cu fir conducător, de noțiuni științifice, de mici enciclopedii pe teme și probleme, care ar folosi și la o seamă din oamenii pe care îi credem culți.

Actual, bine gândite și foarte potrivite pentru o revistă literară considerațiile despre poezia mistică scrise de d. Ovid Caledoniu. Ce folos ar fi dacă d-sa sau un alt poet s'ar ocupa apoi de celelalte specii poetice, dând astfel cetitorilor revistei puțința unei îndrumări complete. Remarcabil, « Cântecul » semnat de d. Horia Nițulescu, în ritm și imaginație populară, dar dovedind sensibilitate evoluată.

Suntem siguri că pentru cultul limbii și pentru rafinarea expresiei poetice, *Basarabia Literară* îndeplinește un real serviciu, precum pentru conștiința istorică și documentarea științifică *Viața Basarabiei* contribuie stăruitor. Aceasta nu înseamnă că, uneori, nu se găsesc poezii bune și în *Viața Basarabiei*, unde redactor este chiar poetul Octav Sargețiu, precum dincolo și articole de valoare.

REVISTE BUCOVINENE

« *Revista Bucovinei* » și « *Bucovina Literară* »

Dela Unire încoace, contribuția Bucovinei la cultura și arta română s'a manifestat într'un ritm impunător. Talente literare ca acelea ale d-lor Mircea Streinul, Iulian Vesper, Traian

Chelariu, E. Ar. Zaharia, George Drumur și Teofil Lianu s'au impus întregii lumi literare dela noi, iar în vremea din urmă prozatorul Euschbiu Camilar și poetul George Putneanu ne dovedesc că producția Moldovenilor de Nord este în viguroasă creștere. Deși unii din acești scriitori trăiesc și se manifestă la București și la Iași, viața culturală a Bucovinei s'a reorganizat astfel ca să-și păstreze o atmosferă de conștiință regională, atât de creatoare, precum și să asigure condiții prielnice formării unor noi talente.

E ceea ce observăm în primul rând, dacă urmărim la șir și cu perspective integratoare activitatea celor două publicații dela Cernăuți: una lunară *Revista Bucovinei*, alta săptămânală și apărând în format de gazetă, *Bucovina Literară*.

Amândouă revistele au cam aceeași colaboratori, dar pe când *Revista Bucovinei* ne pare a urmări studiile mai sistematice și manifestările artistice mai ponderate, *Bucovina Literară*, deși mai inegală și nu lipsită de contradicții, ne pare a cultiva scrisul mai viu, chiar polemic, precum și expresiile artistice mai îndrăznețe.

Nu trebuie să se creadă cumva că deosebirea între ele este categorică. Apărând în condițiile actuale, care nu sunt lipsite de greutate, amândouă publicațiile caută legăturile creatoare între elementele regiunii și pentru ele. De aceea, alături de dese vizite și șezători la sate, așa cum face și *Astra* în Ardeal, intelectualii dela Cernăuți caută mai cu seamă să valorifice în scrisul lor ceea ce are relevanță pentru Bucovina și firește că într'o astfel de perspectivă articolele par mai mult a venera trecutul decât a înțelege prezentul și a contribui la

innoiri, care nu trebuie, în mod necesar, să contrazică tradiția, ci doar s'o întregească. De sigur că istoria literară și culturală poate menține mai trainic legătura cu spiritul unei regiuni, pe când arta mare, ce se formează pe nevăzute, îl exprimă deodată, în mod inconștient și miraculos.

Cât este de viu și de actual în spiritul bucovinean Eminescu ne-o arată numeroasele articole pe care le-am cetit în numerele din urmă ale celor două publicații. În *Revista Bucovinei*, d. Augustin Z. N. Pop se ocupă de Aglaia Eminescu, iar în *Bucovina Literară*, d. C. Loghin de epigonii lui Eminescu, d. Aurel Vasiliu de Eminescu și Aron Pumnul, iar d. I. Mândiuc publică nu mai puțin de trei articole, intitulate « Doina lui Eminescu », « Eminescu și ridicarea țărânimii » și « Eminescu și Basarabia ». Eminescu impune Bucovinenilor și prin arta lui, dar, mai ales în vremurile actuale, prin atitudinea lui de luptător și profet naționalist. Energetismul eminescian cu puternica-i conștiință națională este tot atât de cultivat în Bucovina pe cât tradiția lui Tudor Vladimirescu în Oltenia și cea a lui Horia și Avram Iancu în Transilvania. Alături de Eminescu apar Nicolae Iorga, Vasile Alecsandri, Octavian Goga, C. Hurmuzachi, legați de spiritul Bucovinei în articolele d-lor I. Mândiuc, Aurel Vasiliu, T. Bălan, precum dintre scriitorii în viață Mihail Sadoveanu și Ionel Teodoreanu, în a căror epică se găsește atâta atmosferă tipic românească.

Trecutul Bucovinei constituie, așa dar, un continuu obiect de preocupări literare, dela articolele d-lui C. Loghin, despre însemnătatea pentru unitatea națională a cabinetelor buco-

vinene de lectură, dinaintea Unirii, și până la evocările profesorului S. Reli despre Cernăuții de odinioară.

Revista Bucovinei și-a închinat fiecare număr câte unei personalități bucovinene. În amintirea literatului Liviu Marian, fiul lui Simion Florea Marian, s'au scris mai multe articole și s'au reproduș din scrierile lui în n-rul de Ianuarie 1943. Au scris despre acest suflet ales, care a trăit multă vreme în Basarabia și a murit la Craiova, departe de Suceava sa, d-nii Victor Moraru, Teaciu-Albu și D. Moldoveanu. Numărul următor a fost dedicat poetului Vasile Gherasim, mort acum zece ani și care, împreună cu G. Voevideca, s'a manifestat temeinic imediat după Unire, făcând trecere dintre generația de odinioară și cea nouă. « Mai mult gândire decât simțire », astfel îi definește d. C. Loghin poezia, care are, ca și cea a lui Liviu Marian, mai mult o însemnătate culturală.

Un alt număr a fost închinat lui George Popovici (1863—1905), mare luptător politic, ales împotriva guvernului atât în dieta Bucovinei cât și în parlamentul dela Viena, strângând rândurile țărânimii bucovinene, pentru ca, apoi, clătinat de sfășierile launtrice ale politicienilor români să părăsească lupta și să treacă în Vechiul Regat, unde va continua cu spor să lucreze în domeniul istoriei și mai ales în cel al istoriei vechiului drept românesc. Publică poezii sub numele T. Robeanu, dintre care și revista reproduce câteva, care ni se par apropiate de retorismul lui Bolintineanu. Despre omul politic și poet scrie d. C. Loghin, pe când despre cercetătorul vechiului drept românesc d. Ion Negură, amintind părerea lui N. Iorga că George Popovici este: « cel mai

bun cunoscător al vechii istorii moldovenești, iar în cunoașterea dreptului nostru de odinioară el era singurul», precum și studiul d-lui G. Fotino, care-l valorifică deplin.

Cum Bucovinenii au dat și în muzică și plastică, un număr din *Revista Bucovinei* este centrat în jurul pictorului Epaminonda Bucevschi (1848—1891), elev al lui Feuerbach, trăind mai mult la Viena, dar venind în Bucovina să-și sfârșească zilele, apucând să portretizeze o seamă de fețe bisericești, iar, pe pereții Episcopiei din Roman, pe însuși Ștefan cel Mare. A cunoscut Mănăstirile Bucovinei — despre care am dori să găsim mai multe referințe și mai ales reproducerea oricărei fresce în revistele dela Cernăuți — dar ca artist Bucevschi a rămas un academic, stăpânind desenul și căutând uneori adâncimile psihologice ale personajelor înfățișate. Reproduserile din *Revista Bucovinei*, unele mai clare, altele nu, ni-l arată pictor cu viziuni destul de variate, având siguranța tehnicei academice și oscilând ca expresie între severitate și dulceag pitoresc. Indulciri după Murillo și Dolce găsim în imagina țigănușului, reproducă cu precădere. Ii preferăm, de bună seamă, unele portrete și mai ales acel han din Brăila, ce ne pare evoluat pe făgașul luminozității moderne.

Regretăm că nu putem vedea originalul pentru a ne verifica impresia că Bucevschi a putut fi uneori mai mult decât un academic format de școala vieneză. Articolele despre el, pioase de sigur, nu ne pot da lămuriri estetice prea amănunțite. Ele completează sau reiau ceea ce un urmaș al pictorului a publicat acum nouă ani în *Boabe de Grâu*, d-nii Dragoș

Vitencu, Ion Cârdei, poet și pictor, și Petre Luță actualizând această figură, care ar merita un studiu măreț. D. Leca Morariu pomenește referințele la pictor aflate în corespondența lui Ciprian Porumbescu.

În alte numere, imagini și text despre Bucovina văzută pe la 1860 de F. X. Knapp, aspectul documentar fiind cultivat cu deosebită grijă în aceste publicații. Când, însă, este vorba de manifestările plastice actuale, mai ales bucureștene, *Bucovina Literară* publică aprecieri mult prea indulgente, ce nu se potrivesc deloc cu intransigența și chiar exagerările unora dintre eseistii revistei, ca poetul Gheorghe Noveanu, spirit viu, dar încă neprecizat ca om de cultură, sau ca poetul George Drumur, care deține cronica literară cu destulă devoțiune și multă bună credință.

Partea informativă, inegală și nesistematic încheagată. Se subliniază fapte secundare și se omit altele capitale pentru arta noastră. Se laudă articole și idei de mâna doua și se trece peste eforturi creatoare de nivel superior. Cultura superioară e adesea nesocotită în multe publicații regionale și bucureștene, perspectivele critice fiind diformate și păstrând goluri monumentale.

Publicațiile bucovinene cuprind multe semnături, uneori mai mulți membri ai aceleiași familii manifestându-se în aceleași reviste și chiar în aceeași specialitate. Sperăm că viitorul ne va îngădui să-i deosebim mai limpede, căci o poezie onorabilă sau un eseu inteligent nu sunt de ajuns pentru a defini pe cineva. În afară de poeți cunoscuți ca G. Voevidca, George Drumur, E. Ar. Zaharia, Teofil Lianu găsim poezii de Em. Zegreanu, G. Fonea, I. Cârdei, G. Todoran, C.

Bivolaru, A. Sânger, D. Loghin, A. Boloșan, Adelina Cârdei, Diagoș Vitencu și G. Antonescu, eseuri de Melania Heyck-Livadă și proză cu atmosferă de basm, evocări rurale sau episoade de război, semnate de Leon Humoreanu, George Pivin Leandru, Traian Cantemir, N. Tăutu, A. Bogaci și Ben Mihăescu.

Unele din aceste producții, mai ales poeziile, unde Bucovinenii au o tradiție veche și una nouă, de bune încercări și realizări, ne-au plăcut prin misticismul lor luminos, prin lirismul voit simplu și viguros, prin intimismul lor sănătos, apropiat de duhul naturii și de virtuțile plășilor. E ceva de mândră vechime vocodală în poezia bucovineană, unde luminozitatea rustică adesea se întâlnește cu un boeresc rafinament. Suntem siguri că în afară de opera culturală, de bună legare cu trecutul și cu realitățile naționale, atmosfera din jurul acestor publicații se va arăta din ce în ce mai rodnică și față de arta, care în Bucovina a trăit totdeauna în bună tovarășie cu natura și omnia, în faptele lui Ștefan cel Mare sau în frescele Voroneșului.

REVISTE DOBROGENE

Dobrogea românească

În n-rul 8/1943 al revistei *Dobrogea românească*, de sub conducerea d-lui G. Dimitriu-Serea, aflăm, bine paginate, două articole, unul științific, altul literar, legate de marca României. În primul, d. Prof. Dr. I. P. Voitești se ocupă de *Mangalia, situația sa geologică și originea izvoarelor sale sulfuroase*, iar în al doilea d. Victor Eftimiu compară *Marea Dobrogeană* cu celelalte mări, spunând că « nicăieri n'am simțit vraja mării, marea însăși,

cu reflexele, culorile, parfumurile, nisipul, lenea, capriciile și indolențele cum le simt în fiecare an, descinzând pe limanul dobrogean. Poate unde scaldă un peisaj cu reminiscențe turcești, cu amintirea Macedoniei natale, această mare mi-e atât de aproape, atât de familiară... Niciuna (din mări, n. r.) nu are mireasma de burueni macerate, frizările de argint, foșnetul de mătase, licăritul de peruzea al acestei mări dobrogene, care a fecundat atâtea civilizații ».

REVISTELE PENTRU POPOR

Primum o bună parte din publicațiile menite luminării satelor. *Vatra*, revistă oltenească, având la conducere pe d-nii C. S. Făgețel și D. Tomescu, apare în condiții tehnice foarte îngrijite. Material bogat, înfățișând din realizările locale și din planurile de viitor. Interesante, la rubrica numită « Cunoașterea satului », obiceiurile în legătură cu rudenția, nemotenia sau nemenia din Brădiceni Gorjului, descise de d. Nicolae al Lupului.

Deșteptarea se adresează lumii bucovinene, tipărindu-se la Cernăuți. Scriu la ea și profesori universitari ca C. N. Tomescu și S. Reli, cultivând acel spirit al locului, fie schițând monumentală figură a lui Ștefan, fie făcând istoricul Mănăstirii Putna. Nu lipsesc îndrumările religioase și nici cele pentru o muncă mai rodnică.

La București se tipărește revista *Satul*, condusă de d. Andrei Udrea, unde se dau îndrumări practice, se publică versuri și se strânge folclor. *Zorile Romanaiilor*, apărând la Celaru-Romanați, cultivă, de asemenea, producții pe înțelesul poporului. Printre colaboratori, găsim numele d-lor Mihail Lungeanu și Virgil Carianopol.

Toate aceste publicații își au rostul lor; materialul tipărit nu este de prisos, dar credem că o grijă mai sistematică ar trebui să facă din aceste reviste pentru popor mici enciclopedii teoretice și practice, care treptat să se întregască. De asemenea, alături de încercările poetice și epice, adesea submediocre, ar fi cazul să se reproducă lucrări-model, care să arate țăranilor adevărata creație românească. Astfel, publicațiile acestea par mai mult în folosul colaboratorilor decât în folosul țăranilor pentru care sunt scrise și de cele mai multe ori subvenționate.

Trebuie să se facă loc încercărilor literare ale începătorilor, dar fără a se nesocoti producția sigură și pilduitoare, precum și îndrumările capitale în materie de viață spirituală și economică. De asemenea, generalitățile în materie religioasă ar trebui înlocuite cu episoade din Biblie, înfățișate și comentate, pornindu-se deci dela faptul răsunător în eternitate și apoi trecându-se la considerații generale. Urmărind paginile religioase ale revistelor regionale ai uneori impresia că Evanghelia rămâne un bun al preoților, de care poporul nu e bine să se apropie. Nu facem protestantism, dar am dori ca preoții și scriitorii religioși să ajute mai efectiv cunoașterea temeinică a Noului Testament.

Să fac multe lucruri bune în aceste reviste, dar puține dovedesc o privire unitară și o continuitate de efortare, care, dela număr la număr, să întregască știința și să întărească spiritul cetitorului său satean.

PUBLICAȚII INVĂȚĂTOREȘTI

Este cert că nivelul preocupărilor învățătoarești s'a ridicat simțitor în ultimii ani. O dovadă sunt mani-

festările literare și artistice la care participă atât de activ învățătorimea, precum și publicațiile ei din diferite părți ale țării. Cu prilejul expoziției dela Ministerul Propagandei, s'a scris despre numeroasele reviste și cărți datorite învățătorilor, care avându-și ideal pe Ion Creangă, marcele scriitor legat de lumea lui, dar și a artei eterne, caută mereu să se depășească. Urmărim firește toate publicațiile care ne vin.

În fruntea revistelor învățătorimii este de sigur *Școala și Vieța*, a Asociației Generale a Învățătorilor din România, având ca director pe d. Teodor D. Iacobescu. Ultimul număr comemorează 30 de ani dela moartea lui Spiru Haret, printr'un articol semnat de d. G. Tașcă. Publică, de asemenea, poezia lui Nicolae Iorga « Inainte », pe care o publicăm pentru tălcu-i etic:

*Celui ce predică 'n pustiu
Și 'n jurul său tovarăși n'are,
Trăiască-i numele lui viu,
Căci tristă-i muneia lui, și mare!*

*Când glasul tău răsunător
Și cald în inime străbate,
Nu-i greu a fi mântuitor,
Căci ceasul de trezire bate.*

*Dar să lucrezi, nebănuind
Izbânda stăruinții tale,
Să uiți prietenii zâmbind
Și brațul tău să taie cale!...*

*Răbdare 'n noapte, muncitor,
Profeți cu ochi de foc, răbdare.
Lumina falnicilor zori —
Acum saru mai târziu — răsare!*

Se trece apoi la problemele actuale, discutându-se veșnic actuala chestiune a ridicării satelor, despre care se ocupă cu date concludente d. Teodor D. Iacobescu. Foarte multe articole și note informative, bine venite, completează ultimul număr,

vădindu-se astfel grija de a oferi învățătorilor un material de studiu cât mai bogat și mai călăuzitor. Școala și Vitea pune accentul pe studiu, pe cercetarea temeinică, și oferă materialul necesar.

La fel, nu odată am găsit în bilunarul de informație literară și pedagogică *Slova* preocupări demne de toată atenția. Învățătorii s'au organizat acum și își au publicațiile, șezătorile și manifestările lor colective. Dintre ei, s'au ridicat nume care au circulat și circulă în mai toate revistele de seamă ale țării, ca prozatorii Ion Adam, I. Ciocârlan, Rădulescu-Codin, T. Castrișeanu, G. Atanasiu, B. Iordan, Vasile Netea, I. I. Mirea, sau ca poeții G. Tutoveanu, George Popa, Octav Sargețiu, V. Copilu-Cheatră, I. D. Pietrari, Gr. Bugarin, Dorian Grozdan și Teofil Lianu, precum și misionari culturali ca D. V. Țoni și Apostol Culea. Dintre ei apar și pictori, ca d-na L. Popiți, bănățeană, din care numărul 19 pe 1943 al revistei *Slovă* — condusă de d. Mircea Ispir — reproduce două tablouri, de-părtate de platitudinile curente. Sunt în vecinătatea unei poezii de d. I. D. Pietrari. Se discută, de asemenea, probleme profesionale, pedagogie și mai ales programele analitice.

Dintre publicațiile regionale, cea a învățătorilor din județul Neamț, *Apostolul*, ne pare deosebit de vie și de bine alcătuită. În numărul ultim, un articol foarte judicios al d-lui Virgil Dăbrescu discută mijloacele pentru ridicarea satelor, cărora trebuie să li se dea puțința de a-și dezvolta cultura proprie, lăuntrică, într'un mod cât mai deplin și mai viu. Limpezi observațiile învățătoarei din comuna Pipirig, Aurelia Gh. Andreescu, privitoare la dezvoltarea gustului de

frumos și curățenie la elevi. Notele revistei pomenesc pe Calistrat Hogaș, dela a cărui moarte s'au împlinit, anul trecut, douăzeci și cinci de ani (notă semnată Har. Mihăilescu). Note și articole vii și judicioase semnează: Maturiade. Luptă pentru ideea formulată de N. Iorga a cunoașterii de noi înșine, în materie de cultură și reforme. Maturiade susține că în școlile normale nu trebuie redus programul teoretic, în folosul celui practic, căci educația depinde întâi de cunoaștere și învățătorul are misiunea de a face pe elev să cunoască și să gândească. Latura practică trebuie întărită prin alte instituții, prin alți misionari, prin căminele culturale și prin agronomi. *Apostolul*, condus de d. Mihai Avădanei, care mai figurează și în fruntea săptămânalului nemțean *Ceahlăul*, pe care-l vom urmări pentru a-i găsi nota proprie, dacă o are, pune adesea problemele din punctul de vedere al culturii majore, ceea ce nu se întâmplă des nici în revistele mai pretențioase.

Aceeași conștiință a rostului educației o găsim și într'un articol al d-lui Ion Gurău, în *Foaia Învățătorului* dela Brăila.

REVISTELE LICEELOR

Dintre revistele liceelor, nu numai ale elevilor, adică acelea la care colaborează profesorii împreună cu elevii, *Mugurul*, revista Liceului Mihai Viteazul din București, ne pare remarcabilă. Liceul se bucură de un personal didactic de mână întâia, care s'a impus mai de mult. D-nii Vasile Băncilă, Scarlat Strușeanu și Marin Popescu-Spineni semnează în *Mugurul* nu articole de circumstanță sau măntuială, ci producții care vădesc o preocupare temeinică de spe-

cialiști. În loc de banalități generale, profesorii Liceului Mihai Viteazul împărtășesc elevilor și celorlalți cititori din preocupările lor.

D. Scarlat Struțeanu scrie în Nr. 2, Anul XIV, al revistei despre «supraviețuirea cultului lui Zamolxis în poezia noastră poporană»; d. Marin Popescu-Spineni continuă și în acest număr observațiile sale asupra evului-mediului românesc, așa cum se desprinde această viață românească din documentele streine contemporane. D. Vasile Băncilă semnează un subtil eseu în legătură cu fumatul, «Buruiana dracului și buruiana sufletului», în care interpretează fumatul ca o soluție împotriva golului metafizic din noi. «Un paradis într'o țigare, nu e surprinzător? De sigur e prea mult să afirmăm aceasta. Dar e ceva, e o nuanță de adevăr și noi doar cu nuanțe de adevăr trăim... Aproape totul e minor în viața omului modern. Țigara e și ea o soluție minoră la o problemă majoră».

Oricât de diferite ca preocupări, aceste trei articole menționate priesc de minune unei reviste liceale, tineretului plăcându-i preocupările vaste, sondajele în tainele unei lumi, subtilitățile existențiale, în care știința coexistă cu adâncile întrebări. Prezența unor astfel de articole arată că profesorii dela Mihai Viteazul înțeleg gustul pentru monumental și subtilitate al tineretului și, recunoscându-i realitatea, îl explorează în cel mai folositor mod, pentru îmbogățirea cunoștințelor, dar și pentru formarea puterii de a gândi și intui.

Un patetic articol semnează profesorul Paul I. Papadopol, «Satisfacții dascălești», arătând cum unii elevi realizați cu adevărat sunt fericiții profesorilor.

Ne-am oprit la aceste nume, pe care le cunoaștem mai bine. Poate că și dintre ceilalți semnatari unii să fie tot profesori, iar nu colaboratori invitați.

Alt merit al acestei reviste liceale este legătura ce o face cu unii frunțași ai culturii, gânditori, critici și poeți, pe care îi invită să colaboreze, impunând astfel elevilor spiritul de venerație și solidaritatea între generații, pătrunzându-i de adevărul că lumea nu începe cu ei, dar poate progresa și prin ei. În fine, în afară de oaspeți iluștri și de profesori, înseși producțiile elevilor se arată foarte serioase. Se menționează cărți și reviste serioase, nu se laudă prietenii familiilor elevilor, iar complexențele aproape că nu există. Poeziile și producțiile plastice merită publicitatea. Elevul Dan Walter Stambuliu semnează poezii, iar C. F. Eoguski și Liviu Bordeaux viziuni picturale, superioare producțiilor liceale obișnuite. În partea de judecată critică se relevă elevul Șerban Sc. Fotino, cu articole de istorie literară și estetică (se ocupă și de Pius Servien, dovedind preocupări superioare în tot ce scrie). Articole judicioase semnează Ion Gh. Udrea (despre metaforă) și Al. Gheorghiu. Din dările de seamă observăm că spectacolele teatrale sunt mult cultivate la acest liceu. E un bine, dar, alături de comedii, ar trebui reprezentate tragediile și dramele clasice. În loc să se citească în clasă, piesele din programa analitică ar trebui reprezentate sau măcar cele mai însemnate. Elevii din străinătate își fac un punct de onoare de a juca *Hamlet*, *Faust*, *Cidul*, uneori chiar și pe Eschyle, generație de generație laudându-se că ea a dat în liceu sau la universitate un *Hamlet*

mai bun decât precedentele, chiar dacă nu a fost totdeauna cazul.

Alcătuit cu grijă și pricepere ne pare, de asemenea, *Curierul Liceului Sf-ții Petru și Pavel* din Ploești, unde găsim prezența profesorilor, în special a d-lui L. Dimulescu, care publică poezii, dar discută și rostul revistelor de acest fel. Elevii Stelian Teodorescu, cu poezia « Amurg bacovian » și Ioan C. Rădulescu (o lucrare în proză « Norii ») ni se par a avea sensibilitate artistică. De altfel, același nume, Stelian Teodorescu cl. VII-a Lit, îl găsim la bogatele recenzii, unde dacă uneori se exprimă categoric de laudativ, nu greșește niciodată față de valoarea cărților, studiilor și revistelor la care se oprește, depunând o sforțare, vrednică de toată prețuirea, pentru a sublinia lucrări și articole care ar trebui cetite de colegii săi. Rareori, chiar la informatorii literari de profesie, întâlnim mai multă devotțiune și cinste de critic ca la acest elev, care știe la ce să se oprească și ce să discute, având o certă predilecție pentru expresiile artistice și filosofice superioare. Felul cum discută cartea d-lui Mircea Eliade, articolele revistei noastre, ale *Gândirii* și ale noii *Saeculum*, participând la controversă și idei creatoare îl trec dincolo de recenzii obișnuite.

Revista elevilor Școlii Normale de Învățători « Ștefan Velovan » din Craiova, *Horia, Cloșca și Crișan*, ne aduce iarăși un lucid spirit, pe d. Ilarie Crug, care scrie despre lirica filosofică a secolului XIX, discută despre sat, văzut ca însăși problema culturii noastre etnice, și semnează unele recenzii serios alcătuite. Unde d. Ilarie Crug își afirmă spiritul critic e, mai ales, în acel repertoriu negativ

dela finele revistei, unde semnaleză din cărțile unor autori cu pretenții și chiar unii de succes tot felul de dovezi de ignoranță și mediocritate. Sunt adevărate « perle », care ar trebui colecționate sistematic. Dintre elevi, ne par deosebit de serioși Ștefan Licescu, autorul unui studiu despre Lucian Blaga și al altor articole, precum și Dem. Sima. Revista cuprinde material folcloric cules de elevi și o rubrică în care sunt descrise frumusețile regiunii Horez, unde elevii școlilor secundare din Craiova au avut o colonie de vară. Cunoașterea monumentelor și frumuseților regiunii respective ar trebui dezvoltată temeinic. Cei dela revista *Horia, Cloșca și Crișan* au făcut un bun pas în această direcție. Excursiile ar trebui făcute — așa cum propunea în revista ploșteană, profesorul L. Dimulescu — mai atrăgătoare, elevii dintr'un oraș invitând pe elevii din alt oraș, pentru a-și cunoaște reciproc orașul și regiunea, ceea ce ar fi prilej de împrietenire, de stimulare și cultivare a mândriei locale.

În revista Liceului Național din Iași *Năzuinți*, scrisă numai de elevi, găsim câteva producții literare vrednice de menționat. În schimb, partea de informație critică este cu totul redusă. Versurile semnate Al. Popovici cl. VI-a, mai ales cronica rimată, « Scrisoare — unui provincial », unde se descrie cu humor Iașul, sunt, în mod evident, ale unui talent, care trebuie să se ferească de facilitatea în care poate lesne cădea. Versifică ușor, are humor și o siguranță cu totul precoce. Amplu compusă, poezia « Stejarul » semnată de Victor Groparu, cl. VIII B. Meritoasă « Balada » elevului Petru I. Gheorghiu cl. VII-a, Oneste « Icoanele de pe vale » Bi-

striții » semnate T. A. Mihailovici. Devotate preocupări științifice la elevii C. A. Vasilescu, Corneliu Diaza și C. Ivăneanu și înțelegerea perspectivei istorice la Sergiu Groholschi-Miclescu. Am fi dorit mai multe note temeinic informative, adică încurajarea și formarea spiritului critic al elevilor.

Dela Piatra-Neamț ne-au venit *Cetatea Neamțului*, revista societății culturale a elevilor liceului Petru Rareș, unde elevii Dumitru D. Popovici și Gh. Romanescu se disting prin versuri rilkiane — și *Flori de Munte*, revista Școlii Normale de Fete cu colaborarea Școlii Normale de Băeți, fondată de d-na Cleopatra I. Dobre, directoarea celei dintâi. Se încurajează încercările literare ale elevelor, dintre care Veronica Chiribăum, cl. VIII-a, ne pare mai înzestrată, precum și culegerile de folclor, care aici capătă o extensiune deosebită, însăși conducătoarea revistei făcând o seamă de aprecieri morale pe baza folclorului.

În revista elevelor Liceului ortodox de fete « Elena Doamna » din Cernăuți, *Revista Elena Doamna*, evocarea Crăciunului bucovinean făcută de eleva Aspazia Oțel și gingașa schiță « Puiuș » de Tașiana Vlad ni s'au părut demne de atenție.

« O dimineată pe Bărăgan », poemul elevului Alex. D. Mihail, exprimă spiritul regiunii în care apare *Avântul*, revista liceului Știrbei Vodă din Călărași.

« Activitatea națională a episcopului Ioan Lemeni » este un lung studiu al elevului Caius N. Suciu, apărut în *Mlădițe*, revista societății de lectură « Timotei Cipariu » a elevilor liceului Sf. Vasile din Blaj, căruia îi urmează câteva poezii și un articol despre naționalismul lui Eminescu.

Nu putem încheia aceste menționări ale revistelor liceale primite de noi, fără a nu pomeni de *Anuarul liceului Andrei Șaguna* din Brașov, publicat de d. Ioan Moșoiu, directorul liceului, care și semnează un elevat articol despre misiunea școlii, alături găsim un alt articol al profesorului Iorgu Gane, unde se cercetează relațiile dintre părinți, elevi și profesori și se combate tendința părinților, mai ales a celor dela țară, de a-și ține copiii la carte și când aceștia nu sunt vrednici de învățătură și când mai spornic și-ar îndeplini misiunea, urmând îndeletnicirea tatălui, de care adesea se rușinează. « Dintr'un greșit orgoliu, niciunul nu vrea să îmbrățișeze meseria tatălui, nici una nu vrea să rămână în jurul gospodăriei. Rezultatul? Ni-i sub ochi. Intr'un oraș așa de mare ca Brașovul să n'avem nicio modistă româncă, niciun ceasornicar român, și așa în fiecare breaslă ».

Dintre revistele pentru tineret menționăm *Țara visurilor noastre*, în refugiu dela Oradea la Timișoara, condusă de Prof. Augustin Cosma și având o bună corespondență din București, semnată Gh. Bulgăr. Un fragment dintr'o scrisoare iscalită Tata aduce o perspectivă nobilă de credință în Dumnezeu și iubire de oameni. *Prietenul Copiilor* apare la Craiova sub patronajul literar al d-nei Elena Farago, aducând unele contribuții, care pot plăcea copiilor.

Nu trebuie să trecem peste inițiativa organului de propagandă pentru tineret al Ligii Navale Române, *Marea Noastră pentru tineret*, care în Nr. 45—46/1943 reproduce diferite desene cu corăbii pe mare, la care au concurat elevii și elevele din Brașov și Caracal. Premiile ne par destul de

drept atribuite. Alături de desenele elevelor Paraschiva Pasar și Elvira Bota, ambele dela liceul comercial de fete din Brașov, apreciem desenele elevilor dela Honterus, Heinrich Schiel și Richard Schunn. Ar fi interesant de comparat cum la elevii români lumina și umbrele contează, pe când la cei germani structura, desenul, forma liniară, ceea ce nu e o întâmplare, când ne gândim că fiecare moștenim nu numai o tradiție, dar și exprimăm și un anumit fel de sensibilitate. Desenul de pe copertă al elevei Puszar Paraschiva întrunește problemele de lumină cu cele ale unui desen subtil susținut.

Iată cât de instructive și făgăduitoare sunt producțiile tineretului nostru, acum mai înțeles și mai ajutat de profesori ca înainte. Numai să nu uităm că nu tot ceea ce începe bine continuă astfel, mai ales în societățile care nu știu, din pricina condițiilor lor specifice, să-și gradeze energia și să-și păstreze o continuă depășire până dincolo de anii maturității. Începuturi bune, cărora le dorim continuitate și depășire.

Petru Comarnescu

COREGRAFIE

Dans și coregrafie

Afirmam odată că *unui dansator i se cere neapărat să-și compună singur coregrafia*. Ni s'a obiectat: așa după cum un muzician poate fi un bun executant fără a fi compozitor, iar un actor poate fi genial, fără să fi scris niciodată o piesă de teatru, — un dansator poate fi excelent interpret fără a fi și coregraf.

Spuneam într'o critică a noastră:
dans, compoziția și interpretarea se

împletesc atât de strâns, încât e greu să cumpănești ce anume i se datorează coregrafului și ce anume interpretului.

Completăm: o partitură poate fi cedită, cântată în gând în timp ce ochii urmăresc notele, — o piesă de teatru poate fi înțeleasă și fără de jocul scenic; atât compoziția muzicală cât și piesa de teatru sunt lucrări încheiate, definitive, circulă în public și sunt la îndemâna oricui. Interpretarea aduce un surplus în nuanțe fără să poată niciodată altera fondul.

Surplusul acesta 'al interpretului muzical și al actorului este evident și orice ochi artistic îl deosebește clar de opera scrisă. Luăm un exemplu: poezia « Novemberwind » de Verhaeren (în traducere germană):

« Über die Heiden, die endlos sich
dehnen,
« Wettert der Wird », . . .

Moissi recita aceste versuri lungind vocalele în așa fel încât ne da senzația nemărginirii câmpiilor peste care bate vântul. Aportul actorului constă în aceea că îmbogățește versul printr'o nouă metaforă, iar valoarea interpretării este distinctă de fundamentul operei pe care lucrează.

Nu același lucru se întâmplă și în dans. Coregrafia nu e de sine stătătoare, nu e la îndemâna publicului decât atunci când o întrupează dansatorul.

În muzică și teatru desfășurarea operei în timp, — execuția unei simfonii dela un capăt la altul, jocul unei piese dela primul până la ultimul act, nu consumă opera încheiată. În dans opera propriu zisă, dansul, se mistue în timpul desfășurării ei, tocmai pentru că e legată de ființa dansatorului. Astfel dansul ca operă are un caracter efemer și toate metodele de a-l fixa rămân neputincioase. Căci, nud consi-

derată, coregrafia se reduce la o schemă abstractă ce nu poate transmite nimic din bucuria plină și directă a dansului.

Există notația prin termenii de balet. Cine însă ar putea să găsească o plăcere artistică, urmărind denumirea seacă a mișcărilor: *ecarté, efface, grand saut en tournant, attitude*, etc... Mai există și o caligrafie prescurtată a dansului, caligrafia lui Labou, care fixează și redă dansul prin grafice. Dar cum ar putea să ne convingă jocul unor linii de armonia sculpturală a dansului. Mai ales când această artă trăește din nuanțe: o aplecare a capului, o întoarcere a palmelor, o unduire a șoldului, un picior delicat pus pe pământ sau o bătaie de călcâie. Toate acestea nu se pot reda prin grafice.

Coregrafia fiind atât de schematică, mai mulți dansatori, lucrând pe aceeași temă, mergând pe aceleași direcții în spațiu și executând aceleași mișcări ar putea ajunge la dansuri deosebite, numai printr'o mutare de accent, sau printr'o schimbare de expresie.

S'ar părea astfel că accentul principal în dans cade pe interpretare. În realitate, dansul nu este o artă minoră ca aceea a actorului și a interpretului muzical, tocmai pentru că, aici, coregrafia nu-i o operă încheată și durabilă ca opera muzicală sau poetică și nu poate servi drept fundament unei interpretări.

Interpretarea în dans fiind atât de complexă, ea cere dansatorului un efort aproape egal cu al creației, de aceea în mod natural dansatorul este și coregraf. Cel care nu creează nu poate fi decât un mediocru interpret.

Nicăieri ca în dans nu i se cere artistului un efort atât de mare. El

trebuie să-și facă din corp un material plastic și un mijloc de expresie. Pe de altă parte, el trebuie să dispună de un vocabular foarte bogat al mișcărilor și, în același timp, să aibă un orizont sufletesc larg și o adâncire spirituală care să-i permită descoperirea gesturilor simbolice de mare conținut uman. De abia după aceasta începe munca plasticizării lor.

Poate tocmai de aceea, dansatorul trăește în timpul execuției momente de nesfârșită libertate, clipe de desătușare de tot ce-i limită, apăsare și greutate în destinul ființei noastre.

Cristina Zapateu

TEATRU

Spectacole

Teatrul de artă Colorado : « Cântecul lebedei » de Ernest En-derline •

Noua stagiune teatrală bucureșteană a început într'un ritm de vizibilă nerăbdare a faptei și de o tot atât de evidentă cumințenie a ținutei. Aceste două atribute nu se contrazic deloc, cum s'ar putea să pară, ci dimpotrivă, se împlinesc și se explică unul pe altul. Fiindcă ambele sunt atribute ale singurei realități dominante din viața de azi a teatrului nostru particular: *dorința de câștig bănesc*. Fiindcă dorința aceasta e aproape o certitudine, după bătaia pe locuri în teatru a publicului din anul trecut — teatre vechi, teatre noi, s'au înghesuit care mai de care, încă pe când nu s'a sfârșit bine vara nici măcar în calendar, să înceapă ca să nu piardă zile de venit prețios. Fiindcă nu voiau să scape din mână cu niciun chip certitudinea asta aurie — teatrele

acestea toate s'au înfățișat bătrânește de cumiști în socotelile lor de succes, chiar acelea care au găsit cu cale să proclame la acest prilej, cu o ostentație de trâmbiță: Trăiască tinerețea » (A se vedea programul teatrului Alhambra).

Unul, ca teatrul « Colorado » — uitându-și jumătate din titlu în stampilă — a renunțat chiar la experimente cumiști ca « Arlechinada » și a început cu o piesă care trebuie să placă publicului, fiindcă are « de toate »: doamnă modernă și frumoasă, tânăr naiv și focos, masaie pentru înfrumusețare, gimnastică feminină în short, etc. etc.

Altul, ca « Alhambra », a luat rețeta de succes a filmelor americane de aviație de acum câțiva ani și a zis-o pe românește.

« Comedia », în fine, a fost și mai cuminte: a căutat bătrânește în garderoba vechilor succese dela noi, a scos « Topaze », l-a periat de molii și praf, și ne-a invitat la deschidere.

Evident, n'am vrea deloc să-i facem concurență lui Topaze cel dela începutul piesei, cerând teatrelor noastre particulare să-și risipească, pure ca niște serafimi, banii numai pe vise de artă. Când atâtea teatre particulare — în vremile de demult . . . odată — s'au întemeiat doar din capriciul de peste o noapte a cine știe cărui grăsun nu numai cu bani dar și cu « relații » teatrale roze și durdulii, am fi și mai naivi decât Topaze pretinzând tuturor astăzi eroism și luciditate în numele artei.

Și totuși ai vrea să fie măcar într'o seară, măcar undeva altfel! Să se găsească și un nebul care, într'un ungher, să contrazică și să răscumpere totul prin sfânta imprudență înnoitoare și purificatoare a artei adevă-

rate. Risipa de vin, de pumnale, de parfumuri și otravă a Renașterii a fost răscumpărată pentru totdeauna de chinul demonic și sfânt totodată al vieții de creație a unui Michel Angelo sau Leonardo da Vinci.

Indrăznim să visăm încă pe cineva care să răscumpere banalitatea și gheșeftarismul vieții noastre teatrale de azi. Cine știe, va veni poate totuși, deși semnele zodiilor nu-l prevestesc încă deloc. . .

După acest prolog pentru toate, să tragem cortina la « Colorado ». Am fi nedrepti dacă i-am contesta totuși un eroism în felul lui. După ce experiența considerată îndrăzneată a « Arlechinadei » n'a prins în public așa cum trebuia — teatrul acesta, căutându-și alte drumuri și mai cumiști, vrea totuși să-și păstreze o anumită decență și de preocupări și de atitudine.

Nu știm ce motive mai adânci decât cele indicate mai sus au determinat alegerea piesei de deschidere. N'am putut identifica pe autor într'o personalitate cert definită și localizată. Tema e una din cele mai obișnuite în romanul psihologic ca și în teatrul de cameră francez: criza femeii când reperează primele semne de bătrânețe fizică. Dar e văzută și construită teatral într'un stil sănătos burghez, care poate fi deopotrivă și anglosaxon și german. Piesa nu e ancorată nicăieri precis; oamenii ei de asemeni: în mediul standard al unei metropole moderne. O mondenă între două vârste — cu un prieten de același stil și tocmai de aceea fără nicio șansă față de ea — întâlnește un naiv tânăr provincial. Amândoi se fărmeacă unul pe altul tocmai prin contrastul dintre ei. Cumintea morală burgheză a

piesei arată până la urmă că acest contrast minează însuși entuziasmul pe care l-a născut: Tânărul își va găsi o iubire pe potrivă lui în silueta modernă, de fată lucidă și robustă, a îngrijitoarei frumuseții deteriorate a doamnei mondene. Pe doamna, pentru a evita o simetrie chiar prea gen carte de cetire, autorul o face doar să încerce a-și recâștiga bătrânul prieten părăsit ca, până la urmă, nereușindu-i, să-și găsească o sănătoasă consolare în voluptăți gastronomice, interzise altădată prin poruncile științifice date de tânăra preceptoare a frumuseții sale în primejdie. Autorul nu rezistă totuși ispitei paralelismului, alăturându-i, ca o umbră palidă a crizei și salvării din ea, pe Edith, o și mai cuminte rubedenie.

Aceasta e de fapt și partea cea mai frumoasă a piesei — și singura oarecum inedită: finalul de împăcare burgheză cu viața, cu micile ei voluptăți nepretențioase. În lumina lui trebuie privită întreaga piesă și — ca atare — apare simpatcă. Așa se pare că a luat-o și publicul.

Și așa se pare că a înțeles-o și d-na *Marietta Sadova*, care semnează direcția de scenă. Ceea ce a relizat d-sa din ea e ceva onest, fără însă de a-i arăta nici pe departe posibilitățile. O așteptăm într'adevăr mânuind o piesă în care marea d-sale finețe să aplece clape mai subțiri și mai complexe. Presupunem apoi că a avut mai întâi de toate destulă bătaie de cap ca să armonizeze cele două stiluri de actori cari s'ar fi bătut cap în cap în ansamblu: cel sobru realist — al muzafirilor dela Național: Lily Popovici, Corina Constantinescu și C. Antoniu — și cel urmărind imediatul efect de public al celorlalți.

Dintre toți, cu totul în spiritul piesei a fost d-na *Lilly Popovici*. În minunata creație a cumintei Edith, d-sa a avut toate nuanțele de umor reținut și profund sănătos, care se pare că e și al autorului. D. C. *Antoniu*, care a intenționat să joace în același stil, nu ne-a entuziasmat însă de astădată deloc. N'a mai jucat sobru, ci mecanic. Adică n'a pornit dela personaj ci dela public, scontând printr'o formulă opusă, comprimată, aceleași efecte facile de public, pe care le-a urmărit stilul sgomotos până la enervare al d-nei *Suzana Policrat*. Să nu ni se spună că așa le erau rolurile. De acord. E însă în jocul lor ceva « făcut » până la ostentație. Aveam mereu impresia că ambii își urăsc și-și disprețuiesc profund personajele. Dar dintr'un astfel de sentiment credem că nicicând nu poate crește o creație actoricească deosebită, ci doar una mecanică. D. *Kiki Brezeanu* a avut câteva accente foarte frumoase în actul I, care au încălzit publicul — apoi s'a stins treptat și s'a pierdut pe drum. E foarte riscant să faci un prognostic dintr'un singur rol de debut — dar parcă-l vedem izbutind mai bună carieră în comedie decât ca june prim de dramă. Decorurile d-lui *Ion Anestin*, de o potolit acidă ingenuitate.

* * *

Teatrul Alhambra: « Pensiunea dragostei » de Al. Kirișescu și N. Vlădoianu

Din tot spectacolul, singurul lucru nostim a fost articolul d-lui N. Vlădoianu, jumătate de autor al piesei, despre « Teatrul tinerilor » în caetul-program al spectacolului. Rareori am văzut un autor să-și injure mai entu-

ziast și mai candid piesa și actorii ei. D-sa sorie în program: «Troznesc greu încheieturile mișcării teatrale din România. Prea multă rutină, prea mult clișeu stereotip...». Și co-semnează o piesă care e numai rutină și clișeu stereotip. Rețeta de succes a filmelor americane de aviație, stoarsă până la ultima picătură între anii 1930—38 mai ales: băiatul timid, cuminte, care devine erou pe front și câștigă iubirea celei care înainte nu-l băga în seamă. Alături de el, altă rețetă sigură de comic american: fata care vrea să-și cucerească iubitul după formulele din cartea care te învață cum să reușești în viață. Trebuie să fii American ca să concepi un astfel de rol — fiindcă numai în America sunt o realitate sutele de cărți cari pretind să te învețe «cum să cucerești: iubitul, banii, situațiile politice, filmul etc. etc., răspândite în tiraje fabuloase. La noi a încercat aceasta numai un delicios «Forduleț» — d. Georgescu-Delafraș (vezi «Cum am cucerit viața...») — luându-și metoda și persoana prea în serios. Incolo, la noi, cărțile, de orice fel, sunt socotite, fie de către omul simplu, fie de subțirele intelectual, sau ca ceva ce strică mintea și deci te pune în conflict cu viața, ori ceva ce te izolează din viață prin utopie. Și totuși d-nii Kirilțescu și Vlădoianu susțin în piesă că așa ceva există și pe malurile Dâmboviței... Au mai pus în piesă și o fată stil «girl», adică un cap vid pe un frumos trup sănătos, în locul inimii anacronice cu un fel de muzicuță care cântă așa cum o întorci. În fine, o servitoare gen revistă Tănase și o ordonanță — care e singurul personaj mai reușit, prin cele câteva accente ale sale de sinceră autenticitate.

D. Soare Z. Soare face impresia că «semnează» regia așa cum ai semna un stat de plată într'un consiliu de administrație, adică pe fugă. Decururile d-lui *Mircea Șepilici* încep să se repete: aceleași perdeluțe cu picățele, aceleași colori vii și linii încondeiate, ca în căsuțele-jucărie pentru copii. Agreeabil — dar devine stereotip.

Interpretarea — vorba d-lui N. Vlădoianu: «prea puțin avânt, prea puțin fantezie, prea puțin entuziasm»..

Cei cari dețin roluri «grase», ai impresia că se uită mereu cu coada ochiului să vadă dacă sala e plină și «merge» piesa. Cealalți se plimbă pe scenă atât de plictisiți, de parcă ar fi fantome închiriate. Dintre cei dintâi, d. *Marcel Anghelescu*, în singurul rol cu oarecari accente mai firești — al ordonanței Ionică — e și cel mai neaoș și savuros. D-na *Nora Piacentini* merge pe rol ca pe catalige, sigură și grăbită, fiindcă pe lângă clișeu de succes al rolului își are și d-sa mecanica de succes a rutinei. D. *Radu Beligan* a pus nu numai frumoși bemoli și discreție în rolul de sigur succes al eroului, ci din nefericire și ceva mai mult: o prematură blazare a unei stele obosită de a mai fi cu coadă.

Iar din cei plictisiți în umbra săracă a rolului lor convențional s'o notăm pe d-ra *Fifi Herand* și pe d-l *Mircea Șepilici* (cu multă părere de rău din partea noastră).

Publicul însă a făcut ceea ce urmăreau toți — dela autorii rutinați la actorii mulțumiți de rol: a plătit și a aplaudat; va aplauda și va plăti. Cassa este asigurată. Tinerețea «entuziasată» a actorilor trupei — pe care d-l Vlădoianu a avut deliciosul cinism de a o vedea dând la o parte chiar

din mormântul amintirii lor umbrele în adevăr sfinte prin idealism ale Miței Ciucurescu și Petre Liciu — poate să-și încaseze în liniște lefurile sau procentele...

* * *

Teatrul Comedia: « Topaze » de Marcel Pagnol

Ne-am dus la reluarea lui « Topaze » cu un adânc neastâmpăr de curiozitate. Dela vremea când publicul dela noi vibra odată cu autorul francez în aceeași revoltă satirică împotriva abuzurilor și corupției unei democrații pervertite — ce avalanșă de evenimente și de schimbări. Noi însă nu voim și nici nu avem dreptul să facem aici filosofie a istoriei. Ci numai — odată deslipită de actualitatea care era pentru ea odinioară un sprijin de succes atât de puternic — să vedem cum trăiește piesa lui Pagnol singură, ca operă de artă.

Privită cu ochi mai reci acum, piesa stă pe o muche de cujiț doar între meșteșug și artă, adică între abilitatea tehnică și chinul omului care are ceva de spus în forme care depind numai de destinul său de creator. Un astfel de om, evident, Marcel Pagnol nu e. Cât de puțin adânc a fost, o dovedește nu numai restul anemic al carierei sale de scriitor — dar însăși părțile atât de fade azi ale piesei sale de succes. Și acestea sunt tocmai acelea în care Pagnol ajunge aproape de situații adânc și general umane. De exemplu, cât de superficial și convențional e prinsă atmosfera pensionului Muche — toată mizeria lui sufletească și materială iremediabilă. În schițarea raporturilor eterne între profesor și elev, Pagnol se arată un enervant prizonier al

clîșeului și un iremediabil râvnitor al succesului imediat. Piesa se animă și pentru noi cei de azi când satira lui Pagnol trece dela uman la politic. Pagnol e un mare gazetar în forme de dramă. E și mult, dar e și foarte puțin...

Din vechea gardă a piesei a rămas doar d. *Ion Talianu* — același Castel Benac precis și inteligent lucrat. În rolul nou al lui Topaze d. *Vasiliu Birlic* a făcut un mare efort de creație, vizibil aproape fizic uneori. A avut momente foarte bune, mai ales când a fost vorba de subliniat puțina umanitate câtă există în piesă. Pe când interpretarea d-lui Maximilian accentuase pe satiric, d. Birlic a apăsat umanul — și asta a fost frumos. Ii trebuie însă tocmai aici mai multă stăpânire lucidă. Tocmai momentele puternice, de teamă, de sbucium al conștiinței, din actul III, le-a pus în primejdie prin abuz și facilitate de gesticulație a întregului corp. Din ansamblul numeros, cu multă umplutură, reșinem silueta șlefuită cu o inteligență aproape demonică de d. *George Voinescu*.

Ovidiu Papadima

FILOSOFIE GENERALĂ

REVISTE STRĂINE

Despre viitorul filosofiei

Intr'un interview acordat săptămânalului din Madrid, *El Espanol* (an. II, Nr. 28), filosoful *Garcia Morente*, profesor la Universitatea din Madrid, abordează câteva probleme într'un mod foarte personal. Cităm:

« Anul 1600 e epoca în care filosofia inaugurează drumuri absolut noi; și aceasta din două rațiuni. Rațiunea

internă, fundamentală, problema *eului* pe care n'a rezolvit-o total nici realismul, pentru că eul nu e un lucru. Și rațiuni externe, acelea care vorbesc despre eșecul multor științe. Cade Fizica lui Aristotel, printre altele; cade ideea planității terestre. De aici începe îndoiala că realismul ar mai putea fi fundamentul filosofiei, — și realismul căzu. Când Descartes susține că tipul oricărei realități nu e un lucru, ci e tocmai *eul*, — intrăm în plin câmp idealist.

Cu aceasta s'a trunchiat o tradiție filosofică: poziția realistă, dela Parmenide, prin Aristotel, până la Toma de Aquino, e substituită prin atitudinea idealistă. Penibilă a fost reacțiunea pozitivistilor, pseudo-filosofi, amatori, negația însăși a filosofiei.

Soluția a fost căutată printr'o restaurare a Metafizicii. Apare Brentano cu metoda despre «evidența esenței». Urmează Scheller, teoreticianul valorilor; Hartmann, al cugetării; Husserl, ultimul idealist, care în chide definitiv perioada deschisă de filosofia lui Descartes. Vine apoi Bergson să spună fizico-chimiștilor că lumea e cantitate și calitate, că viața e ireductibilă la mecanică și că realitatea trăită e mai mult realitate decât cea gândită, căci ultima e realitatea *destrăită* de către necesități de acțiune.

Heidegger și Ortega y Gasset au încercat o restaurare a Metafizicii dar sunt pe o pistă falsă. Amândoi au un punct de plecare comun: Ortega *trăirea*, Heidegger *existența*. Dar nici unul nici celălalt nu urcă la o realitate superioară. N'au căutat ființa necesară, fundament sie însăși și tuturor ființelor. Ori, tocmai aceasta e realitatea profundă, pe care trebuie să o restaureze Metafizica de azi.

Ceea ce înseamnă că filosofia viitorului va fi din nou sclava Teologiei. Și asta, pentru că în drumul vieții noastre spre o Ființă, cădem din eșec în eșec; puterile nu ne egalează niciodată dorința. Singura salvare a omului e ca el să fie ceea ce trebuie să fie, adică: o viață eternă, foarte personală și sfântă. Și aceste trei clase de viață experiența nu ni le dă, căci orice experimental e contingent, caduc ».

Citatul interesează atât pentru originalitatea ideilor, cât și pentru conținutul unei personalități.

O. D.

Un precursor al lui Bergson

O notă a lui R. de Garciasol (*Escorial*, Nr. 27) aduce în discuție o importantă influență, nemărturisită de Bergson, asupra acestuia, în cunoscuta sa operă, *Le Rire*. E vorba de *Arta și Natura*, a lui Victor Cherbuliez. Influența o remarcă mai întâi Henri Bornecque, care citează, în treacăt, și pe Baudelaire, despre a cărui capitol, *De l'essence du rire*, s'a vorbit prea puțin în acest sens. Cartea lui Cherbuliez — colaborator la «*Revue des deux mondes*», autor citit, membru al Academiei Franceze, — apare cu opt ani înaintea cărții lui Bergson.

Argumentele lui Bornecque sunt concludente. Ideea bergsoniană despre natura prin excelență umană a comicului, e prefigurată în Cherbuliez. Apoi, ideea absenței emotivității în răs își află antecedente clare în același autor. La fel, ideea despre percepția lucrurilor în relația pe care o au ele cu necesitățile noastre vitale, e formulată foarte asemănător la Cherbuliez. Cât privește studiul despre esența comicului, la Bergson, acesta pare făcut după planul indicat de Cherbuliez.

Alogerea formulelor, inclusiv terminologia de definire a comicului, sunt atât de asemănătoare încât se pretează la o prezentare pe două coloane. Definiția capitală din *Le Rire*: « du mécanique plaqué sur du vivant » e, la Cherbuliez: « nu e esențialmente risibil decât ceea ce e automat îndeplinit ».

Autorul notei opiniază: Cherbuliez n'a fost decât un inițiator, meritul de seamă îi rămâne lui Bergson: acela de a fi fortificat o idee, — și termină cu un citat: « în artă (să adăugăm filosofia) furtul e iertat întotdeauna când e urmat de asasinat », adică atunci când dimensiunea operei influențate copleșește influența.

Un tratat de morală

« René Le Senne este, cu Louis Lavelle și Gabriel Marcel, unul din filosofii francezi care au ajuns la cel mai înalt prestigiu prin studiile lor și sănătoasa orientare a gândirii lor, printre tânăra generație care aspiră la regenerarea patriei. E natural ca această cugetare a sa să se sprijine pe solidele baze ale religiei și ale moralei. Credincios acestei preocupări salvatoare, René Le Senne a scris un copios tratat, care constituie o adevărată sumă de conținut, sens și calitate didactică. Conține nu numai o ardentă istorie și expunere a teoriilor despre morală, pe care le-au emis figurile cele mai mari ale Filosofiei, dar și un criteriu care permite lectorului să se orienteze între ele, distingând ceea ce este indispensabilă asimilare de către ceea ce trebuie să facă corp cu doctrina. E vorba apoi de o carte alimentată și rezumată, care denotă la reprezentanții spiritualismului francez conștiința de a contribui cu eforturile lor

la formarea culturală și mai ales etică a tinerilor. În penuria producției actuale, criticii dela *Cité Nouvelle*, se grăbesc să laude dificila lectură a unui volum gros, imprimat cu caractere mici, considerând că *Traité de Morale Générale* a lui Le Senne merită această minimă efortare ». Nota, a apărut în Nr. 23 al revistei madridene *Escorial*.

Criza lumii moderne

Comentând, cu ocazia traducerii în limba spaniolă, cartea atât de actuală a lui Paul Hazard, *La crise de la conscience européenne*, — Raffael Calvo Sever descifrează, foarte pasionant, cauzele crizei actuale europene (*Escorial*, Nr. 23).

Lumea modernă e pe sfârșite, scrie el. Nu mai sunt speranțe de salvare. Gravele pagube materiale și spirituale produse de război — acest întâi război cu adevărat mondial — sunt destul de expresive, prin ele înșile, pentru ca să mai încerci să construiești sofisme atât de pe placul liberalismului. Astăzi se impun afirmațiile cele mai radicale. Efortarea omenească necesară pentru a se salva aduce în discuție valorile morale permanente. Nu forme politice sunt acelea care dispar odată cu înaintarea trupelor, ci falsele convenții culturale. Descurajarea pe care o produce deruta nu e consecința strivirii fizice, ci consecința epuizării forțelor spirituale, a realei senzații a golului, a totalei insuficiențe a ideilor în care să se poată trăi, cu acea ușurință creată de bogățiile materiale și morale pe care le-a acumulat tradiția creștină. Omul modern a făcut uz de libertatea sa pentru a se opune voinței lui Dumnezeu, voinței de perfecționare, de salvare. Ultimul moment al evului

mediu în Italia e proclamarea lui Christ ca rege al Florentinilor. Ultimul moment al creștinătății,— imperiul catolic spaniol. Lumea modernă, în progresiva sa separare de Incarnație, a ajuns până la urmă la ateismul rusesc contemporan. Lumea modernă e pe sfârșite; nu mai există speranțe de salvare pentru ea.

Unei astfel de lumi i se va arăta Incarnația.

O. D.

TEOLOGIE

Izvoarele ortodoxiei

De câțiva ani în literatura teologică româncască, a început să apară opera Sf. Părinți ai Bisericii Ortodoxe, în o colecție așa numită *Izvoarele Ortodoxiei*.

E drept că o mare parte din clasică literatură teologică a mai apărut în românește în veacurile dinainte. Epoca cea mai bogată a acestor traduceri a fost aceea dela sfârșitul veacului al XVIII-lea și începutul celui al XIX-lea. Câteva nume de traducători neobosiți din acel timp strălucesc în chip deosebit: monahii Gherontie și Grigorie dela Mănăstirea Neamțu — cel din urmă și-a continuat truda bogată în vorbe și ca Mitropolit al Ungro-Vlahiei. Dar în deosebi e de amintit patronul acestei epoci de bogate traduceri, precum și ostenitorul pilduitor, nemuritorul Mitropolit Veniamin Costache.

După această epocă a lui Veniamin, în a doua jumătate a veacului al XIX-lea și până în pragul zilelor noastre, n'au mai apărut decât slabe încercări, prin teze de licență. Traducătorii însă, nefiind încercați, n'au izbutit să dea decât capitole și frag-

mente din opera a câte unui Sf. Părinte.

Și așa ajunsesem în zilele noastre de înaltă tensiune culturală fără fundamentele ortodoxiei, la îndemâna oricui. Nu aveam chiar clasică *dogmatică a Sf. Ioan Damaschin*, care a apărut la Iași — în anul 1806. Aceasta au simțit-o toți: ierarhi, profesori, studenți, iar în cele din urmă și credincioșii. Fostul Patriarh Miron făcuse un plan de traducere a operei Sf. Părinți, cu ajutorul profesorilor și a altor cunoscători ai limbilor clasice. Dar din ce pricini nu s'a realizat, nu știm.

De câțiva ani, și-a luat asupra sa această operă măreață *Preotul Dr. D. Fecioru*, care în tinerețe a făcut temeinice studii la Atena și în alte centre universitare. La această lucrare s'a întovărășit cu Pr. Dr. Olimp Căciulă și alți cunoscători ai limbii eline — înflăcărați însă și de dorul de muncă. La această inițiativă particulară ei au știut să câștige dragostea benevolă a preoțimei.

Acești traducători și-au făcut planul « ca în curs de 5 ani să dea 60 de volume din cele mai de seamă 'opere ale părinților și scriitorilor bisericești » în colecția numită *Izvoarele Ortodoxiei*. Din 1938 până acuma însă, datorită cumplitelor vremi pe care le trăim, n'au apărut decât 5 volume a câte 3—400 pagini fiecare. Iată titlul lor: 1. *Sf. Ioan Damaschin, Dogmatica*; 2. *Sf. Vasile cel Mare, Comentariu la Psalmi*; 3. *Clement Alexandrinul, Pedagogul*; 4. *Sf. Iustin Martirul, Dialogul cu Iudeul Trifon*; 5. *Sf. Ioan Hrisostom, Cuvântări la praznicile împărătești*.

În curând însă vor apărea mai multe volume pe an chiar, fiind sprijinită acuma această laudabilă ini-

țiativă de către *Institutul Biblic* de sub președinția *I. P. S. Patriarh Nicodim*.

Iată că prin această colecție a *Izvoarelor Ortodoxiei* se dă ca zestre neamului românesc o operă clasică. Clasică prin cuprins, dar clasică și ca formă. Gânduri sfinte, ce sunt ca o euharistie pentru minte, și simțuri creștine ce împodobesc inimile tuturor cetitorilor.

În această operă a Sf. Părinți, sufletul românesc își găsește izvorul cel mai curat și sfânt al spiritualității sale nemuritoare. Opera Sf. Părinți hrănește și purifică; ea dă avânt și voi nicie de înălțare către idealul etern.

REVISTE

Mi-i milă de popor...

Când, după veacuri și veacuri de trai al omenirii în pîgăvătate, venit-a Fiul lui Dumnezeu între oameni, și ca Fiu al omului, de nenumărate ori, cu glas înmuiat în lacrimi, grăit-a: « Mi-i milă de popor »... Iar odată, ne spune Sf. Evanghelie, că « văzând mulțime de oameni, I s'a făcut milă de ei, că erau necăjiți și risipiți, ca niște oi ce nu au păstor »...

Această realitate istorică o trăesc în zilele noastre popoarele creștine, care s'au dus în patria bolșevismului. Toți o spun, că « li-i milă de poporul care a fost ani și ani sub imperiul satanic al necredinței ». Căci ieri și astăzi, satana acesta urmărește să degradeze pe om, să-l facă unealta răutății sale... Și așa și de data aceasta omul a fost tratat ca ne-om, ca o vietate fără suflet și fără drepturi sacre... De aceea l-am găsit nu cu zâmbet, ci cu rânjet de fiară, nu cu străluciri de idealuri, ci cu

adâncimi de hrube, nu în palate, ci în rând cu animalele...

Pentru aceasta cel dintâi lucru ce l-au făcut ai noștri, care păseau în urma frontului în numele lui Hristos și cu Hristos Domnul, a fost să le mărturisească cu vorba și fapta, divinele cuvinte: « *Mi-i milă de popor* »... Și atunci hrană sufletească, dar și trupească a început să se reverse cu îmbelșugare în numele și sub imboldul credinței. Cerul cel închis din pricina păcatelor conducătorilor lor atei, astăzi din nou s'a deschis cu razele sale de lumină ale adevărului, și ale dragostei celei plină de iubirea de oameni... de acea iubire creștină care cuprinde părintește până și pe dușmani...

Și așa de data aceasta voi pomeni cele ce un Rus, I. Egorov scrie în ultimul număr din revista *Transnistria creștină*, care apare la Odesa, în articolul: « Asistența socială la Odesa ».

« Sub bolșevici cuvântul binefacere nu se mai auzea, dispărând aproape cu totul din limba rusească. Sub amenințarea deportării, nu li se îngăduia cetățenilor sovietici să vorbească despre foamete, frig, sărăcie sau alte neajunsuri de acest fel. Acum, însă, sub oblăduirea românească, Biserica a pus numaidecât problema ajutorării săracilor, după cum poruncește însuși Mântuitorul Hristos. Și așa s'au început cele dintâi organizări de susținere a desmoșteniților, flămânzilor și orfanilor. Cele dintâi înghețări de acest fel au luat ființă pe lângă bisericile parohiale din Odesa... »

Pe lângă biserica Sf. Grigore Teologul, există o cantină care hrănește zilnic aproximativ o sută de oameni cu mâncare caldă. Tot acolo, se află o sală frumoasă și încăpătoare, în care se țin conferințe duminicale cu su-

biecte evanghelice. Pe lângă aceeași biserică, se află și un ambulator, unde nevoiașii primesc consultații gratuite.

Prin stăruința pâr. Teodor Petrovici a luat ființă, pe lângă biserică Chiril și Metodiu, o cantină care dă zilnic cincizeci de porții de mâncare; curând această cantină își va mări numărul porțiilor.

Biserica Adormirii Maicii Domnului, al cărei paroh este pâr. Visarion Popovici, hrănește zilnic 140 de inși...

Biserica Sf. Alexe hrănește zilnic o sută de oameni...

Biserica Nașterii Maicii Domnului hrănește zilnic 130 de oameni.

Biserica Sf. Cruci îngrijește zilnic pentru hrana a 10 persoane.

Biserica Sf. Maria Magdalena și biserică Bunei-Vestiri, hrănesc odată pe săptămână câte 120 persoane. La fel, biserică Tuturor Sfinților hrănește, de obicei Duminica, 160 de oameni.

Biserica Sf. Arhistrateg Mihail hrănește zilnic 60 de oameni.

Biserica Sf. Dumitru din cimitirul mare eliberează zilnic treizeci de porții de pâine.

Pe lângă bisericile pomenite mai sus, se mai află în Odesa încă vreo zece biserici, care iau parte activă la această sfântă și înălțătoare operă creștinească...

Iată cum cerul milei creștine, prin jertfa ostașilor noștri, s'a deschis din nou asupra poporului rus...

Protos. Vasile Vasilache

ȘTIINȚĂ MILITARĂ

Riscul la baza operațiunilor de război

Regulamentul german *Truppenführung* începe capitolul referitor la «conducere» astfel: «*Marile succese*

au la bază mari riscuri. Înainte de a risca trebuie însă bine cumpănit». Din aceste două rânduri, care, aparent, nu aduc nimic nou, întru cât și unele dicțoane din diverse țări ale pământului spun cam același lucru, reiese însă un principiu conducător precizat altfel: acceptarea riscului la baza succesului, însă un risc diferențiat de aventură. Și cu aceasta cădem într'un domeniu de realități aproape matematice, în care nu hazardul legat la ochi, ci calculul probabilităților are un cuvânt greu de spus. Vedem aici, prin urmare, cum acest domeniu este învecinat cu altele de aceeași deosebită importanță, cum este de pildă cel economic, în care probabilitățile au un câmp de activitate mănos dar plin de nenumărate probleme de rezolvat. Pentru că, din moment ce intervine calculul probabil, înseamnă o cumpănire justă a posibilităților, trăgând de partea riscului numai ceea ce iese din cercul în care voința noastră este suverană.

Acest fapt este normal dacă ne gândim la două realități ale războiului. Prima poartă asupra factorilor care intră în sistemul de cumpănire a succesului pe câmpul de luptă. Sunt, în primul rând, cele două voințe adverse care se înfruntă; este potențialul material și intelectual al fiecăruia dintre dușmani, apoi terenul — o altă realitate importantă —, și, în fine, o serie de variabile care ies de sub puterea noastră de control. În al doilea rând, există o realitate obligatorie: necesitatea de a aplica la maximum principiul economiei forțelor, a nuanța deci efortul material, acceptând riscul unor porțiuni de front slabe.

Față de cele spuse mai sus, rezultă tocmai nevoia de a cumpăni bine

probabilitatea succesului, ținând seamă în mod cert de ceea ce este determinat precis și acceptând riscul provocat de ceea ce scapă controlului nostru, cât și posibilităților noastre de investigație. Valoarea însă a riscului trebuie să fie într'un raport acceptabil față de probabilitatea — mai mare sau mai mică — a succesului operațiunii care urmează să fie angajată. Aici este vorba însă de o intuire genială, care-mi duce gândul spre campania lui *Napoleon* în *Italia* anulul 1793, cu măestrile manevre dela *Montenotte-Carcare* și cu cele din jur de *Mantua*.

Revista Artileriei (Martie-Aprilie 1943)

În plin război împlinirile par deseori, — deși coapte —, mai repezite, mai superficiale, față de imperativul necesar al depășirii în timp a producțiilor din epocile de pace. Ele par însă mai adecvate condițiilor speciale, îmbrăcând forma cea mai simplă și apropiată de realitățile câmpului de luptă, pentru care sunt mobilizate toate posibilitățile intelectuale și materiale ale națiunii.

Răsfoind *Revista Artileriei* — ultima primită — am regăsit dintr'odată un aspect tehnic mult mai pronunțat decât acel din timp de pace. Titluri după titluri indică diferite specialități în care calculul trigonometric, geometric, analitic, diferențial, capătă o importanță deodată crescută cu un spor de cunoaștere tehnică a armeei. « Reperajul prin sunet în campania din *Basarabia* », articol în care rezultatele obținute în campanie constituie numai un pretext pentru desvoltarea principiilor matematice care

stau la baza procedurii, « Calculul simplu și rapid al gismentelor și distanțelor », « Problema ridicării calculate rezolvată prin metoda geometrică analitică », « Calculul nomografic al țevilor fretate », etc., iată o serie de titluri care determină dint'o dată aspectul tehnic, matematic, al *Revistei Artileriei*.

De sigur că în momentul când întreaga activitate umană se menține într'un domeniu practic indiscutabil, activitatea militară își păstrează, în fond, domeniul său preferat, în afara speculațiilor nefolositoare imediat. Însă aspectul matematic al unei reviste îmbracă cu totul altă înfățișare din punctul nostru de vedere, deoarece calculul matematic reprezintă prin el însăși o speculațiune perpetuă, chit că această speculațiune se revărsă utilă asupra realizărilor practice. Și atunci iată că în plin război o serie de tineri ofițeri se lasă furați de mirajul calculului matematic, atunci când ar fi putut să se lase prinși de angrenajul practicului imediat. Totuși atitudinea aceasta este perfect explicabilă. Paralel cu realitățile câmpului de luptă, există în spatele frontului efortul tehnic de nebănuite puteri, care precede și susține prin împlinirile sale armata de operațiuni. În această lumină se definește și înfățișarea de tineresc avânt matematic a *Revistei Artileriei*.

Vintilă Teodorescu

La sfârșitul acestui an revista noastră împlinind un deceniu de existență, numărul de Decembrie va avea drept supliment Bibliografia Analitică a întregului sumar pe zece ani al revistei, bibliografie alcătuită de d-nii G. Băiculescu și N. Istrati.

ECONOMICE

CĂRȚI

Dr. N. N. Leon: Datoria flotantă a Statului. Posibilitățile de lichidare a ei în perioada de depresiune economică. București, 1942, p. 104.

Momentele de depresiune economică au pentru știința financiară nu numai rolul de a impune un surplus de imaginație și abilitate tehnică oamenilor de specialitate, cu tot ceea ce derivă dintr'o atare exigență pentru disciplinele respective, ci și acela de a proiecta lumina de optime condiții pentru înțelegerea funcțiunilor și eficienței diferitelor metode de tehnică financiară, metode care se verifică în atari momente. Este, într'un fel, un examen pe viu — mai semnificativ pentru omul de știință în momentele de criză decât în conjuncturi normale, capabile să ofere oarecare certitudine asupra rezultatelor pe care punerea în practică a metodelor anterior confirmate are a le determina.

Un astfel de moment alege d. Dr. N. Leon, Consilier la Înalta Curte de Conturi, pentru a proceda la un studiu amănunțit al temeiului și ansamblului mijloacelor tehnice de lichidare, întrebuițate pentru rezolvirea problemei datoriilor arierate ale Statului. Este vorba de unul din capitolele cele mai subtile și cele mai agitate ale științei bugetare, pe care autorul lucrării de față îl supune unei cercetări metodice, bazată în primul rând pe experiența practicelor bugetare.

Momentul de dificultăți financiare 1931—1935 nu avea fără îndoială un caracter inedit în viața economică a Statului nostru; el era însă sensibil agravat de criza economică pe care

statele agrare din sud-estul european o străbătuseră la sfârșitul celei de a treia decade a acestui secol. Desechilibrul bugetului român era agravat la rândul-i de sporirea considerabilă a quantumului datoriilor arierate. Studiul d-lui Dr. Leon pornește dela nevoia de ordonare a însăși acestor datorii, care creșteau prin angajamentele și ordonanțările diferitelor ministere. D-sa procedează, potrivit unui criteriu formal, la o clasificare netă a creanțelor Statului, pentru a crește apoi pe două planuri: unul de cunoaștere teoretică a funcțiunii îndeplinită de diferitele mijloace de lichidare și altul de prezentare a oragnizării tehnice a instituțiilor și operațiunilor, cu ajutorul cărora se realizează lichidarea.

Economist de formație clasică, dominându-și materialul printr'olimpede organizare a lui, d. dr. Leon procedează însă, înainte de a ajunge în miezul materiei, la o serie de clasificări și ierarhizări care, depășind studiul unui anumit moment economic, se înscriu într'un capitol de prețioase caracterizări și definiții, al căror interes nu poate scăpa științei bugetare. Reținem în acest sens caracterizarea creanțelor bugetare și în-lăuntrul acestora a angajamentelor bugetare neordonanțate, ca și concepția d-lui dr. Leon privind noțiunea de «datorie flotantă a Tezaurului», necesară a fi distinsă — mai ales pentru epoci ca cea studiată — de creanțele de trezorerie care, prin nerambursare în cursul exercițiului bugetar în care s'a recurs la ele, se transformă în datorie arierată a Statului.

Trecând la materia propriu-zisă a studiului: lichidarea datoriilor arierate, autorul face o scurtă expunere a

politice de lichidare anterioară anului 1933; nesemnificativă, din punct de vedere științific, prin ea însăși, epoca se dovedește rodnică totuși prin faptul că oferă d. dr. Leon ocazia de a face o discriminare între politica bazată pe bugete « de lichidare » și cea bazată numai pe bugete « de evidență », cele din urmă având mai mult caracter statistic, decât dinamic, de rezolvare. Autorul introduce totodată în discuție noțiunea de buget « extraordinar », sugerată și de prof. Charles Rist, pentru a sublinia imposibilitatea de realizare integrală a acestui buget, în care practica a intercalat și cheltueli ordinare, ceea ce depășea cadrul tehnic de alcătuire preconizat. Subliniind lacunele provocate chiar înlăuntrul bugetelor de lichidare, de lipsa unei evidențe a creanțelor Statului, autorul atinge unul din aspectele cele mai nevroagice ale problemelor lichidării datoriei flotante.

A doua parte a lucrării, — după o succintă dar nu mai puțin deplină caracterizare a mijloacelor de lichidare folosite de finanțarii români: bonurile de impozit, a căror utilitate și funcțiune social-economică este în mod definitiv stabilită de d. dr. Leon, lichidări prin compensări pe cale legală și prin titluri de rentă la Imprumutul Consolidării, — este închinată unui larg și amănunțit expozeu asupra organizării și operațiunilor « Casei de Amortizare », înființată în 1932 și transformată în 1933 în instituție publică autonomă, cu misiunea de a lichida datoriile arierate ale Statului. Autorul reia cu acest prilej un articol publicat în « Tribuna Financiară » din 13 Ianuarie 1934, preconizând înscrierea tuturor datoriilor arierate ale Statului în bugetul Casei de Amortizare, pentru ca, prin

ordonanțarea creanțelor de către această instituție, să se poată realiza, o lichidare unitară, precisă și rapidă paralel cu o descongestionare a ministerelor.

Completat cu două scheme grafice, sintetizând operațiunile de compensare a creanțelor particulare și a creanțelor autorităților, studiul d-lui dr. Leon se ilustrează metodologic în aceste scheme. N'ar fi de altfel, cred, o imposibilitate de rezumare a întregului studiu, pe capitole, la schemă grafică, ceea ce denotă caracterul aproape pedagogic al dialecticei sale economice. Crescută dintr'un examen critic de istorie financiară, lucrarea se înalță — cu o claritate de stil și metodă expozitivă universitară — la formulări de principii, care aduc una din cele mai sensibile contribuții științei financiare. Un spirit erudit domină abstracțiunile aride ale disciplinei, fără a se pierde în ele și mai ales fără a se complăce într'un concept formal-contabil al bugetului. Căutând să racordeze în permanență realităților sociale și economice conceptul bugetar, d. dr. N. Leon se dovedește stăpân pe o poziție de evidentă actualitate. Lucrarea sa asupra « Datoriei flotante a Statului », de o ținută academică și plină de fine nuanțări și precizii matematice, consacără astfel pe plan doctrinar un financiar cu orizonturi larg proiectate în viitor.

Costin I. Murgescu

G. Zane: *Economia politică la Academia Mihăileană. La centenarul învățământului economic în România. Iași, 1943, p. 28*

Preocupărilor de cercetare a istoriei gândirii economice românești, preocupări din ce în ce mai evidente, denotând simptomele unui îmbucurător fenomen de cunoaștere în adâncime a plinului de sugestii secol XIX, trebuie încadrată și lucrarea d-lui prof. G. Zane asupra primelor cursuri de economie politică ținute la Academia Mihăileană. Punând în legătură inaugurarea cursurilor de economie politică, în primăvara anului 1842, la Iași, cu situația învățământului economic din Apus, la aceeași epocă, autorul lasă deschisă calea unor măgulitoare concluzii privitoare la graba cu care școala românească a știut să-și încadreze preocupărilor ei didactice discipline care aveau să se constituie deplin abia mai târziu. Faptul că primii profesori de economie politică aveau să fie doi dintre fruntașii gândirii economice românești a secolului trecut — Ion Ghica și Ion Ionescu dela Brad — prilejuește d. prof. Zane o fină portretizare a pozițiilor ideologice ale celor doi întemeietori ai învățământului economic, raportându-le la concepțiile economice apusene. Ni se par astfel deosebit de interesante legăturile pe care concepțiile economice ale lui Ghica le aveau cu lucrările lui Michel Chevalier și Jean Baptiste Say, legături asupra cărora autorul insistă pe larg, ca și reliefaarea ostilității economistului român în fața saint-simonismului și a socialismului colectiv de esență « blanc »-istă.

Urmașul lui Ghica, Ion Ionescu, rupe cadrul general-liberalist al pre-

decesorului, punând accentul pe economia agrară și pe democratizarea proprietății, sub influența lui Pellegrino Rossi și Wolowsky, în primul rând. Suntem de altfel, credem, în fața primului economist român care sta pe propriile-i picioare și asupra căruia este de dorit să căpătăm monografia la care are dreptul astăzi.

Un spirit analitic fin, evoluând degajat între conceptele și datele vremii, reînvie prin pana d-lui prof. Zane epoca de început a gândirii noastre economice, într'o lucrare care va fi fără îndoială menționată atunci când studiile asupra lui Ion Ghica și Ion Ionescu, vor rotunji din amănunte viața, opera și contribuția acestora la economia românească.

Costin I. Murgescu

REVISTE ROMÂNEȘTI

« Pădurile și destinul nostru național »

D. Emil Pop, profesor universitar, se ocupă — în revista de vânătoare, pescuit și chinologie *Carpații*, ce apare la Sibiu, Nr. 6, Anul XI, — de « Pădurile și destinul nostru național », făcând o seamă de observații ce ne interesează pe toți. Se semnalează cu date precise tendința noastră de a risipi lemnul. Încă din veacul trecut, călătorii străini se mirau de cantitățile enorme de lemn consumate în Principate, șoseaua dela București la Iași fiind pavată cu lemn de stejar, ca și străzile celor două capitale. Încă din 1822, Lejeun prevedea epuizarea pădurilor Moldovii, observând această risipă. Stejărișele au primit lovitura de grație după renunțarea Sublimei Porți de a fixa în mod volnic prețul cerealelor. Atunci grânele noastre căpătând preț mare la export, s'a în-

ceput defrișarea pădurilor, pentru a se desvolta agricultura. Astăzi «suprafața efectivă a pădurilor României întregite este aproximativ 6 jum. milioane hectare, ceea ce face aproximativ 20 % din suprafața țării... Această întindere insuficientă este rezultatul unei nefcetate și progresive pustiiri din partea noastră. Căci pământul românesc trebuie să fi fost acoperit altădată în proporție de cam 60—70 % cu păduri... Românul a fost totdeauna un risipitor de lemn... Am reușit să creăm la munte, printr'o forfecare a pădurii, un imens domeniu pastoral, care totuși nu ne ajunge, pentrucă îl gospodărim cu o barbară nepricepere. El ar putea nutri incomparabil mai multe animale și mai sănătoase, dacă ar fi exploatat rațional sau dacă ar fi ameliorat, prin mijloace relativ simple, pedant aplicate de ciobanii Apusului». Speriat de proporția în care s'au tăiat pădurile, autorul ne arată că din 1920 până în 1935 s'a tăiat aproape o cincime din patrimoniul nostru păduros, abia în 1935 începând campania de replantări masive. «Avem trista reputație de a fi țara celor mai multe ferestraie în raport cu capacitatea pădurilor noastre de rășinoase». Datoria generației noastre este de a opri și repara această situație.

R.

Vechi bogății românești: mierea și ceara

În săptămânalul economic *Excelsior*, d. Dr. Vasile Turculescu scrie despre *O veche bogăție românească* (Anul VIII, nr. 127), din care cităm următoarele:

«Nu mai există nicio îndoială asupra însemnătății mierei și a cearei

în comerțul românesc de altă dată. Documente nenumărate scot mereu la iveală cât de prețuit era acest comerț, pe toată întinderea dela Dunăre la Lemberg, Veneția și Bosfor, și câtă bogăție însemna, în același timp, pentru țara românească.

Un călător străin, Edmond Chishull, care ne-a vizitat în timpul lui Brâncoveanu (1702), însemnează următoarea ordine a bogățiilor noastre ceară, miere, piei, cai, sare. Este semnificativ deși îndoielnic, ca tocmai ceara să fie pusă în fruntea producției românești. S'ar părea aproape de necrezut ca o atât de modestă ocupațiune să fi constituit, pe atunci, o activitate atât de sărguincioasă, cu toată grija pe care o cere, și atât de rentabilă încât să fi atras în mod deosebit atenția acestui străin. Și, totuși, oricât de neașteptată apare această revelație istorică, ea este în întregime exactă, fiindcă nenumărate alte documente o confirmă în mod indiscutabil.

Astfel, în vremea lui Dimitrie Cantenir, veniturile domnești proveniau din dările de atunci, în următoarea proporție: desetina 25.000 taleri pe an, vama 30.000, venitul sării 10.000, venitul târgurilor 15.000. Ori, desetina era darea percepută asupra stupilor. Ea susținea venitul domnesc într'o proporție covârșitoare, ceea ce risipește orice îndoială asupra gradului de dezvoltare al acestei activități.

Aproape 100 de ani mai târziu, un alt călător, Andreas Wolf, însemna, la 1805, că venitul dela albine se ridica la 60.000 taleri.

Desvoltarea apiculturii, în timp, este astfel bine dovedită.

Ceara și mierea erau articole de tribut în natură către Turci, fiind

bogăție recunoscută a Țărilor Române. Boierii aveau prisăci uriașe și exportau mierea cu poloboacele, ca pe vin. Două motive făceau ca albinăritul să aibe o însemnătate deosebită: lipsa zahărului și nevoia luminatului...

Noi credem că momentul care a hotărît în mod definitiv decăderea apiculturii a fost aplicarea la cerealism survenită după 1829. Grăul nostru fiind solicitat pe întreaga piață europeană, la prețuri bune, a determinat o intensificare a culturilor, ceea ce a restrâns succesiv interesul pentru creșterea albinelor.

În fine reformele agrare, secularizarea averilor mănăstirești, împrăștiările, au făcut să se limiteze și mai mult numărul celor ce se ocupau cu această îndeletnicire, căci, oricât de importantă ar fi, apicultura rămâne întotdeauna ca o activitate anexă. Micul proprietar nu putea să se ocupe exclusiv cu albinăritul, fără grave riscuri.

Și totuși, această bogăție națională a mierei și a cearei poate fi restaurată. Câțiva stupi în curtea fiecărui gospodar ar constitui o sursă fericită pentru o alimentație sănătoasă și eficientă. Cât privește fermele, școlile și numeroase alte așezăminte, acestea ar putea să aibă prisăci întinse, cu stupi sistematice, bine organizate și întreținute ».

R.

Specializarea în munca intelectuală

Pornind dela observația numărului mare de profesori cu rol de conducere în întreprinderile și administrațiile noastre, numărul pe August 1943 al revistei « Tehnica și Viața » (în care

un grup de ingineri discută cu largă pricepere probleme de vie actualitate pentru organizarea tehnică a României și programul de construcții necesare economiei naționale) deschide o problemă asupra interesului căreia este inutil să insistăm: aceea a nespecializării intelectualilor români. Nu este fără îndoială o constatare nouă și nici nu poate fi vorba de vreo ocupație. Punctul de vedere al amintitei reviste rămâne însă perfect valabil când constată că « Diviziunea muncii moderne cere pentru fiecare categorie de muncitori intelectuali o anumită formație și o atitudine spirituală adaptată producției sale ». Necesitatea strictei specializării, care determină prin practica lucrurilor o anumită viziune, pe care planul doctrinar-teoretic nu este de natură a o favoriza, este impusă în special de lipsa de dinamism a întreprinderilor noastre, de o anumită ratare a spiritului de inițiativă cu orizonturi largi, ca și de defectoasa lor politică economică. Este vorba de o remediere pe care numai prezența la conducere a intelectualilor crescuți în spiritul realităților și practicei unui anumit sector economic o pot aduce; iată de ce, subliniind atitudinea categorică a revistei « Tehnica și Viața », așteptăm ecurile ei, dialectice și... practice.

Costin I. Murgescu

MEDICINĂ

Boli de război: Tularemia

Este o boală, încă necunoscută la noi, deși bântuie endemic bazinul Dnului și teritoriile vecine dela sud și est. De asemenea, sunt cunoscute epidemii în alte state din Europa centrală, în Extremul Orient, etc.

Boala a fost însă identificată de autori din Statele Unite, unde boala e permanentă în unele state, în special în districtul Tulare, de unde și numele.

Interesant de reținut este că această boală simulează ciurma, căci apar adenite supurate, pneumonie, septicemie. Numai că tularemia nu-i periculoasă de loc, cu o mortalitate foarte mică. Nu produce deci pierderi însemnate.

Chiar și modul de transmisiune oferă asemănări. Tularemia e o boală a rozătoarelor și se transmite sau direct sau prin insecte (pureci, căpușe, etc.). Numai că e vorba de rozătoare sălbatice (în afară de guz-gani), care sunt căutate și vâdate pentru blănuri. Cei ce le lucrează sunt deci expuși în primul rând și formează lotul permanent de bolnavi. Dar alte rozătoare infectează, cu dejecțiile lor, hambarele de cereale. Praful ridicat îmbolnăvește pe agricultori. De aci, altă serie de bolnavi.

Tratamentul specific nu se cunoaște, deși a fost descoperit microbul. Dar se folosesc diferite preparate chimice, așa de eficace astăzi.

Emil C. Crăciun

Boli de război: icterul endemic

În vara anului trecut, a apărut din nou această boală, pe care clinicienii nu o mai văzuseră dela celălalt război, din 1917—1918.

Cercetări recente în diferite țări și la noi, au arătat că este vorba la început de o iritație a stomacului și duodenului, care se exagerează până la o lezare a ficatului, de unde derivă apoi icterul. Din fericire, deși boala e foarte întinsă, până la 50% în unele corpuri de trupă, mortalitatea e foarte mică; circa 0,02%.

Nu se cunoaște vreun microb sau virus specific dar este cu totul verosimil că microleismul intestinal este exagerat și că toxinele atacă ficatul.

Cauza favorizantă este sigur alimentația și anume conservele, folosite mult timp, exclusiv. Chiar fără a fi alterate, dacă sunt consumate exclusiv, și pentru orice popor, conservele reprezintă alimentația prea bogată în albumine și grăsimi. Dacă acestea nu sunt oarecum diluate cu legume și fructe, ficatul și intestinele funcționează în exces și funcțiile lor digestive sunt depășite de această hrană neobișnuit de concentrată. Rezultă o lezare a celulelor hepatice. Ce departe suntem de utopiile nefiziologice, ale hranei reduse la câteva pilule.

Pe de altă parte, dacă din hrana de toate zilele lipsesc legume, verdețuri și fructe proaspete, ca și lăptărie, organismul e lipsit și de vitamine, și de săruri alcaline. Rezultă o anemie, o slăbire, un minus de rezistență. Chiar adaos de vitamine în pilule nu-i destul. Căci intestinul are nevoie de celuloze vegetale și nici nu cunoaștem toate vitaminele alimentelor naturale.

Pentru aceste motive, convalescența o lungă și trebuie combătută anemia.

Tratamentul e simplu. Când se poate, repaos culcat și alimentație ușoară; ca făinoase cu terciu de mă-măligă, arpacaș, paste, cartofi; apoi supe și piure de orice legume; compoturi, chiar de fructe uscate (prune, mere, cireși, etc.). Aceasta până trece icterul. Apoi hrană reconstituantă: carne albă, brânzeturi proaspete, lapte, dulciuri, legume și fructe proaspete, precum și fier, calciu, vitamine.

În concluzie, încă nu s'a ajuns pentru trupe la o hrană rațională cât mai aproape de normal. Încă nu s'a dat destulă atenție calității și proporției de vegetale proaspete. Acestea sunt uneori tot așa de ușor de manipulat ca și cutiile de conserve, căci ceapa, usturoiul, prazul, ardeii, sunt foarte ușor de transportat și distribuit.

Este sigur că bacteriologia și bolile infecțioase au un rol decisiv pentru buna stare a efectivelor militare, dar nici fiziologia alimentației nu se lasă disprețuită fără amendă grea.

Emil C. Crăciun

Transfuziile cu sânge conservat

Posibilitatea de a conserva sângele este fără îndoială unul din cele mai importante progrese realizate în domeniul transfuziei sanguine de 30 de ani încoace. Primele încercări au fost făcute în timpul războiului mondial trecut. După război, dezvoltarea tehnicii conservării sângelui a fost mult timp stânjenită de ideea că transfuzia directă, dela om la om, ar da rezultate terapeutice superioare transfuziei cu sânge conservat. Astăzi se știe însă că împrejurările în care trebuie realmente preferată transfuzia directă sunt foarte rare. Mai ales în timp de război, atuncia când în majoritatea cazurilor nu este vorba de a trata persoane cu organele bolnave ci de a înlocui masa de sânge pierdută la oameni tineri și sănătoși, nu mai există motive pentru a prefera transfuzia directă. Din contra, în aceste împrejurări întrebunțarea sângelui conservat devine o necesitate, din cauza avantajelor tehnice numeroase pe care le prezintă asupra transfuziei directe. Într'adevăr, cu sângele conservat transfuzia este simplificată la

maximum. Medicul nu este preocupat de procurarea donorului, care este de cele mai deseori dificilă în condițiile de viață de campanie. El nu mai este nevoit să execute numeroasele examene clinice și de laborator necesare pentru a se convinge de perfecta sănătate a donorului (eliminarea tuberculoșilor, a sifiliticilor, a malaricilor, etc.) căci primește flacoane cu sânge a cărui calitate este garantată de instituția care le livrează. De asemenea nu este preocupat de chestiunea grupelor sanguine, flacoanele conținând exclusiv sânge de donor universal, care poate fi transfuzat oricui. În timpul transfuziei, medicul își poate concentra toată atenția asupra pacientului, neexistând donor. Sângele conservat fiind necoagulabil (din cauza substanțelor anticoagulante pe care le conține), transfuzia poate fi executată cu liniștea, siguranța și lentoarea dorită; nu există pericolul coagulării sângelui în interiorul aparatelor și al tuburilor de transfuzie, care constituie una din grijile permanente ale medicului atunci când procedează la transfuzii directe dela om la om.

Singura dificultate care intervine în timp de război, este că timpul de conservare al sângelui fiind limitat (mijloacele cele mai bune de conservare de care dispunem astăzi permit păstrarea sângelui cel mult timp de 3—4 săptămâni) asigurarea și reînnoirea proviziilor necesare, care trebuie să se facă în mod continuu până în locurile cele mai îndepărtate unde este nevoie de sânge, este deseori foarte dificilă.

În America, utilizarea sângelui conservat pe scară întinsă a început încă câțiva ani înainte de războaiele actuale: toate marile spitale dispun de

instituții pentru recoltarea, conservarea și livrarea sângelui. În Europa, unde a persistat mai mult timp ideea, în bună parte preconceptută, că transfuzia directă ar fi superioară celei indirecte, întrebuintarea sângelui conservat a început în mare abia sub necesitatea războaielor. Astăzi toate țările dispun de centre unde se colectează sângele și de unde se poate trimite așezămintelor sanitare, militare sau civile, care au nevoie de el. În România există asemenea centre la București, la Iași și la Sibiu.

Pentru a putea fi transfuzat, sângele trebuie să fie necoagulat și nealterat. Există numeroase substanțe chimice care, adăugate sângelui, împiedică formarea chiagurilor: cea mai des întrebuintată actualmente este citratul de sodiu. Recoltarea sângelui se face prin înțeparea uneia din venele brațului cu un ac gros de seringă. De aici, sângele curge printr'un tub de cauciuc, care îl duce direct în flaconul în care a fost introdusă în prealabil o anumită cantitate de citrat de sodiu. În tot timpul recoltei, flaconul trebuie agitat pentru a asigura amestecarea citratului cu sângele.

Alterarea sângelui se împiedică prin recoltarea în mod perfect steril (adică așa încât să nu intre niciun microb în flaconul cu sânge) și prin păstrare la rece (între 2—6°). La temperatura obișnuită a camerei, globulele roșii se alterează destul de repede chiar dacă sângele nu s'a infectat cu microbi. Necesitatea de a păstra sângele în continuu la temperaturi scăzute îngreunează destul de mult condițiile de transport. Transportul se face în lăzi speciale, cu pereți dubli și cu stratul izolatoare (principiul termosului) în care flacoanele cu sânge sunt în contact permanent cu gheață. În

asemenea lăzi izoterme sângele poate fi păstrat mult timp, dacă gheața este primenită înainte de a se fi topit (cam la 3—4 zile).

Sângele conservat este livrat de instituțiile care îl prepară în fiole sau flacoane închise ermetic. Bine înțeles, substanțele anticuagulante pe care le conține sângele conservat au fost alese în așa fel încât să nu aibe niciun efect dăunător asupra primitorilor. Pentru a face transfuzia, flacoanele și fiolele cu sânge scoase dela rece se încălzesc mai întâi până la 20—30°; apoi sângele este injectat în venele bolnavului, cu ajutorul unor aparate care îl aspiră din flacoane printr'un tub și-l împing prin alt tub în venele bolavului.

La răniți care au pierdut sânge sau cari au suferit traumatisme și comoții puternice, efectul acestor transfuzii este miraculos. Asistăm la adevărate învieri. De unde, cu câteva minute înainte pacientul zăcea în nemișcare, palid, deseori cu conștiința pierdută, cu respirația redusă, cu pulsul abia perceptibil, așa încât ne așteptam să survie moartea din minut în minut, după transfuzie fața și buzele lui se colorează din nou, respirația și bătăile pulsului se normalizează și de cele mai multe ori urmează un somn binefăcător de câteva ore. Pentru a avea un efect durabil, transfuzia trebuie să fie de 400—800 cmc. Experiența a arătat că această cantitate este suficientă pentru a salva pe pacienți chiar după pierderi sanguine din celo mai grave, de exemplu 1,5—2,5 litri. Durata transfuziei este în medie de 20—45 de minute. Se recomandă să nu se injecteze sângele prea repede.

Pe lângă efectul de a da bolnavului sângele necesar, transfuzia mai are și o altă acțiune binefăcătoare: gră-

băste oprirea pierderilor sanguine (acțiunea hemostatică). Multe hemoragii ale tubului digestiv (ulcer gastric, etc.) sau ale aparatului respirator (hemoptizii) au putut astfel fi oprite prin transfuzarea chiar a unor cantități reduse de sânge (80—100 cmc.).

Acțiunea salvatoare a transfuziilor cu sânge conservat, simplitatea acestei metode și mai ales faptul că în cazuri urgente medicul are sângele imediat la dispoziție, fără să mai fie necesare probe premergătoare, am făcut că astăzi transfuzia cu sânge conservat ocupă primul rang printre măsurile luate în tratamentul hemoragiilor, a șocurilor traumatice și nervoase și a diverselor stări de deshidratare a organismului, cum sunt acelea cari survin după diarei profuze, după vătărături incoercibile, etc.

Dr. Sturdza

Diagnosticul biologic al sarcinii

Cu greu ne-am fi închipuit acum câțiva ani că sarcina ar putea fi recunoscută din primele 7—10 zile de întârziere menstruală; și că aceasta ar putea-o face medicul fără să fi examinat femeia însărcinată, servindu-se numai de o mică cantitate de urină.

În primele cazuri de aplicație ale metodei de diagnostic al sarcinii descoperită de medicii germani S. Aschheim și B. Zondek în 1928, rezultatele ne-au minunat prin exactitatea lor care putea fi împinsă, dacă se lucra riguros, până la un coeficient de 98,5—99,5%; ceea ce este remarcabil dacă ținem seama de abundența tehnicilor biologice cu rezultate incerte.

Tehnica a putut fi realizată grație cunoașterii mai exacte a hormonilor secretați de ovar, hipofisă și mai ales

de placentă. Într'adevăr, funcțiunea endocrină a placentei va rămâne multă vreme plină de urmări fecunde în endrocrinologie. Pentru nevoile temporare ale sarcinii, organismul mamei transformă o parte din mucoasa uterină, în colaborare cu învelișurile cele mai din afară ale embrionului, într'un organ complex care aruncă în circulație cantități enorme de hormoni asemănători cu cei secretați de ovar și hipofisă. Sunt de citat astfel foliculina și prolanul placentar.

Reacția hormonală de sarcină este bazată pe apariția prolanului placentar din primele zile ale sarcinii.

Pentru a ne lămuri mai îndeaproape asupra datelor de bază care au servit autorilor la construcția tehnicii, este necesar să știm că atât prolanul secretat de placentă cât și cel din hipofisă stimulează dezvoltarea foliculilor ovarieni și transformarea lor în corpi galbeni. De aici s'a dedus că orice urină care conține o cantitate suficientă de prolan — în special urina de gravidă — injectată la un animal de laborator, va produce în ovarul acestuia modificările amintite mai sus. Aschheim și Zondek au propus să se injecteze $\frac{1}{2}$ —1 cmc. de urină în 2 zile, iar după alte 2 zile să se cerceteze apariția de corpi galbeni în ovarul de șoarece femel. Reacția va fi socotită pozitivă — deci indicație de sarcină — dacă în ovarul animalului vor apărea corpi galbeni.

Cu procedeul de mai sus s'a putut determina o diagramă hormonală, arătându-se variațiunile cantitative ale prolanului în decursul gravidității. În medicina practică, tehnica este de mare utilitate în diagnosticul unei sarcini foarte recente sau în cazurile patologice cu evoluție cancerosă sau

cu implantație extra-uterină. S'a aplicat de asemenea în diagnosticul de sarcină oprită în evoluție prin moartea embrionului.

Dela publicarea tehnicii lui Aschheim și Zondek s'au propus diverse variante, întrebându-se alte animale sau alte criterii decât cele admise în metoda inițială.

Diagnosticul biologic al sarcinii este prima tehnică cu rezultate sigure, pe care știința hormonilor a pus-o la dispoziția medicinei practice.

Dr. St. M. Milcu

Igiena neamului

În numărul 5—6 vol. XIV/1943 al *Buletinului eugenic și biopolitic*, editat de Secția biopolitică a «Astreii» și de *Institutul de igienă și biopolitică* al Facultății de medicină din Cluj-Sibiu, d. prof. Iuliu Moldovan, conducătorul celor două instituțiuni, ne dă un studiu sintetic asupra «igienei neamului», grupând sub această numire «problemele indispensabile pentru cunoașterea și promovarea evoluției biologice a comunității de sânge, tradiție, spațiu și destin, care este neamul».

D-se consideră ca studii introductive aparținând igienei neamului:

1. Etnobiologia, cuprinzând și biologia familiei, și

2. Eredopatologia și studiul declinului etnic.

Ca probleme centrale, igiena neamului are:

1. Ocrotirea familiei, care cuprinde grija pentru soarta atât calitativă, cât și numerică a generațiilor viitoare, deci atât eugenia cât și măsurile de încurajare a natalității,

2. Problema amestecului cu alte neamuri.

3. Problema plăgilor etnice (alcoolismul, bolile venerice, tuberculoza) și a mortalității infantile.

4. Nutriția ca problemă etnică.

5. Ocrotirea țărâniei și problema echilibrului biologic între sat și oraș.

6. Igiena muncii cu selecția și îndrumarea profesională.

7. Educația etnică.

Autorul și-a început cariera de profesor al Facultății de medicină din Cluj, acum un sfert de veac, în ambianța igienei tradiționale, în care — vorba proprie — nu întâlnim grija pentru soarta neamului și integrarea tuturor eforturilor spre idealul desăvârșirii etnice.

După frământările unui sfert de veac, după experiențele bune și rele, personale sau asimilate, autohtone sau importate, și trecând în mod succesiv prin toată gama laboratorului mintal pe care-l oferă diferitele discipline — eugenia, igiena rasei, igiena socială, etnobiologia, etnopa-tologia etc., care au preocupat Institutul de igienă din Cluj-Sibiu, singurul care s'a ocupat de neam, până când instituturile-surori au urmat făgașul tradițional, completându-l cel mult cu igienă socială, încă neprecizată ca definiție și conținut — mai având și experiența de viață publică, în condițiuni variate și complexe, autorul s'a simțit obligat să ne dea o sinteză, cuprinzând-o în formula *igienei neamului*, a cărei justificare este evidentă după autor «pentru oricine recunoaște neamul și desăvârșirea lui ca scop al existenței noastre și consideră generațiile de azi ca purtătoare vremelnice ale unui patrimoniu etnic, pe care au obligațiunea să-l păstreze, să-l regenereze și să-l transmită sporit și curat, suficient de mulți și de vrednici pentru a-și putea îndeplini și ei

la rândul lor aceeași datorie, pentru oricine înțelege să privească neamul ca unitate biologică supremă și legile vieții hotărâtoare pentru evoluția noastră ca individ, familie și neam ».

Astfel concepută, igiena neamului depășește cadrele igienei, oricât ar fi ea de amplificată, ridicându-se la ceea ce am putea numi mai degrabă o politică a neamului (sau politică demografică în sens etnic sau pe scurt politică națională).

Dă sigur, gruparea problemelor din definiția autorului este arbitrară, deși logică pentru cine are drept punct de plecare igiena; la fel este discutabilă și ierarhia problemelor.

De exemplu: una dintre problemele clasificate ca centrale și anume ocrotirea familiei, presupune măsuri practice de ordin economic, financiar, administrativ, juridic, moral-psihologic, cultural, igienic-sanitar etc. în vederea încadrării în câmpul muncii naționale productive, adică o politică demografică în sens etnic de proporții uriașe, care necesită o completă transformare a sistemului de guvernare și care nu poate fi înglobată în noțiunea igienei, oricât am lărgi-o pe aceasta din urmă.

Invers însă, măsurile de ordin eugenic, igienic, sanitar etc. pot fi înglobate în politica națională constructivă.

Pe deasupra, ideea națională este un simbol mai concis, mai precis și mai apt să polarizeze conștiințele și forțele creatoare în toate domeniile,

fiind pe înțelesul tuturor, decât definițiile pur tehnice.

Dar, indiferent de diferențieri, cei care au avut ca punct de plecare, acum un sfert de veac, prin intuiție, numai spiritul național constructiv, vor fi totuși recunoscători autorului pentru faptul că, dela înălțimea situațiilor ce le deține, proclamă fără echivoc și fără concesioni, drept rezultat al propriilor experiențe, primatul ideii naționale constructive — căci acesta este miezul problemei — chiar dacă în ordine tehnică ar avea alte păreri.

Este aci un punct, unde se poate regăsi o generație de oameni care au bătătorit cărări diferite, purtând în sufletul lor o ușoară melancolie la gândul că ceea ce a fost ar fi putut să fie și altfel, dar care mai au dorința și credința fermă că vor putea lăsa în urma lor o dără de lumină și un climat fizic și moral mai sănătos, pentru generațiile viitoare...

Iar cei care slujesc cu adevărat ideea națională, de sigur vor găsi și căile practice pentru realizarea ei.

Iată de ce studiul d-lui prof. Iuliu Moldovan este de mare actualitate nu atât pentru igienisti sau medici de alte categorii — căci aceștia vor rămânea veșnic numai anexe tehnice ale politicii naționale — cât mai ales pentru cei ce vor să aibă o parte mai mare de răspundere pentru soarta neamului românesc.

Dr. I. Nemoianu

INCUNOȘTIINȚARE
PENTRU COLABORATORII NOȘTRI

DIN CAUZA LIPSEI GENERALE DE HĂRTIE, REVISTA SE VEDE CU REGRET ÎN IMPOSIBILITATE DE A MAI TIPĂRI EXTRASE DIN STUDIILE APĂRUTE ÎN SUMARUL SĂU.

COLABORATORII REVISTEI SUNT RUGAȚI CA, ODATĂ CU MANUSCRISELE TRIMISE, SĂ MENȚIONEZE ADRESA EXACTĂ, UNDE SĂ LI SE EXPEDIEZE ONORARIUL ȘI DACĂ IMPREJURĂRILE PERMIT ACEASTA, PRIMA CORECTURĂ.

ÎN CEL MULT TREI LUNI DELA DEPUNEREA FIECĂRUI MANUSCRIS, AUTORUL VA PRIMI RĂSPUNS DACĂ MANUSCRISUL A FOST ACCEPTAT SPRE PUBLICARE. DIN MOTIVE FINANCIARE, REDACȚIA NU ÎȘI POATE LUA OBLIGAȚIA DE A RĂSPUNDE ȘI CELOR ALE CĂROR MANUSCRISE NU AU FOST ACCEPTATE.

MANUSCRISELE ACCEPTATE VOR FI PUBLICATE DUPĂ NECESITĂȚILE DE ORDIN REDACȚIONAL.

MĂNUSCRISELE NEPUBLICATE NU SE ÎNAPOIAZĂ, AUTORUL CONSIDERÂNDU-SE OBLIGAT SĂ-ȘI PĂSTREZE COPIILE NECESARE.

EDITURA FUNDAȚIEI REGALE PENTRU LITERATURĂ ȘI ARTĂ

Director: Prof. D. CARACOSTEA

Anunță apariția următoarelor volume care se găsesc în librăriile din Capitală și din întreaga țară:

- TH. CAPIDAN: *Macedoromânii*
SHAKESPEARE: *Cum vă place*, în trad. d-lui Prof. P. Grimm
N. DAVIDESCU: *Renașterea*
NICOLAE COSTIN: *Letopiseșul Țării Moldovei*, ediție îngrijită de Ioan St. Petre
- ESCHIL: *Orestia*, în trad. d-lui G. Murnu
SHAKESPEARE: *Poveste de iarnă*, trad. Dr. Protopopescu
D. CARACOSTEA: *Expresivitatea limbii române*
AL. T. STAMATIAD: *Cortegiul amintirilor*
N. CARTOJAN: *Istoria literaturii române vechi*, vol. II
Ing. NIC. P. CONSTANTINESCU: *Enciclopedia invențiunilor tehnice*, vol. II
ARON COTRUS: *Rapsodia dacă*
CALDERON DE LA BARCA: *Viața este vis*, în trad. d-lui Al. Popescu-Telega
EUSEBIU CAMILAR: *Cordun*
OVIDIU PAPADIMA: *Neam, sat, oraș în poezia lui O. Goga* (epuizată)
SHAKESPEARE: *Regele Lear*, în trad. d-lui Dragoș Protopopescu
B. FRANKLIN: *Autobiografie*, în trad. Pr. F. M. Găldău
G. OPRESCU: *Grafica românească în sec. al XIX-lea*
S. MEHEDINȚI: *Opere complete*, vol. I
OTILIA CAZIMIR: *A murit Luchi*
I. AGĂRBICEANU: *Licean odinioară*
N. DAVIDESCU: *Antologie critică*
AMIRAL BYRD: *Singur*, în trad. d-lui B. Brezeanu
HELIADÉ RĂDULESCU: *Opere*, vol. II, ed. ingr. Prof. D. Popovici
OVIDIU PAPADIMA: *Creatorii și lumea lor*
AL. O. TEODOREANU: *Caiet*, ediția II-a
D. CARACOSTEA: *Critice Literare*
MIRCEA ELIADE: *Insula lui Euthanasius*
C. KIRIȚESCU: *Școala română la răscrucea vremurilor*
ANIȘOARA ODEANU: *Moartea în cetate*
MIHAIL SADOVEANU: *Opere complete*, vol. III
EMIL GIURGIUCA: *Dincolo de pădure*
C. NOICA: *Două introduceri și o trecere spre idealism*
M. EMINESCU: *Opere*, vol. II, ediție îngrijită de Perpessicius
V. VOICULESCU: *Duhul pământului*, teatru românesc
I. POPESCU-VOITEȘTI: *Noțiuni de Geologie*
" *Petrolul românesc*
" *Sarea regiunilor carpatice românești*
V. PAPILIAN: *Manechinul lui Igor și alte povești de iubire*
TH. CAPIDAN: *Limbă și Cultură*
D. CARACOSTEA: *Creativitatea eminisciană*
LUCIAN BLAGA: *Trilogia cunoașterii*
LOPE DE VEGA: *Teatru ales*, în trad. d-lui Al. Popescu-Telega
N. BĂRBULESCU: *Din tainele derivatelor*
N. ROȘU: *Dinamica idilor*
ION LUCA: *Amon-Ra și Rachierța*, teatru

În cursul anului vor apărea următoarele opere:

- AL. MACEDONSKI: *Opere*, vol. III, sub ingr. d-lui Prof. T. Vianu
Ing. GH. MANEA: *Curs de amenajarea, organizarea și exploatarea fabricilor*
CERVANTES: *Iscusitul Don Quijote dela Mancha*, în trad. d-lui Al. Popescu-Telega
Dr. N. C. PAULESCU: *Opere*, ediție îngrijită de Dr. V. Trifu